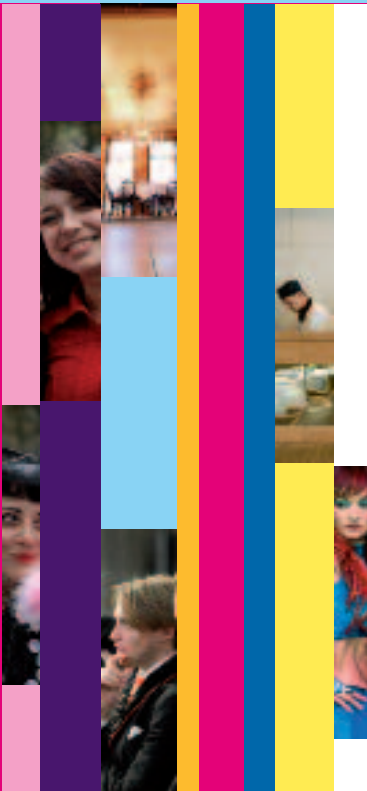




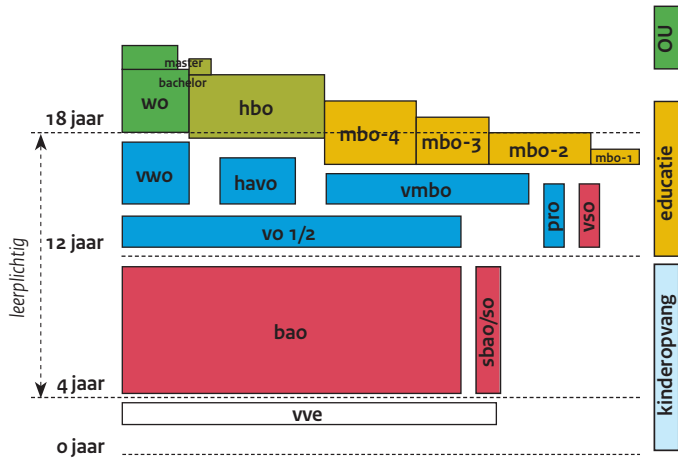
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Kerncijfers 2005-2009

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap



Het Nederlandse onderwijsstelsel



- bao** basisonderwijs
- bbi** beroepsbegeleidende leerweg
- bol** beroepsopleidende leerweg
- havo** hoger algemeen voortgezet onderwijs
- hbo** hoger beroepsonderwijs
- mbo** middelbaar beroepsonderwijs
- ou** open universiteit
- pro** praktijkonderwijs
- sbao** speciaal basisonderwijs
- so** speciaal onderwijs
- vmbo** voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
- vo** voortgezet onderwijs
- vso** voortgezet speciaal onderwijs
- vve** voor- en vroegschoolse educatie
- vwo** voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
- wo** wetenschappelijk onderwijs

Kerncijfers

2005-2009

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Deze publicatie is samengesteld door de directie Kennis van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Voor vragen en/of opmerkingen kunt u terecht bij:

- Priscilla Middleton (070 4123625; p.s.middleton@minocw.nl)
- Linda Slikkerveen (070 4123485; l.slikkerveen@minocw.nl)

Voorwoord

Voor u ligt de veertiende editie van 'Kerncijfers OCW'. In deze publicatie presenteert het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de meest recente cijfers over de resultaten en de stand van zaken op de beleidsterreinen. Kerncijfers brengt de ontwikkelingen in onderwijs, cultuur en wetenschap kwantitatief in beeld.

Net als de vorige edities omvat Kerncijfers 2005-2009 een aantal vaste hoofdstukken met informatie over onderwijs, studiefinanciering, cultuur en media, en wetenschap. Per onderwijssector vindt u gegevens over deelnemers, instellingen, personeel, resultaten en uitgaven. Daarnaast zijn themaparagrafen opgenomen. Een aantal thema's is vernieuwd: voor- en vroegschoolse educatie, voortijdig schoolverlaten en schoolgrootte. Bovendien is er aandacht voor nieuwe onderwerpen zoals inzicht in de verdeling van leraren over de salarisschalen (functiemix), inzicht in bevoegdheidsniveaus van leraren (bevoegdheid) en ontwikkeling in de onderwijsdeelname van bepaalde leeftijdsgroepen (leeftijdsanalyse). Het speciaal onderwijs, de leerlinggebonden financiering en de zorgadviesteams komen terug in de themaparagraaf passend onderwijs. Het hoofdstuk 'Onderwijs internationaal' toont het Nederlandse onderwijs in internationaal perspectief. Kerncijfers bevat ook gegevens over het groene onderwijs van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV).

Bijdragen van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) verdiepen het inzicht in onder andere de situatie van de allochtone leerlingen, de aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt, het niet-bekostigd onderwijs, hoger onderwijs internationaal en vo-stromen naar kenmerken van huishouden. Ook maken deze cijfers duidelijk hoe de afgestudeerden van het hoger onderwijs het op de arbeidsmarkt doen. In het hoofdstuk Cultuur en Media passeren de podiumkunsten, de Nederlandse film, pers en omroep, openbare bibliotheken en cultureel erfgoed de revue. Tot slot vindt u in deze Kerncijfers informatie over wetenschappelijk onderzoek. Er zijn paragrafen over onderzoeksinstituten en hun personeel, universitair onderzoek en het aandeel van vrouwen in de wetenschap.

Kerncijfers verschijnt ook dit jaar weer in het Engels onder de titel 'Key figures'. De Engelse versie is in juli beschikbaar.

Kortom, Kerncijfers biedt een breed cijfermatig inzicht in de ontwikkelingen binnen onderwijs, cultuur en wetenschap, en is daarmee een onmisbaar instrument voor iedereen die zich met de beleidsterreinen van OCW bezighoudt.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Mr. André Rouvoet



Inhoud en leeswijzer

In Kerncijfers 2005-2008 vindt u de belangrijkste ontwikkelingen van onderwijs, cultuur en wetenschap in cijfers.

Het eerste hoofdstuk toont kort enkele kengetallen van de verschillende beleidsterreinen van OCW. De twee daaropvolgende hoofdstukken geven vervolgens een samenvattend beeld van de belangrijkste ontwikkelingen in het Nederlandse onderwijsstelsel. Het Hoofdstuk 'Onderwijs nationaal' laat de belangrijkste kerncijfers van het onderwijs in Nederland zien. U treft hier onder andere cijfers over de deelname aan het onderwijs, de deelnemersstromen door het onderwijs, uitgaven en het opleidingsniveau van de bevolking aan.

Daarnaast bevat dit hoofdstuk 'themaparagrafen', namelijk 'Voortijdig schoolverlaters', 'Schoolgrootte', 'Niet-bekostigd onderwijs', 'Passend onderwijs' en 'Leeftijdsanalyse'.

Het hoofdstuk 'Onderwijs internationaal' toont het Nederlandse onderwijs in internationaal perspectief. Aan de hand van aspecten zoals ander andere onderwijsdeelname, leeftijdsverdeling van leraren, mobiliteit van docenten en leerlingen en opleidingsniveau van de bevolking, wordt duidelijk hoe het Nederlandse onderwijs er internationaal voor staat. De Europese doelstellingen krijgen speciale aandacht. Ook worden de uitkomsten van diverse internationale onderzoeken beschreven.

In de hoofdstukken die volgen treft u cijfers aan over de afzonderlijke onderwijssectoren en over studiefinanciering. In de laatste hoofdstukken komen de beleidsterreinen cultuur en media, wetenschap en emancipatie aan de orde. In het hoofdstuk 'Emancipatie' vindt u gegevens over het emancipatiebeleid voor homo's, vrouwen en in het bijzonder allochtone vrouwen. Het slothoofdstuk van Kerncijfers 2005-2009 bevat informatie over het groene onderwijs.

In de bijlagen vindt u een algemene technische toelichting op de cijfers. Naast een aansluittabel die de samenhang verklaart tussen de door OCW en CBS/OESO gehanteerde definities voor de uitgaven, vindt u daar een bijdrage van het CBS over cijfers en indeling van OCW en CBS over het hoger onderwijs. Verder staat in de bijlage een lijst van de opgenomen figuren, tabellen, afkortingen en een trefwoordenregister.

Inhoudsopgave Kerncijfers 2005 - 2009 OCW

Voorwoord Inhoud en leeswijzer	3		
Inhoudsopgave	4		
1. Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kort	6		
2. Onderwijs nationaal			
- Het Nederlandse onderwijs	8		
- Leerlingen en studenten	10		
- Opleidingsniveau en arbeidsmarkt	16		
- Instellingen en personeel	18		
- Uitgaven	24		
- Schoolgrootte	28		
- Leeftijdsanalyse	30		
- Passend onderwijs	34		
- Zorgadviesteams	36		
- Voortijdig schoolverlaters	38		
- Niet-bekostigd onderwijs	44		
- Leven lang leren	46		
3. Onderwijs internationaal			
- EU-doelstellingen	48		
- Deelname internationaal	52		
- Mobiliteit primair, voortgezet en beroepsonderwijs	54		
- Mobiliteit hoger onderwijs	56		
- Opbrengst internationaal	58		
- Opleidingsniveau en arbeidsmarkt internationaal	62		
- Personeel internationaal	64		
- Uitgaven internationaal	66		
- Hoger onderwijs internationaal	68		
- Nationale tests/onderwijs aan allochtonen	70		
- Leraren	72		
4. Kinderopvang			
- Stelsel en financiën kinderopvang	74		
- Kwaliteit en gebruik kinderopvang	76		
- Overige aspecten van kinderopvang	78		
5. Primair onderwijs			
- Stelsel en financiën po		80	
- Financiën van instellingen po		82	
- Leerlingen po		84	
- Stromen po		86	
- Instellingen po		88	
- Personeel en arbeidsmarkt po		90	
- Voor- en vroegschoolse educatie (vve)		92	
6. Voortgezet onderwijs			
- Stelsel en financiën vo		94	
- Financiën van instellingen vo		96	
- Leerlingen vo		98	
- Stromen en rendement vo		100	
- Instellingen en personeel vo		104	
- Profielkeuze vo		106	
- Vo-stromen naar kenmerken van het huishouden		108	
- Allochtone leerlingen in het vo		110	
7. Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie			
- Stelsel en financiën bve		112	
- Financiën van instellingen bve		114	
- Studenten bve		116	
- Stromen en rendement bve		118	
- Instellingen en personeel bve		120	
- Arbeidsmarktpositie mbo-schoolverlaters		122	
- Allochtone deelnemers in het mbo		124	
8. Hoger beroepsonderwijs			
- Stelsel en financiën hbo		126	
- Financiën van instellingen hbo		128	
- Studenten hbo		130	
- Verblijfsduur en rendement hbo		132	
- Instellingen en personeel hbo		134	
- Aansluiting vooropleiding hbo		136	
9. Wetenschappelijk onderwijs			
- Stelsel en financiën wo		138	
- Financiën van instellingen wo		140	
- Studenten wo		142	
- Verblijfsduur en rendement wo		144	
- Instellingen en personeel wo		146	
- Allochtonen in het hoger onderwijs		148	
- Afgestudeerden hoger onderwijs op de arbeidsmarkt		150	

10. Studiefinanciering	
- Stelsel en financiën studiefinanciering	152
- Studiefinanciering: voor mbo en ho	154
- Studiefinanciering: gerechtigden	156
- Lenen en bijverdienen	158
- Wet tegemoetkoming onderwijsbijdragen en schoolkosten	160
- Les- en cursusgeld/collegegeld	162
11. Cultuur en Media	
- Stelsel en financiën cultuur en media	164
- Kunsten	166
- Kunsten: film	168
- Media	170
- Letteren en bibliotheken	172
- Cultureel erfgoed	174
12. Wetenschap	
- Stelsel en financiën wetenschap	176
- Overheidsuitgaven voor R&D wetenschap	178
- Financiën van instellingen wetenschap	180
- Personeel en onderzoekers wetenschap	182
- Universitair onderzoek	184
- Vrouwen in de wetenschap	186
- Internationaal wetenschap	188
13. Emancipatie	
- Emancipatie	190
14. Groen onderwijs	
- Stelsel en financiën groen onderwijs	196
- Deelnemers en instellingen groen onderwijs	198
15. Bijlagen	
- OCW-uitgaven en nationale context	202
- Onderwijsuitgaven (inter-) nationaal gezien	204
- Cijfers en indeling hoger onderwijs	206
- Toelichting en begrippen	208
- Lijst van figuren	224
- Lijst van tabellen	230
- Lijst van afkortingen	234
- Trefwoorden	238

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kort

Onderwijs

De afgelopen jaren is het aantal onderwijsdeelnemers sterk gegroeid. In totaal volgden in het schooljaar 2009/10 ruim 3,7 miljoen mensen het door de overheid bekostigde onderwijs. Het onderwijs op ongeveer 8.300 scholen biedt hen de kans hun eigen mogelijkheden te ontdekken, te ontplooiën en te gebruiken. Het aantal leerlingen en studenten dat een diploma haalde, is de laatste jaren opgelopen tot ongeveer 430 duizend in 2009. De OCW-uitgaven aan onderwijs bedroegen in hetzelfde schooljaar bijna 26 miljard euro, de LNV-uitgaven ruim 0,7 miljard euro. De uitgaven aan studiefinanciering – 3,8 miljard euro – zijn hierin niet begrepen. Het door OCW-bekostigde onderwijs telt bijna 330 duizend fulltime arbeidsplaatsen.

Cultuur en Media

OCW bevordert een breed aanbod van cultuur en stimuleert dat meer mensen cultuur bezoeken. In 2008 bezochten 3,1 miljoen mensen de gesubsidieerde podiumkunsten in Nederland. 191 gezelschappen voerden bijna 15 duizend voorstellingen op in Nederland. Aan de podiumkunsten heeft OCW in 2008 bijna 192 miljoen euro uitgegeven. Dat is circa 62 euro per bezoek. In 2009 zijn de OCW-uitgaven aan podiumkunsten 185 miljoen euro.

In 2008 registreerden de 30 gesubsidieerde musea 5,5 miljoen bezoeken. Deze musea hebben in 2008 ruim 178 miljoen euro via OCW ontvangen, wat neerkomt op ongeveer 32 euro per bezoek. De OCW-uitgaven aan musea in 2008 bedroegen 196 miljoen euro.

De publieke omroepen hadden in 2009 een kijktijdaandeel (tussen 18 en 24 uur) van circa 37 procent. De OCW-uitgaven voor de landelijke omroepen bedroegen 727 miljoen euro in 2009.

Wetenschap

OCW bevordert een onderzoeksklimaat dat bijdraagt aan de kennismaatschappij. Mede daardoor verschenen in 2008 ongeveer 60 duizend wetenschappelijke publicaties, ruim 3 duizend dissertaties en ruim 13 duizend vakpublicaties vanuit de universiteiten. In het wetenschappelijk onderwijs zijn in 2008 33 duizend onderzoekers (fte) voor Research en Development (R&D) ingezet. Bij onderzoekinstellingen zijn dat er circa 12 duizend. De OCW-uitgaven voor ‘Onderzoek en wetenschapsbeleid’ bedroegen 1167 miljoen euro in 2009. Dit is exclusief de financiering van wetenschappelijk onderzoek via de universiteiten.

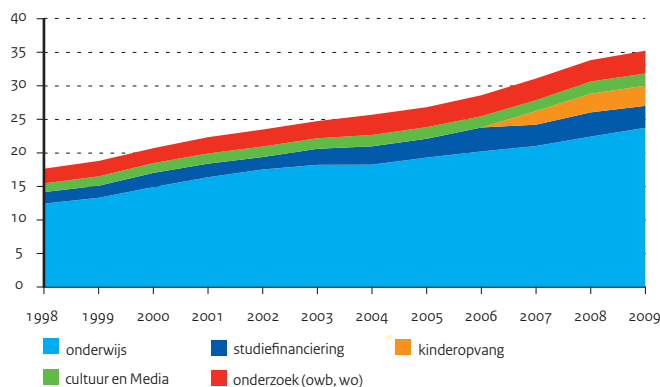
Kinderopvang en Emancipatie

De beleidsterreinen kinderopvang en emancipatie zijn in 2006 overgegaan naar OCW.

Voor de jaren 2005 en 2006 zijn de uitgaven voor kinderopvang verantwoord in de jaarverslagen van SZW. De uitgaven voor kinderopvang zijn in de jaren 2005, 2006 en 2007 niet vergelijkbaar. Zo zijn de uitgaven 2005 en 2006 bijvoorbeeld exclusief de werkgeversbijdragen en voor 2007 inclusief. Vanaf 2007 worden de uitgaven verantwoord in de jaarverslagen van OCW.

Figuur 1.1 | Gesaldeerde uitgaven OCW

Per hoofdtaak, inclusief overige uitgaven (x € 1 mld)



Bron

Diverse bronnen;
zie volgende hoofdstukken

Toelichting

Onderwijs:

- Inclusief groen onderwijs
- mbo: gediplomeerden van alle niveaus
- De uitstroomcijfers met diploma zijn exclusief de stroom vanuit vavo
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 1.1 | Resultaten

	2005	2006	2007	2008	2009
Onderwijs (aantal x 1.000)					
deelnemers	3.649,1	3.676,5	3.705,4	3.722,4	3.765,6
gediplomeerden vo, mbo, hbo en wo	401,3	411,3	420,7	426,8	430,0
uitstroom uit onderwijs met diploma vo, mbo, hbo en wo	182,2	178,6	182,9	187,9	--
Cultuur en Media					
bezoeken podiumkunsten (NED) (aantal x 1.000)	3.177	3.202	3.330	3.085	--
bezoeken gesubsidieerde musea (aantal x 1.000)	5.285	5.925	5.684	5.522	--
kijktijdaandeel publieke omroep (in procenten)	35,0	33,9	33,1	37,3	36,8
Wetenschap (universiteiten, aantal)					
wetenschappelijke publicaties	58.953	59.875	60.862	60.522	--
dissertaties	3.070	3.140	3.187	3.096	--
vakpublicaties	13.529	13.212	12.959	13.378	--

Tabel 1.2 | Instellingen en personeel

	2005	2006	2007	2008	2009
Onderwijs (aantal)					
instellingen	8.366	8.332	8.295	8.283	8.268
personeel (fte's x 1.000)	311,2	315,2	320,7	322,4	328,7
Cultuur en Media (aantal)					
musea gesubsidieerd	30	30	30	30	30
gezelschappen	191	191	191	191	--
bibliotheken (vestigingen)	1.083	1.101	--	--	--
Wetenschap (fte's x 1.000)					
r&d personeel ho	27,1	27,2	32,4	33,0	--
r&d personeel onderzoekinstellingen	12,7	12,8	12,1	12,1	--

Bron

Diverse bronnen;
zie volgende hoofdstukken

Toelichting

- Exclusief groen onderwijs

Tabel 1.3 | Uitgaven (x € 1 mln)

	2005	2006	2007	2008	2009
OCW-uitgaven					
27.534,4	29.341,3	31.920,4	34.732,9	36.285,5	
onderwijs	21.450,7	22.475,8	23.345,5	24.646,8	25.978,7
studiefinanciering	3.141,7	3.864,6	3.550,2	4.060,1	3.786,8
kinderopvang	(675,0)	(931,0)	2.064,2	2.838,1	3.078,8
cultuur en media	1.732,7	1.691,3	1.657,6	1.834,9	1.836,8
onderzoek en wetenschapsbeleid	839,2	926,2	971,9	1.018,3	1.167,4
overige uitgaven	370,0	383,3	331,0	334,6	437,0
LNV-uitgaven voor onderwijs	638,2	660,3	691,5	723,9	755,7

Bron

Jaarverslagen OCW, Jaarverslagen SZW
(2005, 2006)

Toelichting

- OCW-uitgaven: afgeleid van tabel 15.1
- Kinderopvang: in 2005 en 2006 SZW
- Overige uitgaven: Overige programma uitgaven, Ministerie Algemeen en Overige niet-beleidsartikelen

2 | Onderwijs nationaal

Het Nederlandse onderwijs

Het Nederlandse onderwijsstelsel

Voor kinderen jonger dan de leerplichtleeftijd zijn er in Nederland beperkte voorzieningen voor voor- en vroegschoolse educatie. De voorzieningen die er zijn, richten zich op kinderen van 2 tot 5 jaar die een risico lopen op een onderwijsachterstand. Vanaf het vierde levensjaar gaan de meeste kinderen naar de basisschool, welke uit 8 leerjaren bestaat. Voor leerlingen die specialistische zorg en ondersteuning nodig hebben, bestaan het speciaal (basis-) onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs.

Op gemiddeld 12-jarige leeftijd gaan kinderen naar het voortgezet onderwijs (vo). Het vo bestaat uit drie niveaus waar kinderen naar toe kunnen gaan, dit zijn: het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo), het hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo) of het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo). Leerlingen hebben ook de optie om door te stromen naar het praktijkonderwijs (pro) of het voortgezet speciaal onderwijs (vso). Na het speciaal (basis-)onderwijs stromen de meeste leerlingen door naar het vmbo en het pro.

Binnen het vmbo bestaan vier leerwegen; basisberoepsgerichte leerweg (bl), kaderberoepsgerichte leerweg (kl), gemengde leerweg (gl) en de theoretische leerweg (tl, vergelijkbaar met voorheen het mavo).

Na het vmbo kiezen leerlingen, gemiddeld op 16-jarige leeftijd, voor het middelbaar beroepsonderwijs. Gediplomeerden van de theoretische leerweg kunnen ook doorstromen naar het havo.

Het havo is bedoeld als voorbereiding op het hoger beroepsonderwijs. Het vwo is bedoeld als voorbereiding op het wetenschappelijk onderwijs. In de praktijk stromen vwo-geplumeerden ook door naar het hbo.

Er is een verschil in duur tussen de onderwijssoorten. Het vmbo duurt 4 jaar, het havo 5 jaar en het vwo 6 jaar.

Het mbo bestaat uit de beroepsopleidende leerweg (bol) en de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Er zijn 4 kwalificatieniveaus: assistentopleiding (niveau 1), basisberoepsopleiding (niveau 2), vakopleiding (niveau 3) en middenkader- en specialistenopleiding (niveau 4). De maximale opleidingsduur is 4 jaar.

Het hbo leidt in 4 jaar op tot een bachelordiploma. In het wo kan in 3 jaar een bachelordiploma behaald worden. De masteropleiding duurt 1 of 2 jaar.

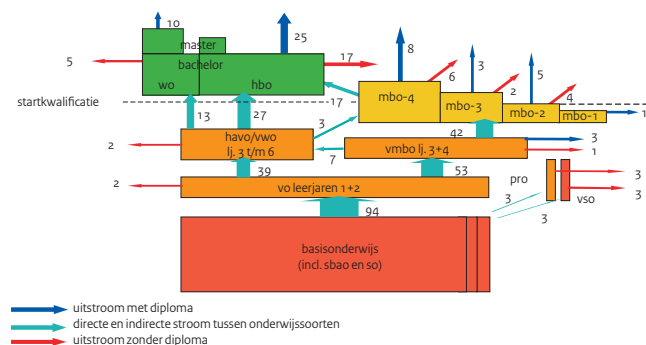
Beeld van het stelsel

Naast de indicatoren gericht op beleid worden er ook een aantal indicatoren weergegeven die een beeld geven van de kwaliteit en de prestaties van het onderwijsstelsel. Deze omvatten, naast indicatoren die horen bij de vijf EU doelstellingen, ook:

- de uitgaven aan onderwijsinstelling per deelnemer in internationaal perspectief;
- de opbrengst van scholen (oordeel Inspectie van het Onderwijs);
- enkele kenmerken van de kwaliteit van het onderwijsproces;
- het oordeel van ouders over de kwaliteit van de school;
- doorstroom van gediplomeerden;
- de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt;
- de situatie op de arbeidsmarkt voor leraren.

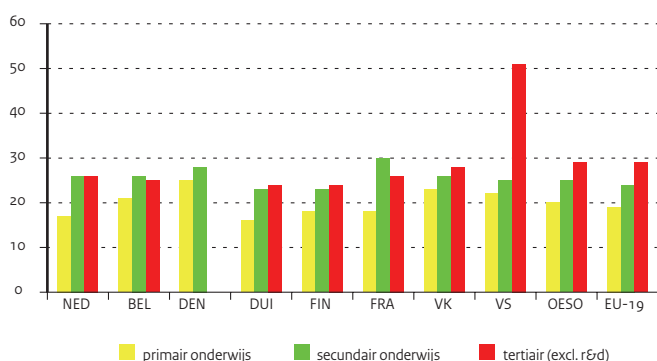
Figuur 2.1 | Stromen in het Nederlandse onderwijs

In procenten van een cohort uitstromende basisonderwijsleerlingen, 2008



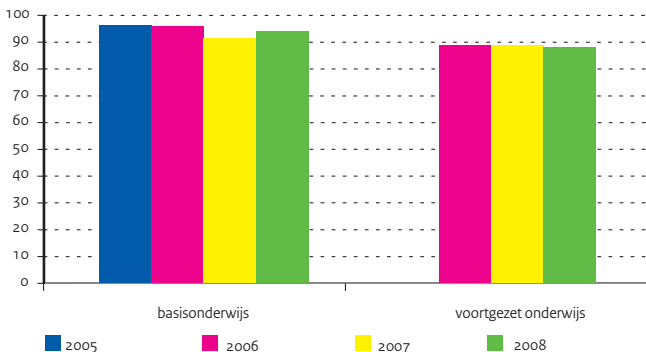
Figuur 2.2 | Uitgaven aan onderwijsinstellingen

Per deelnemer, gerelateerd aan het BBP per hoofd van de bevolking, 2006



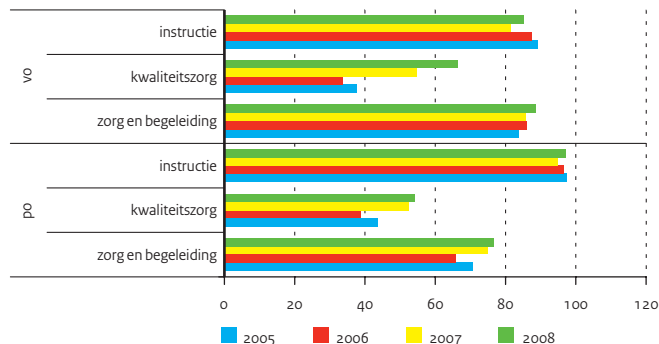
Figuur 2.3 | Opbrengst van scholen (oordeel inspectie)

Percentage scholen met voldoende opbrengsten o.b.v. samenstelling leerling populatie



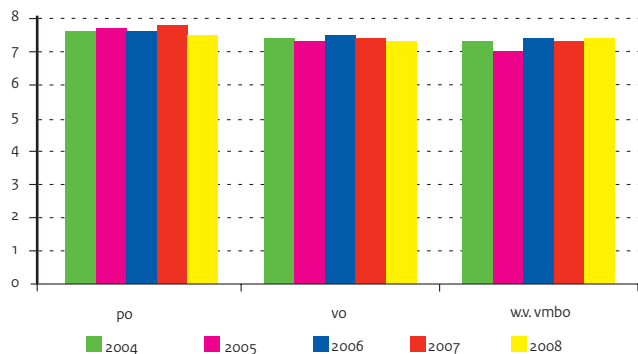
Figuur 2.4 | Kwaliteitskenmerken scholen

Percentage scholen dat voldoende scoort op kwaliteitskenmerken



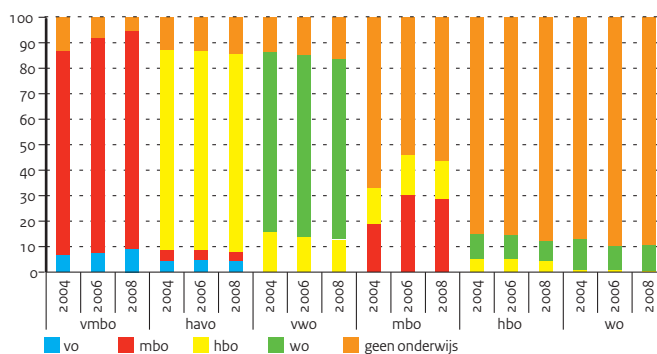
Figuur 2.5 | Oordeel ouders over kwaliteit van school

Rapportcijfer ouders over de kwaliteit van de school van hun kind



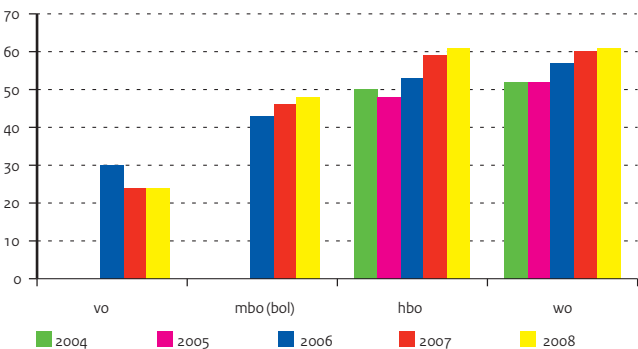
Figuur 2.6 | Doorlopende leerlijn

Procentuele verdeling van gediplomeerden naar bestemming



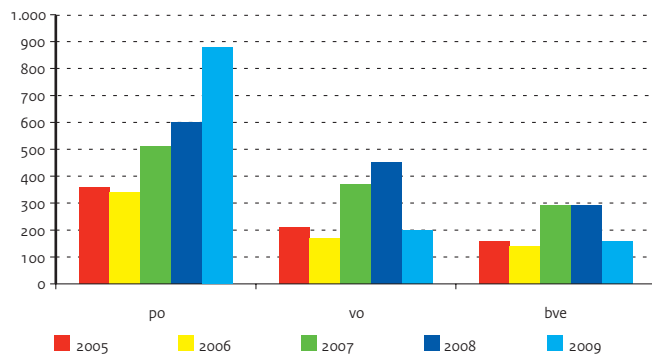
Figuur 2.7 | Aansluiting onderwijs - arbeidsmarkt

Percentage afgestudeerden dat aangeeft dat de opleiding voldoende basis was



Figuur 2.8 | Openstaande vacatures

Aantal vacatures voor leraren en directiepersoneel (gem. per beëindigd schooljaar in fte)



Leerlingen en studenten

Deelname aan onderwijs

Het aantal leerlingen, deelnemers en studenten dat in 2009 deelnam aan het door het ministerie van OCW en LNV gefinancierde onderwijs was ruim 3,7 miljoen. Tussen 1990 en 2009 is er een grote toename in onderwijsdeelname per leeftijdscategorie. Vooral 20-jarigen zijn meer gaan participeren in het onderwijs. In 1990 nam bijna 46 procent van de 20-jarigen deel aan het onderwijs, in 2009 is dit gestegen naar ruim 65 procent. Bijna 1,7 miljoen leerlingen namen in 2009 deel aan het primair onderwijs (po) en 935 duizend leerlingen aan het voortgezet onderwijs (vo). De deelname aan het primair onderwijs blijft redelijk stabiel. Hoewel het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs vanaf 2006 licht daalt, is het aantal leerlingen in 2009 ten opzichte van 2008 licht gestegen. De deelname aan het po en vo wordt voornamelijk bepaald door demografische factoren.

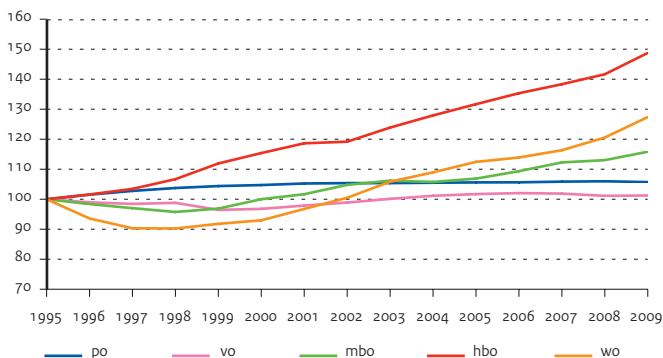
De laatste jaren heeft er een groei plaatsgevonden in het mbo. In 2007 telde het mbo meer dan 502 duizend deelnemers, terwijl het in 2009 meer dan 518 duizend deelnemers telt. Dat is een stijging van meer dan 3 procent.

De stijging van deelname is nog sterker te zien in het hoger beroepsonderwijs (hbo) en het wetenschappelijk onderwijs (wo). In 2008 namen ruim 382 duizend studenten deel aan het hbo en ruim 219 duizend studenten aan het wo. In 2009 zijn deze aantallen toegenomen tot respectievelijk ruim 402 en 231 duizend studenten. Binnen het hbo is de deelname aan het deeltijdonderwijs in 2009 gestegen met 3,4 procent en aan het voltijdonderwijs met 5,3 procent.

Nederlanders blijven na het afsluiten van het reguliere onderwijs doorleren. Dit wordt verder uitgewerkt in de paragraaf over *Leven lang leren*. Naast het door de ministeries van OCW en LNV bekostigde onderwijs wordt er ook door particuliere instellingen onderwijs verzorgd. Dit thema is verder uitgewerkt in de CBS-bijdrage 'Niet-bekostigd onderwijs'.

Figuur 2.9 | Ontwikkeling van het aantal deelnemers

Onderwijsdeelnemers (index 1995 = 100) per sector (incl. groen onderwijs)



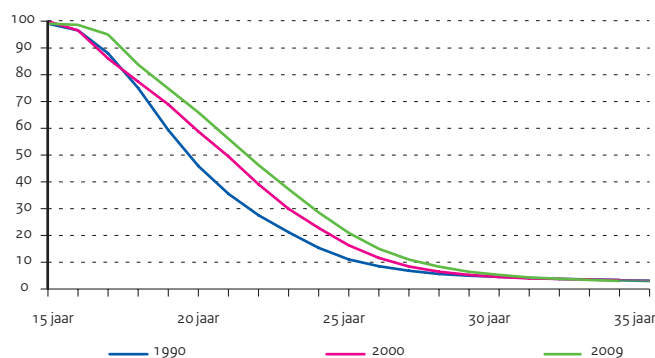
Zorgleerlingen

Voor leerlingen die extra steun en ondersteuning nodig hebben, bestaat er de leerlinggebonden financiering (LGF, ook wel rugzak genoemd). Hierdoor kunnen zij naar het reguliere onderwijs of speciaal basisonderwijs. De begeleiding voor deze leerlingen wordt gecontinueerd. Het speciaal (basis-)onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs (so, sbao of vso) zijn andere mogelijke richtingen voor kinderen met extra zorgbehoeften. De deelname aan het sbao is gedaald van ruim 48 duizend leerlingen in 2005 naar ruim 43 duizend leerlingen in 2009. De deelname aan het so is ten opzichte van 2008 licht gedaald en staat onder het aantal leerlingen van 2005. Het aantal vso-leerlingen is daarentegen fors gestegen van 25 duizend in 2005 naar ruim 34 duizend leerlingen in 2009. Ook het aantal ambulante begeleidde leerlingen in zowel het (s)bao als vo is toegenomen: in het (s)bao van bijna 14 duizend leerlingen in 2005 tot meer dan 22 duizend leerlingen in 2009, in het vo van bijna 7 duizend leerlingen in 2005 tot 20 duizend leerlingen in 2009.

Het aantal leerlingen in het praktijkonderwijs (pro) en leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) is tot en met 2007 gegroeid. In 2007 zaten 129 duizend leerlingen in het pro en lwoo, in 2008 is dit echter gedaald naar ruim 127 duizend leerlingen. In 2009 heeft deze dalende trend zich doorgezet waardoor het aantal leerlingen in het pro en lwoo is gedaald naar ruim 125 duizend. Het aantal ambulante begeleidde leerlingen in het vo is fors gestegen van minder dan 7 duizend leerlingen in 2005 naar 20 duizend leerlingen in 2009.

Figuur 2.10 | Onderwijsdeelname naar leeftijd in Nederland

Deelname aan bekostigd onderwijs als percentage van de totale bevolking



Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- Peildatum 1 oktober
- Aantal leerlingen bao inclusief trekkende bevolking; aantal leerlingen so en vso is inclusief onbezette plaatsen
- Aantallen hbo omvatten alle ingeschrevenen (bachelor- en masterstudenten); vt (voltijd) en dt (deeltijd) zijn inclusief hbo groen
- Aantallen wo incl. extraneï en deeltijdstudenten

Tabel 2.1 | Onderwijsdeelnemers (aantal x 1.000)

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal	3.649,9	3.676,5	3.705,4	3.722,9	3.765,6
Totaal po	1.658,0	1.658,5	1.661,9	1.664,4	1.660,2
bao	1.549,6	1.548,9	1.552,3	1.553,4	1.548,5
sbao	48,3	46,3	44,9	44,1	43,3
so	35,4	36,1	36,4	34,5	34,4
vso	24,8	27,1	28,2	32,4	34,1
Totaal vo	939,6	942,7	941,3	934,3	935,4
basisvorming	333,8	329,6	326,9	324,3	328,2
vmbo	170,7	166,3	158,6	153,2	149,5
havo	137,2	141,8	145,3	145,6	149,4
vwo	149,6	155,9	161,3	164,4	163,9
zorg (pro en lwoo)	111,4	112,4	113,8	112,3	111,5
vmbo-groen	22,3	21,6	20,2	19,7	19,1
lwoo-groen	14,6	15,1	15,2	14,7	13,9
Totaal vavo	12,9	12,3	13,5	15,4	17,1
Totaal mbo	479,0	490,1	503,3	506,7	519,2
bbl	124,5	129,4	147,0	156,9	157,3
bol-vt	314,9	322,0	319,0	313,1	323,2
bol-dt	14,3	13,0	11,1	9,6	9,2
bol-groen	16,6	17,0	17,0	16,9	17,7
bbl-groen	8,8	8,8	9,2	10,2	11,8
Totaal hbo	355,9	365,8	373,9	382,9	402,1
hbo-vt	292,2	304,0	312,8	321,3	338,4
hbo-dt	63,8	61,8	61,1	61,6	63,7
waarvan hbo-groen	(8,4)	(8,1)	(7,9)	(7,9)	(8,4)
Totaal wo	204,4	207,1	211,5	219,2	231,6
wo	199,9	202,6	206,8	214,0	225,9
wo-groen	4,5	4,5	4,7	5,1	5,7

Tabel 2.2 | Ambulant begeleide leerlingen (aantal x 1.000)

	2005	2006	2007	2008	2009
in het (s)bao	13,7	18,2	21,2	22,2	22,5
in het vo	6,8	10,9	14,4	17,1	20,0

Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- Leerlingen die vanuit een expertisecentrum begeleid worden

Leerlingen en studenten

Verdeling derde leerjaar voortgezet onderwijs

Nederland kent twee hoofdroutes om via het voortgezet onderwijs (vo) onderwijs te volgen in het mbo of ho. Dit zijn de route vmbo-mbo en de route havo/vwo-hbo/wo. Veelal kiezen de leerlingen na de eerste twee leerjaren van het vo één van de twee routes. Deze keuze bepaalt in belangrijke mate de leerloopbaan van leerlingen en daarmee ook het uiteindelijke opleidingsniveau dat een leerling zal behalen.

Leerlingen in het derde leerjaar vo zitten in het vmbo, het havo/vwo of behoren tot de categorie zorgleerlingen. In het laatste geval nemen zij deel aan het voortgezet speciaal onderwijs (vso), het praktijkonderwijs (pro) of het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). Het aandeel zorgleerlingen is de laatste jaren bijna verdubbeld, van 9,3 procent in 1990 naar 17,4 procent in 2008. In 2009 is het aandeel licht gestegen naar 17,5 procent. Het aandeel vmbo-leerlingen (exclusief lwoo) in het derde leerjaar van het vo was ruim 58 procent in 1990. In 2009 is dit aandeel gedaald naar minder dan 39 procent. In het derde leerjaar van het vo was het aandeel havo/vwo-leerlingen in 1990 ruim 32 procent. In 2009 is dit toegenomen naar ruim 43 procent.

Per schoolsoort varieert de verdeling van jongens en meisjes. In het vso, pro en lwoo stijgt het percentage meisjes tussen 1990 en 2005 opvallend. Daarna blijft het redelijk constant. In 1990 was de verhouding in het vso, pro en lwoo tussen jongens en meisjes 64:36. In 2009 bedraagt de verhouding 56:44. Ondanks de toename van het aandeel meisjes vormen de jongens in dit type onderwijs nog de meerderheid. In het derde leerjaar van het vmbo (exclusief lwoo) is het aandeel meisjes 47 procent in 2009, dit is al jaren min of meer constant.

In het totaal van havo-3 en vwo-3 vormen meisjes de meerderheid met een

aandeel van ruim 52 procent in 2009. Opvallend is echter dat sinds 1990 het aandeel jongens op de havo sneller is gegroeid dan het aandeel meisjes. In vwo-3 is dit juist andersom.

Deelnemersstromen binnen het onderwijs

Deze paragraaf beschrijft de deelnemersstromen tussen twee opeenvolgende schooljaren (de directe doorstroom).

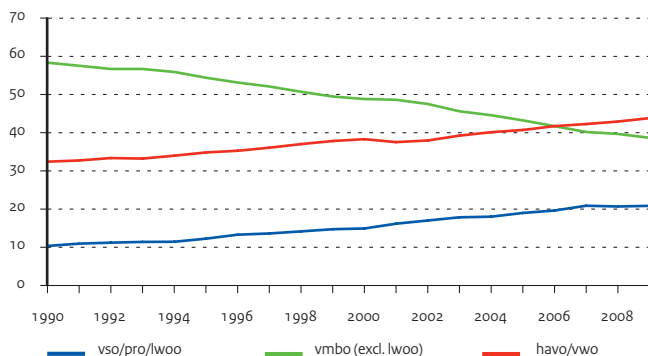
In 2008 zijn ruim 200 duizend leerlingen uit het voortgezet onderwijs (vo) uitgestroomd (met en zonder diploma). Daarvan is 50 procent doorgestroomd naar het middelbaar beroepsonderwijs (mbo), 18 procent naar het hoger beroepsonderwijs (hbo) en ruim 11 procent naar het wetenschappelijk onderwijs (wo). De overige leerlingen zijn voor het grootste gedeelte uit het bekostigde onderwijs gestroomd en een klein gedeelte is teruggeplaatst in het voortgezet speciaal onderwijs (vso, in tabel onder po).

In 2009 stroomt van de vmbo-gediplomeerden ruim 77 procent door naar de beroepsopleidende leerweg (bol) in het mbo en bijna 14 procent naar de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Van de havo/vwo-gediplomeerden stroomt bijna 74 procent door naar het hoger onderwijs. De laatste jaren stijgt het percentage van de havo/vwo-gediplomeerden dat doorstroomt naar het hoger onderwijs aanzienlijk.

Van de bijna 174 duizend deelnemers die het mbo in 2008 hebben verlaten (met en zonder diploma) is meer dan 13 procent doorgestroomd naar het hbo. De rest volgde het jaar erop geen bekostigd onderwijs meer. Hoewel de laatste jaren meer leerlingen doorstroomden van het mbo naar het hbo is dit aantal in 2008 weer afgenomen. Het mbo, hbo en wo gelden veelal als eindonderwijs. Meer dan 8,3 procent van de afgestudeerden in het hoger onderwijs studeert verder in hbo of wo.

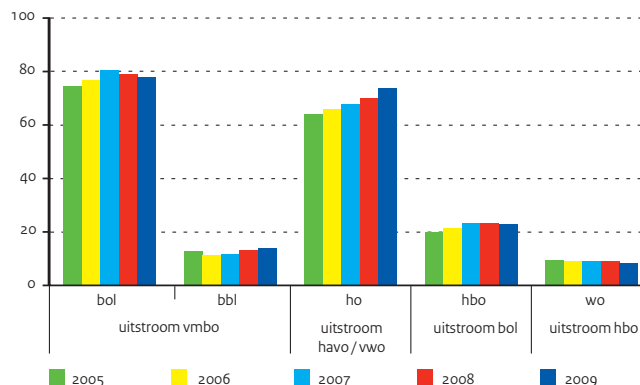
Figuur 2.11 | Verdeling in het 3e leerjaar vo

In procenten van het totaal aantal leerlingen (incl. groen onderwijs)



Figuur 2.12 | Deelnemersstromen naar vervolgonderwijs

In procenten van gediplomeerden uit voorafgaand onderwijs (incl. groen onderwijs)



Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- Inclusief groen onderwijs en exclusief vavo
- vso en pro: 15-jarige leerlingen
- pro: t/m 2001 svo mlk (15 jr)
- lwoo: t/m 1999 leerlingen uit ivbo, voor 2002 leerlingen uit svo lom (15 jr)
- Brugjaar havo/vwo bij havo

Tabel 2.3 | Deelname derde leerjaar vo naar geslacht (aantal x 1.000)

		1990	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal		203,1	203,8	213,8	212,3	208,8	207,8	205,6
vso (15 jr)	jongens	1,2	2,2	3,2	3,4	3,8	4,1	4,2
	meisjes	0,6	1,0	1,5	1,5	1,6	1,7	1,8
pro (15 jr)	jongens	1,4	2,4	3,6	3,5	3,5	3,3	3,3
	meisjes	0,8	1,4	2,4	2,3	2,4	2,3	2,3
lwoo	jongens	9,5	11,8	12,9	13,0	13,2	12,9	12,8
	meisjes	5,4	7,5	10,9	11,5	12,2	11,8	11,6
vmbo (excl. lwoo)	jongens	62,3	51,7	48,6	46,9	44,7	43,8	42,1
	meisjes	56,2	47,7	43,8	41,7	39,2	38,6	37,4
havo	jongens	16,3	20,1	22,4	23,1	22,9	22,8	23,2
	meisjes	18,3	22,3	23,6	23,7	23,5	23,6	24,2
vwo	jongens	15,1	16,1	18,8	19,2	19,1	19,6	19,9
	meisjes	16,1	19,6	22,2	22,5	22,7	23,2	22,8

Bron

OCW (DUO: Onderwijsmatrices)

Toelichting

- Cijfers betreffen zowel gediplomeerden als ongediplomeerden
- Stromen tussen onderwijssectoren zijn alleen directe stromen
- Kleine stromen tussen onderwijssectoren zijn niet opgenomen: bijv. van mbo naar vo
- Inclusief groen onderwijs
- Stromen van en naar educatie zijn opgenomen onder geen onderwijs
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 2.4 | Directe stromen tussen onderwijssoorten (aantal x 1.000)

Van	Naar	po	vo	mbo	hbo	wo	geen onderwijs
po	2005		195,8	0,8			16,1
	2006		189,0	1,0			19,2
	2007		190,9	0,9			15,4
	2008		187,7	0,9			14,8
vo	2005	2,5		96,6	33,8	20,6	42,2
	2006	1,6		101,9	33,8	21,0	39,5
	2007	1,9		102,0	35,0	21,7	37,5
	2008	1,8		101,6	36,2	22,9	38,3
mbo	2005				21,4		132,1
	2006				23,2		137,3
	2007				23,3		141,4
	2008				22,8		150,6
hbo	2005					9,0	86,3
	2006					9,1	89,1
	2007					9,1	93,3
	2008					8,5	96,4
wo	2005				4,0		38,5
	2006				4,2		43,6
	2007				4,1		45,3
	2008				4,2		43,8
geen onderwijs	2005		212,9	4,6	60,8	46,0	18,2
	2006		208,1	11,7	68,3	46,5	19,3
	2007		210,6	5,3	74,5	47,8	21,4
	2008		204,0	6,1	73,7	50,1	22,9

Leerlingen en studenten

Slaagkans en verblijfsduur

De verwachte slaagkans is het verwachte percentage van de ingestroomde leerlingen/studenten dat uiteindelijk een diploma haalt in de betreffende onderwijssector. De verwachte slaagkans in 2009 van leerlingen in het voortgezet onderwijs (vo) is net als in 2008 85 procent. In 2005 was de verwachte slaagkans voor leerlingen in het vo nog 82 procent. Voor leerlingen in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) is de slaagkans in 2009 ook gelijk aan die in 2008: 74 procent. De slaagkans in het hoger beroepsonderwijs (hbo) is in 2009 met 4 procentpunt gestegen ten opzichte van 2008 naar 73 procent. In het wetenschappelijk onderwijs (wo) is de slaagkans met 1 procentpunt gedaald naar 69 procent in 2009. Ten opzichte van 2005 is de verwachte slaagkans in het hbo en het wo zo goed als gelijk gebleven.

De verwachte verblijfsduur van gediplomeerden in het vmbo, havo en vwo blijft sinds 2005 redelijk constant. Het gaat hier om het gemiddeld aantal jaar dat een deelnemer onderwijs geniet.

In het vmbo is de gemiddelde verblijfsduur in 2009 4,1 jaar, in het havo 5,2 en in het vwo 6,2 jaar. De verwachte verblijfsduur is in alle onderwijssoorten langer dan de nominale duur. De verwachte verblijfsduur in het hbo is in de periode 2005-2008 licht gestegen en stijgt in 2009 naar 4,7. In het wo is de verwachte verblijfsduur gemiddeld 5,4 jaar in 2009. In de jaren hiervoor lag dit op 5,5.

In 2007 is de totale verwachte onderwijsduur van een 5-jarige leerling ruim 17 jaar. In het Hoofdstuk 'Onderwijs internationaal' wordt de totale verwachte onderwijsduur van 5-jarige leerlingen in internationaal perspectief beschreven.

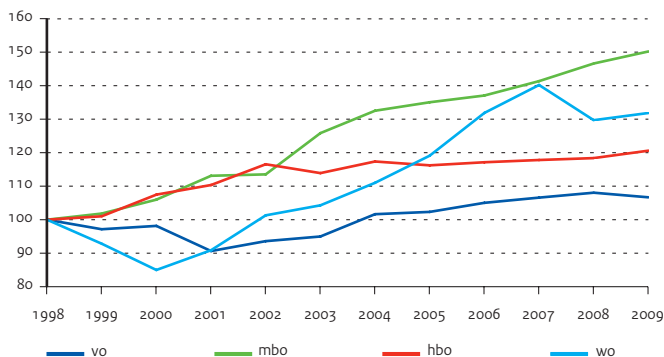
Gediplomeerden

In de periode van 1998 tot en met 2008 is in alle sectoren het aantal gediplomeerden gestegen. In 2009 haalden 430 duizend jongeren een diploma, verdeeld over ruim 176 duizend gediplomeerden in het voortgezet onderwijs, 162 duizend in het mbo en 90 duizend in het hoger onderwijs. Jongeren die een diploma halen op havo/vwo of mbo 2 niveau zijn in het bezit van een startkwalificatie. Jongeren die niet in het bezit zijn van een startkwalificatie en die geen onderwijs volgen, worden aangemerkt als voortijdig schoolverlaters. In de themaparaagraaf 'Voortijdig schoolverlaters' wordt dit onderwerp verder uitgewerkt.

De doorstroom nam over de gehele linie van de gediplomeerden naar vervolgonderwijs de afgelopen jaren toe. Meer mensen leren langer, hierdoor zal het opleidingsniveau van de bevolking stijgen.

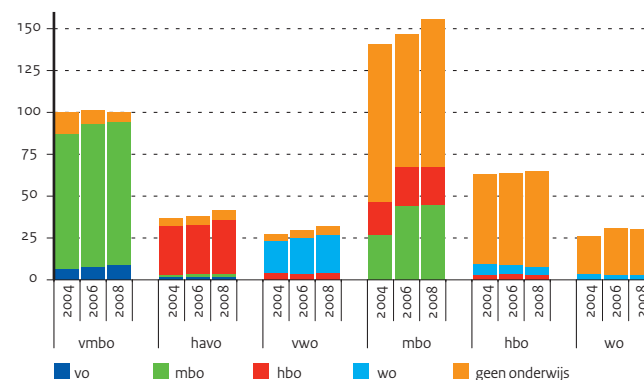
Figuur 2.13 | Ontwikkeling aantal gediplomeerden

Per onderwijssector, index met 1998 = 100 (incl. groen onderwijs)



Figuur 2.14 | Gediplomeerden naar bestemming

Verdeling over bestemmingen, aantal x 1.000 (incl. groen onderwijs)



Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- Het verwachte percentage van de ingestroomde leerlingen/studenten dat uiteindelijk een diploma haalt in de betreffende onderwijssector
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 2.5 | Verwachte slaagkans (in procenten)

	2005	2006	2007	2008	2009
vo	82	84	85	85	85
mbo	74	71	74	74	74
hbo	73	72	70	69	73
wo	70	69	71	70	69

Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- Het gemiddeld aantal jaren dat een deelnemer onderwijs geniet
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 2.6 | Verwachte verblijfsduur gediplomeerden (in jaren)

	2005	2006	2007	2008	2009
vmbo	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1
havo	5,2	5,3	5,3	5,3	5,2
vwo	6,1	6,2	6,2	6,2	6,2
hbo	4,5	4,5	4,6	4,6	4,7
wo	5,6	5,5	5,4	5,5	5,4

Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- Gediplomeerd in het schooljaar dat eindigt in vermeld jaar
- Inclusief groen onderwijs en vavo
- Startkwalificatie: diploma behaald op niveau havo, vwo of mbo 2
- Verhoging aantal wo-gediplomeerden ten gevolge van uitfasen oude structuur in 2007
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 2.7 | Gediplomeerden met en zonder startkwalificatie (aantal x 1.000)

	2005	2006	2007	2008	2009
Zonder startkwalificatie					
vo (vmbo)	100,2	102,7	102,8	101,1	97,3
vmbo (bl+kl)	53,6	54,7	53,9	51,6	49,1
vmbo (gl+tl)	46,6	47,9	48,9	49,5	48,2
mbo (niveau 1)	15,4	16,1	16,7	17,2	16,5
bbl	5,5	5,3	5,6	6,6	6,5
bol-vt	9,2	10,3	10,5	10,2	9,5
bol-dt	0,7	0,6	0,6	0,5	0,6
Met startkwalificatie					
vo (havo/vwo)	69,4	71,4	73,8	78,0	79,5
havo	39,5	40,8	42,3	44,1	44,1
vwo	29,8	30,6	31,5	33,8	35,4
mbo (niveau 2 t/m 4)	130,6	132,1	136,1	141,3	145,9
bbl	52,6	49,2	49,3	54,1	58,9
bol-vt	74,6	79,4	83,4	83,7	83,5
bol-dt	3,3	3,4	3,4	3,5	3,5
hbo	59,2	59,6	60,0	60,3	61,4
hbo-vt	47,3	48,3	50,1	50,6	51,8
hbo-dt	11,8	11,3	9,9	9,7	9,6
wo	26,6	29,4	31,3	28,9	29,4



Opleidingsniveau

Het opleidingsniveau van de bevolking van 25 tot en met 64 jaar neemt gestaag toe. Het aandeel personen met een diploma op het niveau van de startkwalificatie (minimaal een diploma op havo/vwo of mbo 2 niveau) is in de periode 1998-2008 toegenomen van 64 tot 72 procent. Bovendien had in 1998 23 procent een hbo- of wo-diploma en is dit tien jaar later gestegen tot 31 procent.

De stijging van het opleidingsniveau van de bevolking is het duidelijkst zichtbaar bij personen van 25-34 jaar. In 1998 had 26 procent van hen een hbo- of wo-diploma. In 2008 was dit 39 procent. Vooral bij vrouwen van deze leeftijdsgroep is dit aandeel fors gestegen. Had in 1998 nog een kwart van hen een hbo- of wo-diploma, in 2008 was dit meer dan 40 procent. Wat dit betreft zijn de vrouwen de mannen voorbij gegaan. In 2008 had 36 procent van de 25-34 jarige mannen een diploma in het hoger onderwijs.

Arbeidsparticipatie en werkloosheid

Een steeds groter deel van de Nederlandse bevolking heeft een betaalde baan (netto arbeidsparticipatie). In de periode 1996-2008 was dit aandeel toegenomen van 63 tot 73 procent voor 25-64 jarigen. Vooral steeds meer vrouwen participeren op de arbeidsmarkt. Bij mannen is de netto arbeidsparticipatie nauwelijks veranderd in tien jaar tijd.

De arbeidsparticipatie is hoger naarmate men hoger is opgeleid. Deze loopt voor 25-64 jarigen in 2008 uiteen van 45 procent voor degenen die alleen basisonderwijs hebben afgerond tot 85 procent voor degenen die een wo-diploma hebben behaald.

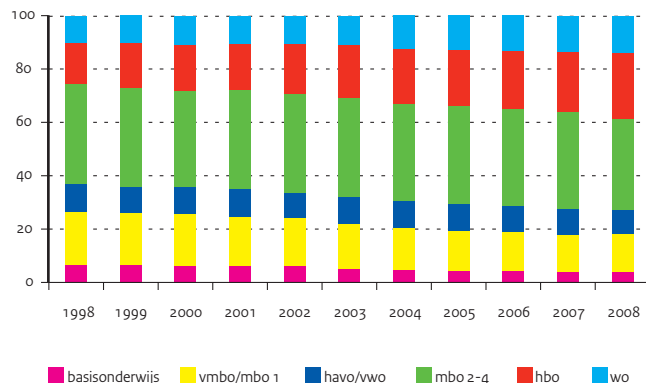
Het werkloosheidspercentage van de 25-64 jarigen ligt in 2008 met 3,3 procent op een zeer laag niveau. In 2004 en 2005 lag dit percentage nog rond de 5,5 procent, en in 1998 was 4,6 procent werkloos. Personen met een diploma op mbo 2-4 niveau, hbo- of wo-diploma zijn het minst vaak werkloos. Van hen was 2 à 3 procent in 2008 werkloos. Bij degenen met uitsluitend basisonderwijs of een diploma op vmbo/mbo 1 niveau was dit percentage ongeveer tweemaal zo hoog.

Geslacht

Hoewel de afgelopen tien jaar steeds meer vrouwen participeren op de arbeidsmarkt zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen nog steeds groot. In 2008 had 83 procent van de 25-64 jarige mannen een betaalde baan; bij vrouwen was dit 63 procent. Er zijn vooral grote verschillen bij de lagere opleidingsniveaus. Zo had 30 procent van de 25-64 jarige vrouwen met uitsluitend basisonderwijs een betaalde baan. Bij mannen was dit 61 procent. Hiertegenover staat dat 81 procent van de vrouwen en 88 procent van de mannen met een wo-diploma een betaalde baan had in 2008. Bij de jongere generaties is de netto participatie het hoogst. In totaal 91 procent van de mannen en 79 van de vrouwen in de leeftijd 25-34 jaar had in 2008 een betaalde baan. Zoals gezegd is de arbeidsparticipatie hoger naarmate men hoger is opgeleid. Aangezien er steeds meer vrouwen dan mannen zijn met een hbo- of wo-diploma, lopen vrouwen ook hun achterstand wat betreft participatie op de arbeidsmarkt in op mannen. Vrouwen waren wat vaker werkloos dan mannen. Van de 25-64 jarige vrouwen was 4,2 procent werkloos, bij mannen was dit 2,6 procent. Ook hier zijn bij de laagste opleidingsniveaus de verschillen het grootst tussen mannen en vrouwen.

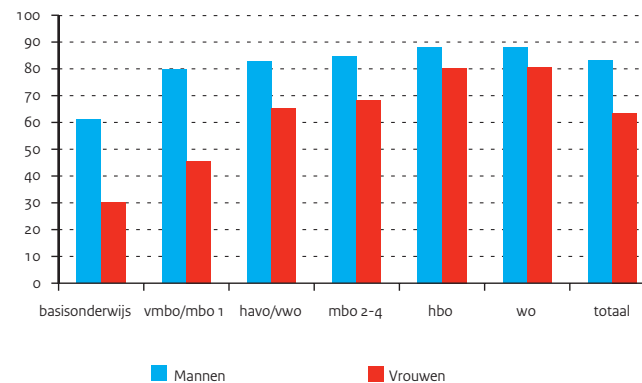
Figuur 2.15 | Opleidingsniveau Nederlandse bevolking

In procenten van 25-34 jarige bevolking, naar opleidingsniveau



Figuur 2.16 | Netto arbeidsparticipatie naar geslacht

In procenten van 25-64 jarige bevolking, naar opleidingsniveau, 2008



Tabel 2.8 | Opleidingsniveau Nederlandse bevolking (leeftijd 25-64 jaar)

	1996	1998	2000	2004	2005	2006	2007	2008
Bron								
CBS (Enquête Beroepsbevolking)								
Toelichting								
– Aandeel 'in procenten' naar opleidingsniveau								
– vmbo/mbo 1: inclusief avo-onderbouw								
– hbo: inclusief wo-bachelor								
	Bevolking (aantal x 1.000)	8.585	8.731	8.856	8.996	9.003	9.007	8.997
	basisonderwijs	11,9	11,2	11,1	8,8	8,2	7,9	7,6
	vmbo/mbo 1	25,4	24,4	23,6	21,3	20,8	20,4	19,9
	havo/vwo	8,0	8,0	8,1	8,4	8,3	7,9	7,4
	mbo 2-4	32,7	32,7	32,1	32,7	33,3	34,0	33,9
	hbo	14,3	14,9	15,8	17,6	17,6	17,8	18,2
	wo	7,3	8,4	8,8	10,2	10,7	10,9	11,1
	onbekend	0,3	0,4	0,5	1,0	1,0	1,1	0,6

Tabel 2.9 | Arbeidsparticipatie en werkloosheid Nederlandse bevolking (leeftijd 25-64 jaar)

	1996	1998	2000	2004	2005	2006	2007	2008
Bron								
CBS (Enquête Beroepsbevolking)								
Toelichting								
– Aandeel 'in procenten' naar opleidingsniveau								
– Netto arbeidsparticipatie: werkzame beroepsbevolking 'in procenten' van de bevolking								
– Werkloosheidspercentage: percentage van de beroepsbevolking dat niet werkt								
– De Enquête Beroepsbevolking is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in instellingen en tehuizen								
– Er wordt informatie verzameld over de situatie van personen op de arbeidsmarkt								
	A) Netto arbeidsparticipatie							
	Totaal	63	67	69	68	69	70	73
	basisonderwijs	36	39	42	41	40	41	45
	vmbo/mbo 1	51	54	56	57	57	58	61
	havo/vwo	65	69	72	68	67	68	73
	mbo 2-4	70	73	75	73	73	74	77
	hbo	78	81	81	80	81	82	84
	wo	84	87	88	82	82	83	85
	B) Werkloosheidspercentage							
	Totaal	6,7	4,6	3,3	5,5	5,7	4,8	3,3
	basisonderwijs	13	11	7	11	11	10	6
	vmbo/mbo 1	9	6	4	7	7	6	5
	havo/vwo	8	5	4	6	7	7	4
	mbo 2-4	5	4	3	5	5	4	3
	hbo	5	3	3	4	4	3	2
	wo	5	3	2	5	5	4	3

Tabel 2.10 | Opleidingsniveau Nederlandse bevolking naar geslacht (25-34 jaar)

	1996	1998	2000	2004	2005	2006	2007	2008
Bron								
CBS (Enquête Beroepsbevolking)								
Toelichting								
– Aandeel 'in procenten' met een hbo- of wo-diploma								
	Aandeel met diploma hoger onderwijs							
	Totaal	23	26	28	33	34	35	39
	mannen	25	26	29	32	33	33	36
	vrouwen	22	25	27	34	35	37	41

2 | Onderwijs nationaal

Instellingen en personeel

Aantal instellingen

Het aantal instellingen in het primair en voortgezet onderwijs neemt de laatste jaren licht af. In het (voortgezet) speciaal onderwijs ((v)so) neemt het aantal vestigingen vanaf 2002 toe. Hiervoor zijn twee redenen. De Justitiële Jeugd Inrichtingen (JJI's) worden vanaf 2002 als onderwijsinstelling gezien. Daarnaast is door een wijziging van de Wet op de Expertise Centra (WEC) vanaf augustus 2003 het voor (v)so-scholen formeel mogelijk geworden nevenvestigingen op te richten.

Het aantal instellingen voor beroeps- en volwasseneneducatie en het wetenschappelijk onderwijs is de laatste jaren nagenoeg gelijk gebleven. In het hoger beroepsonderwijs is een daling waarneembaar in de periode 1999-2004. Deze daling in het aantal instellingen is het gevolg van fusies. Hierbij moet wel de kanttekening geplaatst worden dat er alleen naar instellingen gekeken wordt en niet naar het aantal vestigingen.

Gemiddelde omvang van instellingen

Instellingen in het primair onderwijs telden in 2009 gemiddeld 221 leerlingen. De gemiddelde schoolgrootte in het voortgezet onderwijs blijft vanaf 2007 langzaam toenemen. De gemiddelde instelling in het voortgezet onderwijs telde 1401 leerlingen in 2009. De gemiddelde omvang van de hogescholen is sterk gestegen tot 10.936 studenten in 2009. De oorzaak hiervan is niet alleen gelegen in de schaalvergroting (fusies), maar ook in de toename van het aantal hbo-studenten.

Personeel

De werkgelegenheid in het onderwijs (po, vo en bve) bedraagt in 2009 ruim 262 duizend voltijdbanen. Dat betekent dat in één jaar de werkgelegenheid met ruim 4 duizend voltijdbanen is gestegen. In deze sectoren is ook het aandeel 50-plussers vorig jaar weer toegenomen. Het aandeel 50-plussers is – met bijna 51 procent – het hoogst in de bve-sector.

Het aandeel vrouwen in het onderwijs blijft nog steeds toenemen. Het onderwijzend personeel in het primair onderwijs bestaat voor ruim 80 procent uit vrouwen. Van de directeuren is ruim een derde (35 procent) vrouw.

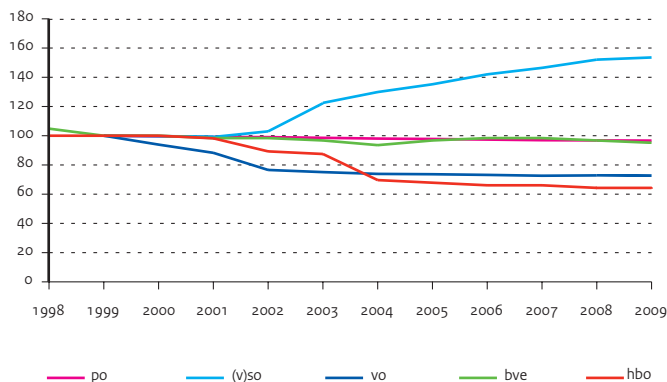
In het voortgezet onderwijs is het aandeel vrouwelijke docenten 43 procent. Het aandeel vrouwelijke directeuren in het voortgezet onderwijs is 25 procent.

Het aandeel vrouwelijke docenten in het middelbaar beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie is het afgelopen jaar licht gestegen, naar 45 procent. Het aandeel vrouwelijke directieleden is in deze sector echter wel gedaald. Van 31 procent in 2008 naar 26 procent in 2009.

In alle drie de sectoren is het aandeel vrouwelijke docenten hoger dan het aandeel vrouwelijke directeuren. De laatste jaren is in deze sectoren echter wel een (flinke) stijging te zien van het aandeel vrouwelijk directeuren, met uitzondering van de sector bve.

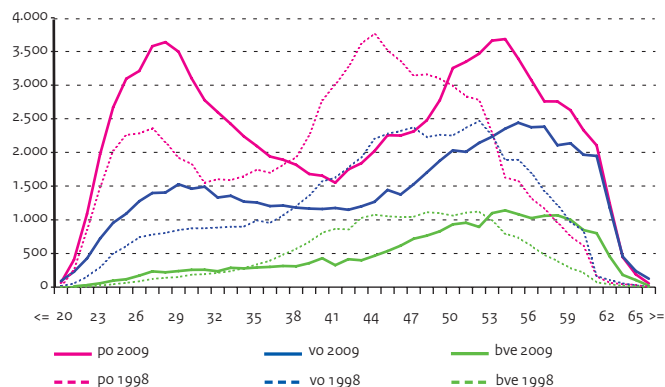
Figuur 2.17 | Aantal instellingen

Index met 1999 = 100 (bij (v)so betreft het vestigingen)



Figuur 2.18 | Leeftijdverdeling van docenten

Aantal fte's per leeftijdsjaar, 1998 en 2009



Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- Exclusief groen onderwijs
- B) Aantal onderwijsdeelnemers volgens Tabel 2.1 gedeeld door aantal instellingen

Tabel 2.11 | Onderwijsinstellingen, aantal en omvang

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Aantal onderwijsinstellingen					
po scholen	7.602	7.572	7.540	7.528	7.516
vo scholen	654	650	645	647	644
bve	60	61	61	60	59
hbo	38	37	37	36	36
wo	12	12	12	12	12
B) Gemiddelde omvang van onderwijsinstellingen					
po scholen	218	219	220	221	221
vo scholen	1.380	1.394	1.404	1.391	1.401
bve	7.561	7.613	7.821	7.993	8.300
hbo	9.146	9.666	9.893	10.416	10.936
wo	16.662	16.883	17.232	17.836	18.825

Bron

Diverse bronnen; zie volgende hoofdstukken

Toelichting

- Totaal personeel, dus zowel directie, onderwijzend als onderwijs ondersteunend personeel
- Personeel wo: onderwijs+onderzoek en incl. 3e geldstroom
- Exclusief groen onderwijs
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel D

Tabel 2.12 | Personeel

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Personeelssterkte in (fte's x 1.000)					
po	130,5	131,5	132,0	133,7	135,7
vo	82,8	84,4	85,8	86,2	88,0
bve	36,5	37,1	38,5	38,3	38,6
hbo	24,5	25,6	27,4	28,6	--
wo	36,9	36,6	36,9	37,7	--
B) Percentage 50 jaar en ouder (op basis van fte's)					
po	33,8	35,4	36,8	37,7	38,6
vo	42,6	43,0	43,7	45,0	45,9
bve	44,7	46,3	46,8	49,2	50,8
hbo	39,6	39,6	39,8	40,5	--
wo	27,5	27,7	28,0	29,0	--
C) Percentage vrouwen (op basis van fte's)					
po	73,4	74,5	75,6	76,4	77,0
vo	40,2	41,4	42,5	43,1	43,8
bve	47,1	47,7	48,6	48,6	49,2
hbo	45,5	46,1	47,3	48,5	--
wo	39,0	39,5	40,2	41,0	--

Instellingen en personeel

Vacatures

In het primair onderwijs is in het schooljaar 2008/09 het aantal openstaande vacatures gestegen. Waren er in het schooljaar 2007/08 nog 720 openstaande vacatures. In het schooljaar 2008/09 is dat gestegen naar 1.010. Deze stijging wordt vooral veroorzaakt door een stijging van het aantal openstaande vacatures voor leraren. In het schooljaar 2008/09 waren er in het primair onderwijs 670 openstaande vacatures voor leraren. Ongeveer 250 meer dan in het schooljaar daarvoor. De problemen zijn ongelijk over scholen verdeeld. Scholen in de grote steden hebben meer openstaande vacatures dan scholen in de rest van het land. Vooral in Amsterdam en Utrecht, en in iets mindere mate in Almere, staan meer vacatures open. Daarnaast hebben ook scholen in het speciaal onderwijs meer openstaande vacatures dan scholen in het basisonderwijs.

In het voortgezet onderwijs is het aantal openstaande vacatures gedaald van 530 in het schooljaar 2007/08 naar 250 in het schooljaar 2008/09. In het voortgezet onderwijs wordt de daling vooral veroorzaakt door een daling van het aantal openstaande vacatures voor leraren. In het schooljaar 2008/09 stonden er gemiddeld bijna 250 vacatures minder open dan in het schooljaar daarvoor. Ook in het voortgezet onderwijs zijn er regionale verschillen, maar minder groot dan in het primair onderwijs.

Het aantal openstaande vacatures in de bve-sector (het middelbaar beroeps-onderwijs en volwasseneneducatie) is flink gedaald. Van 600 in het schooljaar 2007/08 naar 280 in het schooljaar 2008/09. In deze sector zijn minder openstaande vacatures voor zowel leraren als voor onderwijs-ondersteunend personeel.

Arbeidsmarktsituatie pas afgestudeerden lerarenopleiding

84 procent van de leraren die in 2008 zijn afgestudeerd aan een lerarenopleiding basisonderwijs had een half jaar na afstuderen een baan in het onderwijs. (Iemand is werkzaam in het onderwijs als hij of zij 12 uur of meer in het onderwijs werkt.)

Wel zijn er bij de afgestudeerden van de lerarenopleiding basisonderwijs forse regionale verschillen. Pas afgestudeerden in het westen van het land vinden sneller een baan in het onderwijs dan pas afgestudeerden in het noorden van Nederland. In Noord-Holland had 90 procent van de afgestudeerden van de lerarenopleiding basisonderwijs binnen een halfjaar een baan in het onderwijs gevonden, terwijl dat in Groningen en Friesland rond de 70 procent is.

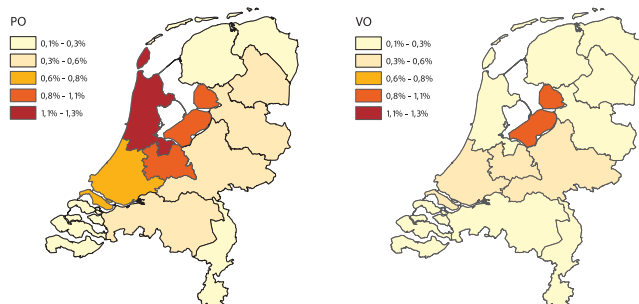
Van de leraren die in 2008 zijn afgestudeerd aan de lerarenopleiding voortgezet onderwijs, had driekwart (75 procent) een half jaar na afstuderen een baan in het onderwijs. De regionale verschillen bij de afgestudeerden van de lerarenopleiding voortgezet onderwijs zijn kleiner dan in het basisonderwijs. In het zuiden van Nederland heeft 70 procent van de afgestudeerden een half jaar later een baan in het onderwijs; in het westen van Nederland geldt dit voor 79 procent van de afgestudeerden.

Ziekteverzuim in primair en voortgezet onderwijs

Het ziekteverzuim in primair en voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs is sinds 2003 sterk gedaald en lijkt zich in 2008 redelijk te stabiliseren. In het basisonderwijs van 6,8 procent in 2003 naar 6,0 procent in 2008, in het voortgezet onderwijs van 5,8 procent naar 5,0 procent en in het middelbaar beroepsonderwijs van 7,2 procent naar 5,8 procent. In het hoger onderwijs en de onderzoeksinstellingen is het ziekteverzuim al een aantal jaren redelijk stabiel.

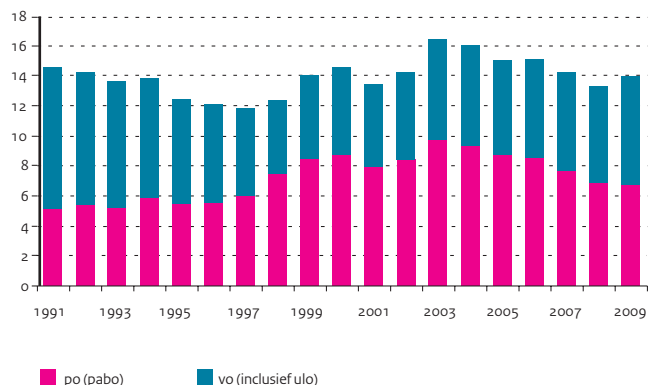
Figuur 2.19 | Onvervulde vacatures in po en vo

Als percentage van de werkgelegenheid, 2008/2009



Figuur 2.20 | Instroom in de lerarenopleiding

Aantal x 1.000



Bron

ECORYS / ResearchNed,
Arbeidsmarktbarometer po, vo en mbo

Toelichting

– Laatste kolom gaat over schooljaar
2008/09

Tabel 2.13 | Gemiddeld aantal openstaande vacatures

	2005	2006	2007	2008	2009
Primair onderwijs (totaal)	420	410	630	720	1.010
directiepersoneel	150	150	180	190	210
leraren	210	190	330	410	670
onderwijsondersteunend personeel	60	70	120	120	130
Voortgezet onderwijs (totaal)	270	210	430	530	250
directiepersoneel	30	20	50	50	40
leraren	180	150	320	400	160
onderwijsondersteunend personeel	60	40	60	80	50
Middelbaar beroeps onderwijs (totaal)	270	250	550	600	280
directiepersoneel	10	10	20	20	10
leraren	150	130	270	270	150
onderwijsondersteunend personeel	110	110	260	310	120
Totaal po, vo en mbo	960	870	1.610	1.850	1.540
waarvan leraren	540	470	920	1.080	980

Bron

OCW (DUO: 1 cijfer HO 2009)

Toelichting

– ulo: universitaire lerarenopleiding
– Zie bijlage Toelichting en Begrippen,
deel D

Tabel 2.14 | Eerstejaars en afgestudeerden van de lerarenopleiding

	2005	2006	2007	2008	2009
Eerstejaars lerarenopleiding bao	8.690	8.550	7.670	6.870	6.730
voltijd	7.330	7.450	6.750	6.080	5.910
deeltijd	1.360	1.100	920	790	820
Gediplomeerden lerarenopleiding bao	7.190	7.230	7.160	6.540	5.860
voltijd	5.250	5.140	5.420	5.030	4.560
deeltijd	1.940	2.090	1.740	1.510	1.300
Eerstejaars lerarenopleidingen vo					
(hbo: eerstejaars, ulo: ingeschrevenen)	6.320	6.550	6.570	6.490	7.190
hbo-vt	4.040	4.230	4.240	4.160	4.500
hbo-dt	1.230	1.280	1.250	1.230	1.400
ulo	1.050	1.040	1.080	1.100	1.290
Gediplomeerden lerarenopleidingen vo	4.850	4.790	4.660	4.620	4.730
hbo-vt	2.190	2.120	2.370	2.350	2.560
hbo-dt	1.990	1.950	1.660	1.660	1.590
ulo	670	720	630	610	580

Bron

Regioplan Beleidsonderzoek, VO-raad,
VSNU, HBO-raad, KNAW, WVOI en het
Arboservicepunt BVE

Toelichting

– Percentage van de totale arbeidstijd die
men door ziekte niet heeft gewerkt
– Zie bijlage Toelichting en Begrippen,
deel D

Tabel 2.15 | Ziekteverzuim in het onderwijs

	2004	2005	2006	2007	2008
bao	6,5	5,9	5,8	5,9	6,0
so	7,2	6,4	6,3	6,8	6,7
vo	5,6	5,4	5,0	5,1	5,0
mbo	5,7	5,9	5,8	5,7	5,8
hbo	4,7	4,5	4,5	4,5	4,7
wo	2,9	3,4	3,2	3,1	3,1
onderzoeksinstellingen	3,0	2,9	2,7	3,0	3,1

Instellingen en personeel

Funcziemix

In het Actieplan LeerKracht van Nederland heeft het kabinet in november 2007 zijn plannen gepresenteerd voor de aanpak van kwalitatieve en kwantitatieve tekorten op de onderwijsarbeidsmarkt. Zorgen over de kwaliteit van het onderwijs, onderwaardering van het vak leraar en sterke vergrijzing in de sector waren voor het kabinet aanleiding om in mei 2007 de Commissie Leraren in het leven te roepen, onder leiding van Alexander Rinnooy Kan. Het advies van de Commissie Leraren is grotendeels overgenomen in het actieplan. Zodra de Tweede Kamer instemde met het actieplan, zijn tripartiete afspraken gemaakt met werkgevers- en werknemersorganisaties in het primair onderwijs (po), voortgezet onderwijs (vo) en het middelbaar en hoger beroepsonderwijs (mbo/hbo). In 2008 zijn deze afspraken per sector vastgelegd in het convenant LeerKracht van Nederland en verder uitgewerkt in de verschillende onderwijs-cao's.

In 2009 is een begin gemaakt om binnen de Randstadregio's de funcziemix in het voortgezet onderwijs en het mbo te versterken. Dit betekent dat hier meer hogere leraarfuncties moeten worden gecreëerd. In het primair onderwijs krijgen scholen vanaf 1 augustus 2010 de middelen voor het versterken van de funcziemix.

Bevoegdheid in het voortgezet onderwijs

Het voortgezet onderwijs kent twee bevoegdheidsniveaus voor leraren; eerstegraads en tweedegraads. Met een tweedegraadsbevoegdheid mag een leraar lesgeven in het vmbo, het praktijkonderwijs en in de eerste drie leerjaren van havo en vwo. Deze bevoegdheid kan alleen worden behaald aan een lerarenopleiding in het hoger beroepsonderwijs (op bachelorniveau).

Met een eerstegraadsbevoegdheid kan een leraar lesgeven in de bovenbouw van havo en vwo. Een eerstegraadsleraar is automatisch ook bevoegd om les te geven in het tweedegraadsgebied. Een eerstegraadsbevoegdheid kan behaald worden aan de universiteit of in het hoger beroepsonderwijs (in beide gevallen via een masteropleiding).

Op het niveau van de lessen werd in 2008 volgens de integrale personeelstelling onderwijs (IPTO) 82 procent van de lessen gegeven door gekwalificeerde docenten: driekwart (75,3 procent) van de lessen werd gegeven door een bevoegd docent en 6,6 procent door een benoembare docent. 'Gekwalificeerde docenten' zijn bevoegde leraren en benoembare leraren.

Bijna één op de vijf lessen (18,1 procent) werd in 2008 gegeven door een onbevoegde docent of door een docent die lesgeeft op basis van artikel 33.3 van de WVO. (Op grond van artikel 33.3 van de WVO mogen schoolbesturen in noodgevallen tijdelijk onder specifieke voorwaarden onbevoegde docenten inzetten. Met ingang van de inwerkingtreding van de Wet BIO in 2006 kunnen scholen op eigen gezag besluiten dit te doen, dus zonder dat de school daarvan melding hoeft te maken bij de Inspectie van het Onderwijs. Hierdoor is er geen onderscheid meer te maken tussen leraren die buiten de kaders van de wet onbevoegd zijn aangesteld en personen die benoembaar zijn, omdat ze tijdelijk lesgeven onder de voorwaarden van artikel 33.3 WVO.)

Bron

OCW (DUO: Salarisadministraties van instellingen), bewerking Centerdata

Toelichting

- Peildatum 1 oktober (jaar 2006 t/m 2009)

Tabel 2.16 | Functiemix basisonderwijs (in procenten)

	2006	2007	2008	2009
salarisschaal LA	98,7	98,7	98,2	98,2
salarisschaal LB	1,2	1,2	1,4	1,8
salarisschaal LC	0,1	0,1	0,1	0,1
overige salarisschalen	--	--	0,1	0,1

Bron

OCW (DUO: Salarisadministraties van instellingen), bewerking CentERdata

Toelichting

- Peildatum 1 oktober
(jaar 2006 t/m 2009)

Tabel 2.17 | Functiemix voortgezet onderwijs (in procenten)

	2006	2007	2008	2009
salarisschaal LB	64,4	64,2	63,4	60,6
salarisschaal LC	16,9	17,8	18,7	21,5
salarisschaal LD	18,1	17,4	17,0	16,3
salarisschaal LE	0,4	0,4	0,4	0,2
overige salarisschalen	0,2	0,2	0,5	1,4

Bron

OCW (DUO: Salarisadministraties van instellingen), bewerking CentERdata

Toelichting

- Peildatum 1 oktober (jaar 2006 t/m 2009)

Tabel 2.18 | Functiemix middelbaar beroepsonderwijs (inclusief AOC, in procenten)

	2006	2007	2008	2009
salarisschaal LB	41,2	42,5	41,9	45,2
salarisschaal LC	46,9	45,8	47,0	45,4
salarisschaal LD	10,5	10,3	9,5	7,4
salarisschaal LE	1,3	1,3	1,2	0,6
overige salarisschalen	0,2	0,2	0,4	1,3

Bron

IPTO, CRIHO

Toelichting

- Peildatum 1 oktober

Tabel 2.19 | Verdeling bevoegdheid in voortgezet onderwijs (in procenten)

	2006	2007	2008
A) Leraren			
bevoegd	77,4	76,1	75,3
benoembaar/in opleiding	5,6	7,0	6,6
onbevoegd/benoembaar o.b.v. wvo art 33.3	17	16,9	18,1

2 | Onderwijs nationaal

Uitgaven

Nationale uitgaven aan onderwijs

De totale onderwijsuitgaven bestaan uit de publieke en private uitgaven aan onderwijsinstellingen en uit de publieke uitgaven aan huishoudens, bedrijven en non-profit instellingen.

De uitgaven die buiten de onderwijsinstellingen om gaan zoals de uitgaven aan boeken, leermiddelen, overige schoolmaterialen en openbaar vervoer tussen huis en school zijn niet in de totale onderwijsuitgaven opgenomen. Alleen de uitgaven voor onderwijsinstellingen die regulier onderwijs geven of ondersteunen zijn hier zichtbaar.

De onderwijsuitgaven op deze pagina's worden weergegeven volgens verschillende definities, namelijk de totale overheidsuitgaven aan onderwijs, de nationale uitgaven aan onderwijsinstellingen, de totale nationale uitgaven aan onderwijs en de OCW-uitgaven aan onderwijs.

Revisie onderwijsstatistiek door het CBS

In 2008 zijn de onderwijsuitgaven door het CBS gereviseerd. De belangrijkste wijzigingen betreffen het opnemen van de uitgaven van huishoudens en bedrijven aan particuliere opleidingen van het particuliere onderwijs (in 2006 bijna 1,2 miljard euro) en de uitgaven van bedrijven voor duale leerlingen en stagiaires (in 2006 bijna 1,7 miljard euro). Daarnaast is de bestaande statistiek kritisch bekeken en dit heeft tot diverse verbeteringen geleid. Dit heeft in 2006 geleid tot een verhoging van de totale onderwijsuitgaven van 1,2 miljard euro.

Een nadere toelichting op de aansluiting van de onderwijsuitgaven van OCW op de internationale definities wordt gegeven in de bijlage.

Financieringsstromen

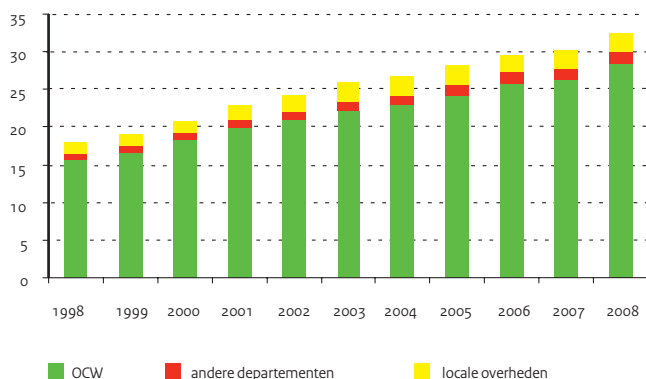
Naast de rechtstreekse bekostiging door het ministerie van OCW krijgen onderwijsinstellingen inkomsten via gemeenten (onder andere van OCW voor educatie en voor de huisvesting van primair en voortgezet onderwijs) en van de onderwijsdeelnemers zelf. De laatste betreffen de cursus- en collegegelden die aan de regionale opleidingen centra (ROC's) en instellingen voor hbo en wo worden betaald.

OCW-uitgaven als percentage van het BBP

De totale OCW-uitgaven aan onderwijs bedroegen in 2009 ruim 29,5 miljard euro. Dit is inclusief studiefinanciering en wo-onderzoek. Deze OCW-uitgaven wijken af van de CBS-cijfers, die op de OESO-definitie zijn gebaseerd. In 2009 bedroegen de onderwijsuitgaven van OCW 5,1 procent van het BBP (meest recente cijfers). Dit is een stijging van 0,3 procentpunt ten opzichte van 2008. De onderwijsuitgaven van OCW bedroegen in 2009 17,5 procent van de rijksuitgaven. Dit is een daling van circa 0,8 procentpunt in vergelijking met 2008.

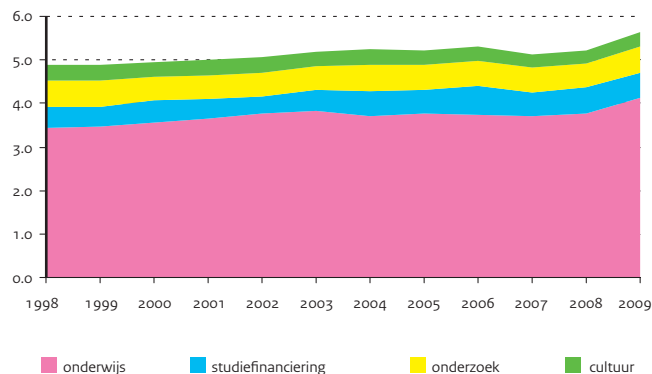
Figuur 2.21 | Overheidsuitgaven voor onderwijs

Uitgaven volgens CBS-definitie (x € 1 mld)



Figuur 2.22 | Uitgaven OCW als percentage van het BBP

Gesaldeerde uitgaven OCW, BBP volgens CBS Statline



Bron

<http://statline.cbs.nl>

CBS 'Jaarboek Onderwijs in cijfers'

Toelichting

- De uitgaven in deze tabel zijn bepaald op basis van de in 2008 gereviseerde cijfers van het CBS voor de onderwijsstatistiek
- A) Voor een toelichting op het verband tussen de 'Onderwijsuitgaven OCW' (Tabel 2.21) en de 'Uitgaven OCW volgens CBS' zie Bijlage Tabel 15.3
- B) De percentages zijn berekend volgens de definities van de OESO

Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

- Bedragen samengesteld uit Tabel 15.1; gesaldeerd met bepaalde ontvangsten en naar rato toegerekende overige uitgaven
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Bron

BBP: CBS

Rijksuitgaven: Financiële Jaarverslagen van het Rijk

Toelichting

- Gesaldeerde uitgaven inclusief overige uitgaven OCW, conform Tabel 2.20
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Tabel 2.20 | Overheidsuitgaven voor onderwijs volgens CBS/OESO-definitie (x € 1 mln)

	2004	2005	2006	2007	2008
A) Uitgaven overheid totaal (CBS)	26.798	28.147	29.486	30.258	32.453
OCW volgens CBS	22.929	24.223	25.704	26.212	28.232
andere departementen (LNV en VWS)	1.191	1.259	1.523	1.645	1.737
locale overheden	2.677	2.665	2.260	2.400	2.484
B) Onderwijsuitgaven volgens CBS en OESO als percentage BBP					
CBS (overheidsuitgaven aan onderwijs)	5,5	5,5	5,5	5,3	5,4
OESO (nationale uitgaven aan onderwijsinstellingen)	5,8	5,8	5,6	5,6	5,6
CBS (nationale uitgaven aan onderwijs)	6,4	6,3	6,3	6,2	6,3

Tabel 2.21 | Onderwijsuitgaven OCW, gesaldeerd en inclusief overige uitgaven (x € 1 mln)

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal OCW	24.450,9	26.187,7	26.669,4	28.448,8	29.501,4
po	7.931,1	8.356,7	8.625,9	9.036,6	9.666,5
vo	5.631,6	5.804,5	6.048,7	6.543,9	6.853,7
bve	2.888,5	3.168,5	3.231,6	3.375,9	3.543,6
hbo	1.822,4	1.859,8	2.047,6	2.178,0	2.346,4
wo	3.373,0	3.438,5	3.544,9	3.709,8	3.822,7
sfb	2.804,3	3.559,7	3.170,6	3.604,6	3.268,5

Tabel 2.22 | Onderwijsuitgaven OCW ten opzichte van BBP en rijksuitgaven

	2005	2006	2007	2008	2009
Onderwijsuitgaven OCW (x € 1 mln)	24.450,9	26.187,7	26.669,4	28.448,8	29.501,4
BBP (tegen marktprijzen x € 1 mld)	513,4	540,2	568,7	595,9	573,5
Rijksuitgaven (x € 1 mld)	121,1	136,5	145,8	155,2	168,7
Totaal als percentage van het BBP	4,8	4,8	4,7	4,8	5,1
onderwijssectoren	4,2	4,2	4,1	4,2	4,6
studiefinanciering	0,5	0,7	0,6	0,6	0,6
Totaal als percentage van de rijksuitgaven	20,2	19,2	18,3	18,3	17,5
onderwijssectoren	17,9	16,6	16,1	16,0	15,5
studiefinanciering	2,3	2,6	2,2	2,3	1,9

2 | Onderwijs nationaal

Uitgaven

Uitgaven per deelnemer

Het opleiden van jongeren is de hoofdtaak van het onderwijs. Bij gelijk-blijvende onderwijskwaliteit zijn de uitgaven per deelnemer een indicatie van de doelmatigheid van het onderwijs.

De groei van de uitgaven per deelnemer wordt in belangrijke mate bepaald door de loon- en prijsontwikkeling. De groei wordt verder beïnvloed door beleidsimpuls in het onderwijs.

Vergelijkbaarheid tussen onderwijssectoren

De uitgaven per deelnemer maken een vergelijking in de tijd mogelijk. Een vergelijking tussen de onderwijssectoren is echter lastig. De opbouw van de OCW-uitgaven verschilt per sector. De volgende verschillen zijn relevant:

- In het primair en voortgezet onderwijs komt de huisvesting voor rekening van de gemeenten;
- In het bve, het hbo en het wo is de huisvestingsbijdrage onderdeel van de rijksbijdrage;
- In het voortgezet onderwijs en in het middelbaar beroepsonderwijs (tot en met schooljaar 2004/05) zijn lesgeelden geïnd door de Informatie Beheer Groep (IBG). De lesgeelden zijn begrepen in de rijksbijdrage;
- Collegegelden (in hbo en wo) gaan van de deelnemers rechtstreeks naar de instellingen en maken geen deel uit van de rijksbijdrage.

Bijdragen aan instellingen per deelnemer

Voor een vergelijking van de sectoren is het budget waarover de instellingen per deelnemer beschikken van belang.

Dit instellingsbudget omvat zowel de rijksbijdrage, de gemeentelijke bijdrage als het collegegeld. In deze opsomming ontbreken de private bijdragen anders dan cursus- en collegegelden, zoals vrijwillige ouderbijdragen, sponsorgelden en dergelijke. Informatie hierover is nog niet per sector beschikbaar en daarom niet opgenomen in de bijdragen aan instellingen.

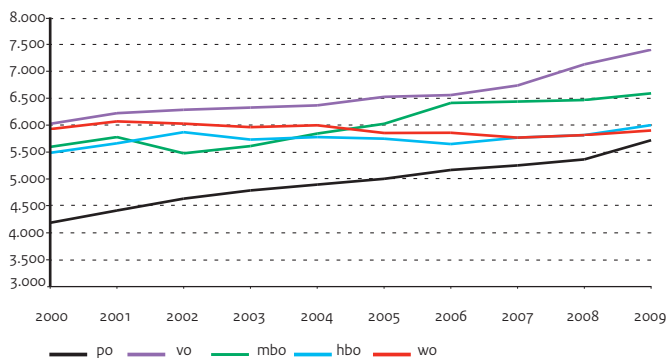
Over de hele linie zijn de bijdragen aan instellingen per deelnemer tussen 300 (mbo) en ruim 1.600 (wo) euro hoger dan de OCW-uitgaven per deelnemer. Ook is er in alle sectoren sprake van een groei in de bijdragen aan instellingen per deelnemer sinds 2004.

OCW-uitgaven per gediplomeerde

Als indicator voor de doelmatigheid van het onderwijsstelsel kunnen de OCW-uitgaven per sector gedeeld door het aantal gediplomeerden in beeld worden gebracht. Deze indicator relateert de uitgaven aan de kwaliteit van de uitstroom. Hierbij kan het diploma als een indicatie van kwaliteit worden opgevat. In het primair onderwijs zijn de OCW-uitgaven per gediplomeerde in 2009 gestegen, naar 51.000 euro per gediplomeerde. In het mbo zijn de uitgaven gelijk gebleven. In het hbo is de stijging relatief groot (van 36.000 in 2008 naar 39.000 in 2009). In het wo is van 2004 tot en met 2007 een daling waarneembaar. Deze daling wordt voornamelijk veroorzaakt door een tijdelijke toename van het aantal gediplomeerden als gevolg van de het volledig overgaan naar de bachelor-master structuur. In 2008 zijn de uitgaven per wo-gediplomeerde weer gestegen.

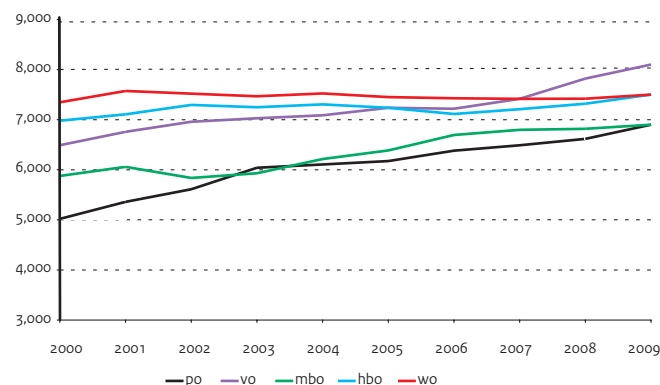
Figuur 2.23 | OCW-uitgaven voor onderwijs per deelnemer

Per onderwijssoort, in prijzen 2009 (in euro's)



Figuur 2.24 | Bijdragen aan instellingen per deelnemer

Per onderwijssoort, in prijzen 2009 (in euro's)



Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

- Betreft gesaldeerde OCW-uitgaven zoals per onderwijssector aangegeven, exclusief overige uitgaven
- De OCW bekostiging bevat geen bedragen voor huisvesting po en vo, deze uitgaven lopen via de gemeenten
- De uitgaven WSF/WTOS per onderwijsdeelnemer betreffen bruto uitgaven gedeeld door onderwijsdeelnemers van het voltijd onderwijs
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B en C

Tabel 2.23 | OCW-uitgaven per deelnemer (in lopende prijzen x € 1)

	2005	2006	2007	2008	2009
po					
uitgaven primair onderwijs per leerling	4.700	4.940	5.100	5.350	5.720
basisonderwijs	4.110	4.300	4.430	4.610	4.900
speciaal basisonderwijs	9.260	9.510	8.860	9.190	9.870
(voortgezet) speciaal onderwijs	16.140	17.410	18.760	20.010	21.910
vo					
uitgaven per leerling	6.130	6.270	6.540	7.110	7.400
bve					
uitgaven mbo per deelnemer	5.660	6.130	6.250	6.450	6.590
hbo					
uitgaven per student	5.400	5.400	5.600	5.800	6.000
wo					
uitgaven per student	5.500	5.600	5.600	5.800	5.900
Uitgaven WSF/WTOS per onderwijsdeelnemer					
vo	220	220	230	210	100
bol	2.740	3.450	3.080	3.470	3.160
hbo	3.920	4.680	4.190	4.930	4.460
wo	3.940	4.700	4.290	4.740	4.340

Tabel 2.24 | Bijdragen aan instellingen per deelnemer (in lopende prijzen x € 1)

	2005	2006	2007	2008	2009
po	5.800	6.100	6.300	6.600	6.900
vo	6.800	6.900	7.200	7.800	8.100
mbo	6.000	6.400	6.600	6.800	6.900
hbo	6.800	6.800	7.000	7.300	7.500
wo	7.000	7.100	7.200	7.400	7.500

Bron

Jaarverslagen OCW

Nationale Rekeningen CBS

Toelichting

- Inclusief gemeentelijke bijdragen en collegegelden hbo en wo

Tabel 2.25 | OCW-uitgaven per sector gedeeld door aantal gediplomeerden (in lopende prijzen x € 1)

	2005	2006	2007	2008	2009
po	40.000	42.000	45.000	47.000	51.000
vo	33.000	33.000	34.000	36.000	38.000
mbo	20.000	22.000	22.000	22.000	22.000
hbo	32.000	32.000	34.000	36.000	39.000
wo	42.000	38.000	37.000	43.000	45.000

Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

- Uitgaven OCW per deelnemer x aantal deelnemers / aantal gediplomeerden
- Gediplomeerden po zijn alle doorstromers naar het vo

Schoolgrootte (menselijke maat)

De menselijke maat in het onderwijs

Onderwijs dat wordt gegeven op scholen en in instellingen waar de betrokkenen elkaar kennen. Een school of instelling die “(...) overzichtelijk is, zodat de betrokkenen en de belanghebbenden zeggenschap en keuzevrijheid hebben en zich samen verantwoordelijk weten voor de school en de lijnen van besluitvorming kort zijn”, zoals de omschrijving van menselijke maat luidt die het kabinet gebruikt (Kamerstukken II, 2008/09, 31 135, 16). Voor een belangrijk deel is dat een opdracht voor de scholen en instellingen zelf. Het kabinet wil eraan bijdragen dat scholen en instellingen zich op een menselijke maat organiseren.

Een van de instrumenten daarvoor is de fusietoets. In 2009 heeft het kabinet een wetsvoorstel ingediend voor de introductie van een fusietoets in het onderwijs. Dat wetsvoorstel is in januari 2010 aangenomen door de Tweede Kamer. De fusietoets is vooral bedoeld om te waarborgen dat besturen of instellingen een zorgvuldig besluitvormingsproces doorlopen rond fusievoornemens. Zorgvuldig wil zeggen dat onder meer personeelsleden, ouders, deelnemers en studenten goed worden betrokken bij de besluitvorming op basis van gedegen informatie over de fusie. Daarnaast zal de fusietoets bewaken dat leerlingen, ouders, deelnemers en studenten voldoende keuze hebben, zodat ze het onderwijs kunnen kiezen dat het beste bij hen past.

Afname aantal besturen

Tussen 2000 en 2009 is het aantal besturen in vrijwel alle sectoren afgenomen. De sterkste daling deed zich tussen 2000 en 2005 voor in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. In het mbo en hbo werd vooral vóór 2000 gefuseerd.

De laatste jaren is de situatie stabiel in het voortgezet onderwijs, mbo en hbo. De afname in het basisonderwijs zet zich voort in die jaren.

Gemiddeld aantal leerlingen per bestuur en per instelling

Het gemiddeld aantal leerlingen per bestuur groeit langzaam in vrijwel alle sectoren. Datzelfde geldt voor het aantal leerlingen per instelling, met uitzondering van het basisonderwijs. Niet alleen fusies liggen overigens ten grondslag aan die groei. In het wetenschappelijk onderwijs bijvoorbeeld groeit het gemiddelde door de toename van het totaal aantal studenten.

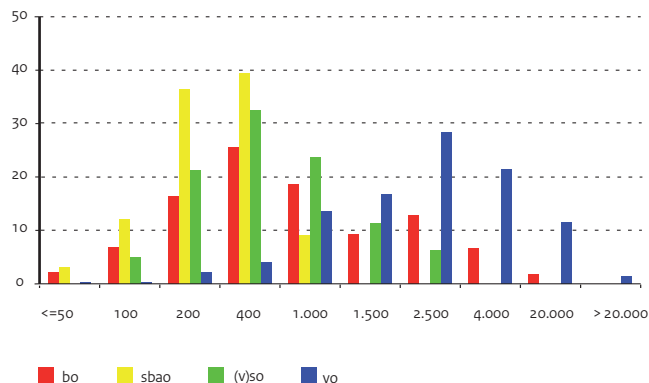
Gemiddeld aantal leerlingen per vestiging in het funderend onderwijs

Voor de leerling, deelnemer of student is de vestiging het gezicht van de instelling. Over de omvang van vestigingen zijn alleen cijfers voor het primair en voortgezet onderwijs beschikbaar. Die omvang is al jaren stabiel.

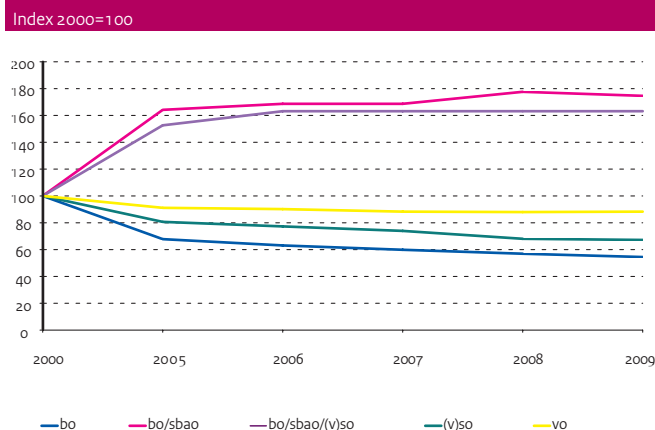
Variatie in omvang

Gemiddelden vertellen maar een deel van het verhaal. Sommige leerlingen, deelnemers of studenten zitten op kleine instellingen, terwijl anderen op behoorlijk grote instellingen zitten. Ook de omvang van besturen, gemeten in aantallen deelnemers, loopt uiteen. In het basisonderwijs tellen 82 besturen minder dan 100 kinderen. Zeventien besturen daarentegen hebben tussen de 4.000 en 20.000 kinderen op hun scholen zitten. In het voortgezet onderwijs tellen de meeste besturen tussen de 1.000 en 4.000 leerlingen. Vier besturen hebben meer dan 20.000 leerlingen. Ook in het mbo en hbo zijn uitschieters te vinden. In het mbo zijn vijf besturen met meer dan 15.000 deelnemers, in het hbo zijn er vijf met meer dan 25.000 studenten.

Figuur 2.25 | Frequentieverdeling van besturen bo, sbao, (v)so en vo over groottecategorieën, 2009



Figuur 2.26 | Ontwikkeling aantal besturen



Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- Aantal onderwijsdeelnemers gedeeld door het aantal instellingen
- Inclusief groen onderwijs

Tabel 2.26 | Het gemiddeld aantal onderwijsdeelnemers naar samenstelling van de instelling

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
bo	220	223	223	225	225	225
sba0	140	148	145	142	141	139
(v)so	138	183	192	200	205	209
vo	1.037	1.393	1.406	1.416	1.403	1.413
vo/mbo	6.124	7.119	7.037	7.114	7.148	7.356
mbo	6.648	7.368	7.484	7.823	7.846	8.144
hbo	5.924	8.541	8.983	9.199	9.647	10.141
wo	12.925	16.005	16.227	16.541	17.156	18.239

Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- Aantal onderwijsdeelnemers maal 100 gedeeld door het aantal vestigingen
- Inclusief groen onderwijs

Tabel 2.27 | Het gemiddeld aantal leerlingen naar samenstelling van de vestiging

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
bo	215	218	218	220	220	220
sba0	116	127	126	126	126	126
(v)so	136	129	129	131	129	130
vo	631	716	723	729	725	726

Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- Aantal onderwijsdeelnemers maal 100 gedeeld door het aantal vestigingen
- Inclusief groen onderwijs
- Alleen de samenstellingen van scholen met in totaal meer dan 20.000 leerlingen zijn opgenomen

Tabel 2.28 | Het gemiddeld aantal onderwijsdeelnemers naar samenstelling van het bestuur

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
bo	589	781	817	853	861	886
bo/sba0	2.959	3.363	3.473	3.593	3.772	3.835
bo/sba0/(v)so	3.639	5.334	5.446	5.437	5.819	5.961
bo/sba0/(v)so/vo	6.442	10.152	10.875	11.695	11.587	11.592
bo/sba0/vo	3.872	5.289	5.775	5.606	5.729	5.995
bo/vo	1.916	1.759	1.931	2.001	1.991	1.707
(v)so	211	395	440	463	516	535
vo	2.303	2.698	2.764	2.758	2.771	2.767
vo/mbo	6.976	8.705	8.639	9.488	9.445	9.129
mbo	7.267	8.173	8.297	8.231	8.286	9.123
mbo/hbo	9.670	19.330	19.075	19.614	19.651	20.571
hbo	5.898	7.600	8.309	8.801	9.294	9.852
wo	12.925	16.005	16.227	16.541	17.156	18.239

Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- Aantal onderwijsdeelnemers maal 100 gedeeld door het aantal vestigingen
- Inclusief groen onderwijs
- Alleen de samenstellingen van scholen met in totaal meer dan 20.000 leerlingen zijn opgenomen

Tabel 2.29 | Ontwikkeling van het aantal besturen

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
bo	1.672	1.134	1.055	1.001	952	911
bo/sba0	67	110	113	113	119	117
bo/sba0/(v)so	19	29	31	31	31	31
bo/sba0/(v)so/vo	36	13	12	11	10	10
bo/sba0/vo	38	16	12	13	11	12
bo/vo	22	13	11	11	12	9
(v)so	119	96	92	88	81	80
vo	316	288	285	279	278	279
vo/mbo	28	26	26	27	27	26
mbo	42	37	38	37	37	37
mbo/hbo	1	4	4	3	3	3
hbo	52	37	35	36	35	35
wo	13	13	13	13	13	13

2 | Onderwijs nationaal

Leeftijdsanalyse

Deelname ontwikkeling per leeftijd

De ontwikkeling in de onderwijsdeelname van bepaalde leeftijdsgroepen geeft inzicht in het aandeel onderwijsvolgenden (bekostigd onderwijs) én in de veranderingen van deelname per onderwijssoort. Hier zijn de deelname ontwikkelingen van de 15, 18, 21-jarige deelnemers en de zorgleerlingen in beeld gebracht.

Onderwijsdeelname 15-jarigen

De deelnameverhouding van 15-jarigen in het voortgezet onderwijs is tussen 1992 en 2009 aanzienlijk veranderd, minder naar vmbo en meer naar havo/vwo. Het aandeel zorgleerlingen is gestegen.

De deelname aan het havo en vwo is tussen 1992 en 2009 met 10 procentpunt gestegen. In het vwo is het percentage meisjes harder gestegen dan het percentage jongens. Voor havo is de deelnamestijging bij meisjes ongeveer even groot als bij jongens.

Het aandeel leerlingen aan het vmbo (inclusief lwoo) is in deze periode gedaald met 7 procentpunt. Zonder lwoo daalt vmbo met 11 procentpunt. Binnen het vmbo bestaan vier leerwegen; basisberoepsgerichte leerweg (bl), kaderberoepsgerichte leerweg (kl), gemengde leerweg (gl) en de theoretische leerweg (tl). De mavo is na 1999 overgegaan in vmbo gemengde en theoretische leerweg (g/t). Het percentage vmbo g/t van 1992-1999 in tabel 2.29 betreft de mavo. De voorganger van vmbo basisberoeps- en kaderberoepsgerichte leerweg (b/k) is het vbo. Het percentage vmbo b/k van 1992-1999 in tabel 2.29 betreft dus het vbo. Het percentage meisjes dat in 1992 deelnam aan het vmbo g/t was aanzienlijk hoger dan het aantal

deelnemende jongens. Dit verschil is in 2009 nagenoeg verdwenen. Steeds minder 15-jarigen zitten nog in het 1e of 2e jaar van het voortgezet onderwijs. Het gaat hier om zittenblijvers. Het aandeel zorgleerlingen (lwoo, pro, wec) in deze periode is verdubbeld. De groep 'buiten bekostigd onderwijs' bestaat o.a. uit leerlingen die aan private instellingen onderwijs volgen of de school voortijdig hebben verlaten (vsv'ers).

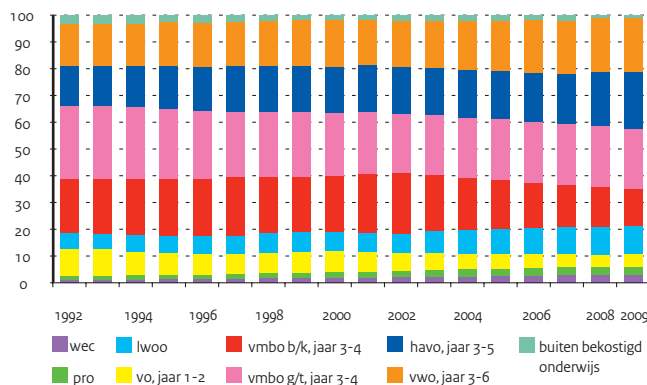
Onderwijsdeelname 18-jarigen

Rond het 18e levensjaar verlaten de meeste havo en vwo-leerlingen het voortgezet onderwijs om de studieloopbaan voort te zetten in het hoger onderwijs. De meeste vmbo-leerlingen verlaten rond het 16e levensjaar het voortgezet onderwijs zodat zij rond het 18e levensjaar al in het bezit kunnen zijn van een mbo 1/2-diploma dan wel nog een mbo-3/4 opleiding volgen. In de periode 1998-2009 is het aandeel 18-jarigen dat deelneemt aan het bekostigde onderwijs gestegen met 6 procentpunt. Het aandeel 18-jarigen dat een hbo of wo-opleiding volgt is in deze periode met bijna de helft toegenomen. Het aandeel vrouwen dat in 2009 op 18-jarige leeftijd een opleiding in het hbo of wo volgen ligt meer dan 25 procent hoger dan bij de mannen. In het wo stijgt het aandeel vrouwen sterker dan het aandeel mannen. In het hbo is de deelnamestijging bij vrouwen ongeveer even groot als bij mannen.

De groep havo en vwo leerlingen laat tot 2001 een duidelijke afname zien. In die periode stapten minder vmbo-gediplomeerden over naar de havo. Tevens gingen minder havo-gediplomeerden verder in het vwo. De andere opleidingsniveaus laten tijdens deze periode een mindere grote mate van variatie zien.

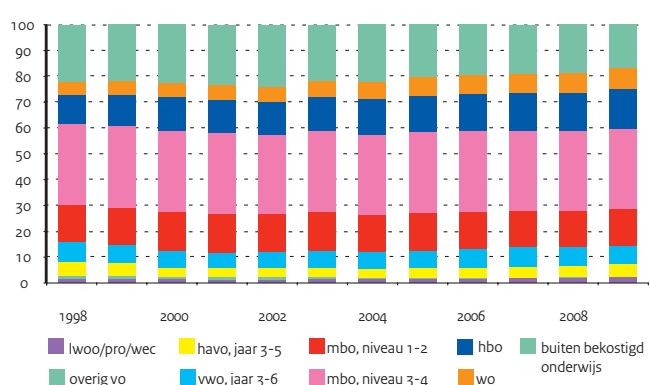
Figuur 2.27 | Onderwijsdeelname 15-jarigen

In procenten



Figuur 2.28 | Onderwijsdeelname 18-jarigen

In procenten



Tabel 2.30 | Onderwijsdeelname 15-jarigen (in procenten)
Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- De mavo is na 1999 overgegaan in vmbo gemengde en theoretische leerweg (g/t)
- Het vbo is na 1999 overgegaan in vmbo basisberoeps- en kaderberoepsgerichte leerweg (b/k)
- Onderwijsdeelname ook voor niet-GBA bevolking geteld

	Mannen						Vrouwen					
	1992	1996	2000	2004	2008	2009	1992	1996	2000	2004	2008	2009
wec	1,5	1,9	2,5	3,1	4,2	4,2	0,8	1,0	1,3	1,5	1,9	2,0
pro	1,7	2,1	2,5	3,4	3,2	3,3	1,0	1,3	1,5	2,3	2,4	2,4
lwoo	7,1	7,8	8,8	9,7	10,4	10,4	4,5	5,6	6,0	8,0	10,4	10,2
vo, jaar 1-2	11,9	8,8	8,9	6,6	5,4	5,6	8,7	6,2	6,6	4,8	4,0	4,0
vmbo b/k, jaar 3-4	22,5	23,6	22,2	20,4	16,3	15,6	18,1	19,5	19,3	18,4	13,5	12,7
vmbo g/t, jaar 3-4	24,2	23,0	21,9	21,2	22,0	21,8	30,4	27,5	24,9	23,3	23,1	23,0
havo, jaar 3-5	13,3	15,0	15,9	16,8	19,3	19,7	16,3	18,1	19,0	19,2	21,3	22,3
vwo, jaar 3-6	15,0	15,1	15,3	16,3	17,8	18,0	16,9	18,0	19,1	20,2	22,5	22,7
buiten bekostigd onderwijs	2,8	2,6	1,6	2,1	1,1	1,1	3,3	2,7	2,0	2,0	0,7	0,6

Tabel 2.31 | Onderwijsdeelname 18-jarigen (in procenten)
Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- Exclusief vavo en onderwijsvormen die op 18-jarige leeftijd niet veel voorkomen
- Onderwijsdeelname ook voor niet-GBA bevolking geteld

	Mannen						Vrouwen					
	1998	2001	2004	2007	2008	2009	1998	2001	2004	2007	2008	2009
lwoo/pro/wec	1,9	1,5	1,7	2,2	2,4	2,6	1,2	1,0	1,1	1,4	1,5	1,7
overig vo	1,3	1,4	0,4	0,3	0,3	0,4	0,9	0,8	0,3	0,2	0,3	0,3
havo, jaar 3-5	5,7	3,6	4,1	4,8	4,6	5,2	5,3	3,4	3,4	4,0	3,7	4,2
vwo, jaar 3-6	7,9	5,6	6,3	7,3	7,2	6,9	7,5	5,7	6,4	7,2	7,2	6,7
mbo niveau 1-2	17,8	19,3	18,1	17,7	17,9	17,7	10,0	10,4	10,6	10,3	10,2	10,5
mbo niveau 3-4	28,3	28,3	27,9	27,3	27,1	27,2	33,7	33,3	33,0	33,5	33,3	33,1
hbo	8,4	10,4	11,4	12,3	12,4	13,1	13,1	14,6	15,9	16,6	16,7	17,3
wo	5,0	5,4	5,8	6,4	6,7	7,1	5,3	6,5	7,3	8,2	8,3	8,8
buiten bekostigd onderwijs	22,1	22,9	23,0	20,1	19,7	17,7	21,3	22,5	20,6	17,2	17,1	15,2

2 | Onderwijs nationaal

Leeftijdsanalyse

Onderwijsdeelname 21-jarigen

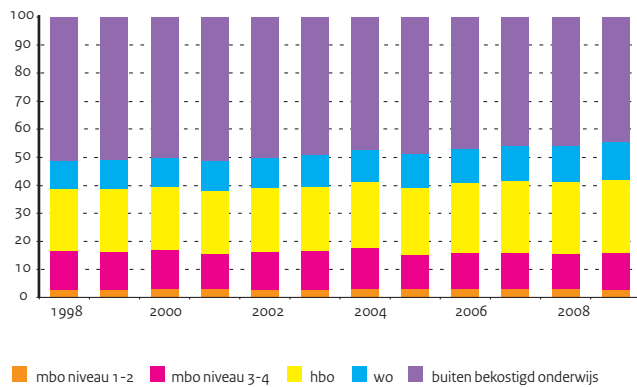
Op 21-jarige leeftijd nemen studenten deel aan het hoger onderwijs of het middelbaar beroepsonderwijs. Een fors deel van de 21-jarigen neemt niet deel aan het onderwijs. Zij hebben veelal een baan. In de periode 1998-2009 is deze groep gedaald van bijna 52 naar 44 procentpunt. De onderwijsdeelname onder 21-jarigen aan het wo en hbo is tussen 1998 en 2009 met 8 procentpunt gestegen. Het percentage vrouwen dat deelnam aan het hbo en wo in de periode 1998-2009 is harder gestegen dan het percentage mannen. In het mbo is in de periode 1998-2009 het percentage deelnemers stabiel gebleven. Opvallend is dat het aantal mannen dat deelneemt aan een mbo niveau 1-2 opleiding 2 keer zo groot is als het aantal vrouwen. Bij de andere onderwijssoorten is dit verschil minder groot.

Onderwijsdeelname sbao en wec

In 1998 is het LOM, MLK en IOBK-onderwijs opgegaan in het speciaal basis onderwijs. Het percentage leerlingen in het speciaal basisonderwijs is in de periode 1991-2008 gedaald terwijl het percentage leerlingen in het speciaal onderwijs is gestegen. In het speciaal (basis)onderwijs nemen gemiddeld twee keer zoveel jongens als meisjes deel. Daarnaast stijgt het percentage zorgleerlingen per levensjaar bij de jongens sneller dan bij de meisjes.

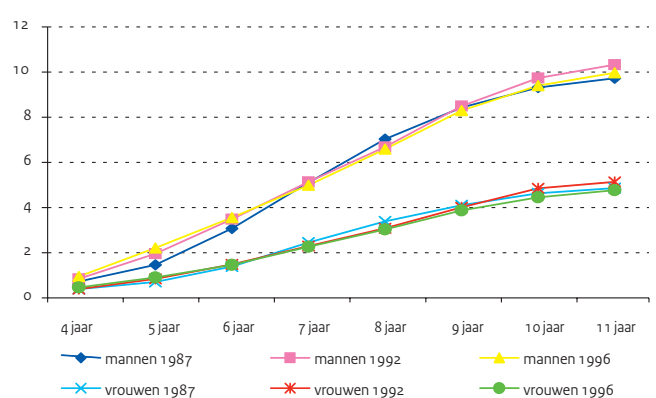
Figuur 2.29 | Onderwijsdeelname 21-jarigen

In procenten



Figuur 2.30 | Deelname aan sbao en wec voor drie geboortejaren

In procenten



Tabel 2.32 | Onderwijsdeelname 21-jarigen (in procenten)
Bron

OCW (DUO)

Toelichting

– Onderwijsdeelname ook voor niet-GBA
bevolking

	Mannen						Vrouwen					
	1998	2001	2004	2007	2008	2009	1998	2001	2004	2007	2008	2009
mbo niveau 1-2	4,0	4,0	4,1	4,1	3,9	3,7	1,5	1,7	2,0	2,1	2,0	1,9
mbo niveau 3-4	15,3	14,0	15,2	13,7	13,4	13,7	12,7	11,6	14,2	12,2	11,9	12,1
hbo	20,0	20,4	21,9	23,1	23,2	24,0	23,3	24,5	25,0	27,5	27,8	28,4
wo	10,4	10,4	10,6	11,3	11,9	12,4	9,9	10,9	12,5	13,9	14,2	14,9
buiten bekostigd onderw.	49,7	50,7	47,8	47,4	47,3	45,8	51,9	51,0	46,1	44,2	43,9	42,3

Tabel 2.33 | Deelname aan sbao en wec voor drie geboortejaren (in procenten)
Bron

OCW (DUO)

Toelichting

– In 1998 is het LOM, MLK en IOBK-
onderwijs opgegaan in het speciaal basis
onderwijs

– Onderwijsdeelname ook voor niet-GBA
bevolking

	Mannen			Vrouwen		
	1987	1992	1996	1987	1992	1996
4 jaar	0,7	0,8	0,9	0,4	0,4	0,5
5 jaar	1,5	2,0	2,2	0,7	0,8	0,9
6 jaar	3,1	3,5	3,6	1,4	1,5	1,5
7 jaar	5,1	5,1	5,0	2,5	2,3	2,3
8 jaar	7,0	6,7	6,6	3,4	3,1	3,0
9 jaar	8,4	8,5	8,3	4,1	4,0	3,9
10 jaar	9,3	9,7	9,4	4,6	4,9	4,5
11 jaar	9,7	10,3	10,0	4,9	5,1	4,8

2 | Onderwijs nationaal

Passend onderwijs

Speciaal onderwijs

Binnen het onderwijs bestaan er verschillende voorzieningen voor leerlingen die extra zorg en aandacht nodig hebben vanwege een handicap, stoornis of ziekte. In het primair onderwijs zijn er samenwerkingsverbanden Weer Samen Naar School, waarin basisscholen met een speciale school voor basisonderwijs samenwerken. In het voortgezet onderwijs werken vmbo-scholen ook samen in samenwerkingsverbanden. Extra zorg wordt geboden in het praktijkonderwijs (pro) en in het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). Voor leerlingen met specifieke handicaps en stoornissen is er de mogelijkheid om onderwijs te volgen in scholen voor speciaal onderwijs of voortgezet speciaal onderwijs, dan wel om met een leerlinggebonden financiering onderwijs te volgen in reguliere scholen.

Speciaal onderwijs is onderverdeeld in 4 clusters:

- Cluster 1: onderwijs voor kinderen met een visuele beperking.
- Cluster 2: onderwijs voor dove en slechthorende kinderen, kinderen met ernstige spraak/taalmoeilijkheden en kinderen met een stoornis in het autistisch spectrum waarbij de focus ligt op communicatie.
- Cluster 3: onderwijs voor zeer moeilijk lerende kinderen, leerlingen met lichamelijke én/of verstandelijke beperkingen, langdurig zieke kinderen en leerlingen met epilepsie.
- Cluster 4: onderwijs voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen, kinderen met psychiatrische stoornissen of ernstige gedragsproblemen, langdurig zieke kinderen zonder een lichamelijke beperking.

Groei speciaal onderwijs en leerlinggebonden financiering

Bij de invoering van de leerlinggebonden financiering – het rugzakje – was de verwachting dat het aantal leerlingen met een indicatie voor (voortgezet)

speciaal onderwijs stabiel zou blijven. De inzet was dat 25 procent van geïndiceerde leerlingen met een rugzak naar het reguliere onderwijs zou gaan, in plaats van naar het (voortgezet) speciaal onderwijs ((v)so). Zowel het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs als het aantal leerlingen met een leerlinggebonden financiering bleef echter groeien.

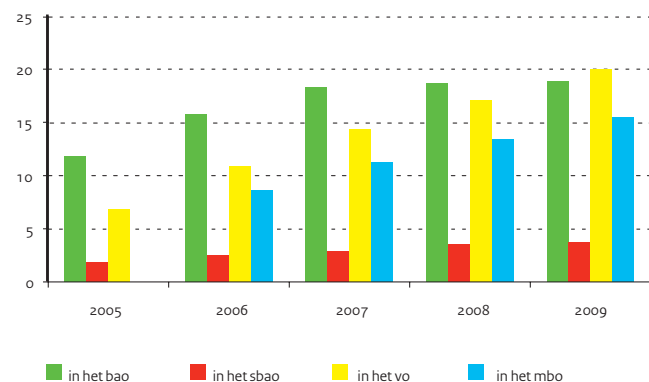
De groei is met name zichtbaar vanaf de leeftijd van 12 jaar. In het basisonderwijs is het aantal leerlingen met een leerlinggebonden financiering weliswaar gegroeid, maar is het aantal sinds 2007 relatief stabiel gebleven. In het so is zelfs een lichte daling van het aantal leerlingen waarneembaar. Deze wordt met name veroorzaakt door een daling van het aantal leerlingen met een cluster 3 indicatie.

De groei van het aantal leerlingen die extra zorg nodig hebben in het voortgezet onderwijs, voortgezet speciaal onderwijs en mbo is echter groot. Het aantal leerlingen met leerlinggebonden financiering in het voortgezet onderwijs neemt jaarlijks toe met circa 3000 leerlingen. In het mbo is de groei ruim 2000 leerlingen per jaar. Ook het aantal leerlingen in het vso is sinds 2005 zeer sterk gegroeid. De totale groei tot 2009 betreft bijna 10.000 leerlingen. Deze groei is met name zichtbaar in cluster 4 (6000 leerlingen) en cluster 3 (3000 leerlingen).

Tabel 2.34 geeft aan dat de groei in cluster 3 en 4 in het vso veroorzaakt wordt door de groei van het aantal leerlingen met een indicatie zeer moeilijk lerend, zeer moeilijk opvoedbaar en langdurig ziek (psychisch). In de so-leeftijd is opvallend genoeg een daling van het aantal zeer moeilijk lerende kinderen zichtbaar.

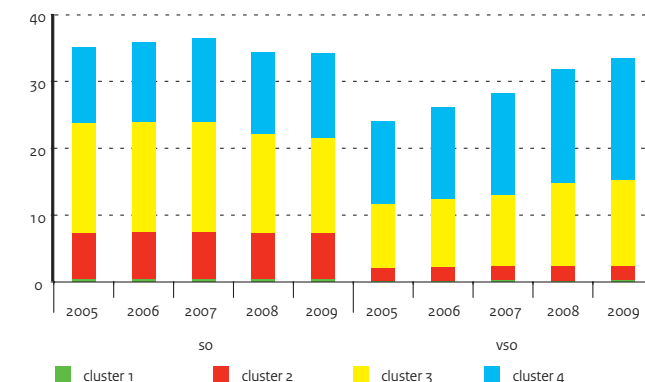
Figuur 2.31 | Leerlinggebonden financiering

Vanuit so en vso (aantal x 1.000)



Figuur 2.32 | Aantal leerlingen in het so en vso

Vanuit so en vso (aantal x 1.000)



Bron

OCW (DUO: Leerlingtellingen)

Toelichting

- Peildatum 1 oktober
- Het vso is vanaf 2002 inclusief de onbezette plaatsen in de onderwijsvoorzieningen aan rijksjustitiële jeugdinrichtingen
- Het vso is vanaf 2003 inclusief de onbezette plaatsen in de onderwijsvoorzieningen aan residentiële instellingen en thuiszitters
- mg: meervoudig gehandicapt

Tabel 2.34 | Leerlinggebonden financiering

so		2005	2006	2007	2008	2009
cluster 1						
mgdv	mg: vgk	270	178	140	145	239
vgk	visueel gehandicapte kinderen	233	330	352	367	274
cluster 2						
dobln	mg: dovn/blind	36	34	37	25	24
dovn	dove kinderen	455	451	434	442	432
esm	kinderen met ernstige spraakm.	5.345	5.540	5.698	5.643	5.604
mga	mg: dovn/zmlk	292	275	257	213	220
mgb	mg: sh/zmlk	82	74	74	70	60
sh	slecht horende kinderen	724	639	592	514	540
cluster 3						
lg	lichamelijk gehandicapte kind.	1.376	1.428	1.399	1.408	1.440
lz/s	langdurig zieke kinderen/somatisch	1.291	1.235	1.261	1.202	1.199
mgf	mg: lg/zmlk	4.065	4.256	4.225	4.175	4.094
zmlk	zeer moeilijk lerende kinderen	9.642	9.504	9.435	7.948	7.487
cluster 4						
lz/p	langdurig zieke kinderen/psychisch	4.926	5.356	5.706	5.377	5.459
pi	kinderen in pedagogische inst.	1.942	1.908	2.004	1.890	1.894
zmok	zeer moeilijk opvoedbare kind.	4.396	4.588	4.821	4.981	5.278
subtotaal	so	35.075	35.796	36.435	34.400	34.244
vso						
cluster 1						
mgdv	mg: vgk	37	27	58	57	69
vgk	visueel gehandicapte kinderen	164	189	189	190	187
cluster 2						
dobln	mg: dovn/blind	29	28	28	32	27
dovn	dove kinderen	218	221	237	219	216
mga	mg: dovn/zmlk	88	74	64	100	88
mgb	mg: sh/zmlk	114	121	127	142	160
sh	slecht horende kinderen	1.487	1.606	1.638	1.687	1.694
cluster 3						
lg	lichamelijk gehandicapte kind.	1.348	1.296	1.384	1.330	1.300
lz/s	langdurig zieke kinderen/somatisch	479	545	622	655	663
mgf	mg: lg/zmlk	745	921	913	1.158	1.430
zmlk	zeer moeilijk lerende kinderen	6.933	7.392	7.808	9.312	9.395
cluster 4						
lz/p	langdurig zieke kinderen/psychisch	1.449	1.725	2.060	3.115	3.490
pi	kinderen in pedologische inst.	137	141	140	212	179
zmok	zeer moeilijk opvoedbare kind.	10.726	11.788	12.934	13.659	14.511
Subtotaal	vso	23.954	26.074	28.202	31.868	33.409
Totaal		59.029	61.870	64.637	66.268	67.653

2 | Onderwijs nationaal

Zorgadviesteam

In de leerlingenzorg op scholen speelt het zorg- en adviesteam (ZAT) een belangrijke rol. ZAT's zijn multidisciplinaire teams, waarin instellingen die zorg en ondersteuning bieden aan jeugdigen en hun ouders aansluiten bij de leerlingenzorg die door de scholen wordt geboden. Scholen kunnen vroegtijdig signalen bij jeugdigen herkennen die erop wijzen dat extra zorg of hulpverlening nodig is. De ZAT's zorgen er voor dat die signalen snel en vakkundig beoordeeld worden en dat zo snel mogelijk de juiste hulp of ondersteuning wordt ingeschakeld voor de leerling, de ouders en de leerkrachten. Het kabinet streeft naar een 100 procent landelijke dekking van goed werkende ZAT's in alle onderwijssectoren in 2011.

Primair onderwijs

In het primair onderwijs wordt de samenwerking van scholen met externe zorginstellingen in toenemende mate op twee niveaus vorm gegeven. Op het niveau van de individuele school hebben steeds meer scholen een zorgteam waarin de intern begeleider vaak samenwerkt met een schoolmaatschappelijk werker en een schoolverpleegkundige. Het zorgteam kan snel en multidisciplinair problemen bij kinderen beoordelen en een aanpak afspreken en in gang zetten. Voor de complexere problemen is er een bovenschools Zorg- en adviesteam (ZAT). In 2008 meldt 69 procent van de WSNS-verbanden dat zij een bovenschools ZAT of een vergelijkbaar multidisciplinair casusoverleg hebben waaraan externe instellingen deelnemen. Dat is 9 procent hoger dan in 2007. Driekwart van de WSNS-verbanden (77 procent) geeft in 2008 aan dat een of meer aangesloten scholen over een zorgteam beschikt. In 2007 bedroeg het percentage 71 procent.

Voortgezet onderwijs

De schoolinterne leerlingenzorg in het voortgezet onderwijs is goed verankerd. Negen van iedere tien scholen hebben de inhoud en organisatie van de leerlingenzorg vastgelegd in een beleidsdocument. Een zeer ruime meerderheid van de scholen (93 procent) heeft een of meer zorgcoördinatoren in dienst. Daarnaast heeft 86 procent van de scholen een intern zorgteam, een intern overleg van eigen medewerkers voor het bespreken van leer-, sociaal-emotionele en gedragsproblemen van leerlingen. Het percentage scholen met een ZAT in het voortgezet onderwijs is in 2008 van 92 procent naar 95 procent gegroeid. In 2004 had 60 procent van de schoolvestigingen in het voortgezet onderwijs een ZAT.

Middelbaar beroepsonderwijs

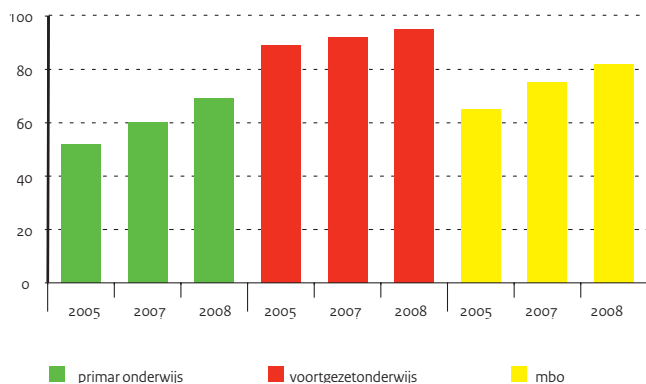
Uit de jaarlijkse inventarisatie bij 45 hoofdvestigingen en grote nevenvestigingen van ROC's blijkt dat het percentage ROC's met een ZAT in 2008 is gegroeid tot 82 procent, een toename van 7 procent ten opzichte van een jaar daarvoor.

Samenstelling ZAT

Het ZAT wordt gevormd door medewerkers van de school en externe instellingen. Voor het voortgezet onderwijs rekenen we de jeugdgezondheidszorg, het maatschappelijk werk, bureau jeugdzorg, leerplicht en de politie tot de kern van het ZAT. In het primair onderwijs en het mbo zijn bijvoorbeeld ook de rec-4 en jeugd-ggz belangrijke partners. Afhankelijk van de problematiek schuiven ook andere instellingen, zoals de MEE, Halt en de schoolbegeleidingsdienst aan bij het casusoverleg van het ZAT.

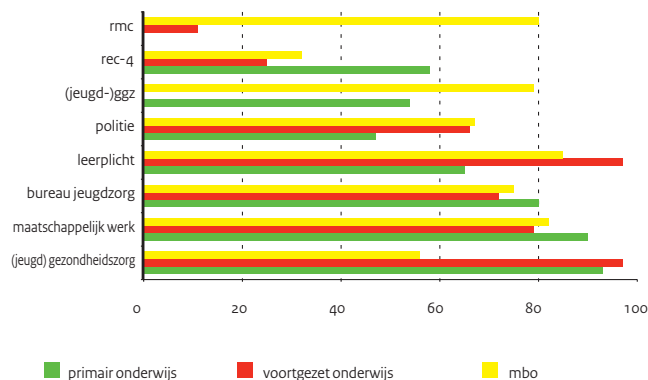
Figuur 2.33 | Ontwikkeling dekkingsgraad ZAT's in po, vo en mbo

In procenten, naar po, vo en mbo



Figuur 2.34 | Samenstelling ZAT's naar deelname kerninstellingen

In po, vo en mbo, in procenten, 2008



Bron

NJI (ZAT-monitor)

Tabel 2.35 ZAT's naar altijd deelnemende kerninstellingen, po in procenten			
	2005	2007	2008
jeugdgezondheidszorg	86	93	93
maatschappelijk werk	84	88	90
bureau jeugdzorg	64	88	80
rec-4	55	50	58
leerplicht	31	69	65
politie	20	51	47
jeugd-ggz	31	56	54

Bron

NJI (ZAT-monitor)

Tabel 2.36 ZAT's naar altijd deelnemende kerninstellingen, vo in procenten				
	2004	2006	2007	2008
jeugdgezondheidszorg	70	78	85	88
leerplicht	62	75	84	87
maatschappelijk werk	60	65	71	74
bureau jeugdzorg	51	57	59	61
politie	18	26	30	30

Bron

NJI (ZAT-monitor)

Tabel 2.37 ZAT's naar altijd deelnemende kerninstellingen, mbo in procenten		
	2006	2008
leerplicht	73	85
maatschappelijk werk	68	82
rmc	64	80
ggz	55	79
bureau jeugdzorg	59	75
politie	55	67
gezondheidszorg	41	56
rec-4	--	32
verslavingszorg	59	63

2| Onderwijs nationaal

Voortijdig schoolverlaters

Doelen

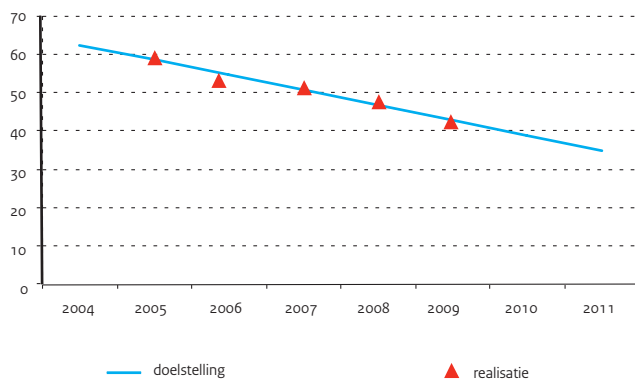
Het onderwijsbeleid is er op gericht zoveel mogelijk jonge mensen goed toe te rusten voor de moderne kennissamenleving. Het behalen van een startkwalificatie (een diploma op havo, vwo of minimaal mbo-2 niveau) staat daarbij voorop. De focus in Nederland ligt op het voorkómen van schooluitval. De nationale doelstelling is daarom het terugdringen van het jaarlijks aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters (vsv'ers) met 50 procent tussen 2002 en 2012. Dit komt neer op een reductie tot maximaal 35.000 nieuwe vsv'ers in 2012. In 2008-2009 zijn er 42.600 nieuwe vsv'ers (voorlopige cijfers). In Europa is afgesproken de totale groep 18-25 jarigen die geen onderwijs volgt én geen startkwalificatie heeft tussen 2000 en 2010 met 50 procent te verminderen. Recent is deze periode verlengd tot 2020. Voor Nederland betekent dit nu een reductie van 15,5 procent vsv'ers in 2000 tot circa 8 procent in 2020. (Bron: LFS, Labour Force Survey.)

Basisregister Onderwijsnummer

Elke jongere die in Nederland bekostigd onderwijs volgt, heeft een persoonsgebonden onderwijsnummer dat het volgen van leerlingen en hun persoonskenmerken (leeftijd, geslacht, etniciteit en onderwijsniveau) mogelijk maakt. Deze gegevens zijn opgeslagen in het Basisregister Onderwijs (Bron). Op basis van dit onderwijsnummer wordt voortijdig schoolverlaten op landelijk, regionaal en instellingsniveau in kaart gebracht. Met deze berekeningsmethode is vanaf 2005 een constante en betrouwbare vergelijking tussen jaren mogelijk en zijn trends goed zichtbaar. Een beperkte groep jongeren valt nog buiten de scope. Het gaat hier bijvoorbeeld om jongeren die onderwijs volgen op instellingen die (nog) niet werken met het persoonsgebonden nummer.

Figuur 2.35 | Nationale doelstelling en realisatie

Nieuwe vsv'ers in absolute aantallen



Vsv in regio en gemeenten

Nederland is ingedeeld in 39 Regionale Meld- en Coördinatiefunctie (RMC-) regio's. Met de regio's is afgesproken het aantal nieuwe vsv'ers in het schooljaar 2010-2011 te verminderen met 40 procent ten opzichte van 2005/06. De uitval moet jaarlijks cumulatief met 10 procent verminderen; 10 procent in schooljaar 2007/08, 20 procent in schooljaar 2008/09 oplopend tot 40 procent reductie in 2010/11. Het resultaat van het schooljaar 2008/09 laat sterke verschillen tussen de regio's zien. Veertien regio's –waaronder enkele grote- hebben de convenantdoelstelling van -20 procent gehaald. Er zijn ook regio's die gemeten naar zowel niveau als ontwikkeling een minder sterke daling realiseren. Het aantal vsv'ers is in 2008/09 in alle regio's gedaald. De hoge vsv-percentages worden veelal aangetroffen in de regio's binnen de Randstad en in de grotere gemeenten.

Vier grootste gemeenten van Nederland (G4)

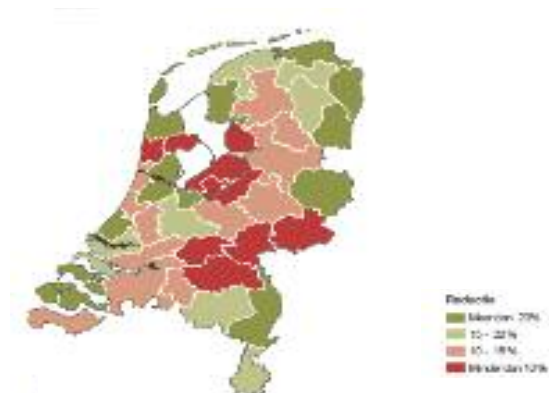
Een algemene conclusie over de vier grootste gemeenten is dat de aantallen en percentages vsv hoog liggen, maar fors per wijk verschillen. Het percentage nieuwe vsv'ers ligt in de vier grootste gemeenten hoger dan het landelijk gemiddelde. Wel is het aantal nieuwe vsv'ers sterk gedaald. Zowel Amsterdam (-37 procent) als Den Haag (-26 procent) hebben de doelstelling bereikt. In Rotterdam en Utrecht is een daling van respectievelijk 18 procent en 11 procent gerealiseerd.

Wijken

Het kabinet heeft 40 krachtwijken benoemd. Circa 9 procent van alle vsv'ers woont in een krachtwijk. In 2008/09 varieert het percentage vsv in deze wijken tussen de 3,7 procent en 11,7 procent en ligt daarmee in alle krachtwijken hoger dan het landelijk gemiddelde (3,2 procent).

Figuur 2.36 | RMC-regio's, realisatie reductie nieuwe vsv'ers

Percentage in de leeftijdsgroep 12-23 jaar, 2008/09 t.o.v. 2005/06



Tabel 2.38 | Realisatie aantal nieuwe vsv'ers nationaal in aantallen en percentages

	2002	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
OCW (DUO)								
Realisatie (x 1.000)	71,0	58,6	52,7	50,9	46,8	42,6		35,0
percentage vsv	5,5	4,6	4,1	3,9	3,6	3,2		2,7

Toelichting

- De cijfers van 2008/09 zijn gebaseerd op voorlopige cijfers
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 2.39 | RMC-regio's met de hoogste vsv reductie in 2008/09 t.o.v. 2005/06

	2005/06		2006/07		2007/08		2008/09	
RMC-regio	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV
Agglomeratie Amsterdam	5.790	6,3	5.208	5,7	5.141	5,6	3.993	4,3
Noord-Groningen en Eemsmond	327	3,5	263	2,9	290	3,2	233	2,6
Walcheren	440	4,7	432	4,6	382	4,1	323	3,5
Zuidoost-Drenthe	558	4,0	504	3,6	476	3,4	412	3,0
Haaglanden	3.999	5,5	3.840	5,3	3.562	4,9	2.999	4,1

Toelichting

- De cijfers van 2008/09 zijn gebaseerd op voorlopige cijfers

Tabel 2.40 | RMC-regio's met de laagste vsv reductie in 2008/09 t.o.v. 2005/06

	2005/06		2006/07		2007/08		2008/09	
RMC-regio	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV
Noordwest-Veluwe	580	3,4	647	3,8	551	3,2	538	3,2
Arnhem/Nijmegen	2.075	4,0	2.188	4,1	1.967	3,7	1.925	3,6
Rivierenland	696	3,5	730	3,6	716	3,5	647	3,1
Noord-Kennemerland	1.018	4,7	947	4,4	904	4,2	978	4,5
Flevoland	1.554	4,7	1.686	4,9	1.617	4,8	1.513	4,5

Toelichting

- De cijfers van 2008/09 zijn gebaseerd op voorlopige cijfers.

Tabel 2.41 | De tien grootste gemeenten, gemeten naar het aantal onderwijsdeelnemers in 2008/09

	2005/06		2006/07		2007/08		2008/09	
	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV
Amsterdam	3.532	7,8	3.017	6,7	3.045	6,8	2.232	5,1
Rotterdam	3.137	7,1	3.287	7,4	2.900	6,7	2.581	6,1
s-Gravenhage	2.207	7,1	2.124	6,7	1.915	6,1	1.626	5,2
Almere	863	5,1	938	5,3	876	5,0	832	4,7
Utrecht	906	5,9	1.007	6,4	960	6,1	807	5,1
Tilburg	834	5,8	911	6,3	727	5,0	758	5,3
Eindhoven	731	5,4	681	4,9	678	4,9	585	4,3
Apeldoorn	552	4,4	514	4,1	504	4,0	474	3,8
Breda	610	5,1	613	5,0	525	4,2	527	4,2
Enschede	572	5,2	535	4,8	527	4,6	464	4,1

Bron

OCW (DUO)

2 | Onderwijs nationaal

Voortijdig schoolverlaters

Onderwijskenmerken

Van de nieuwe vsv'ers komt 74 procent uit het mbo. 24 procent van alle vsv'ers komt uit het vo, waarvan 42 procent wel een vmbo-diploma heeft behaald. Het percentage voortijdig schoolverlaten ligt in het mbo hoger dan in het vo. Binnen het mbo wordt 8 procent van de leerlingen vsv'er. In het vo ligt dit een stuk lager, op slechts 1 procent. Tevens is het percentage nieuwe vsv'ers in het vo bijna drie keer zo sterk gedaald dan in het mbo, gemeten naar het peiljaar 2005-2006. De focus zal de komende jaren op het mbo liggen.

Vsv in het voortgezet onderwijs

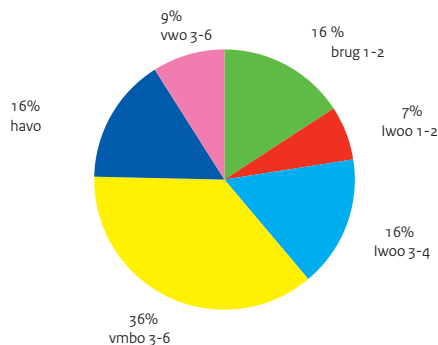
De grootste groep vsv'ers in het vo (52 procent) komt uit het lwoo 3-4 en vmbo 3-4. Een deel hiervan heeft wel zijn vmbo-diploma, maar is (nog) niet gestart met een vervolgopleiding. De grootste afname van vsv'ers is bewerkstelligd in brug 3, lwoo 3-4 en vmbo 3-4. Wat opvalt is de afname van vsv in havo 3-5 en vwo 3-6. Vorig jaar was hier nog een toename te zien. De vsv-percentages liggen in deze groepen beneden het vo- en landelijk gemiddelde. 25 procent van het aantal vsv'ers uit het vo komt uit havo 3-5 en vwo 3-6.

Vsv in het middelbaar beroepsonderwijs

De grootste groep vsv'ers in het mbo komt uit bol2, bol4 en bbl2. Gezamenlijk zijn deze niveaus verantwoordelijk voor bijna tweederde van het aantal vsv'ers in het mbo. Op niveau 1 is het percentage vsv het hoogste (35 procent). Een deel van deze jongeren heeft echter wel zijn mbo-1 diploma behaald. De grootste procentuele reductie is gerealiseerd in de bol. In de bbl is bij sommige niveaus nog steeds een stijging van het aantal nieuwe vsv'ers te zien.

Figuur 2.37 | Nieuwe vsv'ers in het vo

Naar onderwijssoort in 2008/09



Mbo-instellingen

Een aantal grote mbo-instellingen heeft in het schooljaar 2008/09 de doelstelling van 20 procent reductie gehaald. Meer dan de helft van de ROC's, AOC's en vakinstellingen blijven onder de 10 procent steken. Gelet op de grote spreiding van de resultaten tussen de mbo-instellingen moet het mogelijk zijn de uitval in het mbo verder terug te dringen.

Arbeidsmarktsituatie

De totale groep vsv'ers (15 tot 23 jaar)

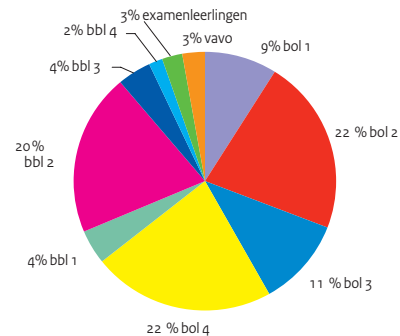
Het verschil op de arbeidsmarkt tussen jongeren met en zonder startkwalificatie is groot. Zo heeft van de totale groep vsv'ers tussen de 15 en de 23 jaar slechts 66 procent werk. Bij jongeren met een startkwalificatie is dit 83 procent. Ongeveer twee derde van de niet-schoolgaande vmbo-gediplomeerden heeft een baan. Ongeveer de helft van de jongeren die alleen basisonderwijs hebben afgerond werkt.

Jeugdwerkloosheid

Het percentage jeugdwerkloosheid onder jongeren zonder startkwalificatie ligt ongeveer twee keer zo hoog als onder jongeren met een startkwalificatie. De gevolgen van de economische recessie zijn in de werkloosheidscijfers zichtbaar wanneer wij het derde kwartaal van 2009 vergelijken met vorige jaren. De jeugdwerkloosheid is voor de groep jongeren zonder startkwalificatie sneller gestegen. In het derde kwartaal van 2009 was ruim 21 procent van hen werkloos. Dit betreft een stijging van 10 procentpunt vergeleken met dezelfde periode in 2008. Onder jongeren met een startkwalificatie is deze stijging aanzienlijk minder (3 procentpunt). Onder vsv'ers ligt het percentage jeugdwerkloosheid in het derde kwartaal van 2009 onder mannen hoger dan onder vrouwen.

Figuur 2.38 | Nieuwe vsv'ers in het mbo

Naar onderwijssoort in 2008/09



Bron
OCW (DUO)

Tabel 2.42 | Nieuwe vsv'ers naar onderwijsniveau in de periode 2005-2009

	2005/06		2006/07		2007/08		2008/09	
	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV
Totaal	52.681	4,0	50.869	3,9	46.751	3,6	42.608	3,2
vo	15.219	7,3	13.986	6,6	11.792	5,1	10.110	4,5
mbo	36.274	9,3	35.904	9,0	33.917	8,5	31.602	8,0
vavo	1.188	14,1	979	14,0	1.042	14,8	896	12,8

Bron
CBS (EBB)

Tabel 2.43 | Jeugdwerkloosheid van 15-23 jarigen in percentages, veranderingen in procentpunt t.o.v. het voorgaande jaar

Periode	Verschil t.o.v. gelijk kwartaal voorgaand jaar					
	Totaal	startkwalificatie		startkwalificatie		
		met	zonder	met	zonder	
2006 3 ^e kwartaal	11,5	8,6	15,2	-0,4	-3,2	
2007 3 ^e kwartaal	8,3	6,0	11,1	-2,6	-2,6	
2008 3 ^e kwartaal	8,1	6,3	11,0	0,3	-0,1	
2009 3 ^e kwartaal	13,8	8,9	21,3	2,6	10,3	

Bron
CBS (EBB)

Tabel 2.44 | Arbeidsmarktpositie van 15-22 jarigen, 2005-2008 (procentuele verdeling)

Totaal	Werkend		Niet werkend	
	Met startkwalificatie	Zonder startkwalificatie	Met startkwalificatie	Zonder startkwalificatie
	83	17	75	25
mbo 2/3	87	13		
mbo 4	87	13		
havo/vwo	67	33		
hbo/wo	84	16		
	66	34		
alleen basisonderwijs	50	50		
havo/vwo	70	30		
vmbo/mbo 1	71	29		

Toelichting
– Het betreft hier de niet-onderwijsvolgende jongeren

Bron
CBS (EBB)

Tabel 2.45 | Achtergronden nieuwe vsv'ers uit het vo in procenten

	vsv'ers	niet vsv'ers
Vertraging in de schoolloopbaan, 2007/08		
geen	34	71
1 jaar	46	26
2 jaar of meer	20	3
Soort huishouden, 2006/07		
tweeoudergezin	64	83
eenoudergezin	28	15
eigen huishouden	3	0
overig	6	1

2 | Onderwijs nationaal

Persoonskenmerken vsv'ers

Geslacht en leeftijd

Onder de vsv'ers vormen jongens de meerderheid met bijna 60 procent. Binnen de groep vsv'ers is de grootste groep te vinden bij de 18-jarigen. Hier is ook een toename van het aantal vsv'ers te zien. Voor jongeren onder de 18 geldt dat het vsv-percentage sterk is gedaald ten opzichte van 2005/06. Over het algemeen geldt dat hoe hoger de leeftijd, hoe hoger het percentage uitvallers.

Thuisituatie

Ruim een kwart van de vsv'ers komt uit een eenoudergezin, voor niet-vsv'ers is dit 15 procent. In zowel het vmbo als in het mbo voeren vsv'ers vaker een eigen huishouden dan niet-vsv'ers.

Etniciteit

Het vsv-percentage is onder allochtonen hoger dan onder autochtonen, respectievelijk 5,0 procent en 2,8 procent. Wel is het aantal nieuwe vsv'ers sterker gedaald bij allochtone jongeren dan bij autochtone jongeren (22,5 procent t.o.v. 17,3 procent). Met name bij Antilliaanse/Arubaanse, Surinaamse en Marokkaanse jongeren is recent een daling ingezet. Onder de niet-westerse allochtonen hebben onderwijsdeelnemers met een Turkse achtergrond het laagste percentage vsv, namelijk 4,6 procent.

Verdacht van een misdrijf

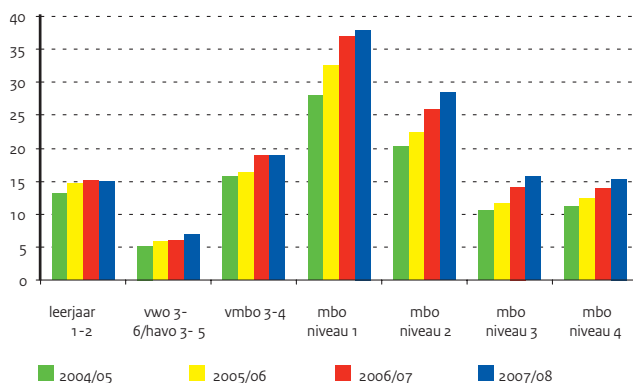
In de groep vsv'ers zijn meer jongeren verdacht van een misdrijf in zowel de vo als de mbo-categorie. Er zijn duidelijke verschillen te zien tussen de diverse leerjaren en leerniveaus. In het vmbo leerjaar 3 is meer dan een kwart van de vsv'ers verdacht geweest van een misdrijf in de 3 jaren voorafgaand aan de schooluitval. Van de vsv'ers in niveau 1 van het mbo is meer dan een derde verdacht van een misdrijf. In de vier grootste gemeenten van Nederland (G4) liggen de percentages verdacht van een misdrijf hoger; 28 procent van de nieuwe vsv'ers is verdacht geweest van een misdrijf, terwijl dit in de rest van Nederland 8 procent is.

De Europese doelstelling en een internationale vergelijking

Nederland heeft het aandeel van voortijdig schoolverlaters teruggedrongen van 15,5 procent in 2000 tot 11,4 procent in 2008, gemeten naar de Europese definitie over de totale groep (oude en nieuwe) voortijdig schoolverlaters tussen de 18 en 25 jaar. Geen enkel land realiseert zo'n grote relatieve afname in acht jaar tijd. Het aandeel jongeren dat zonder startkwalificatie het onderwijs verlaat, is in Nederland 5 procentpunt lager dan het gemiddelde van 15 EU-lidstaten. Overigens heeft de Raad van de Europese Unie in 2009 besloten de periode waarin de EU-lidstaten de reductie van voortijdig schoolverlaten moeten behalen te verlengen tot 2020.

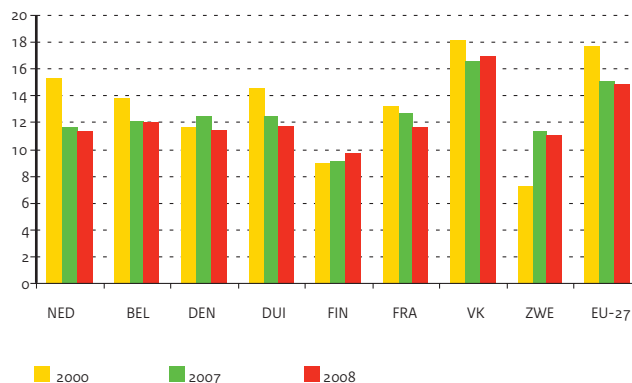
Figuur 2.39 | Vsv'ers verdacht van een misdrijf

In procenten, verdacht geweest in de kalenderjaren 2005, 2006 en/of 2007



Figuur 2.40 | Ontwikkeling vsv'ers in Europa

In procenten



Bron
OCW (DUO)

Tabel 2.46 | Nieuwe vsv'ers naar leeftijd

	2005/06		2006/07		2007/08		2008/09	
	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV	Aantal VSV	% VSV
Totaal	52.681	4,1	50.869	3,9	46.751	3,6	42.608	3,2
=<13	467	0,3	503	0,4	453	0,3	431	0,3
14	1.095	0,6	1.022	0,7	868	0,5	788	0,4
15	1.450	0,8	1.206	0,9	1.123	0,6	930	0,5
16	4.181	2,2	3.536	2,1	2.693	1,4	2.194	1,2
17	10.759	6,0	9.758	5,4	6.951	3,7	5.530	3,0
18	11.465	7,6	12.336	8,1	12.662	7,9	12.212	7,5
19	8.796	8,4	8.776	8,4	8.867	8,5	8.242	7,6
20	6.358	8,3	6.164	7,9	6.056	7,9	5.520	7,3
21	4.632	9,9	4.381	8,7	4.199	8,3	3.889	8,0
22	3.476	12,5	3.187	10,8	2.879	9,2	2.871	9,3

Bron
OCW (DUO)

Tabel 2.47 | Nieuwe vsv'ers naar etniciteit in 2008/09

	2005/06		2006/07		2007/08		2008/09	
	Aantal VSV	%VSV	Aantal VSV	%VSV	Aantal VSV	%VSV	Aantal VSV	%VSV
Totaal	52.681	4,1	50.869	3,9	46.751	3,6	42.608	3,2
autochtoon	34.319	3,4	33.498	3,4	30.306	2,9	28.369	2,8
allochtoon	18.362	6,4	17.371	6,8	16.445	6,0	14.239	5,0
Suriname	2.671	6,9	2.534	6,8	2.426	6,5	2.112	5,8
Aruba/Ned. Antillen	1.183	7,6	1.249	8,2	1.250	8,1	1.081	7,0
Turkije	2.672	6,0	2.754	6,1	2.553	5,4	2.185	4,6
Marokko	2.723	6,6	2.902	7,1	2.829	6,7	2.374	5,7
Overige niet-west. allochtonen	4.100	6,6	3.623	6,1	3.394	5,2	2.878	4,4
Westerse allochtoon	4.131	5,1	3.854	4,9	3.538	4,5	3.040	3,9
Onbekend	882	28,5	456	36,7	454	25,6	569	26,1

Bron
CBS

Tabel 2.48 | Vsv'ers en niet vsv'ers in aanraking met HALT

VSV	vmbo		havo 3-4,					totaal
	leerjaar	leerjaar	vwo 3-6	mbo 1	mbo 2	mbo 3	mbo 4	
	1+2	3+4	en vavo					
Totaal delicten	15,4	13,3	5,5	8,7	5,4	3,8	3,8	7,0
Type delict								
misdrijven	9,9	7,6	3,3	4,6	3,2	2,5	2,2	4,1
ww. vernieling en openbare orde	4,0	2,6	1,5	1,9	1,4	1,0	1,0	1,7
vermogensmisdrijf	6,0	5,1	1,8	2,8	1,9	1,6	1,2	2,5
overtredingen	4,8	4,8	1,6	2,9	1,6	0,9	1,2	2,2
niet-VSV	vmbo		havo 3-4,					totaal
	leerjaar	leerjaar	vwo 3-6	mbo 1	mbo 2	mbo 3	mbo 4	
	1+2	3+4	en vavo					
Totaal delicten	3,5	7,9	2,5	9,6	4,7	1,6	1,8	3,7
Type delict								
misdrijven	2,0	4,5	1,4	5,4	2,8	1,1	1,1	2,2
ww. vernieling en openbare orde	0,8	1,7	0,6	2,0	1,3	0,4	0,5	0,9
vermogensmisdrijf	1,2	2,8	0,9	3,4	1,5	0,6	0,6	1,3
overtredingen	1,4	3,0	0,9	3,1	1,5	0,5	0,6	1,4

Toelichting
– Het percentage van het aantal leerlingen (over het schooljaar 2007/08) dat in 2006 t/m 2008 in aanraking is geweest met HALT



2 | Onderwijs nationaal

Niet-bekostigd onderwijs

Afbakening niet-bekostigd onderwijs

Niet-bekostigd onderwijs wordt niet gesubsidieerd door de ministeries van OCW en LNV. De kosten van de opleiding komen voor rekening van de burger die de opleiding volgt, van de werkgever of van de uitkeringsinstantie. Bij niet-bekostigd onderwijs moet vooral worden gedacht aan mondelinge deeltijdopleidingen aan een particulier instituut, schriftelijke cursussen of bedrijfsopleidingen. De lijst van opleidingen is lang. Een paar voorbeelden: een cursus Word of Excel, vrijetijdscursussen (zoals bloemschikken), taalcursussen, een vmbo-, havo- of vwo-opleiding aan een commercieel opleidingsinstituut, accountancy of SPD. Het aantal deelnemers aan het niet-bekostigd onderwijs wordt door het CBS bepaald met behulp van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) en de onderwijsregistraties (betreft deelname aan bekostigd onderwijs). In de EBB wordt (op basis van steekproeven) de deelname aan alle vormen van onderwijs waargenomen. Door koppeling van de EBB aan de onderwijsregistraties kan het aantal deelnemers aan niet-bekostigd onderwijs worden afgeleid. In 2008 volgden ruim 1,3 miljoen mensen van 17 tot 65 jaar een opleiding in het niet-bekostigd onderwijs. Dit is 12,3 procent van de bevolking van die leeftijd. De relatieve deelname nam toe tussen 2005 en 2008.

De opleidingen

Niet-bekostigd onderwijs kan worden getypeerd aan de hand van verschillende kenmerken. Zo deed 79 procent van de deelnemers in 2008 een werkgerelateerde opleiding (de rest deed vrijetijdscursussen), 32 procent volgde een bedrijfsopleiding, 11 procent een schriftelijke opleiding en 7 procent een voltijdse opleiding. Gemiddeld duurt een niet-bekostigde opleiding langer dan een half jaar, maar de diversiteit in lengte is groot: van een week of korter tot 3 jaar of langer.

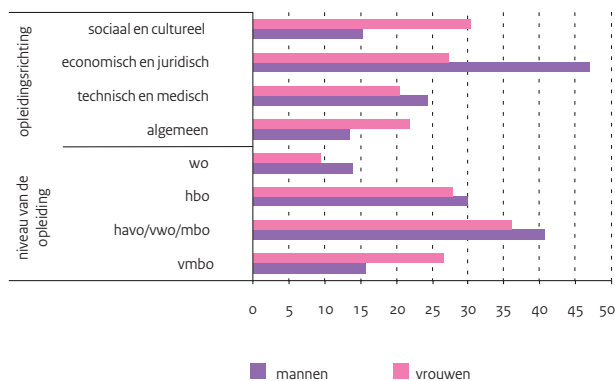
Bedrijfsopleidingen zijn vooral kort; zes op de tien deelnemers was er korter dan 4 weken mee bezig, bijna de helft zelfs minder dan een week.

Kenmerken van de deelnemers

Niet-bekostigd onderwijs wordt vooral gevolgd door mensen tussen de 25 en 45 jaar. Jongeren onder de 25 jaar volgen vooral bekostigd onderwijs. Mannen en vrouwen namen in 2008 ongeveer even vaak deel aan niet-bekostigd onderwijs. Mannen volgden vaker bedrijfsopleidingen en andere opleidingen die werkgerelateerd zijn. De meeste deelnemers volgden een opleiding op het niveau van het hoger onderwijs (40 procent) of havo/vwo/mbo (38 procent). De overige deelnemers volgden een opleiding op maximaal vmbo-niveau. Vrouwen volgden vaker dan mannen een opleiding op het niveau van het vmbo. De economisch-juridische opleidingen waren het meest populair, vooral bij mannen. Bijna de helft van hen koos voor deze richting. Vrouwen kozen iets vaker voor sociaal-culturele opleidingen. Hoe hoger de vooropleiding, hoe hoger de deelname aan het niet-bekostigd onderwijs is. Van de bevolking van 17 tot 65 jaar met ten hoogste een vmbo-opleiding volgde in 2008 bijna 7 procent een opleiding in het niet-bekostigd onderwijs, tegen een kleine 13 procent van de havo/vwo/mbo-opgeleiden en 18,5 procent van degenen die een afgeronde opleiding in het hoger onderwijs hadden genoten. Mensen met een baan volgden in 2008 relatief vaker niet-bekostigd onderwijs dan werklozen en 'niet-actieven'. De opleidingen die mensen uit de werkzame en werkloze beroepsbevolking volgden, waren voor het grootste deel werkgerelateerd (respectievelijk 83 en 75 procent). Niet-actieven (mensen zonder baan van minstens 12 uur die ook niet op zoek zijn naar zo'n baan) volgen vaker een voltijdopleiding. Dit zijn meestal jonge mensen; 78 procent van de niet-actieven die in 2008 een voltijd opleiding volgden, was jonger dan 25 jaar.

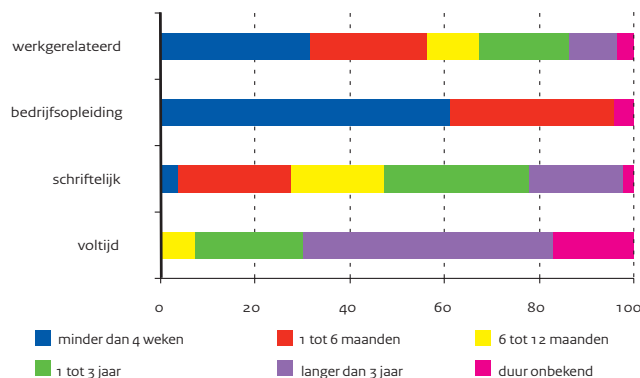
Figuur 2.41 | Deelname aan niet-bekostigde opleidingen

In procenten van totaal naar niveau en studierichting



Figuur 2.42 | Deelname aan niet-bekostigde opleidingen

In procenten van totaal naar duur en soort



Bron<http://statline.cbs.nl>**Toelichting**

– De cijfers over 2008 zijn voorlopig

Tabel 2.49 | Deelname aan niet-bekostigd onderwijs van bevolking van 17 - 64 jaar

	Aantal deelnemers (x 1.000)				Als perc. van bevolkingscategorie			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
Totaal	1.105	1.154	1.286	1.322	10,5	10,9	12,2	12,5
mannen	556	577	639	663	10,5	10,9	12,0	12,5
vrouwen	548	577	647	658	10,5	11,0	12,3	12,5
onger dan 25 jaar	103	128	140	151	6,7	8,3	9,0	9,6
25-34 jaar	313	314	351	343	14,6	15,1	17,4	17,3
35-44 jaar	331	338	371	376	12,7	13,0	14,4	14,8
45-54 jaar	238	247	281	295	10,3	10,6	11,9	12,3
55-64 jaar	120	127	143	158	6,1	6,4	7,0	7,6
autochtonen	894	935	1039	1061	10,4	10,9	12,2	12,4
westerse allochtonen	100	101	115	120	11,8	11,7	13,3	13,6
niet-westerse allochtonen	105	112	125	136	9,8	10,4	11,3	12,3
vooropleiding maximaal vmbo	172	199	212	211	5,3	6,2	6,8	6,8
vooropleiding havo/vwo/mbo	488	504	561	569	10,9	11,2	12,3	12,7
vooropleiding hbo/wo	438	444	506	536	16,2	16,3	18,1	18,5
werkzame beroepsbevolking	889	931	1063	1106	12,9	13,2	14,7	15,0
werkloze beroepsbevolking	49	43	38	34	10,4	10,7	11,5	11,6
niet-beroepsbevolking	166	180	185	181	5,2	5,8	6,2	6,3

Tabel 2.50 | Deelnemers aan enkele soorten niet-bekostigd onderwijs, 2008

	Totaal	w.v. in procenten van aantal deelnemers			
	(x 1.000)	voltijd	schriftelijk	bedrijfsopleiding	werkgerelateerd
Totaal deelnemers	1.322	7	11	32	79
mannen	663	7	11	38	81
vrouwen	658	7	12	27	76
jonger dan 25 jaar	151	38	9	20	59
25-34 jaar	343	7	15	32	82
35-44 jaar	376	2	13	35	84
45-54 jaar	295	1	9	39	84
55-64 jaar	158	-	6	27	71
autochtonen	1.061	6	11	34	79
westerse allochtonen	120	6	14	29	77
niet-westerse allochtonen	136	12	11	24	76
vooropleiding maximaal vmbo	211	14	11	30	72
vooropleiding havo/vwo/mbo	569	7	13	35	80
vooropleiding hbo/wo	536	4	10	30	80
werkzame beroepsbevolking	1.106	4	11	39	83
werkloze beroepsbevolking	34	13	16	.	75
niet-beroepsbevolking	181	22	9	.	51

Bron<http://statline.cbs.nl>**Toelichting**

- Alleen bij opleidingen die korter zijn dan 6 maanden is gevraagd of het een bedrijfsopleiding is
- De percentages kunnen opgeteld meer of minder dan 100 procent zijn
- De cijfers over 2008 zijn voorlopig

2 | Onderwijs nationaal

Leven lang leren

Inleiding

De kenniseconomie vraagt dat mensen zich tijdens hun leven blijven ontwikkelen, dat ze blijven werken en leren. Er worden andere eisen aan de 'nieuwe' werknemer en de 'nieuwe' ondernemer gesteld. Bovendien wordt een algemene stijging van het opleidingsniveau van de Nederlandse beroepsbevolking verlangd. Dat betekent dat startkwalificaties nog belangrijker worden dan ze al zijn, dat een sterkere doorstroom naar hogere niveaus in het onderwijs nodig is en dat een leven lang leren de levenshouding van elke Nederlandse burger moet worden.

Het kabinet onderstreept het belang van het leven lang leren onder andere door een samenwerkingsverband tussen het ministerie van OCW en SZW (de projectdirectie Leren en Werken). Met regio's en sectoren worden convenanten afgesloten over op te richten duurzame regionale samenwerkingsverbanden op het terrein van leven lang leren en aantallen te realiseren EVC- (Erkenning Verworven Competenties) trajecten en leerwerktrajecten. In deze paragraaf worden de gegevens uit de Labour Force Survey (LFS) gebruikt om een beeld te schetsen van een leven lang leren in Nederland. Dit is ook de bron die gebruikt wordt voor de EU indicator m.b.t. leven lang leren. De LFS is een onderzoek dat door het CBS wordt uitgevoerd om informatie te verzamelen over de relatie tussen mens en arbeidsmarkt. In dit kader wordt ook gevraagd welke opleiding op dit moment wordt of in de afgelopen vier weken werd gevolgd. Van deze opleiding worden ook een aantal kenmerken gevraagd. In de LFS zit dus in principe al het onderwijs dat gevolgd wordt op het moment van enquëtering. Als meerdere opleidingen tegelijkertijd worden gevolgd, dan wordt over de opleiding die naar het oordeel van de respondent het belangrijkste is, doorgevraagd.

Deelname regulier onderwijs en cursussen in Nederland

Uit de LFS blijkt dat er een gering verschil is tussen de onderwijsdeelname van de werkende en werkloze beroepsbevolking. Het betreft hier zowel deelname aan regulier onderwijs als aan andere scholingsactiviteiten (niet-formeel onderwijs). Van de werkenden in de leeftijd van 25-64 jaar volgde ruim 18 procent een cursus of opleiding op het moment van interviewen of in de 4 weken daarvoor. Van de werklozen ruim 17 procent. Onder de inactieve beroepsbevolking was het aandeel onderwijsdeelnemers met iets meer dan 10 procent veel kleiner.

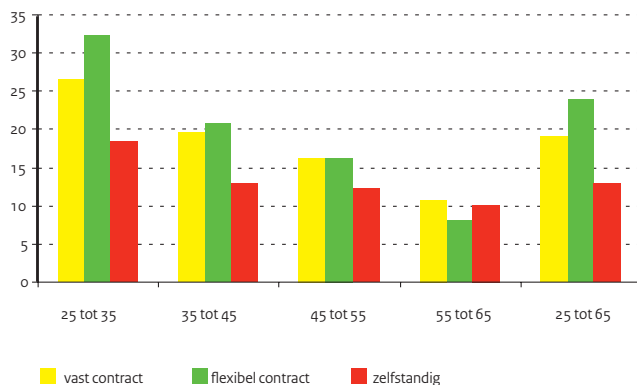
Voor de werkende beroepsbevolking zijn er verschillende achtergrondkenmerken die van invloed zijn op de mate van onderwijsdeelname. De belangrijkste zijn: leeftijd, opleidingsniveau, arbeidsrelatie, en arbeidsmarktpositie.

Met oplopende leeftijd neemt de deelname aan scholing af. Het opleidingsniveau is het meest bepalend voor het wel of niet volgen van scholing, hoe hoger het opleidingsniveau des te vaker men een cursus volgt. Ook de arbeidsmarktpositie is bepalend voor de cursusdeelname: in de leeftijdsgroepen tot 55 jaar volgen zelfstandigen het minst vaak een opleiding. De mate waarin ouderen deelnemen aan cursussen is minder afhankelijk van de arbeidsmarktpositie.

Het hebben van een voltijd- of deeltijd dienstverband heeft geen invloed heeft op de scholingsactiviteiten. Voor de totale beroepsbevolking geldt dat degenen met een flexibel contract het vaakst scholing volgen.

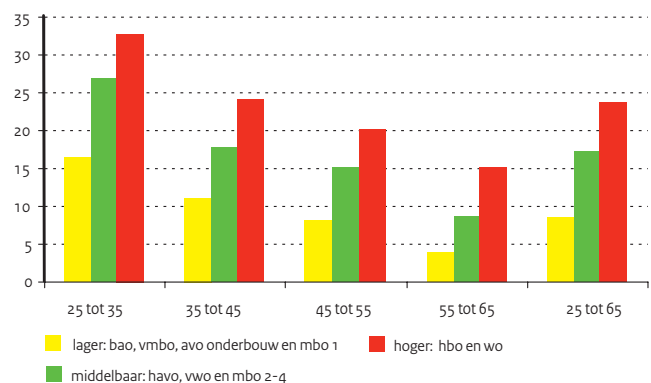
Figuur 2.43 | Deelname aan scholing naar lft. en arbeidsmarktpos.

Aandeel van de betreffende bevolkingsgroep, 2008



Figuur 2.44 | Deelname aan scholing naar lft. en opleidingsniv.

Aandeel van de bevolking met betreffend opleidingsniveau, 2008



Tabel 2.51 | Deelname aan scholing naar geslacht: aandeel van de mannelijke/vrouwelijke bevolking (25-64 jaar)

Bron
CBS (LFS)

	2004	2005	2006	2007	2008
Totaal	16,4	15,9	15,6	16,6	17,0
mannen	16,1	15,6	15,3	16,1	16,8
vrouwen	16,8	16,1	15,9	17,0	17,2

Tabel 2.52 | Deelname aan scholing naar leeftijd: aandeel van de bevolking in de leeftijdsgroep

Bron
CBS (LFS)

	2004	2005	2006	2007	2008
25 tot 35	25,3	25,2	25,1	26,8	27,2
35 tot 45	17,7	17	16,8	17,7	18,2
45 tot 55	13,8	13,3	12,9	14,2	14,6
55 tot 65	7,3	7,3	7,1	7,9	8,5

Tabel 2.53 | Deelname aan scholing naar arbeidsmarktstatus: aandeel van de betreffende bevolkingsgroep

Bron
CBS (LFS)

	2004	2005	2006	2007	2008
Totaal	16,4	15,9	15,6	16,6	17
werkzame beroepsbevolking	18	17,4	17	18,2	18,6
werkloze beroepsbevolking	18,2	17,5	16,9	17,7	17,6
inactief (niet-beroepsbevolking)	11	10,5	10,1	10,4	10,2

Tabel 2.54 | Deelname aan scholing 2008 naar opleidingsniveau en leeftijd: aandeel van de bevolking met betreffend opleidingsniveau

Bron
CBS (LFS)

	25 tot 35	35 tot 45	45 tot 55	55 tot 65	25 tot 65
lager: bao, vmbo, avo onderbouw en mbo 1	16,5	11,1	8,1	3,9	8,6
middelbaar: havo, vwo en mbo 2-4	26,9	17,7	15,1	8,7	17,2
hoger: hbo en wo	32,8	24	20,2	15,1	23,7

Tabel 2.55 | Deelname aan scholing 2008 naar arbeidsmarktpositie en leeftijd: aandeel van de betreffende bevolkingsgroep

Bron
CBS (LFS)

	25 tot 35	35 tot 45	45 tot 55	55 tot 65	25 tot 65
vast contract	26,5	19,6	16,3	10,8	19
flexibel contract	32,3	20,8	16,3	8,2	23,9
zelfstandig	18,4	12,9	12,2	10,1	12,9
voltijd	26,3	18,8	15	10,6	18,7
deeltijd	28,3	18,6	16,6	10,6	18,5

3 | Onderwijs internationaal

EU-doelstellingen

EU-doelstellingen Onderwijs

In 2000 heeft de Europese Unie zich in Lissabon tot doel gesteld in 2010 de meest competitieve en dynamische kenniseconomie in de wereld te worden. Een economie die in staat is tot duurzame economische groei met meer en betere banen en grotere sociale cohesie. Onderwijs en training hebben een belangrijke plaats in de Lissabonstrategie, daarom zijn er EU-brede doelstellingen op het gebied van onderwijs en training afgesproken.

Deze doelstellingen zijn niet bindend, maar lidstaten worden gestimuleerd om de doelen te bereiken door de open methode van coördinatie. Zij hanteren hun eigen actieplannen waarbij de afgesproken indicatoren en doelstellingen worden gebruikt om voortgang te monitoren.

Beeld Nederland t.a.v. benchmarks 2010

- Voortijdig schoolverlaters. Nederland heeft als doelstelling om het aandeel 18-24 jarigen zonder startkwalificatie (diploma op havo, vwo of mbo 2 niveau) dat geen onderwijs volgt, te halveren tot 8 procent in 2010. Nederland heeft forse vooruitgang geboekt. In 2008 is het aandeel voortijdig schoolverlaters in Nederland 11,4 procent, waarmee het percentage onder het EU-gemiddelde van 14,9 ligt.
- Leven lang leren. Nederland heeft als doelstelling dat in 2010 minimaal 20 procent van de 25-64 jarigen deelneemt aan leeractiviteiten. In 2008 is dit percentage 17 procent, waarmee Nederland tot de best presterende landen van Europa hoort. Opvallend is wel dat de groei minder sterk is dan van het EU-gemiddelde.
- Basisvaardigheden. Nederland heeft de doelstelling om het aandeel leerlingen met geringe leesvaardigheden terug te brengen tot maximaal 8 procent in 2010. In 2006 behoorde 15,1 procent van de 15-jarige leerlingen in Nederland tot de slechtst lezenden. In vergelijking met omliggende landen presteert Nederland nog steeds erg goed.
- Opleidingsniveau jongeren. De doelstelling voor 2010 is dat tenminste 85 procent van de 22-jarigen tenminste hoger secundair onderwijs heeft afgerond. Nederland blijft met 76,2 procent iets achter bij het EU-gemiddelde van 78,5 procent en het percentage neemt de afgelopen jaren ook nauwelijks toe.
- Afgestudeerden bèta/techniek. De doelstelling naar een groei van tenminste 15% ten opzichte van 2000 is inmiddels ruimschoots gehaald. Toch scoort Nederland in vergelijking met omringende landen laag. Een tweede deel van de doelstelling is het verminderen van de ongelijke verdeling tussen mannen en vrouwen. Het aandeel vrouwelijke bèta-afgestudeerden in Nederland is de afgelopen jaren gestaag gegroeid, maar blijft relatief laag.

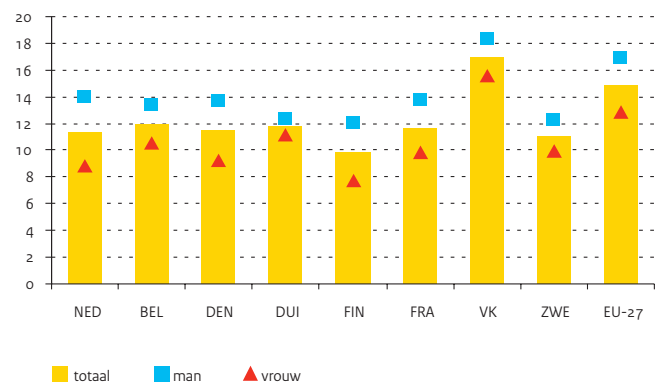
Onderwijs en Training 2020

In mei 2009 is er door de Onderwijs- Jeugd- en Cultuurraad een nieuwe set van gezamenlijke doelstellingen vastgesteld in het werkprogramma Onderwijs en Training 2020. Nederland heeft deze doelstellingen vertaald naar nationale doelstellingen in de brief 'Naar een robuuste kenniseconomie'. Deze brief is op prinsjesdag 2009 naar de Tweede Kamer verstuurd.

- Het aandeel voortijdig schoolverlaters (18-24 jarigen) binnen de EU moet minder zijn dan 10 procent. Nederland handhaaft voor 2020 de scherpere nationale doelstelling van 8 procent.
- Tenminste 15 procent van de volwassen bevolking in de Europese Unie (25-64) moet deelnemen aan Leven lang leren activiteiten. Nederland handhaaft voor 2020 het nationale doel van 20 procent.
- Het aandeel 15-jarigen met lage vaardigheden op het gebied van lezen, wiskunde en natuurkunde in de Europese Unie moet EU gemiddeld minder zijn dan 15 procent. De Nederlandse nationale doelstelling is aangescherpt op 8 procent.
- Tenminste 40 procent van de 30-34 - jarigen binnen Europa heeft een opleiding op tenminste HO niveau afgerond. Dit is een nieuwe Europese benchmark. Nederland hanteert een eigen nationale doelstelling: tenminste 46 procent van de 25-44 jarigen heeft in 2020 tenminste een opleiding op HO niveau afgerond.
- In de Europese Unie neemt ten minste 95 procent van de kinderen van 4 jaar tot de leerplichtige leeftijd deel aan vroegschoolse educatie. Nederland heeft een eigen nationaal doel van 100 procent deelname aan VVE (voor- en vroegschoolse educatie) voor doelgroepopleerlingen.

Figuur 3.1 | Voortijdig schoolverlaters naar geslacht

Aandeel 18-24 jarigen zonder startkwalificatie, buiten onderwijs, 2008



Bron

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

C) OESO (2001) Knowledge and skills for life

- first results from PISA 2000, 2003, 2006

F) OESO (2004) Learning for tomorrow's

world - first results from PISA 2003

F) OESO (2007) PISA 2006 Volume 2: data

F) EC (2009) Progress towards the Lisbon

objectives in education and training -

Indicators and benchmarks 2009

Toelichting

- Benchmark 2010: in EU-verband afgesproken streefcijfer

- Voor een gedetailleerdere toelichting op de cijfers zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel E

Tabel 3.1 | Binnen EU afgesproken benchmarks

A) EU-benchmark 1										
Percentage 18-24 jarigen zonder havo, vwo of mbo 2 diploma dat geen onderwijs volgt										
	NED	BEL	DEN	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE	EU-27	
2000	15,4	13,8	11,7	14,6	9	13,3	18,2	7,3	17,7	
2007	11,7	12,1	12,5	12,5	9,1	12,7	16,6	11,4	15,1	
2008	11,4	12	11,5	11,8	9,8	11,7	17	11,1	14,9	
Benchmark 2010	8								daling van 50%	
B) EU-benchmark 2										
Deelname aan leeractiviteiten; percentage van de leeftijdsgroep 25-64 jarigen (LFS)										
	NED	BEL	DEN	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE	EU-27	
2000	15,5	6,2	19,4	5,2	17,5	2,8	20,5	21,6	7,1	
2007	16,6	7,2	29,2	7,8	23,4	7,4	20	32,4	9,5	
2008	17	6,8	30,2	7,9	23,1	7,3	19,9	32,4	9,5	
Benchmark 2010	20								12,5	
C) EU-benchmark 3										
Percentage 15-jarige leerlingen met lage leesvaardigheden										
	NED	BEL	DEN	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE	EU-27	
2000	9,5	19	17,9	22,6	7	15,2	12,8	12,6	21,3	
2003	11,5	17,8	16,5	22,3	5,7	17,5	--	13,3	--	
2006	15,1	19,4	16	20,1	4,8	21,7	19	15,3	24,1	
Benchmark 2010	8								daling van 20%	
D) EU-benchmark 4										
Percentage 20-24 jarigen met tenminste een havo, vwo of mbo 2 diploma										
	NED	BEL	DEN	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE	EU-27	
2000	71,9	81,7	72	74,7	87,7	81,6	76,6	85,2	76,6	
2007	76,2	82,6	70,8	72,5	86,5	82,4	78,1	87,2	78,1	
2008	76,2	82,2	71	74,1	86,2	83,4	78,2	87,9	78,5	
Benchmark 2010	85								85	
E) EU-benchmark 5										
Aandeel afgestudeerden en promovendi in exacte vakken en techniek per 1000 inw, onder 20-29 jarigen										
	NED	BEL	DEN	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE	EU-27	
2000	5,8	9,7	11,7	8,2	16	19,6	18,5	11,6	10,1	
2006	9	10,6	13,8	10,7	17,9	20,9	17,9	15,1	--	
2007	8,9	14	16,4	11,4	18,8	20,7	17,5	13,6	--	
Benchmark 2010	6,7								stijging 15%	
F) EU-benchmarks 2020										
NED	BEL	DEN	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE	EU		
% 15-jarigen met lage rekenvaardigheden, 2006										
11,5	17,3	13,6	19,9	6	22,3	19,8	18,3	21,2		
% 15-jarigen met lage natuurkundevaardigheden, 2006										
13	17	18,4	15,4	4,1	21,2	16,7	16,4	20,2		
% 30-34 jarigen met afgerond HO, 2008										
40,2	42,9	46,3	27,7	45,7	41,3	39,7	42	31,1		
% 4-jarigen tot de leerplichtige leeftijd dat deelneemt aan vroegschoolse educatie, 2007										
98,9	99,7	92,7	94,5	69,8	100	90,7	94	90,7		

3 | Onderwijs internationaal

EU-doelstellingen

Scholingsdeelname EU: leven lang leren

In de vorige paragraaf (tabel 3.1E: EU-benchmark 2) is de voortgang op de EU-benchmark over leven lang leren weergegeven. Voor het monitoren van de voortgang op de EU-benchmark worden de resultaten van de Europese Labour Force Survey (LFS) gebruikt. Daarnaast heeft de EU in 2003 de Adult Education Survey (AES) ontwikkeld om meer gedetailleerde informatie over leven lang leren te verkrijgen. Beide onderzoeken leveren een cijfer voor deelname aan leven lang leren aan regulier- en niet-regulier onderwijs. Het belangrijkste verschil tussen LFS en AES is de referentieperiode: de LFS vraagt naar onderwijsdeelname in de afgelopen 4 weken, terwijl de AES kijkt naar de afgelopen 12 maanden. Het resultaat voor Nederland is een onderwijsdeelname van volwassenen van 44,6 procent in de AES en 17 procent in de LFS. Hiermee behoort Nederland zowel in de LFS als de AES tot de best presterende landen van Europa.

Meer opvallend dan het verschil in deelnamecijfers gemeten met de AES en de LFS, is de verschuiving in rangorde van de lidstaten. Voor Nederland, maar ook voor bijna de helft van de landen is het verschil in rangnummer geen, of slechts één plaats. Maar bij enkele landen zijn er opmerkelijke verschillen in de positie in de rangorde. Zo staat Spanje in de AES-meting flink lager in de rangorde ten opzichte van de LFS. Het verschil kan oplopen tot wel 12 plaatsen. Deze verschillen worden onder andere veroorzaakt door verschillen in vraagstelling tussen landen. Eurostat werkt aan een verbetering hiervan.

Deelnameverschillen levenlang leren

Naast verschil in deelnamepercentage aan opleiding en cursussen tussen landen bestaan er ook verschillen tussen groepen binnen een land. De AES laat zien dat deelnamepercentages verschillend kunnen zijn voor leeftijd, etniciteit, werkstatus, opleidingsniveau en geslacht.

Figuur 3.2 laat zien dat hoger opgeleiden in alle vergelijkingslanden vaker een opleiding volgen. De figuur laat ook zien dat de verschillen tussen de opleidingsgroepen niet in alle landen hetzelfde zijn.

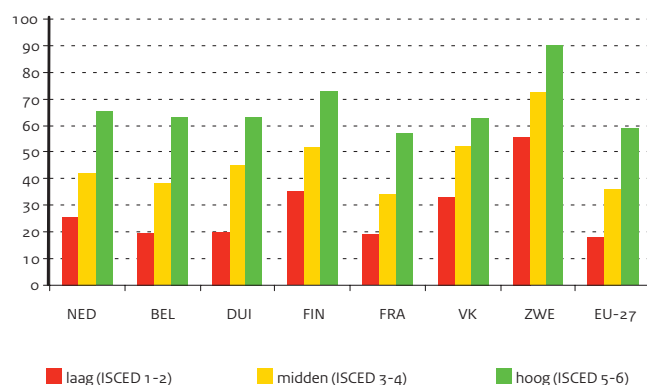
De verschillen zijn het kleinst in Zweden, Verenigd Koninkrijk en Finland. Nederland bevindt zich wat betreft de spreiding in de middenmoot van de omringende landen. Dit betreft echter een selectie van de best presterende landen. In het EU-gemiddelde over alle 27 landen lopen de deelnamepercentages van de verschillende opleidingsgroepen meer uiteen.

Naast deelnameverschillen naar opleidingsniveau bestaan er ook verschillen in deelname tussen mannen en vrouwen. In een groot deel van de vergelijkingslanden nemen vrouwen minder vaak deel aan opleiding en cursussen dan mannen. Dit is ook in Nederland het geval: 47,5 procent van de mannen tegenover 41,6 procent van de vrouwen. Hoewel Nederland een hoge totaalscore haalt in de AES, is het verschil tussen mannen en vrouwen in vergelijking met de selectie van landen uit de tabel relatief groot. In het EU-gemiddelde over alle 27 landen liggen de percentages van mannen en vrouwen het dichtst bij elkaar.

In het Verenigd Koninkrijk, Zweden en Finland is het deelnamepercentage van vrouwen hoger dan dat van mannen. Met name in Finland is het verschil tussen mannen (48,9 procent) en vrouwen (61,3 procent) erg groot.

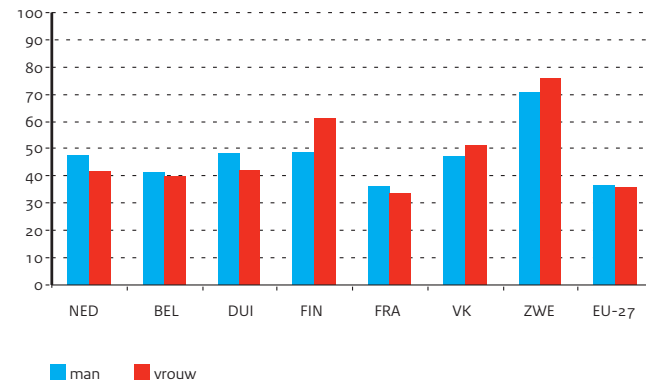
Figuur 3.2 | Deelname levenlang leren naar opleidingsniveau

Percentage van de totale subgroep binnen 25-64 jarigen



Figuur 3.3 | Deelname levenlang leren naar geslacht

Percentage van de totale subgroep binnen 25-64 jarigen



Tabel 3.2 | Internationale vergelijking van scholingsdeelname aan regulier en niet-regulier onderwijs (leven lang leren)

Bron

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Toelichting

- Cursussen aan personen van 25 - 64 jaar
- Zweden voor LFS: gegevens over 2007
- LFS: deelname afgelopen 4 weken
- AES: deelname afgelopen 12 maanden

Land	Percentage		Rangnummer	
	LFS	AES	LFS	AES
	2008	2007	2008	2007
Zweden	32,4	73,4	1	1
Finland	23,1	55	2	2
Verenigd Koninkrijk	19,9	49,3	3	4
Noorwegen	19,3	54,6	4	3
Nederland	17	44,6	5	6
Slovenie	13,9	40,6	6	10
Oostenrijk	13,2	41,9	7	9
Spanje	10,4	30,9	8	17
Estland	9,8	42,1	9	8
Cyprus	8,5	40,6	10	10
Duitsland	7,9	45,4	11	5
Tsjechie	7,8	37,7	12	12
Frankrijk	7,3	35,1	13	14
Belgie	6,8	40,5	14	11
Letland	6,8	32,7	14	16
Italie	6,3	22,2	15	19
Portugal	5,3	26,5	16	18
Litouwen	4,9	33,9	17	15
Polen	4,7	21,8	18	20
Slowakije	3,3	44	19	7
Hongarije	3,1	9	20	23
Griekenland	2,9	14,5	21	22
Kroatie	2,2	21,2	22	21
Bulgarije	1,4	36,4	23	13

Tabel 3.3 | Deelname leven lang leren, naar opleidingsniveau en geslacht, 2007

Bron

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Toelichting

- Cursussen aan personen van 25 - 64 jaar
- Deelname op basis van AES

	Opleidingsniveau			Geslacht	
	Laag	Midden	Hoog	man	vrouw
	ISCED 0-2	ISCED 3-4	ISCED 5-6		
Hongarije	2,6	8,6	19,4	8,3	9,6
Polen	4,7	15,8	54,4	21,3	22,4
Italië	8,2	30,2	51,4	22,2	22,2
Frankrijk	19,1	34,1	57,1	36,4	33,8
Belgie	19,8	38,4	63,3	41,2	39,9
Duitsland	19,9	45,4	63,2	48,3	42,4
Nederland	25,4	42	65,5	47,5	41,6
Verenigd Koninkrijk	33,4	52,5	62,6	47,2	51,3
Finland	35,2	51,8	72,9	48,9	61,3
Zweden	55,9	72,4	89,9	70,8	76,1
EU-27	18	36,3	58,8	36,5	35,5

3 | Onderwijs internationaal

Deelname internationaal

Onderwijsdeelname naar leeftijdscategorie

In Nederland is de wettelijke leerplichtige leeftijd vastgesteld op 5 jaar, maar de meeste kinderen gaan vanaf 4-jarige leeftijd naar school. In omliggende landen begint de leerplicht later. Alleen het Verenigd Koninkrijk kent een leerplicht voor 4-jarigen. Dat kinderen pas vanaf een bepaalde leeftijd leerplichtig zijn, betekent niet dat zij daarvoor niet deelnemen aan het onderwijs. In België en Frankrijk gaan bijvoorbeeld bijna alle 3- en 4-jarigen naar de voorschool.

In Nederland gaat bijna 90 procent van de 15- tot 19-jarigen naar school. Dit is hoger dan het OESO en EU-gemiddelde van respectievelijk 81,5 en 84,4 procent. De meeste omliggende landen behalen een vergelijkbaar percentage, het Verenigd Koninkrijk vormt daarop een uitzondering met een deelname van 71,4 procent.

Het deelnamepercentage aan regulier onderwijs van 20-29 jarigen in Nederland bedraagt 28 procent. Dit is hoger dan het OESO- en EU-gemiddelde van respectievelijk 24,9 en 24,8 procent. Nederland scoort wel lager dan Oostenrijk en de Scandinavische landen, waar de deelnamepercentages de 30 procent ruim overschrijden.

De onderwijsdeelname van 30-39 jarigen is met 2,7 procent in Nederland vrij laag. Ten opzichte van omliggende landen als België, Finland en Zweden is dit percentage zelfs aanzienlijk lager. Het OESO- en EU-gemiddelde liggen tegen de 6 procent. Deze verschillen zijn te herleiden naar het verschil in onderwijsaanbod voor 30-39 jarigen per land.

Ontwikkeling deelname 20-29 jarigen

In vrijwel alle landen is de onderwijsdeelname van 20-29 jarigen tussen 1995 en 2007 toegenomen. Spanje vormt hierop een uitzondering, in dit land is het deelnamepercentage tussen 1995 en 2000 gegroeid, maar de afgelopen jaren weer langzaam aan het dalen.

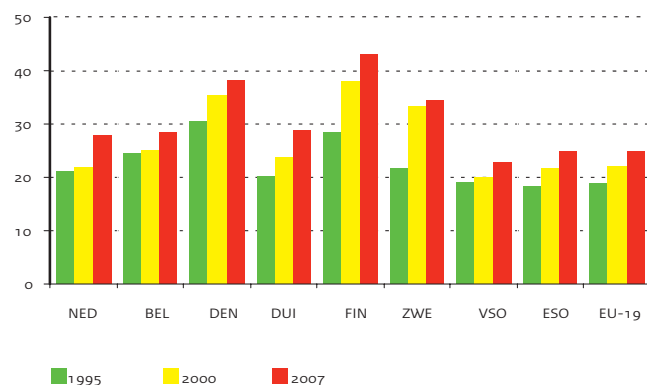
De snelheid waarmee de onderwijsdeelname toeneemt, is in alle landen verschillend. Met name in Hongarije, Tsjechië, Griekenland en Polen is het deelnamepercentage sterk gegroeid; deze landen hadden ook een forse achterstand. In Nederland ligt het deelnamepercentage in opeenvolgende jaren steeds boven het OESO- en EU-gemiddelde. Het is tussen 1995 en 2007 toegenomen van 21,1 tot 28 procent, waarmee de procentuele toename ongeveer gelijk is aan de groei van het OESO- en EU-gemiddelde. De onderwijsdeelname in Nederland is sneller gegroeid dan de deelname van 20-29 jarigen in België, Denemarken, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, maar minder snel dan in andere omliggende landen.

Verwachte onderwijsduur

De verwachte onderwijsduur wordt uitgedrukt als het totaal aantal jaren dat een kind vanaf 5-jarige leeftijd in het onderwijs doorbrengt. In 2007 ligt de verwachte onderwijsduur in Nederland op 17,7 jaar. Dit is vergelijkbaar met het OESO en EU gemiddelde van 17,6 jaar. In een aantal vergelijkingslanden ligt de onderwijsduur van meisjes hoger dan die van jongens, maar in Nederland bestaat vrijwel geen verschil in onderwijsduur tussen jongens en meisjes.

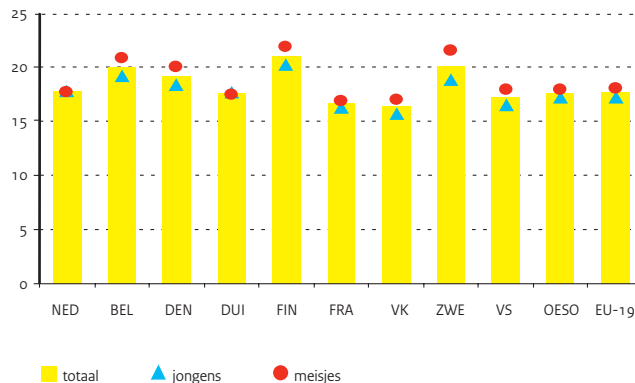
Figuur 3.4 | Trendontwikkeling onderwijsdeelname

20-29 jarigen als percentage van de totale leeftijdsgroep



Figuur 3.5 | Verwachte onderwijsduur van 5-jarigen

In jaren, 2007



Bron

OESO, EAG 2009, tabel C1.1, pag. 301

Toelichting

- Als percentage van de totale bevolking van die leeftijd
- Het betreft voltijd en deeltijd leerlingen/studenten, in publieke en private instellingen

Tabel 3.4 | Onderwijsdeelname regulier onderwijs, naar leeftijd, 2007 (in procenten)

	5-14 jarigen	15-19 jarigen	20-29 jarigen	30-39 jarigen	40 jaar en ouder
Nederland	99,5	89,3	28	2,7	0,7
België	99,3	94,4	28,3	8,5	3,8
Denemarken	98	83,3	38,2	8,1	1,5
Duitsland	99,2	88,1	28,7	2,5	0,1
Finland	95,3	87,9	43	14,4	3,4
Frankrijk	110,9	85,7	19,5	2,6	--
Griekenland	97,7	79,7	26,6	7,6	--
Hongarije	99,8	88,8	25,1	5,9	0,6
Ierland	102,6	89,7	20,8	5,6	0,2
Italië	100,3	80	21	3,5	0,1
Oostenrijk	98,3	79	21,6	3,5	0,5
Polen	94,5	93,1	31	4,3	--
Spanje	100,7	80,4	21,5	4	1,1
Tsjechië	99,8	90,1	21,8	4,4	0,4
Verenigd Koninkrijk	99,3	71,4	17,3	5,7	1,7
Zweden	100,3	87	34,5	12,9	2,9
Verenigde Staten	98,3	79,9	22,8	5,5	1,4
OESO	98,6	81,5	24,9	5,9	1,5
EU-19	99,1	84,4	24,8	5,6	1,1

Bron

OESO, EAG 2009, tabel C1.2, pag. 302

Toelichting

- Als percentage van de totale bevolking van die leeftijd
- Het betreft voltijd en deeltijd leerlingen/studenten, in publieke en private instellingen
- Trendbreuk in het Verenigd Koninkrijk door aangepaste methodologie vanaf 2006

Tabel 3.5 | Trendontwikkeling onderwijsdeelname 20-29 jarigen regulier onderwijs

	1995	2000	2007
Nederland	21,1	21,8	28,0
België	24,4	25,2	28,3
Denemarken	30,4	35,4	38,2
Duitsland	20,3	23,7	28,7
Finland	28,5	37,9	43,0
Frankrijk	19,2	19,5	19,5
Griekenland	12,5	16,0	26,6
Hongarije	10,4	19,0	25,1
Ierland	13,7	16,3	20,8
Italië	--	17,1	21,0
Oostenrijk	15,6	18,3	21,6
Polen	16,1	24,4	31,0
Spanje	20,6	24,0	21,5
Tsjechië	9,6	14,2	21,8
Verenigd Koninkrijk	17,7	24,3	17,3
Zweden	21,6	33,4	34,5
Verenigde Staten	19,2	20,1	22,8
OESO	18,4	21,7	24,9
EU-19	18,9	22,1	24,8

Mobiliteit primair, voortgezet en beroepsonderwijs

Internationalisering in het primair en voortgezet onderwijs

In het primair en voortgezet onderwijs vindt de mobiliteit van docenten en leerlingen voor het grootste deel plaats binnen het nationale programma Bios (Bevordering Internationale Oriëntatie en Samenwerking) dat door het ministerie van OCW wordt bekostigd. Hiervoor is een bedrag van 2,9 miljoen euro op jaarbasis beschikbaar (2008-2009). Binnen de - budgettaire - grotere - Europese programma's staan de internationale schoolpartnerschappen centraal met een belangrijke rol voor ICT, naast de nodige fysieke mobiliteit van leerlingen en docenten. Deze zijn vanaf 2007 gebundeld binnen het Europese Leven Lang Leren Programma (LLP).

Binnen het primair onderwijs is sprake van een duidelijke stijging in de mobiliteit. Het aantal mobiele docenten is sinds 2007 gestegen met ruim 10 procent, het aantal leerlingen met ruim 25 procent. Bovendien is het aantal scholen met vroeg vreemdetalenonderwijs gestegen met 70 procent. In het voortgezet onderwijs is in 2008 sprake geweest van stabilisatie, op vrijwel alle punten. Dat betekent niet noodzakelijk dat er sprake is van verzadiging. Een mogelijke verklaring is het feit dat scholen moesten wennen aan de nieuwe financieringscondities van Bios (ingående mei 2008), die in een vrij laat stadium bekend waren.

Internationalisering in beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

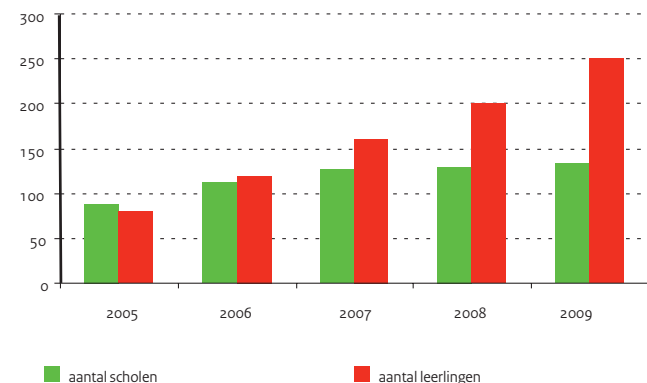
In het jaar 2008 is het geregistreerde aandeel mbo studenten dat in programmacontext ervaring opdoet in het buitenland, ten opzichte van alle mbo studenten, licht gestegen van 0,48 procent naar 0,54 procent. Het aandeel docenten is iets gedaald van 3,47 procent naar 3,11 procent. Het gaat hier om geregistreerde deelname binnen het programma Leonardo da Vinci en het project Bilateraal Austausch Programma Nederland-Duitsland (BAND). Het overgrote deel van de geregistreerde mobiliteit komt voor de rekening van het Leonardo da Vinci programma. Sinds vorig jaar is het aantal leerlingen dat in dit kader een bezoek aan het buitenland brengt met 18 procent gegroeid. Net als vorig jaar gingen de meeste leerlingen naar de ons omringende landen. Daarnaast was Turkije zeer in trek.

In het Duits-Nederlandse BAND-project nam het aantal leerlinguitwisselingen verder af, van 120 in 2007, naar 97 in 2008. Het aantal docentbezoeken bleef met 19 constant. Mogelijk ondervindt het BAND-programma concurrentie van het Leonardo da Vinci programma.

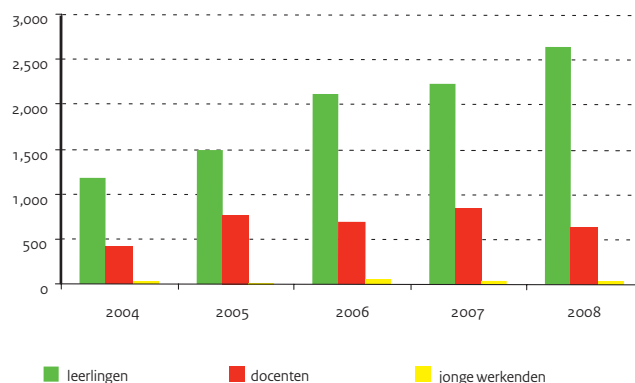
Van de 45 ROC's en 12 AOC's in Nederland heeft 44 procent één of meer actieve partners in het buitenland in het kader van programmamobiliteit in 2008. In totaal hebben de Nederlandse ROC's en AOC's 452 actieve partners in het buitenland. Het aantal partners per onderwijsinstelling varieert van 1 tot 40. Gemiddeld heeft een Nederlandse onderwijsinstelling 6 partners in het buitenland.

Figuur 3.6 | Voortgezet tweetalig onderwijs

Leerlingen aantallen x 1000



Figuur 3.7 | Aantal deelnemers (bve) aan Leonardo da Vinci programma



Bron

Europees Platform, 2009

Tabel 3.6 | Aantal leerlingen in het buitenland

	2004	2005	2006	2007	2008
primair onderwijs	1.902	961	1.544	1.820	2.321
voortgezet onderwijs	20.128	20.352	20.517	21.774	21.823
lerarenopleidingen en volwasseneneducatie	320	681	572	558	576
Totaal	22.350	21.994	22.633	24.152	24.720

Bron

Europees Platform, 2009

Tabel 3.7 | Aantal docenten naar het buitenland

	2004	2005	2006	2007	2008
primair onderwijs	1.445	1.735	1.138	1.531	1.690
voortgezet onderwijs	3.985	4.149	4.472	5.271	5.296
lerarenopleidingen en volwasseneneducatie	1.209	706	1.115	1.004	572
Totaal	6.639	6.590	6.725	7.806	7.558

Bron

Europees Platform, 2010

Tabel 3.8 | Aantal scholen en leerlingen die deelnemen aan bijzondere vormen van taalonderwijs

Jaar	Basisonderwijs		Voortgezet onderwijs				
	Vroeg vreemdetalenonderwijs		Tweetalig onderwijs		Versterkt talenonderwijs		Elos
	aantal scholen	aantal leerlingen	aantal scholen	aantal leerlingen	aantal scholen	aantal leerlingen	aantal scholen
2005	63	8.000	88	8.000	31	3.100	16
2006	85	8.500	113	12.000	53	5.300	18
2007	127	12.000	126	16.000	58	5.800	21
2008	168	17.000	129	20.000	60	6.000	28
2009	308	30.500	133	25.000	73	7.300	33

Toelichting

- Vroeg vreemdetalenonderwijs wordt gegeven vanaf groep 1 in het Engels, Frans, Duits en Spaans
- Tweetalig onderwijs wordt gegeven in het Nederlands en Engels (in 1 school Duits) op vwo, havo en vmbo scholen
- Versterkt talenonderwijs wordt gegeven in het Engels, Frans en Duits op vwo, havo en vmbo scholen
- ELOS: Europa als leeromgeving op school': scholen met een Europese en internationale oriëntatie en versterkt talenonderwijs

Tabel 3.9 | Aantal deelnemers Leonardo da Vinci programma

	2004	2005	2006	2007	2008
leerlingen	1.175	1.497	2.117	2.239	2.644
docenten	413	773	698	852	634
jonge werkenden	24	21	53	42	38
Totaal	1.612	2.291	2.868	3.133	3.316

Bron

CINOP, 2009

Tabel 3.10 | Aantal uitwisselingen van leerlingen en docenten in BAND projecten

	2004	2005	2006	2007	2008
leerlingen	213	125	151	120	97
docenten	26	22	30	19	19

Bron

CINOP, 2009

Tabel 3.11 | Percentage mbo studenten dat in programmacontext ervaring opdoet t.o.v. alle mbo stud.

	2004	2005	2006	2007	2008
percentage studenten	0,33	0,55	0,44	0,48	0,53

Toelichting

- Het gaat om leerlingen die voor minimaal 2 weken naar het buitenland vertrekken voor studie of stage

3 | Onderwijs internationaal

Mobiliteit hoger onderwijs

Internationalisering in het hoger onderwijs

Internationalisering draagt bij aan de kwaliteit van ons hoger onderwijs, ons onderzoek en onze wetenschap. Een hoge kwaliteit is het beste middel ter versterking van de internationale reputatie. Immers, de concurrentie om de kenniswerker op de arbeidsmarkt neemt steeds meer toe, de Nederlandse arbeidsmarkt wordt steeds internationaler en de concurrentie met buitenlandse instellingen wordt steeds groter.

Studentenmobiliteit is een belangrijke indicator voor internationalisering. Een volledig beeld van de mondiale studentenmobiliteit is er niet, maar op deelaspecten is het wel mogelijk een beeld te schetsen. Hiertoe onderscheiden we diplomamobiliteit, gericht op het voltooien van een studie in het buitenland en studiepuntmobiliteit, met als doel de studie thuis te verrijken met buitenlandse studie- of stage-ervaring (meestal in ruil voor studiepunten).

Uitgaande diplomamobiliteit

Steeds meer Nederlandse studenten zijn voor een hele studie in het buitenlands hoger onderwijs ingeschreven (diplomamobiel dus). Waren dat er in 2002/2003 nog ca 12.500, of 2,37 procent van de Nederlandse studentenpopulatie, in het laatste jaar van meting 2006/2007, waren dat er zo'n 14.750: 2,49 procent van de Nederlandse studentenpopulatie. Het gemiddelde uitstroombestand in EU landen lag in dat jaar op 2,92 procent. Met ingang van het schooljaar 2007-08 is studiefinanciering wereldwijd meeneembaar. In 2008-09 maakten 6.500 studenten hiervan gebruik, met studies in het Verenigd Koninkrijk, België, en de VS, maar ook in landen als Nepal, de Soedan en Nicaragua.

Inkomende diplomamobiliteit

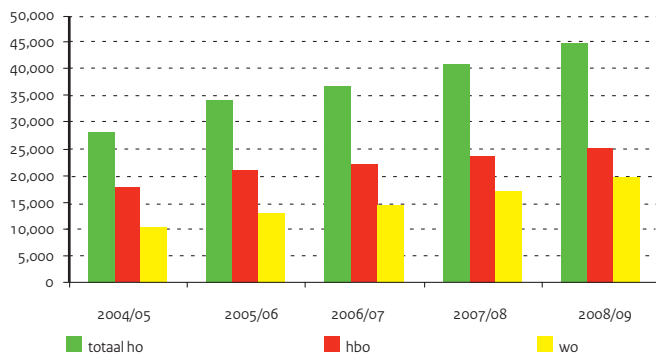
Het aantal buitenlandse studenten dat voor een diploma in Nederland studeert, steeg tussen 2004/2005 en 2008/2009, van ruim 28.000 tot bijna 45.000. Deze stijging vond vooral plaats in het wetenschappelijk onderwijs, waar het aantal buitenlandse studenten bijna verdubbelde. Deze trend, waarbij het aantal buitenlandse studenten steeds sneller toeneemt is sinds begin jaren '90 waarneembaar. Overigens zie we dat in alle EU landen sprake is van een toename van het aandeel buitenlandse studenten. Hiermee neemt ook de concurrentie om studenten in de wereld toe.

Studiepuntmobiliteit

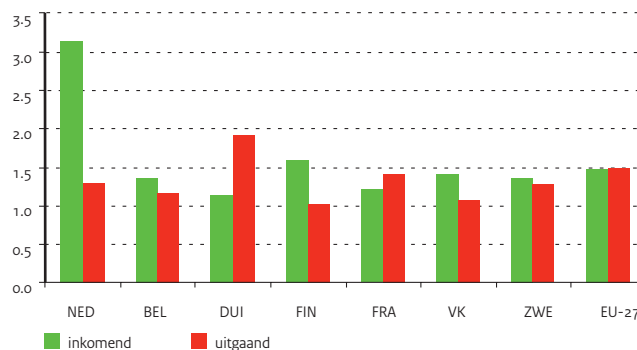
Wat studiepuntmobiliteit betreft, is het meest bekend over uitgaande mobiliteit. Dit wordt o.a. door het Research Instituut voor Onderwijs en Arbeidsmarkt gemeten onder afgestudeerden, 1,5 jaar na het behalen van hun diploma. Na een daling is de laatste drie jaren waarvoor metingen beschikbaar zijn weer sprake van een lichte stijging van het percentage afgestudeerden die aangeven buitenlandervaring te hebben opgedaan gedurende de studie: van 22 procent in 2004/2005 naar 23,1 procent in 2006/2007.

Behalve onderzoek onder afgestudeerden is ook onderzoek onder studenten beschikbaar. Dit geeft een recenter, maar ook iets ander beeld omdat deze studenten nog studeren. Buitenland ervaring wordt meestal aan het eind van het curriculum opgedaan. De studentenmonitor 2007 laat zien dat 17 procent van de voltijdstudenten in het wo aan studie gerelateerde ervaring in het buitenland opdoet. Voor de studenten in het hbo is dit aandeel 12 procent. Deze percentages zijn nagenoeg gelijk aan die van 2001. Er is op basis van de studentenmonitor dus geen trend naar meer of minder internationalisering in het hoger onderwijs aan te tonen.

Figuur 3.8 | Ontwikkeling aantal buitenlandse studenten in hbo, wo en totaal ho sinds 2004



Figuur 3.9 | Relatieve toename aantallen inkomende en uitgaande diplomabiole studenten van en naar EU landen, 2000-2007



Tabel 3.12 | Nederl. studenten in het buitenland voor een diploma, door Nederland gefinancierd**Bron**OESO, 2009
OCW (DUO), 2009

	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
aantal studenten, totaal	12.465	12.886	13.238	14.194	14.722	--	--
als % van totale inschrijving in Nederland	2,37	2,37	2,34	2,45	2,49	--	--
aantal studenten, door NL gefinancierd	2.992	3.433	3.544	3.781	3.996	5.453	6.426
als % van totale inschrijving in Nederland	0,57	0,63	0,65	0,67	0,70	0,93	1,07

Tabel 3.13 | Buitenlandse studenten in het bekostigd ho, in aantallen en als percentage van de totale studentenpopulaties**Bron**

OCW (DUO), 2009 (herziene cijfers)

	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
aantal buitenlandse studenten, totaal	28.194	34.090	36.693	40.779	44.781
aantal buitenlandse studenten in hbo	17.741	21.047	22.123	23.790	25.047
aantal buitenlandse studenten in wo	10.453	13.043	14.570	16.989	19.734
als % van totale inschrijving in Nederland	5,2	6,1	6,4	7,0	7,4
als % van hbo inschrijving in Nederland	5,1	5,9	6,0	6,4	6,5
als % van wo inschrijving in Nederland	5,3	6,4	7,0	8,0	9,0

Tabel 3.14 | Mobiliteit van ho studenten binnen Europa (aantal inkomende en uitgaande studenten x 1.000)**Bron**

Eurostat, 2010

		NED	BEL	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE	EU-27
instroom uit EU-27, EER en kandidaat EU	2000	7,8	22,5	101,0	2,2	38,0	113,4	14,2	371,0
	2007	24,6	30,6	115,7	3,5	46,0	159,9	19,3	545,9
uitstroom naar EU-27 uit EU, EER en kandidaat EU	2000	9,3	7,8	34,1	8,6	34,6	11,0	8,9	325,4
	2007	12,0	9,1	65,4	8,9	48,6	11,8	11,4	487,9

Toelichting

- BEL is exclusief Duitssprekend, DUI is exclusief promovendi, vóór 2005 exclusief deeltijdstudenten; VK trendbreuk ná 2005
- Cijfers op basis van registratie van buitenlandse studenten door het gastland

Tabel 3.15 | Percentage uitgaande studiepuntmobiliteit, ho, hbo en wo afgestudeerden**Bron**

ROA, 2002-2009

	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
percentage van afgestudeerden ho	23,2	24,2	22,0	22,8	23,1
percentage van afgestudeerden hbo	18,6	19,4	17,2	18,3	20,2
percentage van afgestudeerden wo	36,1	36,0	31,6	31,3	29,1

Tabel 3.16 | Percentage voltijdstudenten met studiegerelateerde buitenlandervaring**Bron**

Studentenmonitor 2007

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
hbo studenten	10	11	13	12	12	12	12
wo studenten	18	16	18	17	18	18	17

3 | Onderwijs internationaal

Opbrengst internationaal

Leesvaardigheid 9 en 10 jarigen: PIRLS 2006

PIRLS is een internationaal vergelijkend onderzoek naar de leesvaardigheid van 9-10 jarige leerlingen. PIRLS wordt elke vijf jaar uitgevoerd, de laatst beschikbare resultaten zijn van het onderzoek uit 2006. Nederland neemt de 12e plaats in op de internationale ranglijst, maar de verschillen met de top zijn klein. De score ligt significant hoger dan het internationale gemiddelde van 500 punten. In Nederland zijn er in vergelijking met andere landen weinig extreem sterke of zwakke lezers. In alle landen scoren de meisjes hoger op leesvaardigheid dan jongens. In Nederland en Zweden is de totaalscore tussen 2001 en 2006 significant gedaald, dit komt met name voor rekening van de meisjes.

TIMSS 2007: Rekenvaardigheid 10-jarigen

TIMSS is een internationaal vergelijkend onderzoek naar de rekenvaardigheid van 9-10 jarigen en wordt elke vier jaar uitgevoerd. De laatste cijfers betreffen 2007. Nederland neemt de 9e plaats op de internationale ranglijst in. De spreiding in scores in Nederland is in vergelijking met andere landen vrij klein: 7 procent van de leerlingen scoort op gevorderd niveau en slechts 2 procent haalt het laagste niveau niet. In de meeste landen presteren jongens beter op de rekenvaardigheidstest dan meisjes; vergeleken met andere landen is dit verschil in Nederland behoorlijk groot.

TIMSS 2007: Prestaties natuuronderwijs 10-jarigen

TIMSS onderzoekt ook de prestaties in natuuronderwijs. Op de internationale ranglijst neemt Nederland de 17e plaats in, met een score die nog steeds ruim boven het internationale gemiddelde van 476 ligt. Ook op het gebied van natuuronderwijs is de spreiding in scores van de Nederlandse leerlingen in vergelijking met andere landen klein. Nederlandse jongens

presteren beter dan meisjes. Dit is ook het geval in buurlanden als Duitsland en Finland, maar in het internationaal gemiddelde scoren meisjes beter op natuuronderwijs dan jongens.

PISA: Program for International Student Assessment

PISA is een internationaal onderzoek naar de basisvaardigheden van 15-jarige leerlingen en wordt elke drie jaar uitgevoerd. Voor 2009 zijn er nog geen nieuwe cijfers.

Leesvaardigheid

Met een gemiddelde leesvaardigheidsscore van 507 punten in 2006 scoren Nederlandse leerlingen ruim boven het OESO-gemiddelde van 491 punten. Op de Europese ranglijst scoren alleen Finland, Ierland en Polen beter. Op de OESO-ranglijst neemt Nederland de achtste plaats in.

Wiskundevaardigheid

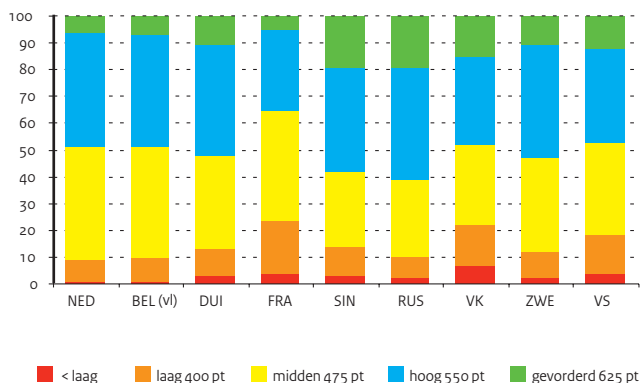
De wiskundeprestaties van de 15-jarige Nederlandse leerlingen behoren tot de hoogste in de wereld. De gemiddelde Nederlandse score van 531 punten ligt ruim boven het OESO-gemiddelde (498 punten), waarmee Nederland de derde plaats inneemt op de OESO-ranglijst. In veel landen is de gemiddelde score tussen 2003 en 2006 gedaald. Ook in Nederland is de gemiddelde score met 7 punten afgenomen.

Natuurkundevaardigheden

De gemiddelde score van de Nederlandse 15-jarigen op de PISA-natuurwetenschappentest is 525 punten in 2006. Dit ligt ruim boven het OESO-gemiddelde van 500 punten. In vergelijking met omringende landen presteert alleen Finland significant beter dan Nederland.

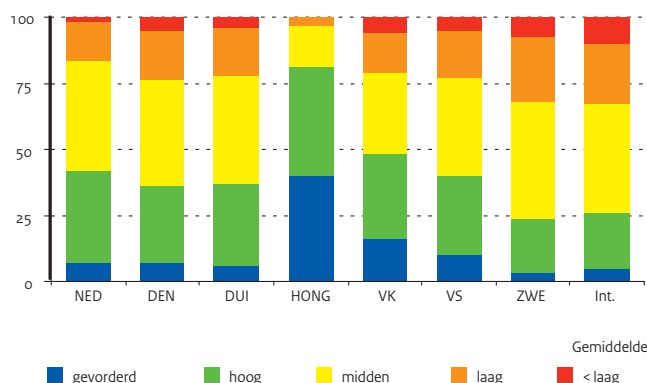
Figuur 3.10 | Leesvaardigheid van 10-jarigen

Percentage leerlingen naar tenminste behaald niveau, 2006



Figuur 3.11 | Rekenvaardigheid van 10-jarigen

Percentage leerlingen naar tenminste behaald niveau, 2007



Bron

PIRLS 2006, rapport Nederland

Toelichting

– Top 10 (van 40 deelnemende landen 2006) excl. Canadese provincies.

Tabel 3.17 | Trendgegevens gemiddelde score leesvaardigheid van 9-10 jarigen, naar geslacht

	Totaal		Meisjes		Jongens	
	2001	2006	2001	2006	2001	2006
Russische federatie	528	565	534	572	522	557
Hong Kong	528	564	537	569	519	559
Singapore	528	558	540	567	516	550
Luxemburg	--	557	--	--	--	--
Hongarije	543	551	551	554	536	548
Italië	541	551	545	555	537	548
Zweden	561	549	573	559	551	541
Duitsland	539	548	545	551	533	544
Nederland	554	547	562	551	547	543
Vlaanderen	--	547	--	--	--	--

Bron

TIMSS 2007, IEA international mathematics report

Toelichting

– Ranking op basis van scores deelnemende landen 2007

Tabel 3.18 | Trendgegevens gemiddelde scores rekenvaardigheid van 10-jarige leerlingen

	2003	2007		2003	2007		2003	2007
	Hong Kong	575		607	Denemarken		--	523
Singapore	594	599	Australië	499	516	Oekraïne	--	469
Chinese Taipei	564	576	Hongarije	529	510	Georgie	--	438
Japan	565	568	Italië	503	507	Iran	389	402
Kazachstan	--	549	Oostenrijk	--	505	Algerije	--	378
Russische federatie	532	544	Zweden	--	503	Colombia	--	355
Engeland	531	541	Slovenië	479	502	Marokko	347	341
Letland	533	537	Armenië	456	500	El Salvador	--	330
Nederland	540	535	Slowakije	--	496	Tunesie	339	326
Litouwen	534	530	Schotland	490	494	Koeweit	--	316
Verenigde Staten	518	529	Nieuw Zeeland	496	492	Qatar	--	296
Duitsland	--	525	Tsjechië	--	486	Jemen	--	224

Bron tabellen

TIMSS 2007, IEA international mathematics report

Toelichting

– Ranking op basis van scores deelnemende landen 2007

Tabel 3.19 | Trendgegevens gemiddelde scores voor natuuronderwijs van 10-jarige leerlingen

	2003	2007		2003	2007		2003	2007
	Singapore	565		587	Australië		521	527
Chinese Taipei	551	557	Slowakije	--	526	Oekraïne	--	474
Hong Kong	542	554	Oostenrijk	--	526	Iran	414	436
Japan	543	548	Zweden	--	525	Georgie	--	418
Russische federatie	526	546	Nederland	525	523	Colombia	--	400
Letland	530	542	Slovenië	490	518	El Salvador	--	390
Engeland	540	542	Denemarken	--	517	Algerije	--	354
Verenigde Staten	536	539	Tsjechië	--	515	Koeweit	--	348
Hongarije	530	536	Litouwen	512	514	Tunesie	314	317
Italië	516	535	Nieuw Zeeland	523	504	Marokko	304	297
Kazachstan	--	533	Schotland	502	500	Qatar	--	294
Duitsland	--	528	Armenië	437	484	Jemen	--	197

3 | Onderwijs internationaal

Opbrengst internationaal

TIMSS Advanced 2008

TIMSS Advanced is een internationaal onderzoek naar de prestaties in wis- en natuurkunde van leerlingen in het voortgezet onderwijs die worden voorbereid op een universitaire bètastudie. De doelgroep zijn leerlingen die wis- en/of natuurkunde op het meest gevorderde niveau volgen. In Nederland zijn dit de 6 vwo leerlingen die eindexamen doen in wiskunde B2 en/of natuurkunde 2. Het onderzoek is uitgevoerd in tien landen met elk hun eigen systeemkenmerken. De landen verschillen in de onderwerpen in het curriculum, mate van focus op wiskunde, deelnamepercentage en het aandeel leerlingen dat deelneemt aan 'advanced' programma's. De resultaten van de verschillende landen kunnen niet eenvoudig met elkaar vergeleken worden, omdat de onderzoekspopulatie van de landen verschillend is. Dit wordt weerspiegeld in de grote variatie in 'coverage index', waarin het aantal 'advanced' leerlingen wordt afgezet tegen de totale populatie van dezelfde leeftijdsgroep.

TIMSS Advanced: Wiskundevaardigheden vwo eindexamenleerlingen

De TIMSS Advanced test voor wiskunde bestaat uit de onderdelen algebra, calculus en meetkunde. De gemiddelde testscore van de Nederlandse leerlingen is 552 punten, dit is ruim boven het internationaal gestandaardiseerde gemiddelde van 500 punten. Van de andere deelnemende landen scoort alleen de Russische federatie met 561 punten hoger dan Nederland. Nederland heeft in vergelijking met de andere landen de kleinste spreiding in testcores. Dit lijkt logisch, omdat we gezien de lage coverage index (3,5 procent) kijken naar de testresultaten van een select gezelschap. Maar de samenhang tussen coverage index en de spreiding gaat niet overall op: de Filippijnen en Russische federatie hebben een lagere index dan Nederland, maar daarnaast ook een grotere spreiding.

TIMSS Advanced: Natuurkundevaardigheden vwo eindexamenleerlingen

De TIMSS Advanced natuurkundetest omvat vier domeinen: mechanica, 'elektriciteit en magnetisme', warmteleer en 'atomen en kernfysica'. Met een gemiddelde score van 582 punten staat Nederland boven aan de ranglijst van deelnemende landen en ruim boven het internationaal gestandaardiseerde gemiddelde van 500 punten. Slovenië en Noorwegen staan op de tweede en derde plaats, maar de gemiddelde score in die landen ligt bijna 50 punten lager dan Nederland. Ook in de natuurkundetest heeft Nederland de kleinste spreiding in scores. In Nederland doen weinig 6 vwo-leerlingen eindexamen in natuurkunde 2, waardoor de 'coverage index' laag is.

TIMSS Advanced: verschillen jongens en meisjes

In de meeste vergelijkingslanden behalen jongens hogere scores op de wiskundetest dan meisjes. In Nederland is dit verschil niet significant.

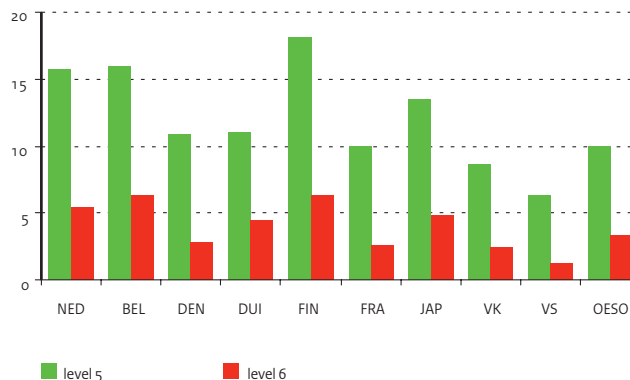
Op natuurkundegebied is de gemiddelde score van jongens in de meeste landen hoger dan die van meisjes. In Nederland ligt de gemiddelde score van meisjes met 566 punten beduidend lager dan de score van de jongens (585). Echter, scoren Nederlandse meisjes nog steeds ruim hoger dan jongens in alle andere deelnemende landen.

PISA top of the class

Het rapport "top of the class – high performers in science in PISA 2006" is in mei 2008 door de OESO uitgebracht. Het rapport richt zich op het aantal leerlingen van 15 jaar dat de hoogste score haalt op het gebied van taal, wiskunde en/of natuurwetenschappen. Hieruit blijkt dat Nederland in de top tien van OESO-landen staat als we kijken naar het aantal 15-jarige leerlingen dat de hoogste score haalt op het gebied van natuurwetenschappen en wiskunde. In vergelijking met de gebruikelijke referentielanden is het percentage excellente leerlingen op het gebied van natuurwetenschappen alleen groter in het Verenigd Koninkrijk, Japan en Finland. Op het gebied van Wiskunde scoren alleen België en Finland beter. Nederland scoort in beide gevallen ook veel hoger dan het OESO gemiddelde. Wel is het zo dat er meer jongens zijn (23,6 procent) die excellent presteren op het gebied van wiskunde dan meisjes (18,6 procent). Dit verschil is niet kenmerkend voor Nederland, in vrijwel alle OESO landen is dit verschil aanwezig. Op het gebied van taal presteren excellente 15-jarigen in Nederland minder goed. In de rangorde van de OESO landen staan we op de 13e plaats. Het verschil tussen jongens en meisjes is dit keer in het voordeel van de meisjes. In Nederland is 11,1 procent van de 15-jarige meisjes excellent op het gebied van taal tegenover 7,2 procent van de 15-jarige jongens.

Figuur 3.12 | Excellente leerlingen op het gebied van wiskunde

Percentage van alle leerlingen dat de hoogste score haalt (level 5 of 6)



Bron

TIMSS Advanced 2008 international report
(Exhibit 2.1, 2.4 en C.2)

Toelichting

De Mathematics Coverage Index geeft het aantal leerlingen in geavanceerde wiskundeprogramma's als percentage van alle leerlingen in de populatie van hetzelfde leeftijdscohort. De Coverage index loopt uiteen van 0,7% tot 40,5%, waardoor de gemiddelde scores van de landen niet één-op-één vergelijkbaar zijn

Bron

TIMSS Advanced 2008 international report
(Exhibit 8.1, 8.4 en C.2)

Toelichting

– De Physics Coverage Index geeft het aantal leerlingen in geavanceerde natuurkundeprogramma's als percentage van alle leerlingen in de populatie van hetzelfde leeftijdscohort. De Coverage index loopt uiteen van 2,6% tot 11%, waardoor de gemiddelde scores van de landen niet één-op-één vergelijkbaar zijn

Bron

Top of the Class; High Performers in Science
in PISA 2006, OECD 2009

Bron

Top of the Class; High Performers in Science
in PISA 2006, OECD 2009

Tabel 3.20 | Prestatie van Wiskunde B2-leerlingen in VWO 6

	Gem. score	Standaarddeviatie	Coverage index (%)	Meisjes	Jongens	Verschil m/v
Russische federatie	561	91	1,4	551	569	19
Nederland	552	46	3,5	549	553	4
Libanon	545	60	5,9	554	541	-13
Iran	497	99	6,5	480	510	31
Slovenië	457	85	40,5	448	472	24
Italië	449	95	19,7	454	446	-8
Noorwegen	439	87	10,9	434	442	8
Armenië	433	95	4,3	428	438	10
Zweden	412	103	12,8	404	418	14
Fillipijnen	355	106	0,7	337	386	49

Tabel 3.21 | Prestatie van Natuurkunde 2-leerlingen in VWO 6

	Gem. score	Standaarddeviatie	Coverage index (%)	Meisjes	Jongens	Verschil m/v
Nederland	582	54	3,4	566	586	20
Slovenië	535	80	7,5	535	535	0
Noorwegen	534	78	6,8	517	541	25
Russische federatie	521	120	2,6	498	540	42
Zweden	497	92	11	491	500	9
Armenië	495	100	4,3	498	492	-6
Iran	460	116	6,6	437	478	41
Libanon	444	79	5,9	451	440	-11
Italië	422	103	3,8	407	432	26

Tabel 3.22 | Gemiddelde score excellente leerlingen naar vak, Nederland en vergelijkingslanden

	Natuurwetenschappen	Wiskunde	Taal
NED	525	531	507
BEL	510	520	501
DUI	516	504	495
FIN	563	548	547
FRA	495	496	488
JAP	531	523	498
VK	515	495	495
VS	489	474	-
OESO totaal	500	498	492

Tabel 3.23 | Percentage excellente leerlingen naar vak en level, Nederland en vergelijkingslanden

	Natuurwetenschappen		Wiskunde		Taal
	Level 5	Level 6	Level 5	Level 6	Level 5
NED	11,5	1,7	15,8	5,4	9,1
BEL	9,1	1,0	16,0	6,4	11,3
DUI	17,0	3,9	11,0	4,5	9,9
FIN	7,2	0,8	18,1	6,3	16,7
FRA	10,0	1,8	9,9	2,6	7,3
JAP	12,4	2,6	13,5	4,8	9,4
VK	10,9	2,9	8,7	2,5	9,0
VS	7,5	1,5	6,4	1,3	--
OESO totaal	7,7	1,3	10,0	3,3	8,6

Opleidingsniveau en arbeidsmarkt internationaal

Opleidingsniveau van de bevolking

Een goed opgeleide bevolking versterkt de concurrentiepositie van Nederland. Daarom streeft Nederland naar een verdere toename van het aandeel hoogopgeleiden in de beroepsbevolking. Recente effecten van onderwijsbeleid op opleidingsniveau zijn het meest zichtbaar in de leeftijdsgroep 25-34 jaar, omdat deze recent het onderwijs hebben verlaten.

Startkwalificatie

In 2007 had driekwart van de 25-64-jarigen in Nederland een diploma op minimaal havo, vwo, of mbo 2 niveau (startkwalificatie). Dit aandeel ligt iets boven het OESO- en EU-gemiddelde. De 25-34-jarigen zijn beter opgeleid, in deze leeftijdsgroep beschikt 83 procent over minimaal een startkwalificatie. Dit is iets hoger dan het gemiddelde in de OESO- en EU-landen. Vergeleken met de omringende landen scoren met name Finland en Zweden hoger dan Nederland. Het Verenigd Koninkrijk heeft met 75 procent het laagste aandeel 25-34-jarigen met een diploma op tenminste hoger secundair niveau.

Hoger onderwijs

Van de 25-64-jarigen in Nederland heeft 31 procent in 2007 een opleiding in het hoger onderwijs afgerond. Dit is iets hoger dan het OESO-gemiddelde en ruim boven het gemiddelde in de EU-landen.

Het aandeel hoger opgeleiden in de leeftijdsgroep 25-34 jaar is met 37 procent hoger, deze groep is dus vaker hoog opgeleid. Het aandeel hoog opgeleide jongvolwassenen in Nederland is iets hoger dan het OESO- en EU-gemiddelde. In de omringende landen ligt het percentage 25-34-jarigen met een diploma in het hoger onderwijs in veel gevallen hoger.

Met name in België en Frankrijk is dit het geval. Het verschil is deels toe te schrijven aan het grote aantal korte opleidingen die vooral in het hoger

onderwijs in België worden aangeboden. Van de omringende landen scoort Duitsland opvallend lager.

Aandeel werkende 25-64-jarigen naar behaald opleidingsniveau

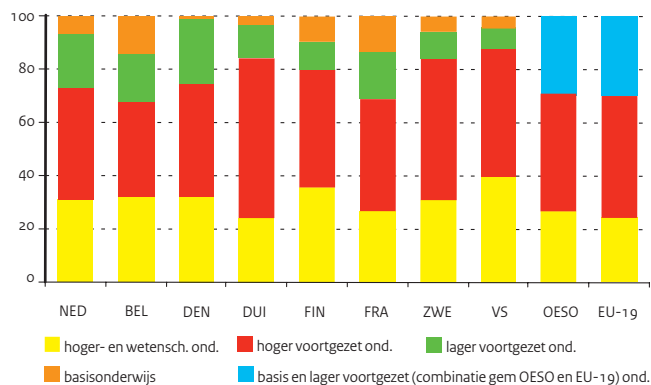
Van de 25-64-jarigen in Nederland met alleen basisonderwijs had in 2007 de helft een baan. Dit is hoger dan het OESO- en EU-gemiddelde. In vergelijking met omliggende landen scoort alleen Zweden hoger.

In 2007 had tweederde van de 25-64-jarigen met alleen een opleiding lager voortgezet onderwijs in Nederland een baan (lager voortgezet onderwijs is in Nederland gelijk aan een vmbo-diploma of havo/vwo-onderbouw). Dit is hoger dan het gemiddelde in de OESO- en EU-landen. Van de Nederlandse 25-64-jarigen met een diploma in het hoger voortgezet onderwijs (een havo/vwo-diploma of mbo-2-niveau) heeft in Nederland 83 procent een baan. Dit ligt ruim boven het OESO- en EU-gemiddelde en is vrij hoog in vergelijking met omringende landen. In de werkgelegenheidspercentages van de 25-64-jarigen met een diploma in het hoger- of wetenschappelijk onderwijs zijn de verschillen tussen landen kleiner. In Nederland heeft 88 procent van de hoog opgeleiden een baan. Dit percentage ligt iets hoger dan het gemiddelde in de OESO- en EU-landen.

De verschillen in werkgelegenheid tussen de opleidingsniveaus zijn in Nederland niet opvallend groot of klein. In Verenigd Koninkrijk en België bestaan grote verschillen in werkgelegenheid tussen de verschillende opleidingsniveaus. In de Verenigde Staten is de spreiding juist kleiner.

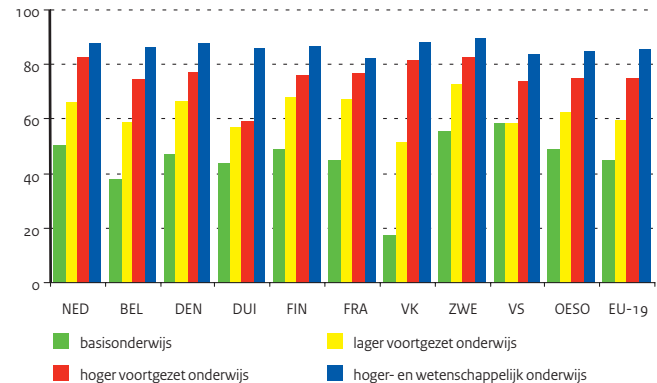
Figuur 3.13 | Opleidingsniveau van de bevolking

Aandeel 25-64-jarigen naar hoogst behaalde diploma, 2007



Figuur 3.14 | Aandeel werkenden naar opleidingsniveau

Als percentage van de totale groep 25-64-jarigen met dat opleidingsniveau



Bron

OESO, EAG 2009, tabel A1.2a, pag. 38

OESO, EAG 2009, tabel A1.3a, pag. 39

Toelichting

- ISCED 5A: overwegend academisch, in Nederland 4-jarig hbo/wo
- ISCED 5B: beroepsgericht, in Nederland 2-3 jarig hbo
- ISCED 6: gepromoveerden
- Zie voor ISCED-classificatie bijlage Toelichting en Begrippen, deel E

Tabel 3.24 | Opleidingsniveau van de bevolking als percentage van de leeftijdsgroep, 2007

	NED	BEL	DEN	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE	VS	OESO	EU-19
A) Tenminste hoger voortgezet onderwijs											
25-64 jaar	73	68	75	84	81	69	68	85	88	70	71
25-34 jaar	83	82	85	85	90	83	75	91	87	79	81
35-44 jaar	77	75	80	86	87	74	69	90	88	74	75
45-54 jaar	71	63	71	85	81	63	66	83	89	67	68
55-64 jaar	61	50	66	81	65	53	61	74	87	57	57
B) Tertiair onderwijs: ISCED 5A+5B+6											
25-64 jaar	31	32	32	24	36	27	32	31	40	28	24
25-34 jaar	37	41	40	23	39	41	37	40	40	34	31
35-44 jaar	31	36	34	26	43	29	32	31	42	29	26
45-54 jaar	30	28	30	25	36	20	31	29	40	25	22
55-64 jaar	26	22	24	23	28	17	25	26	39	20	18

Tabel 3.25 | Percentage werkenden 25-64 jaar naar opleidingsniveau, 2007

	Basisonderwijs	Lager voortgezet onderwijs	Hoger voortgezet onderwijs	Hoger- en wetenschappelijk onderwijs
Nederland	50	66	83	88
België	38	59	75	87
Denemarken	47	67	78	88
Duitsland	44	57	59	86
Finland	49	68	76	87
Frankrijk	45	67	77	82
Griekenland	54	69	66	84
Ierland	48	68	76	88
Italië	31	62	75	80
Polen	--	41	68	84
Spanje	50	69	76	85
Verenigd Koninkrijk	17	52	81	88
Zweden	56	73	83	90
Verenigde Staten	58	58	74	84
OESO	49	62	75	85
EU-19	45	60	75	86

Bron

OESO, EAG 2009, tabel A.6b (web)

3 | Onderwijs internationaal

Personeel internationaal

Leeftijd leraren

De leeftijdsverdeling van leraren in het basisonderwijs in Nederland steekt in vergelijking met de omliggende landen redelijk gunstig af. De grootste groep leraren valt weliswaar in de leeftijdscategorie 50-59 jaar, maar deze groep is met 28,9 procent in 2007 minder groot dan in Duitsland, Italië en Zweden. België, Frankrijk en Verenigd Koninkrijk hebben daarentegen een jongere lerarenpopulatie. Het aandeel leraren jonger dan 30 jaar (19,8 procent) ligt in Nederland ruim boven het OESO- en EU-gemiddelde. In vergelijking met omliggende landen is de groep leraren jonger dan 30 in Nederland vrij groot. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat het aandeel jonge leraren in landen met een relatief lange lerarenopleiding lager zal liggen.

De leeftijdsverdeling van leraren in het hoger voortgezet onderwijs laat een ander beeld zien. Het percentage leraren in de categorie 50-59 jaar ligt met 38,1 procent aanzienlijk hoger dan in het primair onderwijs. Deze trend is zichtbaar in vrijwel alle vergelijkingslanden. In vergelijking met de omliggende landen steekt vooral de leeftijdsopbouw van leraren in België en het Verenigd Koninkrijk gunstig af. Zweden heeft daarentegen een minder gunstige verdeling met een groot aandeel oudere leraren. Het aandeel leraren van 30 jaar of jonger is met 10,9 procent in het voortgezet onderwijs in Nederland iets groter dan het OESO- en EU-gemiddelde. Omliggende landen als Duitsland, Finland, Frankrijk en Zweden hebben aanzienlijk minder jonge leraren dan Nederland.

Vrouwelijk onderwijzend personeel

In 2007 is het aandeel vrouwelijke leerkrachten in het basisonderwijs in Nederland 83,1 procent (op basis van personen, niet voltijdbanen -fte's-). Dit is ongeveer gelijk aan het EU gemiddelde, maar ligt wel hoger dan het OESO-gemiddelde van 79,5 procent. In het voortgezet onderwijs is de man-vrouw verdeling onder het onderwijzend personeel ongeveer fifty-fifty. Dit is lager dan het OESO- en EU-gemiddelde van respectievelijk 53,3 en 57,2 procent. Het aandeel vrouwen in het hoger onderwijs ligt fors lager: ruim eenderde van het onderwijzend personeel bestaat uit vrouwen. Dit aandeel ligt lager dan het gemiddelde in de OESO- en EU-landen.

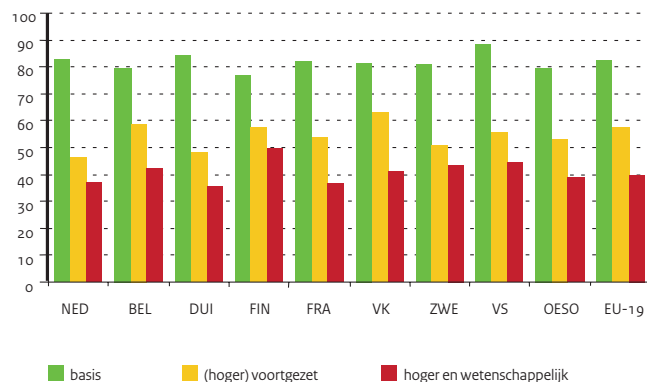
Leerling-leraarratio

In Nederland bedraagt de leerling-leraarratio in het basisonderwijs gemiddeld 15,6 leerlingen per leraar (2007). Van de omliggende landen hebben België (12,6) en Zweden (12,3) een lagere leerling-leraarratio. In Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk ligt de ratio met respectievelijk 19,7 en 19,4 leerlingen per leraar wat hoger.

De leerling-leraarratio in het voortgezet onderwijs ligt in Nederland in 2007 op 15,7. Dit is meer dan het OESO- (13) en EU-gemiddelde (11,7). In vergelijking met omliggende landen is de leerling-leraarratio in Nederland het hoogst. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat de leerling-leraarratio niet hetzelfde is als de klassengrootte. De ratio geeft de verhouding weer tussen het totaal aantal leerlingen en het totaal aantal leraren. De klassengrootte wordt beïnvloed door factoren in de organisatie van het onderwijs, waaronder aantal lessen, taakomvang van docenten en de aanwezigheid van remedial teachers.

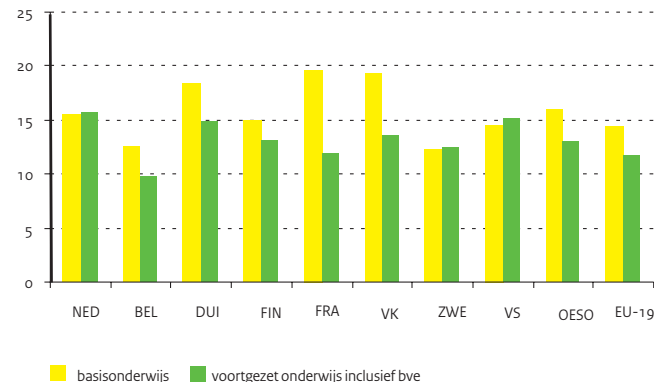
Figuur 3.15 | Vrouwelijk onderwijzend personeel

In procenten van totaal, 2007



Figuur 3.16 | Leerling-leraar ratio

In basis en voortgezet onderwijs inclusief bve, 2007



Tabel 3.26 | Leeftijdverdeling leraren basis en (hoger) voortgezet onderwijs, 2007

	Basisonderwijs					Hoger secundair onderwijs				
	< 30 jaar	30-39 jaar	40-49 jaar	50-59 jaar	>=60	< 30 jaar	30-39 jaar	40-49 jaar	50-59 jaar	>=60
Nederland	19,8	20,9	26,7	28,9	3,6	10,9	17,7	27,4	38,1	5,9
België	22,9	28,0	28,7	18,7	1,7	15,6	23,2	28,4	29,7	3,1
Duitsland	5,2	21,7	20,3	43,5	9,3	2,0	22,6	28,6	38,4	8,4
Finland	12,9	32,1	29,6	23,5	1,8	5,7	22,3	30,9	31,7	9,4
Frankrijk	16,4	34,4	28,9	19,9	0,5	7,3	28,3	28,3	33,4	2,7
Griekenland	14,4	29,2	42,3	13,3	0,8	5,4	23,9	40,9	27,4	2,4
Hongarije	11,7	28,4	37,6	21,3	1,1	14,5	29,1	25,2	25,0	6,3
Ierland	26,2	22,6	23,1	23,2	4,8	13,4	29,4	25,0	26,3	5,8
Italië	1,4	17,3	35,2	39,3	6,7	1,2	11,8	35,1	43,2	8,6
Oostenrijk	8,5	22,7	36,9	30,9	0,9	4,3	22,4	39,2	31,9	2,2
Polen	16,6	33,3	38,9	10,2	1,0	18,1	32,2	26,3	19,7	3,7
Portugal	13,8	28,9	29,1	25,9	2,2	13,1	36,8	30,6	17,2	2,4
Spanje	16,7	24,0	29,9	26,1	3,4	--	--	--	--	--
Verenigd Koninkrijk	27,7	24,6	22,0	25,1	0,6	17,9	24,3	27,2	26,7	3,9
Zweden	5,8	23,0	22,7	34,6	13,9	7,3	21,5	24,7	29,5	17,1
Verenigde Staten	18,4	24,0	25,1	28,3	4,1	15,3	24,1	25,7	29,5	5,5
OESO	15,5	26,6	29,1	25,0	3,7	10,4	23,9	30	29,2	6,5
EU-19	15,4	26,6	29,6	24,9	3,4	10,7	24,2	29,7	29,6	5,9

Bron

OESO, EAG 2009, Tabel D7.1 (web)

Toelichting

- Gegevens Denemarken ontbreken
- Voor Nederland betreffen de gegevens voor het hoger secundair onderwijs het gehele voortgezet onderwijs inclusief bve

Tabel 3.27 | Leerling-leraarratio

	Basisonderwijs		Voortgezet onderwijs	
	2000	2007	2000	2007
Nederland	16,8	15,6	17,1	15,7
België	15,0	12,6	9,7	9,8
Denemarken	10,4	--	15,9	--
Duitsland	19,8	18,3	15,2	14,9
Finland	16,9	15,0	13,8	13,1
Frankrijk	19,8	19,7	12,5	11,9
Griekenland	13,4	10,1	10,7	7,5
Hongarije	10,9	10,2	11,2	11,1
Ierland	21,5	17,9	12,8	13,2
Italië	11,0	10,5	10,3	10,2
Oostenrijk	--	13,6	--	10,6
Polen	12,7	11,0	15,5	12,3
Portugal	12,1	11,8	9,0	8,1
Spanje	14,9	13,6	11,9	10,0
Tsjechië	19,7	18,7	13,1	12,3
Verenigd Koninkrijk	21,2	19,4	14,8	13,6
Zweden	12,8	12,3	14,1	12,5
Verenigde Staten	15,8	14,6	15,2	15,1
OESO	17,9	16,0	14,3	13,0
EU-19	15,7	14,4	12,8	11,7

Bron

OESO, EAG 2002, tabel D2.2, pag. 293

OESO, EAG 2009, tabel D2.2, pag. 383

Toelichting

- Leerling-leraarratio representeert het gemiddeld aantal leerlingen per leraar en niet de klassen- / groeps grootte
- Basisonderwijs is hier inclusief speciaal onderwijs
- Voortgezet onderwijs is hier secundair onderwijs. Dat wil zeggen inclusief bve

3 | Onderwijs internationaal

Uitgaven internationaal

De uitgaven aan onderwijs hangen sterk samen met de demografische ontwikkeling en welvaart in een land. In een internationale vergelijking is het belangrijk om rekening te houden met deze aspecten. Daarom worden de uitgaven vaak uitgedrukt in percentage van het bruto binnenlands product (BBP), en per leerling. Het CBS heeft de statistiek onderwijsuitgaven in 2008 uitgebreid en verbeterd. Hierdoor zijn de Nederlandse uitgaven als percentage van het BBP en de uitgaven per leerling met terugwerkende kracht sinds 1995 veranderd ten opzichte van eerder publicaties van Kerncijfers.

Publieke en private uitgaven als percentage van het BBP

In 2006 bedragen de publieke en private uitgaven aan onderwijsinstellingen in Nederland 5,6 procent van het BBP. Hiermee staat Nederland op een gedeelde 15e plaats tussen alle OESO-landen. De uitgaven zijn lager dan het OESO- en iets hoger dan het EU-gemiddelde. Kijken we alleen naar publieke uitgaven aan onderwijsinstellingen, dan neemt Nederland de 16e plaats in op de lijst van 25 OESO-landen. Met de private uitgaven aan onderwijsinstellingen staat Nederland op de 9e plaats. Korea, Verenigde Staten en Japan zijn koplopers wat betreft private uitgaven. De Scandinavische landen hebben de hoogste publieke uitgaven.

Kennisinvesteringquote

In september 2009 heeft het kabinet de brief 'Naar een robuuste kennis-economie' aan de Tweede Kamer aangeboden. De brief toont de Nederlandse kennisinvesteringquote (KIQ) in internationaal perspectief. De kennisinvesteringquote weerspiegelt het totaal van publieke en private investeringen aan onderwijs en onderzoek, dus niet alleen uitgaven aan onderwijsinstellingen. De publieke component in de KIQ is met 5,7 procent hoger dan het OESO-gemiddelde van 5,5 procent van het BBP. De private component in de kennisinvesteringquote ligt met 1,8 procent ruim onder het OESO-gemiddelde van 2,4 procent. Dit is volledig toe te schrijven aan de relatief lage R&D uitgaven in Nederland.

Uitgaven per leerling/student

In 2006 bedroegen de uitgaven per leerling aan onderwijsinstellingen in het primair onderwijs 5.700 euro. Dit is vrijwel gelijk aan het OESO- gemiddelde en iets lager dan het EU-gemiddelde van 5.800 euro per leerling. In Denemarken, Verenigd Koninkrijk en Zweden zijn de uitgaven per leerling veel hoger. Maar in Duitsland, Finland en Frankrijk liggen de uitgaven per leerling in het primair onderwijs lager dan in Nederland.

De gemiddelde uitgaven per leerling in het secundair onderwijs bedragen in Nederland 8.500 euro in 2006. Dit is ruim boven het OESO- en EU-gemiddelde (respectievelijk 7.100 en 7.200 euro per leerling). De Nederlandse uitgaven worden sterk beïnvloed door de kosten die bedrijven maken voor het opleiden van leerlingen in de beroepsbegeleidende leerweg.

Niet alle OESO-landen hebben deze uitgaven of zijn in staat ze in beeld te brengen. Hierdoor is de internationale vergelijkbaarheid van deze indicator niet optimaal. Een beter beeld krijgen we als we alleen naar de uitgaven per leerling in het algemeen vormend onderwijs (VMBO/HAVO/VWO) kijken. De Nederlandse waarde van deze indicator ligt op het niveau van het OESO-gemiddelde, is kleiner dan in Frankrijk en Zweden, maar weer groter dan in Duitsland en Finland.

De uitgaven aan hoger onderwijsinstellingen per student (exclusief Research & Development (R&D)) bedragen in Nederland in 2006 8.600 euro. In de omringende landen liggen de uitgaven per student met name in Duitsland, Finland en Frankrijk lager dan in Nederland.

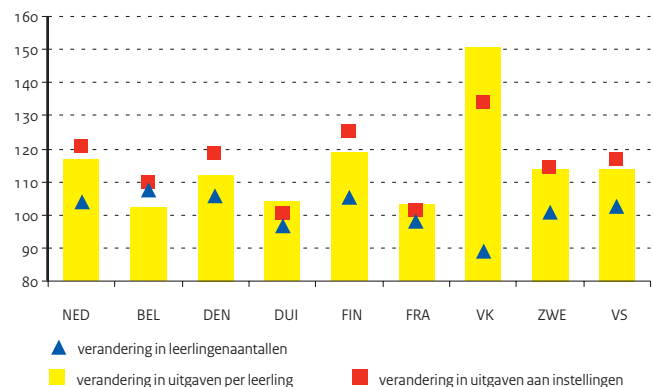
De uitgaven in het hoger onderwijs inclusief R&D liggen in Nederland op 13.500 euro per student. Dit is hoog in vergelijking met omringende landen en in vergelijking met het gemiddelde in de OESO- en EU-landen. De internationale vergelijking wordt echter vertroebeld door het feit dat in veel landen de R&D activiteiten buiten onderwijsinstellingen plaatsvinden. En dat is niet zichtbaar in deze indicator.

Ontwikkeling van uitgaven en leerlingenaantallen

Tussen 2000 en 2006 zijn de absolute Nederlandse uitgaven aan scholen in het primair en secundair onderwijs met 21 procent gestegen. Het aantal leerlingen is in dezelfde periode ook gegroeid, maar die stijging is met 4 procent veel minder sterk. Dit betekent dat de gemiddelde uitgaven per leerling in het primair en secundair onderwijs tussen 2000 en 2006 met 16 procent zijn toegenomen. In Finland, maar ook gemiddeld in OESO- en EU-landen, zijn de uitgaven per leerling nog sneller gestegen dan in Nederland.

Figuur 3.17 | Onderwijsuitgaven en leerlingenaantallen

Primair en secundair onderwijs, 2006 (2000=100)



Bron

OESO, EAG 2009, tabel B2.1, pag. 218

OESO, EAG 2009, tabel B2.4, pag. 221

Toelichting

– In 2008 heeft het CBS met terugwerkende kracht een revisie op de onderwijsstatistiek voor Nederland uitgevoerd, dit is voor het eerst zichtbaar in deze cijfers. De cijfers zijn dus niet meer vergelijkbaar met de cijfers in de vorige publicatie.

Tabel 3.28 | Uitgaven aan onderwijsinstellingen als percentage van het BBP

	1995	2000	2006		
	Totaal	Totaal	Publiek	Privaat	Totaal
Nederland	5,4	5,1	4,8	0,8	5,6
België	--	6,1	5,9	0,2	6,1
Denemarken	6,2	6,6	6,7	0,6	7,3
Duitsland	5,1	4,9	4,1	0,7	4,8
Finland	6,3	5,6	5,7	0,1	5,8
Frankrijk	6,6	6,4	5,5	0,4	5,9
Griekenland	2,6	3,6	--	--	--
Hongarije	5,3	4,9	5,1	0,5	5,6
Ierland	5,2	4,5	4,4	0,3	4,7
Italië	4,6	4,5	4,6	0,3	4,9
Oostenrijk	6,2	5,5	5,2	0,4	5,5
Polen	5,2	5,6	5,2	0,5	5,7
Portugal	5,0	5,4	5,1	0,4	5,6
Spanje	5,3	4,8	4,2	0,5	4,7
Tsjechië	5,1	4,2	4,2	0,6	4,8
Verenigd Koninkrijk	5,2	4,9	5,2	0,7	5,9
Zweden	6,0	6,3	6,2	0,2	6,3
Verenigde Staten	6,6	7,0	5,0	2,4	7,4
OESO	--	--	4,9	0,8	5,8
EU-19	--	--	5,0	0,5	5,5

Bron

OESO, EAG 2009, tabel B1.1a, pag. 202

OESO, EAG 2009, tabel X2.2, pag. 457

Toelichting

– Omgerekend naar euro's met behulp van koopkrachtpariteiten voor BBP

– Zowel publieke als private uitgaven

Tabel 3.29 | Uitgaven aan onderwijsinstellingen per deelnemer, 2006 (x € 1.000)

	Primair	Secundair	Tertiair	Tertiair
			excl. r&D	incl. r&D
Nederland	5,7	8,5	8,6	13,5
België	6,3	7,7	7,6	11,8
Denemarken	7,8	8,6	--	13,7
Duitsland	4,8	6,7	7,1	11,6
Finland	5,2	6,7	7,1	11,4
Frankrijk	4,9	8,3	7,1	10,3
Italië	6,9	7,6	5,0	7,8
Polen	3,4	3,0	4,0	4,6
Spanje	5,3	7,1	7,0	9,9
Tsjechië	2,9	4,7	5,8	7,1
Verenigd Koninkrijk	6,9	7,8	8,6	13,7
Zweden	6,9	7,6	7,9	15,1
Verenigde Staten	8,6	9,6	19,9	22,3
OESO	5,7	7,1	7,5	11,0
EU-19	5,8	7,2	6,8	10,3



Ingeschrevenen

Het aantal studenten dat staat ingeschreven in het hoger onderwijs in de verschillende landen van de EU varieerde in 2006/07 van 287 duizend in Finland tot 2,3 miljoen in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. In Nederland stonden in datzelfde studiejaar 573 duizend studenten ingeschreven in het hbo of wo. Voor de verdeling van studenten naar studierichting wordt door het CBS en internationaal de ISCED-indeling (International Standard Classification of Education) gebruikt. In Nederland wordt op nationaal niveau door het ministerie van OCW een andere indeling gehanteerd, namelijk de HOOP-indeling (Hoger Onderwijs OnderzoeksPlan). Tussen deze twee indelingen zijn verschillen. De verschillen worden toegelicht in de bijlage Toelichtingen en Begrippen, waarin een aansluittabel opgenomen is tussen beide indelingen. De verdeling van studenten naar studierichting laat in alle onderscheiden landen van de EU en de Verenigde Staten globaal eenzelfde beeld zien. De meeste studenten staan ingeschreven in de richting 'Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten'; gemiddeld ruim 30 procent. Alleen Finland wijkt hier met 22,7 procent duidelijk van af. Daar is 'Techniek, industrie en bouwkunde' de grootste studierichting (25,4 procent). 'Landbouw en diergeneeskunde' wordt overal maar erg weinig gevolgd, evenals 'Persoonlijke dienstverlening, vervoer en milieu en veiligheid'. De bèta-studies 'Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica' en 'Techniek, industrie en bouwkunde' zijn vooral populair in Finland en Duitsland, maar ook in Zweden en Frankrijk. Nederlandse studenten volgen deze studies minder vaak dan gemiddeld in de 27 landen van de EU.

Geslaagden

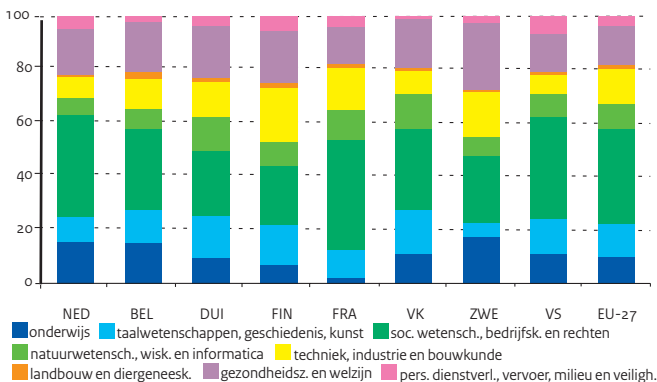
De verdeling van de geslaagden in het hoger onderwijs naar studierichting lijkt voor de meeste landen logischerwijs veel op de verdeling van de ingeschreven studenten. Verschillen tussen beide tabellen zijn toe te schrijven aan factoren zoals verschil in lengte van de studies, verschil in studierendement en trendverschuivingen. Voor Nederland zijn de verschillen erg klein, maar in Finland bijvoorbeeld zijn de verschillen groter. Daar blijkt 'Techniek, industrie en bouwkunde' niet het grootste aandeel geslaagden te hebben, terwijl bij die studierichting wel de meeste studenten staan ingeschreven.

Vrouwen in hoger onderwijs

Met uitzondering van Duitsland stonden in alle onderscheiden landen in het studiejaar 2006/07 meer vrouwen dan mannen ingeschreven in het hoger onderwijs. In de 27 landen van de EU bedraagt het percentage vrouwelijke studenten gemiddeld 55 procent. Nederland blijft daar met 52 procent iets bij achter. In Zweden zijn de vrouwen met bijna 60 procent goed vertegenwoordigd in de studentenpopulatie. Het aandeel vrouwen in de bèta-studies 'Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica' en 'Techniek, industrie en bouwkunde' loopt in de verschillende landen sterk uiteen. Vooral in de Scandinavische landen is het aandeel vrouwen in de bèta-studies vrij hoog. Nederland telt maar weinig vrouwen onder de bèta-studenten. Met name in de richtingen 'Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica' loopt Nederland sterk achter bij de rest van Europa en de VS. Eenzelfde beeld is te zien in het aandeel vrouwen onder de geslaagden per studierichting.

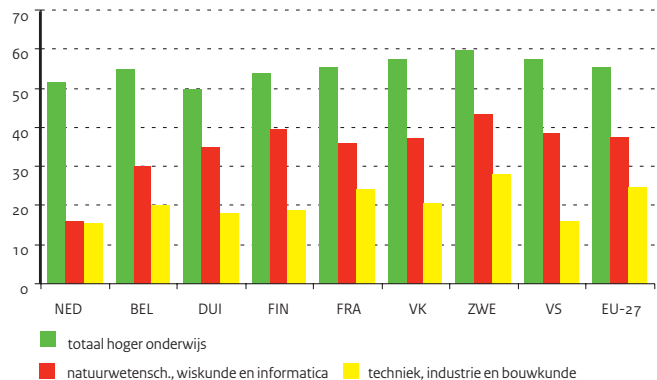
Figuur 3.18 | Geslaagden naar studierichting

Procentuele verdeling 2006/07



Figuur 3.19 | Aandeel vrouwen in het hoger onderwijs

In procenten van totaal aantal ingeschrevenen 2006/07



Bron

CBS en Eurostat

Toelichting

- Totaal aantal ingeschreven studenten inclusief klein aantal studenten waarvan studierichting onbekend is
- Sociale wetenschappen is inclusief economie

Tabel 3.30 | Ingeschrevenen in het hoger onderwijs naar studierichting, 2006/07

	NED	BEL	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE	VS	EU-27
Aantal studenten (x 1.000)	573	394	2.279	309	2.180	2363	414	17.759	18.877
Percentage van totaal									
onderwijs	14,9	12,3	7,1	5,2	2,8	9,2	15,0	9,4	8,5
taalwetenschappen, geschiedenis, kunst	8,7	10,9	15,5	14,6	16,0	17,1	12,5	10,6	13,1
soc. wetensch., bedrijfsk. en rechten	37,0	29,5	27,4	22,7	35,6	26,9	26,3	27,3	33,9
waaronder sociale wetenschappen	9,9	6,9	5,7	6,2	7,9	8,6	9,8	7,6	8,6
journalistiek, documentatie	0,8	2,6	1,2	1,0	1,4	2,0	1,9	2,8	1,6
bedrijfskunde, administratie	20,9	15,6	16,1	14,0	17,9	12,5	11,2	15,6	18,0
rechten	5,3	4,5	4,4	1,5	7,5	3,8	3,4	1,3	5,4
natuurwetensch., wisk. en informatica	6,6	6,5	15,3	11,2	12,4	13,4	9,4	8,9	10,5
techniek, industrie en bouwkunde	8,2	9,5	15,5	25,4	12,8	8,4	16,1	6,7	14,0
landbouw en diergeneeskunde	1,2	2,5	1,5	2,2	1,1	0,9	0,9	0,6	1,9
gezondheidszorg en welzijn	17,1	19,4	14,5	13,7	15,1	16,0	17,7	13,9	12,6
pers. dienstverl., vervoer, milieu en veilig.	6,2	1,9	3,1	4,9	3,4	3,1	2,0	5,1	4,1
richting onbekend	0,0	7,5	0,1	0,0	0,8	5,0	0,2	17,6	1,4

Bron

CBS en Eurostat

Toelichting

- Afgestudeerden hbo en wo: bachelors, masters, doctoraal en beroepsdiploma
- Gegevens EU-27 zijn van studiejaar 2005/06
- Sociale wetenschappen is inclusief economie

Tabel 3.31 | Geslaagden hoger onderwijs, procentuele verdeling over studierichtingen, 2006/07

	NED	BEL	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE	VS	EU-27
onderwijs	15,8	15,4	9,4	6,9	2,0	11,2	17,1	11,2	10,1
taalwetenschappen, geschiedenis, kunst	9,0	12,1	16,2	14,7	10,9	16,1	5,9	13,1	12,2
soc. wetensch., bedrijfsk. en rechten	38,4	30,6	24,3	22,7	40,9	30,7	24,6	38,0	35,4
natuurwetensch., wisk. en informatica	6,3	7,6	12,3	8,8	11,1	13,3	7,2	8,7	9,9
techniek, industrie en bouwkunde	7,6	10,8	13,3	19,9	15,6	8,5	16,7	7,0	12,5
landbouw en diergeneeskunde	1,3	2,8	1,8	2,1	1,5	0,9	1,2	1,1	1,7
gezondheidszorg en welzijn	16,9	18,7	19,1	19,3	14,0	18,5	25,0	14,2	14,4
pers. dienstverl., vervoer, milieu en veilig.	4,7	2,1	3,6	5,5	4,1	0,8	2,2	6,7	3,9

Bron

CBS en Eurostat

Toelichting

- Per studierichting, in procenten van totaal aantal afgestudeerden
- Afgestudeerden hbo en wo: bachelors, masters, doctoraal en beroepsdiploma
- Gegevens EU-27 zijn van studiejaar 2005/06
- Sociale wetenschappen is inclusief economie

Tabel 3.32 | Aandeel vrouwen in het totaal aantal afgestudeerden, 2006/07

	NED	BEL	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE	VS	EU-27
onderwijs	80,9	75,2	77,8	84,1	71,8	74,8	80,6	77,9	78,5
taalwetenschappen, geschiedenis, kunst	58,5	61,4	73,3	76,5	71,3	62,4	61,3	59,7	69,3
soc. wetensch., bedrijfsk. en rechten	51,8	57,8	52,9	69,5	63,1	55,7	62,0	55,9	61,8
natuurwetensch., wisk. en informatica	19,5	32,9	42,5	44,5	36,1	37,5	42,9	41,0	39,7
techniek, industrie en bouwkunde	17,4	23,2	17,9	22,1	22,5	21,1	28,9	18,6	25,1
landbouw en diergeneeskunde	52,0	52,0	39,3	54,7	36,9	62,5	64,6	47,7	47,6
gezondheidszorg en welzijn	76,7	75,1	74,6	87,3	72,4	79,6	83,0	81,7	76,4
pers. dienstverl., vervoer, milieu en veilig.	56,6	53,6	55,3	72,2	47,0	63,3	64,8	54,5	53,4

Inleiding

Eurydice is het informatienetwerk voor onderwijs in Europa, opgezet in 1980 door de Europese Commissie. Het publiceert vergelijkende studies en analyses over onderwijs in Europa. Verder beschrijft Eurydice de onderwijs-systemen in Europa (www.eurydice.org). Op deze en de volgende bladzijde komen drie thema's aan de orde waarnaar Eurydice onderzoek heeft gedaan: het testen van leerlingen in primair en lager voortgezet onderwijs, voorzieningen voor allochtone leerlingen en opleiding en arbeidsvoorwaarden van leraren.

Nationale tests

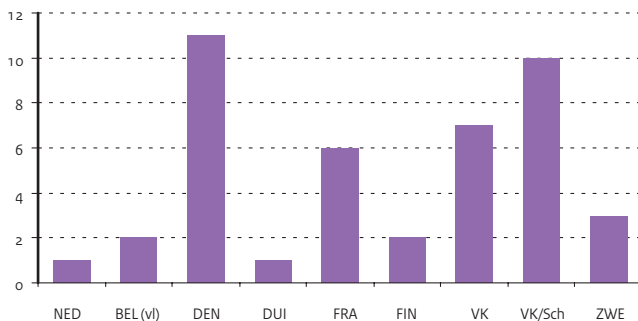
Leerlingen in Europa worden gemiddeld driemaal getest gedurende hun leerplichtige leeftijd; in Denemarken zijn dat er in totaal 11, in het VK varieert dat tussen de 7 en 10 maal. In Nederland wordt één, niet verplichte, test afgenomen aan het eind van de basisschool. In het algemeen worden tests gebruikt om zowel de schoolloopbaan van de leerlingen te helpen leiden als om informatie te krijgen voor het onderwijsbeleid.

Doel van tests

Het verhogen van de doelmatigheid van de onderwijssystemen heeft in de EU-landen geleid tot een toenemende nadruk op het meten van resultaten. De meeste EU-landen hebben recentelijk reguliere nationale tests ontwikkeld en vooral het laatste decennium is dit sterk gegroeid. In het schooljaar 2008-2009 gebruikten alleen de Duitstalige gemeenschap van België, de Tsjechische Republiek, Griekenland, Wales en Liechtenstein geen nationale tests in het leerplichtig onderwijs.

Figuur 3.20 | Afname van testen

Aantal testen gedurende leerplichtig onderwijs



Integratie van allochtone kinderen in het onderwijs

In het kader van het Europees jaar van de interculturele dialoog 2008 heeft Eurydice twee aspecten bestudeerd die van invloed zijn op een goede integratie van allochtone kinderen in het onderwijs: de communicatie tussen ouders van allochtone kinderen en de school en het onderwijs in de allochtone taal.

Communicatie tussen scholen en ouders

Informatie over het schoolsysteem in de taal van de ouders, het gebruik van tolken in diverse situaties in de school en het aanstellen van personen die het contact tussen ouders en school onderhouden zijn drie elementen die de communicatie kunnen verbeteren.

Informatie over het schoolsysteem wordt in tweederde van de EU-lidstaten gepubliceerd in de taal van allochtone ouders, maar veelal in een beperkt aantal talen. De verantwoordelijkheid ligt in de helft van de lidstaten op centraal niveau; in een aantal landen, waaronder Nederland, is dit lokaal of regionaal geregeld wat een betere aansluiting aan de plaatselijke behoeften mogelijk moet maken.

Inschakeling van tolken is de meest verbreide maatregel, òf centraal òf lokaal ondersteund. Het is echter zelden een verplichting. Alleen in Noorwegen, Finland, Zweden, Estland, Litouwen en Hongarije is dit een wettelijk vastgelegd recht en dan alleen voor specifieke categorieën allochtonen (vluchtelingen, asielzoekers) of in bijzondere situaties. Ook voor speciaal aangestelde contactpersonen, eveneens een veel ingezette maatregel, ligt de verantwoordelijkheid òf bij de centrale òf bij de lokale overheid. Over het algemeen zijn de contactpersonen leraren.

Onderwijs in allochtone talen

Onderwijs in allochtone talen bestaat in de meeste EU-lidstaten of het wordt aanbevolen in met name het leerplichtig onderwijs. Bij dit onderwijs zijn er twee benaderingen. De eerste is dat alle allochtone leerlingen recht hebben op onderwijs in de moedertaal, met als voorwaarde een minimum deelname en de aanwezigheid van beschikbare middelen. De tweede, minder voorkomende, mogelijkheid is dat er bilaterale afspraken worden gemaakt met het land van herkomst.

Bron

National testing of pupils in Europe:
Objectives, organisation and use of results
(Eurydice 2009)

Toelichting

- * Schotland
- ** implementatieproces

Bron

National testing of pupils in Europe:
Objectives, organisation and use of results
(Eurydice 2009)

Toelichting

- * behalve Wales

Bron

National testing of pupils in Europe:
Objectives, organisation and use of results
(Eurydice 2009)

Toelichting

- * in Engeland, Wales: 2 of 3 vakken; in Noord-Ierland 3 vakken; in Schotland 2 of meer dan 3 vakken
- ** ook minder vakken

Bron

National testing of pupils in Europe:
Objectives, organisation and use of results
(Eurydice 2009)

Toelichting

- * Engeland en Wales
- ** Noord-Ierland
- *** Schotland

Tabel 3.33 | Jaar waarin nationale tests volledig werden uitgevoerd

	NED	BEL (vl)	DEN	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE
po	1970	--	1975	2005	--	--	1947*	1994
vo	--	2002	2010**	2009**	1998	1979	1978*	1962

Tabel 3.34 | Hoofddoel van gestandaardiseerde nationale tests

	NED	BEL (vl)	DEN	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE
beslissing over schoolloopbanen leerlingen	X		X	X		X	X*	
monitoren van scholen en het onderwijssysteem		X			X	X	X*	
vaststellen van individuele leerbehoeften			X			X	X*	X

Tabel 3.35 | Gebruik van tests bij de evaluatie van scholen

	NED	BEL (vl)	DEN	DUI	FIN	FRA	VK
tests gebruikt voor externe evaluatie		X					X*
aanbevelingen of hulpmiddel voor interne evaluatie			X				X*
geen gebruik bij evaluatie				X	X	X	X

Tabel 3.36 | Publicatie van de testgegevens

	NED	BEL (vl)	DEN	DUI	FIN	FRA	VK
publicatie op het initiatief van de school		X	X				X
geen publicatie			X	X	X	X	

Tabel 3.37 | Aantal vakken dat in nationale tests worden opgenomen

	NED	BEL (vl)	DEN	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE
2 vakken of minder		X			X	X		
3 vakken				X				
meer dan 3 vakken	X		X				X*	X**

Tabel 3.38 | Gebruik van tests voor beslissingen over de schoolloopbaan van leerlingen

	NED	BEL (vl)	DEN	DUI	FIN	FRA	VK*	VK**	VK***	ZWE
po										
verlenen van certificaten										
streaming		x						x		
geen nationale test/ geen invloed op voortgang			x	x	x	x	x		x	x
vo										
verlenen van certificaten			x	x					x	x
streaming										
geen nationale test/ geen invloed op voortgang		x	x		x	x	x	x		

3 | Onderwijs internationaal

Leraren



Lerarenopleiding

In bijna alle EU-landen worden basisschoolleraars opgeleid volgens het 'concurrent model'. Dit houdt in dat vakinhoud en lerarenopleiding zijn geïntegreerd in de opleiding. In Nederland gebeurt dit in de pabo. Ook tweedegraadsleraren worden in Nederland zo opgeleid; in veel EU-landen wordt voor deze opleiding ook het 'consecutive model' gebruikt, wat betekent dat eerst een vakinhoudelijke opleiding wordt gevolgd en daarna een aparte lerarenopleiding. Deze vorm wordt in Nederland bij de universitaire eerstegraads lerarenopleiding gebruikt, maar in de EU-landen wordt deze opleidingsvorm voor dit type leraren gebruikt naast het 'concurrent model'.

Praktische vorming

De opleiding voor leraar pre-primair onderwijs (in Nederland groep 1 en 2 van de basisschool) is in de meeste gevallen op het niveau van hoger onderwijs; in tien landen is de opleiding gelijk aan die voor primair onderwijs.

Met uitzondering van Roemenië is de opleiding voor leraar in het primair onderwijs op tertiair niveau. De vereiste praktische vorming varieert binnen de EU aanzienlijk, variërend van 18 (Polen) tot 90 procent (Malta) van de opleidingstijd. In Nederland is geen minimumtijd voorgeschreven voor de praktische vorming, maar een kwart van de tijd is gebruikelijk.

De opleiding tot leraar in het voortgezet onderwijs vindt in alle EU-landen plaats in het hoger onderwijs. De tijd besteed aan de praktische vorming van aankomende leraren, ongeacht het 'concurrent' of het 'consecutive' model, is alleen in Italië, Letland, Luxemburg, Hongarije, Malta en Zweden hoger dan 30 procent. In de meeste landen ligt dat percentage tussen de 11 en 30 procent. In Nederland zijn er geen regels vastgelegd; ook zijn er in

Nederland mogelijkheden om de opleiding te verkorten of om een eenjarige post-doctorale cursus te doen.

Lerarensalarissen

Behalve in Zweden worden alle lerarensalarissen in de EU nationaal vastgesteld. In de meeste EU-landen is het basissalaris in primair en lager voortgezet onderwijs lager dan het bruto binnenlands product (BBP) per hoofd. Pas na het doorlopen van een zeker aantal dienstjaren en/of andere criteria ligt het salaris hoger dan het BBP per hoofd; in 9 EU-landen ligt ook het maximum lerarensalaris beneden het BBP per hoofd, terwijl in een aantal landen het maximumsalaris meer dan het dubbele is van het aanvangssalaris.

Leraren krijgen in de EU-lidstaten bij hun aanstelling of de status van ambtenaar of een status die hieraan is gerelateerd, of die van werknemer. Slechts drie landen – Finland, Hongarije en Slovenië – kennen uitsluitend de status van ambtenaar voor leraren; in Portugal, Spanje, Frankrijk, Griekenland, Cyprus en Malta hebben alle leraren een dienstverband conform de status van een ambtenaar.

In 12 Europese landen, waaronder het VK, Denemarken en Zweden, zijn leraren geen ambtenaar; zij vallen onder het burgerlijk recht en hebben een arbeidsovereenkomst als werknemer. In de overige Europese landen zijn er combinaties van de drie statusmogelijkheden

De regels voor het aangaan van een dienstverband zijn in Nederland hetzelfde voor openbaar en bijzonder onderwijs. Maar in Nederland worden leraren in het openbaar onderwijs aangesteld door het bevoegd gezag van de school (d.w.z. de lokale overheid of haar vertegenwoordiger). Het contract is hierbij eenzijdig van aard: alleen de werkgever ondertekent de akte van aanstelling. In het bijzonder onderwijs – dat geen onderdeel is van de (lokale) overheid - tekenen werkgever (het bevoegd gezag) en werknemer een akte van benoeming.

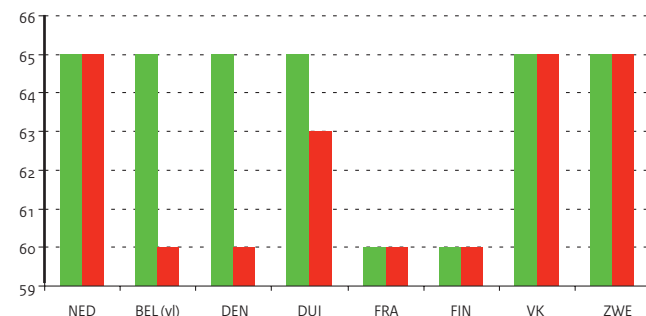
Hoewel de aanstelling in Nederland verschilt tussen leraren in openbaar en bijzonder onderwijs, is er geen verschil in salariering. Leraren volgen een min of meer vast carrièrepatroon. Bij aanstelling of benoeming 'met uitzicht op vaste aanstelling' vindt een vaste aanstelling in de regel na een jaar plaats.

Schooldirecteuren

In slechts vier EU-landen is de enige vereiste die is gesteld om tot schooldirecteur te worden benoemd een lesbevoegdheid; in Nederland is dit niet expliciet vereist. In de andere landen is onderwijservaring de voorwaarde die algemeen is vastgelegd, maar de vereiste lengte varieert. Hiernaast zijn speciale opleidingen, kwalificaties als counsellor of mentor en bestuurservaringen vermelde vereisten. In twaalf landen is een speciale opleiding tot schooldirecteur een vereiste.

Figuur 3.21 | Algemene pensioengerechtigde leeftijd voor leraren

Met behoud van volledig pensioen



Bron

Key data on education in Europe 2009
(Eurydice 2009)

Tabel 3.39 | Lerarenopleiding voor primair en voortgezet onderwijs, naar opleidingsvorm

	Concurrent model			Consecutive model		
	po	vo	onderbouw VO bovenbouw	po	vo	onderbouw vo bovenbouw
NED	x	x	x			x x
BEL (vl)	x	x				x
DEN	x	x				x
DUI	x	x	x			
FIN	x	x	x			x x
FRA				x	x	x
VK	x	x	x	x	x	x
ZWE	x	x	x			

Bron

Key data on education in Europe 2009
(Eurydice 2009)

Tabel 3.40 | Status leraren bij aanstelling

	NED	BE/VL	DEN	DUI	FIN	FRA	VK	ZWE
status:								
ambtenaar		X			X			
cf. ambtenaar	X	X		X		X		
arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht	X		X	X			X	X

Bron

Key data on education in Europe 2009
(Eurydice 2009)

Tabel 3.41 | Percentage min. en max. salaris gerelateerd aan het BBP per hoofd (=100)

		NED	BEL (vl)	DEN	DUI *	DUI **	FIN	FRA	VK ***	VK ****	ZWE
ISCED 1	min	91,9	88,7	87,8	108,9	0	92,1	75,1	109,7	92,5	70,7
	max	144,6	151,5	103,9	149,9	0	122,5	149	186,1	147,5	88,6
ISCED 2	min	95,3	88,7	87,8	108,9	122,6	101,3	79,3	109,7	92,5	73,3
	max	191,2	151,5	103,9	149,9	166,8	134,2	153,1	186,1	147,5	103,7
ISCED 3	min	95,3	110,1	100,7	122,6	0	104	79,3	109,7	92,5	81,4
	max	191,2	191,1	119,1	209,1	0	142,4	187,3	186,1	147,5	112

Toelichting

- * percentages voor ISCED 2:
leraren in Realschule en Gymnasium
- ** percentages voor ISCED 2:
leraren in Hauptschule
- *** Engeland, Wales en Noord-Ierland
- **** Schotland

Stelsel en financiën kinderopvang

Stelsel

De Wet kinderopvang, die in 2005 in werking is getreden, regelt de financiering en waarborgt de kwaliteit van de kinderopvang. Dit was een stelselwijziging vanwege de overgang naar vraagfinanciering en de introductie van landelijk uniforme kwaliteitsregels.

Kinderopvang betreft, zoals omschreven in de Wet kinderopvang, dagopvang voor kinderen van 0 tot 4 jaar in een kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang (voor- en naschoolse opvang en vakantieopvang) voor kinderen in de basisschoolleeftijd en gastouderopvang via een geregistreerd gastouderbureau voor kinderen van 0 tot en met de basisschoolleeftijd.

Financiering

Kinderopvang vormt een stelsel van vraagfinanciering en tripartiete financiering (ouders, werkgevers en overheid). Ouders ontvangen van de overheid en van werkgevers (via de overheid) een tegemoetkoming (kinderopvangtoeslag) in de kosten van de kinderopvang van hun keuze. De tegemoetkoming wordt alleen verstrekt aan ouders die werk (als werknemer of als zelfstandige) of de toeleiding naar werk combineren met zorg voor hun kind(eren). De kinderopvangtoeslag wordt uitbetaald door de Belastingdienst/Toeslagen. Voor kinderopvang op grond van sociaal-medische indicatie (van de ouder of van het kind) kunnen gemeenten ouders een tegemoetkoming verstrekken.

In 2009 heeft de rijksoverheid 2.351 miljoen euro aan kinderopvangtoeslag uitgegeven. Ouders hebben na aftrek van de bijdragen van de overheid en van werkgevers (circa 684 miljoen euro) 856 miljoen euro aan kinderopvang uitgegeven.

Uurprijzen

De aanbieders van kinderopvang bepalen de prijs van de aangeboden kinderopvang. De oudercommissies hebben hierover een wettelijk adviesrecht. Het gemiddelde uurtarief bedroeg in 2009 5,85 euro voor kinderopvang tot vier jaar en 5,84 euro voor kinderopvang vanaf vier jaar. De hoogte van de kinderopvangtoeslag is gebonden aan de maximum uurprijs. In 2009 gold er één maximum uurprijs van 6,10 euro voor alle soorten opvang.

Overheidsbijdrage

De Wet kinderopvang is een 'open einde regeling' omdat de uitgaven voor kinderopvang direct voortvloeien uit het gebruik van kinderopvang. De hoogte van de tegemoetkoming van de overheid is afhankelijk van het verzamelinkomen van beide ouders. De tegemoetkoming betreft een percentage van de werkelijke kosten tot een bepaalde maximum uurprijs.

Werkgeversbijdrage

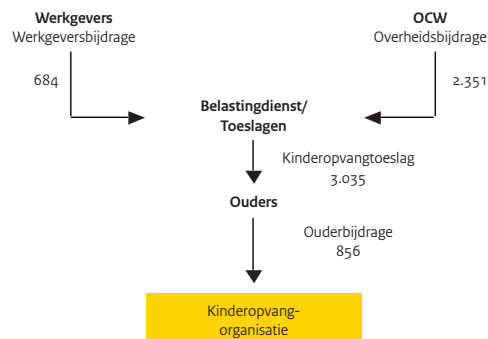
Vanaf 2007 is er een verplichte werkgeversbijdrage. Deze wordt gelijktijdig met de overheidsbijdrage door de Belastingdienst/ Toeslagen aan de ouders uitgekeerd. Uitgangspunt van de Wet kinderopvang is een werkgeversbijdrage per ouder van een zesde deel van de kosten van de kinderopvang (tot de maximum uurprijs). Bij éénoudergezinnen betaalt het Rijk het ontbrekende zesde deel. Voor ouders die niet werken, maar deelnemen aan een traject gericht op toeleiding naar werk betaalt de gemeente of het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) een zesde deel van de kosten van kinderopvang (tot de maximum uurprijs).

Ouderbijdrage

De ouderbijdrage is het bedrag dat ouders voor kinderopvang zelf moeten betalen in aanvulling op de kinderopvangtoeslag. Afhankelijk van het inkomen per huishouden, varieerde kinderopvangtoeslag voor het eerste kind in 2009 van 95,5 procent tot 33,3 procent van het werkelijke uurtarief tot het maximum uurtarief van €6,10. Voor het tweede kind is in 2009 de vergoeding maximaal 96,5 procent en minimaal 85,0 procent van het uurtarief tot €6,10.

Figuur 4.1 | Financieringsstromen kinderopvang

Bedragen 2009 (x € 1 mln)



Bron

Jaarverslagen SZW (2005, 2006) en OCW (2007, 2008 en 2009)

Toelichting

- De uitgaven voor 2005, 2006 en 2007 zijn niet direct vergelijkbaar
- De uitgaven 2005 en 2006 zijn exclusief de werkgeversbijdragen
- In 2005 nog geen ontvangsten op basis van kinderopvangtoeslag, definitief vaststellen vindt vanaf 2006 plaats
- De bedragen voor 2009 zijn nog niet definitief
- Inclusief uitgaven voor kinderopvang op grond van sociaal-medische indicatie
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel F

Bron

Beleidsinformatie Belastingdienst

Toelichting

- Gegevens 2005, 2006, 2007 zijn lastig te vergelijken (In 2006 kregen bijv. de hoogste inkomens geen bijdrage van de overheid)
- Rekenvoorbeeld uitgaande van een gemiddelde uurprijs van 5,71 euro in 2007, 5,84 euro in 2008 en 5,95 in 2009
- WML = Wettelijk Minimumloon
- Bruto modaal jaarinkomen is in 2005, 2006, 2007, 2008 en 2009 respectievelijk 28.500, 29.500, 30.000, 31.500 en 32.500 euro (CPB)
- Bedragen zijn voorlopig

Bron

Beleidsinformatie Belastingdienst

Toelichting

- Maximum uurprijs: maximum uurprijs waarvoor ouders een toeslag kunnen krijgen in de kinderopvang
- Gemiddelde uurprijs op grond van feitelijke prijzen
- Uurprijzen 2009 zijn voorlopig

Tabel 4.1 | Financiële kerncijfers kinderopvang (x € 1 mln)

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal uitgaven kinderopvang	(675)	(931)	2.064,2	2.838,1	3.078,8
wet kinderopvang	(667)	(921)	2.057,6	2.825,1	3.034,6
subsidies	(6)	(9)	5,5	11,8	36,6
overig	(2)	(1)	1,1	0,7	7,2
apparaatskosten	--	--	0,0	0,4	0,4
Totaal ontvangsten kinderopvang	(43)	(71)	517,4	736,0	802,3

Tabel 4.2 | Ouderbijdrage per uur (in euro's)

	2007	2008	2009
Ouderbijdrage eerste kind			
toetsingsinkomen 130% WML	0,35	0,36	0,47
toetsingsinkomen 1,5x modaal	0,89	0,91	1,20
toetsingsinkomen 3x modaal	2,31	2,36	3,10
toetsingsinkomen meer dan 130.000 euro	3,81	3,91	3,97
Ouderbijdrage volgende kinderen			
toetsingsinkomen 130% WML	0,21	0,21	0,21
toetsingsinkomen 1,5x modaal	0,30	0,31	0,32
toetsingsinkomen 3x modaal	0,48	0,49	0,50
toetsingsinkomen meer dan 130.000 euro	0,53	0,54	0,75

Tabel 4.3 | Uurprijzen kinderopvang (in euro's)

	2005	2006	2007	2008	2009
maximum uurprijs 0-4 jarigen	5,68	5,72	5,86	6,10	6,10
maximum uurprijs 4-12 jarigen	6,13	6,03	6,02	6,10	6,10
gemiddelde uurprijs 0-4 jarigen	5,34	5,45	5,52	5,73	5,85
gemiddelde uurprijs 4-12 jarigen	5,51	5,67	5,62	5,77	5,84

Kwaliteit en gebruik kinderopvang

Kwaliteit van kinderopvang

Kinderopvang heeft betrekking op verzorging en opvoeding van jonge kinderen. Daarom waarborgt de Wet kinderopvang de kwaliteit van de kinderopvang. Deze wet stelt eisen aan de kwaliteit van de formele kinderopvang. Er zijn globale eisen ('verantwoorde kinderopvang') en concrete eisen: o.a. een verplichte verklaring omtrent het gedrag (VOG) voor personeel in de kinderopvang, een risico-inventarisatie veiligheid en gezondheid en het gebruik van de Nederlandse taal. De sector (ondernemers en ouders) heeft de globale eisen via zelfregulering verder ingevuld in landelijke normen (laatste convenant kwaliteit kinderopvang; mei 2009). De rijksoverheid heeft deze normen één op één overgenomen in beleidsregels en deze normen – samen met de concrete eisen uit de wet – toetsbaar uitgewerkt in uniforme toetsingskaders voor de GGD. Sinds de Wet kinderopvang zijn alle aanbieders van formele opvang verplicht zich bij de gemeente te melden. De opvang wordt geregistreerd door de gemeente en gecontroleerd door de GGD.

De gemeenten zijn verantwoordelijk voor het eerstelijnstoezicht op de kwaliteit van de kinderopvang. Als tweedelijns toezichthouder ziet de Inspectie van het Onderwijs erop toe dat gemeenten hun verantwoordelijkheid waarmaken. Uit het rapport van het tweedelijns toezicht van januari 2009 blijkt dat in 2007 op verschillende punten vooruitgang is geboekt ten opzichte van 2006. Zo heeft eind 2007 90 procent van de gemeenten een toezichtbeleid en 80 procent een handhavingsbeleid. Dit is een stijging van respectievelijk 10 en 30 procent ten opzichte van 2006. Het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO) meet de proceskwaliteit. In 2008 scoorden kinderdagverblijven op proceskwaliteit gemiddeld 2,8 op een schaal van 1 tot 7. Daarmee was sprake van een achteruitgang ten opzichte van eerdere metingen (in 2005, 2001 en 1995). In 2009 is het plan

'Werken aan excellente kinderopvang' uitgerold met als doel het verbeteren van de kwaliteit van de medewerkers en de aansluiting tussen opleidingen en de kinderopvangpraktijk.

Eind 2009 had 30 procent van alle kinderopvang organisaties bij het Bureau Kwaliteit Kinderopvang (BKK) een opleidingsbudget aangevraagd waarmee werknemers extra pedagogische scholing krijgen.

Gebruik van kinderopvang

Volgens gegevens van de Belastingdienst maakten eind 2009 802.000 kinderen gebruik van kinderopvang. Het grootste deel hiervan betrof de dagopvang (343.000 kinderen). In 2009 gingen 276.000 kinderen, 14 procent meer dan in 2008, naar de buitenschoolse opvang. Ook maakten 106.000 kinderen tot 4 jaar en 77.000 kinderen op de basisschool eind 2009 gebruik van gastouderopvang. Dat is een groei van 5 procent voor kinderen tot 4 jaar en 10 procent voor 4 tot 12 jarigen ten opzichte van 2008.

Gebruik naar inkomensklasse

Vanwege de doelstelling van financiële toegankelijkheid wordt de verdeling van het gebruik van kinderopvang over diverse inkomensklassen gevolgd. Bij de interpretatie van de gegevens is zorgvuldigheid geboden, omdat niet gelijktijdig de behoefte aan kinderopvang in de diverse inkomensklassen bekend is. Door de invoering van de verplichte werkgeversbijdrage vanaf 2007 is kinderopvang voor ouders die tot die datum geen volwaardige werkgeversbijdrage ontvingen goedkoper geworden. Door de verplichte werkgeversbijdrage ontvangen ouders nu zonder extra inspanning de werkgeversbijdrage per ouder van een zesde deel van de kosten (tot de maximum uurprijs). Dit heeft ook gevolgen voor de praktische toegankelijkheid van de kinderopvang.

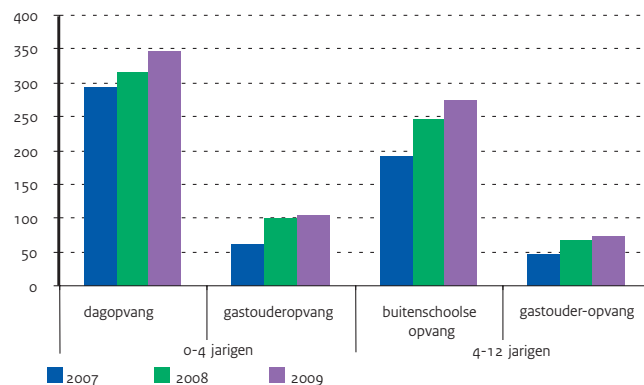
Gebruik naar inkomensbron

Om in aanmerking te komen voor de kinderopvangtoeslag moeten ouders (beide) werken (als werknemer of als zelfstandige) of behoren tot een doelgroep van de Wet kinderopvang (zoals ouders die deelnemen aan een traject gericht op toekomstige arbeidsdeelname).

Van de huishoudens die in 2009 een kinderopvangtoeslag ontvingen was 17 procent een éénoudergezin. Bij éénoudergezinnen is 78 procent van de ouders werknemer, 3 procent van de ouders zelfstandige en behoort 19 procent tot een doelgroep van de Wet kinderopvang. Bij de tweoudergezinnen waren in 86 procent beide ouders werknemer. In 12 procent van de tweoudergezinnen is één of beide ouders zelfstandige. In tegenstelling tot de éénoudergezinnen is het aantal ouders dat behoort tot een doelgroep in de tweoudergezinnen beperkt. Bij 2 procent van de tweoudergezinnen behoort één of beide ouders tot een doelgroep van de Wet kinderopvang. De verhoudingen zijn over alle jaren ongeveer gelijk.

Figuur 4.2 | Gebruik kinderopvang

Aantal kinderen (x 1.000)



Bron

Beleidsinformatie Belastingdienst

Toelichting

- Gebaseerd op cumulatieve gegevens, incl. gegevens die beschikbaar komen na afloop van het kalenderjaar
- Gastouderopvang 0-12 jarigen: incl. kinderen die zowel van dagopvang en/of buitenschoolse opvang, als van gastouderopvang gebruik maken
- Aantallen 2009 zijn voorlopig
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel F

Bron

Beleidsinformatie Belastingdienst

Toelichting

- WML = Wettelijk Minimumloon
- Bruto modaal jaarinkomen is in 2005, 2006, 2007, 2008 en 2009 respectievelijk 28.500, 29.500, 30.000, 31.500 en 32.500 euro (CPB)
- Aantallen 2009 zijn voorlopig
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel F

Bron

Beleidsinformatie Belastingdienst

Toelichting

- Met doelgroep wordt hier de gemeentelijke en UWV doelgroepen van de Wet kinderopvang bedoeld
- Aantallen 2009 zijn voorlopig

Bron

Belastingdienst/Toeslagen, bewerking OCW

Tabel 4.4 | Gebruik kinderopvang (aantal x 1.000)

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal aantal kinderen (0-12 jarigen)	375	413	587	732	802
Dagopvang en gastouderopvang (0-4 jarigen)		264	357	420	449
alleen dagopvang	224	234	293	320	343
alleen gastouderopvang		30	64	101	106
Buitenschoolse opvang en gastouderopvang (4-12 jarigen)	--	149	230	312	353
alleen buitenschoolse opvang	121	133	188	242	276
alleen gastouderopvang	--	16	42	70	77
Gastouderopvang (0-12 jarigen)	30				

Tabel 4.5 | Gebruik kinderopvang naar inkomensklasse (aantal x 1.000)

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal aantal kinderen	375	413	587	732	802
inkomensklasse <130% WML	54	62	89	108	119
inkomensklasse tussen 130% WML en 1,5x modaal	96	109	160	239	229
inkomensklasse tussen 1,5x en 2x modaal	96	102	140	160	191
inkomensklasse >2x modaal	129	140	198	224	264

Tabel 4.6 | Gebruik kinderopvang naar inkomensbron (aantal x 1.000)

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal aantal tweeoudergezinnen	196	223	327	388	421
beide ouders werknemer	170	196	285	336	362
één werknemer en één zelfstandige	15	19	31	38	42
één werknemer en één doelgroep	6	4	5	5	7
beide ouders zelfstandige	2	3	5	6	7
één zelfstandige en één doelgroep	1	0	0	0	1
beide ouders doelgroep	2	1	2	2	2
Totaal aantal éénoudergezinnen	42	50	65	81	86
werknemer	33	36	49	64	67
zelfstandige	1	1	2	2	3
doelgroep	8	13	14	15	16

Tabel 4.7 | Gebruik kinderopvang in deelname percentages

	2005	2006	2007	2008	2009
percentage kinderen van 0 tot 4 jaar met kinderopvangtoeslag	29	34	47	56	61
percentage kinderen van 4 tot 12 jaar met kinderopvangtoeslag	7	9	14	20	22

Overige aspecten van kinderopvang

Inleiding

Vanuit het systeem van vraagfinanciering en marktwerking in de kinderopvang heeft het ministerie geen directe betrokkenheid bij het aantal aanbieders van kinderopvang, het aantal locaties waar kinderopvang wordt aangeboden of het aantal mensen dat werkzaam is in de kinderopvang. Het ministerie heeft over de capaciteit in de kinderopvang geen structurele informatiestromen. De in deze publicatie opgenomen gegevens zijn gebaseerd op incidentele onderzoeken. Door onder andere verschillende onderzoeksmethoden zijn cijfers over meerdere jaren niet direct vergelijkbaar.

Aantal organisaties en locaties

Regioplan heeft onderzoek gedaan naar de capaciteit per eind 2008 (Monitor capaciteit kinderopvang 2008-2011, capaciteitsgegevens in het jaar 2008 en 2009). Hieruit blijkt dat er eind 2009 2.650 organisaties kinderopvang (dagopvang en/of buitenschoolse opvang en/of gastouderopvang) aanbieden, waarvan 637 organisaties alleen gastouderopvang aanbieden. Eind 2008 boden 2.347 organisaties kinderopvang aan, waarvan 550 alleen gastouderopvang. Het aantal organisaties is tussen eind 2008 en eind 2009 gegroeid met 13 procent. Het aantal locaties dagopvang is met 12 procent toegenomen van 3.908 (eind 2008) naar 4.393 (eind 2009) en het aantal locaties buitenschoolse opvang met 13 procent (van 4.779 eind 2008 tot 5.393 eind 2009).

Marktwerking en Werknemers in kinderopvang

Uit onderzoek van Regioplan (2009) in opdracht van NMa naar de marktwerking in de kinderopvang blijkt dat de markt voor kinderopvang een dynamische markt is met een sterk groeiend aantal aanbieders, veel toe- en uitreding en een sterke capaciteitsgroei.

Eind 2008 waren er 73.500 werknemers in de kinderopvang volgens gegevens van het Pensioenfonds Zorg en Welzijn, zoals bewerkt door FCB 'Dienstverleners in Arbeidsmarktvragestukken'. Bijna alle werknemers zijn vrouw (96 procent). De gemiddelde deeltijdfactor ligt op 54,8 procent en de gemiddelde leeftijd van de werknemers is 35 jaar. Over 2009 zijn de gegevens nog niet beschikbaar.

Capaciteit

De capaciteit in de kinderopvang is voor dagopvang en buitenschoolse opvang uit te drukken in kindplaatsen. Een kindplaats kan worden bezet door meerdere kinderen afhankelijk van het gebruik per kind en de bezettingsgraad van de kinderopvangorganisatie. De aanname voor 2008 is dat elke plaats door gemiddeld 1,9 kind wordt bezet.

In de dagopvang en de buitenschoolse opvang samen is de capaciteit gegroeid van circa 199.000 plaatsen eind 2004 (onderzoek Research voor Beleid) via circa 224.000 plaatsen eind 2006 (onderzoek Regioplan, 2007) naar circa 352.000 plaatsen eind 2009 (onderzoek Regioplan, 2010). De dagopvang kende in de periode van begin 2007 tot eind 2009 een capaciteitsgroei van 15 procent, de buitenschoolse opvang zelfs een groei van 68 procent. Deze groei komt voort uit zowel de toetreding van nieuwe aanbieders als uitbreiding van de capaciteit door bestaande aanbieders (Regioplan in opdracht van NMa, 2009).

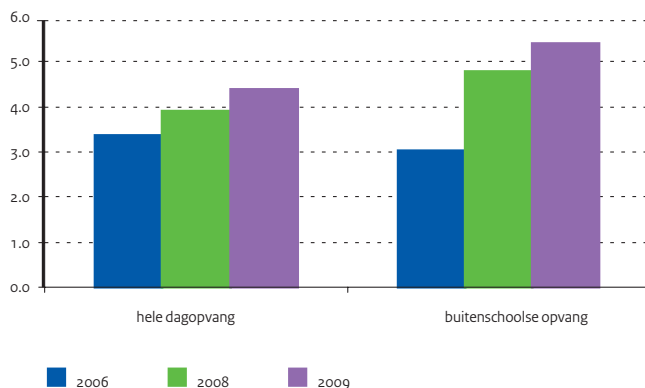
De capaciteit voor de gastouderopvang is niet uit te drukken in kindplaatsen.

Harmonisatie Kinderopvang en Peuterspeelzaalwerk

Kinderopvang en peuterspeelzalen gaan steeds meer op elkaar lijken. In deze kabinetsperiode betekent dit dat de kwaliteit van de peuterspeelzalen toegroeit naar die van de kinderopvang, dat peuterspeelzalen toegankelijk blijven voor VVE-(voor- en vroegschoolse educatie) kinderen en dat de voorschoolse educatie in de kinderopvang versterkt wordt. In 2007 gaan 235.000 kinderen naar peuterspeelzalen (onderzoek Regioplan, Regelgeving en financiering kinderopvang en peuterspeelzalen, 2008). In 2008 is het aantal kinderen op peuterspeelzalen met 5 procent gedaald. 16 procent van de peuterspeelzalen is inmiddels bezig het peuterspeelzaalwerk om te zetten naar kinderopvang en nog eens 20 procent van de peuterspeelzalen verwachten dat zij dit in de toekomst zullen doen (onderzoek Sardes, Trends in en rondom het peuterspeelzaalwerk, 2009).

Figuur 4.3 | Aantal locaties in de kinderopvang

Naar hele dagopvang en buitenschoolse opvang (x1000)



Bron

Pensioenfonds Zorg en Welzijn
FCB factsheet ziekteverzuim 2009

Toelichting

- Bewerkt door 'FCB Dienstverleners in Arbeidsmarktvraagstukken'
- Exclusief organisaties zonder personeel

Tabel 4.8 | Werknemers in kinderopvang

	2005	2006	2007	2008	2009
Organisaties (aantal)					
totaal	1.428	1.516	1.571	1.687	--
Werknemers (aantal x 1.000)					
totaal	63,0	63,3	64,0	73,5	--
onder CAO	54,1	57,3	58,0	71,0	--
Gemiddelden					
gemiddelde deeltijdfactor (in procenten)	57,2	57,0	58,7	54,8	--
gemiddelde leeftijd (in jaren)	35	35	35	35	--
Samenstelling naar geslacht (in procenten)					
vrouw	96,0	96,0	96,5	96,0	--
man	4,0	4,0	3,5	4,0	--
Ziekteverzuim					
ziekteverzuim excl. zwangerschap (in procenten)	6,0	5,6	4,4	.	4,9
meldingsfrequentie per persoon	1,3	1,3	.	.	1,0
gemiddelde verzuimduur (in dagen)	8,8	9,0	.	.	13,0

5 | Primair onderwijs

Stelsel en financiën po

Stelsel

Het primair onderwijs omvat het basisonderwijs (bao), het speciaal basisonderwijs (sba) en het (voortgezet) speciaal onderwijs ((v)so).

Basisonderwijs is bedoeld voor alle kinderen van circa 4 tot en met 12 jaar. Binnen het basisonderwijs is het onderwijs aan kinderen waarvan de ouders een trekkend bestaan leiden apart geregeld. Ook het onderwijs aan kinderen in ziekenhuizen heeft een aparte regeling.

Speciaal basisonderwijs is bedoeld voor kinderen voor wie vaststaat dat overwegend een zodanige orthopedagogische en orthodidactische benadering aangewezen is, dat zij althans gedurende enige tijd op een speciale school voor basisonderwijs moeten worden opgevangen.

Het (voortgezet) speciaal onderwijs bestaat uit twee schooltypen: speciaal onderwijs (so) en voortgezet speciaal onderwijs (vso). Er zijn ook scholen die beide typen verenigen: de zogenaamde sovso-scholen. Beide schooltypen zijn onderverdeeld naar een aantal onderwijssoorten op basis van de soort handicap of onderwijsbelemmering van de leerlingen.

Zie voor meer informatie hierover de paragraaf passend onderwijs.

Financiën

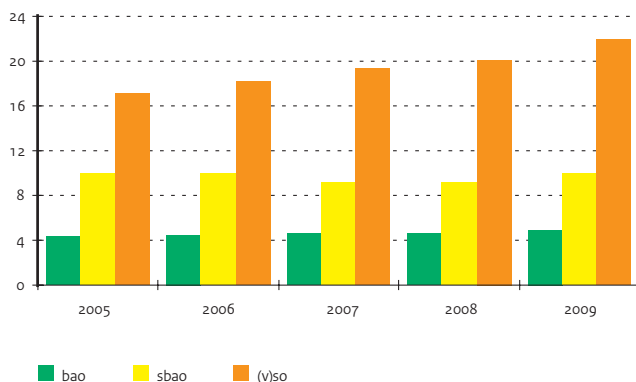
De rijksuitgaven per leerling in het bao bedroegen in 2009 zo'n 4.900 euro. In het sba waren deze uitgaven 9.900 euro en in het (v)so 21.600 euro. De uitgaven per leerling in het primair onderwijs stijgen. Naast algemene prijsstijgingen komt dit door stijgende uitgaven door de in 2003 ingevoerde leerlinggebonden financiering (lgf).

Per 1 augustus 2006 is lumpsombekostiging in het primair onderwijs ingevoerd. Het bevoegd gezag van een school/scholen ontvangt nu één budget voor personele en materiële uitgaven en mag zelf uitmaken waaraan dit wordt besteed. In dit budget zijn drie geldstromen samengevoegd: de geldstroom voor de reguliere personele formatie, de geldstroom voor personeels- en arbeidsmarktbeleid (voorheen het schoolbudget) en de geldstroom voor de materiële instandhouding.

De geldstroom voor de personele formatie werd tot 1 augustus 2006 berekend in formatierekeneenheden (fre's). Door de bundeling van de geldstromen is er geen zicht meer in de fre-overdrachten van de samenwerkingsverbanden naar het sba. Dit leidt in de ontwikkeling van de uitgaven voor het sba tot een trendbreuk.

Figuur 5.1 | OCW-uitgaven per leerling

Bedragen (x € 1.000), prijspeil 2008



Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

- Bij 'Totaal uitgaven po' worden de gesommeerde totalen van bao en sbao en (v)so gepresenteerd
- OCW-uitgaven per leerling: totaal gesaldeerde OCW-uitgaven en ontvangsten exclusief apparaatskosten gedeeld door aantal leerlingen op peildatum 1 oktober
- Gecorrigeerd voor verplichte overdracht personele formatie naar sbao en FES-gelden (deze worden niet als ontvangsten gesaldeerd)
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Tabel 5.1 | Financiële kerncijfers primair onderwijs

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
Totaal uitgaven po	7.881,6	8.315,0	8.599,8	8.981,0	9.567,4
personeel po	6.773,1	7.086,5	7.378,6	7.793,3	8.316,2
materieel po	980,8	1.103,9	1.123,2	1.118,9	1.182,5
onderwijsverzorging po	65,5	66,7	35,8	4,1	0,0
overige uitgaven po	13,8	13,1	6,8	17,2	16,0
Totaal uitgaven bao	6.410,9	6.718,2	6.971,5	7.238,9	7.655,9
personeel bao	5.481,5	5.689,6	5.960,3	6.257,7	6.629,3
materieel bao	853,3	952,0	969,3	961,4	1.011,9
onderwijsverzorging bao	65,5	66,7	35,8	4,1	0,0
overige uitgaven bao	10,6	9,9	6,2	15,7	14,7
Totaal uitgaven sbao	449,4	444,7	354,9	361,4	375,0
personeel sbao	405,4	397,2	310,0	316,2	329,6
materieel sbao	43,3	46,8	44,6	44,6	44,8
overige uitgaven sbao	0,7	0,6	0,2	0,6	0,6
Totaal uitgaven (vso)	972,9	1.107,4	1.218,0	1.333,2	1.484,0
personeel (v)so	886,2	999,7	1.108,3	1.219,5	1.357,3
materieel (v)so	84,2	105,1	109,3	112,9	125,8
overige uitgaven (v)so	2,5	2,6	0,3	0,9	0,8
Apparaatskosten	48,4	44,7	55,4	47,4	52,6
toerekening aan CFI / IBG	42,6	39,0	48,8	41,2	47,5
apparaatskosten OCW	5,7	5,8	6,6	6,2	5,1
Totaal ontvangsten po	43,2	115,9	101,8	71,4	61,4
ontvangsten bao	38,5	105,8	93,0	65,2	58,2
ontvangsten sbao	1,9	4,2	3,7	2,6	0,7
ontvangsten (v)so	2,7	5,9	5,2	3,6	2,6
B) OCW-uitgaven per leerling (x € 1.000)					
po	4,7	4,9	5,1	5,3	5,7
bao	4,1	4,3	4,4	4,6	4,9
sbao	9,3	9,5	8,9	9,2	9,9
(v)so	16,1	17,4	18,8	19,9	21,6

5 | Primair onderwijs

Financiën van instellingen po

Jaarrekeningen van instellingen

Tot 1 augustus 2006 kende het primair onderwijs een declaratiestelsel. Schoolbesturen moesten over het kalenderjaar 2006 voor het eerst een jaarverslag met een balans en een exploitatierekening inleveren. In 2009 hebben de besturen een jaarverslag ingeleverd over het kalenderjaar 2008. Het jaar 2008 is het derde jaar waarover de besturen een jaarverslag hebben ingediend.

De vaste materiële activa

De omvang van de vaste materiële activa (de inventaris, leermiddelen etc.) bedraagt over 2008 1.032,7 miljoen euro; 136,9 miljoen euro meer dan over 2007. Dit verschil wordt deels veroorzaakt door een andere waardering van de vaste materiële activa in 2008, deels door investeringen en deels doordat de vermogensscheiding tussen openbare scholen en het gemeentebestuur is verbeterd. Het lag in de lijn der verwachtingen dat de waardering van de materiële activa geleidelijk op een hoger niveau zou komen.

Het eigen vermogen

Het eigen vermogen bestaat uit het totaal van alle bezittingen, verminderd met de omvang van de schulden en de voorzieningen. Het totale eigen vermogen bedraagt op 31 december 2008 2.637,8 miljoen euro; 30,2 miljoen euro minder dan in 2007.

Solvabiliteit en liquiditeit

De solvabiliteit is een maat die weergeeft of een instelling op de langere termijn aan haar financiële verplichtingen kan voldoen. De solvabiliteit van de instellingen gezamenlijk is goed; 0,72.

De liquiditeitsratio geeft aan in welke mate een instelling op korte termijn geld kan vrijmaken om kort lopende schulden te betalen. De liquiditeit is 2,48.

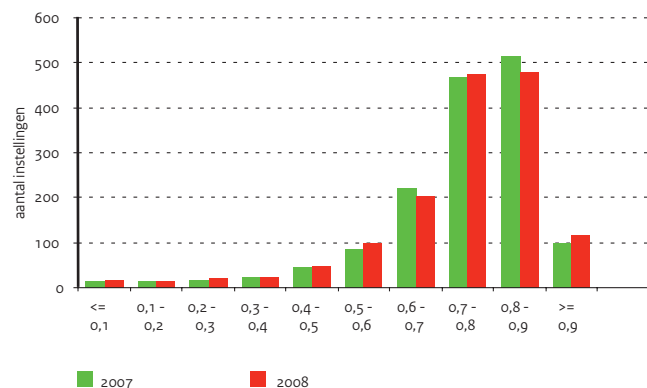
Rentabiliteit en exploitatieresultaat

De rentabiliteit geeft aan in hoeverre de inkomsten en uitgaven van een instelling elkaar in evenwicht houden. De rentabiliteit, in procenten, wordt berekend door het exploitatieresultaat te delen door de totale baten en vervolgens te vermenigvuldigen met honderd. Over 2008 is de rentabiliteit 0,6 procent.

Het exploitatieresultaat uit de bedrijfsvoering wordt bepaald door de som van het saldo baten en lasten, het saldo financiële baten en lasten en het buitengewoon resultaat, verminderd met het aandeel van derden. Over 2008 bedroeg het totale exploitatieresultaat 60,0 miljoen euro.

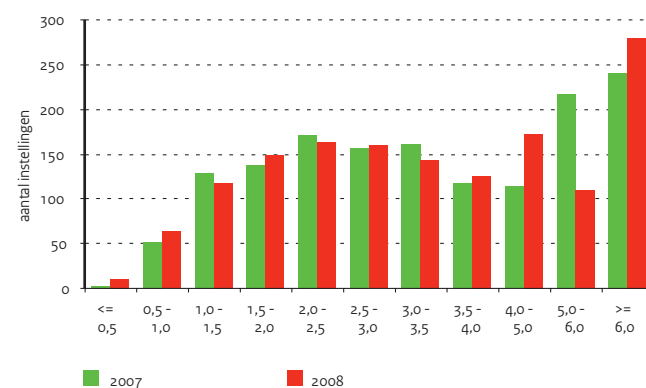
Figuur 5.2 | Solvabiliteit van po-instellingen

Spreiding solvabiliteit (inclusief voorzieningen)



Figuur 5.3 | Liquiditeit van po-instellingen

Spreiding liquiditeit (current ratio)



Bron

OCW (DUO): Jaarrekeningen van instellingen)

Toelichting

- Jaarrekeninggegevens van alle po-instellingen, zoals elektronisch aangeleverd aan OCW (DUO), inclusief SBO, WEC en SWW
- A) Solvabiliteit: eigen vermogen (inclusief voorzieningen) / totaal vermogen
- A) Liquiditeit (current ratio): vlottende activa / kortlopende schulden
- A) Rentabiliteit gewone bedrijfsvoering: resultaat / totale baten + rentebaten
- B) De balansgegevens zijn niet helemaal in evenwicht. De verklaring van OCW (DUO) is:
In de totaalcijfers zijn enkele gemeentelijke instellingen opgenomen, die een balans hebben aangeleverd die niet in evenwicht is, omdat de jaarrekening onderdeel uitmaakt van de jaarrekening van de gemeente
- C) In de post 'Overige overheidsbijdragen' zijn bijdragen en subsidies van andere overheidsinstellingen dan OCW opgenomen
- C) Het resultaat is berekend uit de som van het 'Saldo baten en lasten', het 'Saldo financiële baten en lasten' en het 'Buitengewoon resultaat', verminderd met het 'Aandeel derden'
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Tabel 5.2 | Balans- en exploitatiegegevens van po-instellingen

	2006	2007	2008
A) Financiële kengetallen			
solvabiliteit (inclusief voorzieningen)	0,73	0,73	0,72
liquiditeit (current ratio)	2,60	2,54	2,48
rentabiliteit (in procenten)	1,7	1,9	0,6
B) Gecumuleerde balans po-instellingen (x € 1 mln)			
Totaal activa	4.054,3	4.418,5	4.581,0
vaste activa	1.304,4	1.467,4	1.558,6
waarvan materiële vaste activa	808,7	895,8	1.032,7
vlottende activa	2.749,9	2.951,1	3.022,4
waarvan liquide middelen	1.821,8	2.061,1	2.051,7
Totaal passiva	4.059,4	4.424,9	4.581,0
eigen vermogen	2.479,4	2.668,0	2.637,8
voorzieningen	496,3	572,8	665,4
langlopende schulden	26,7	23,1	61,2
kortlopende schulden	1.057,0	1.161,0	1.216,6
C) Gecumuleerde exploitatierekeningen po-instellingen (x € 1 mln)			
Baten	8.421,4	8.784,8	9.171,4
rijksbijdragen OCW	7.685,5	7.971,0	8.301,4
overige overheidsbijdragen	333,7	293,6	310,0
lesgeld	0,0	0,0	0,8
baten werk i.o.v. derden	1,3	5,1	7,0
overige baten	400,9	515,1	552,2
Lasten	8.331,1	8.695,0	9.179,1
personele lasten	6.891,7	7.128,0	7.504,2
afschrijvingen	140,5	155,8	171,8
huisvestingslasten	543,2	567,0	534,6
overige instellingslasten	755,7	844,2	968,5
Saldo baten en lasten	90,3	89,8	-7,7
saldo financiële baten en lasten	55,9	77,7	67,0
Resultaat	146,2	167,5	59,3
belastingen	0,0	0,0	0,0
resultaat deelnemingen	0,0	0,0	0,0
Resultaat na belastingen	146,2	167,5	59,3
aandeel derden in resultaat	0,0	0,0	0,0
Netto resultaat	146,2	167,5	59,3
buitengewoon resultaat	2,4	18,2	0,7
Totaal resultaat	148,6	185,7	60,0

5 | Primair onderwijs Leerlingen po

Aantallen

In 2009 is het aantal leerlingen in het primair onderwijs 1.660.200. Dit zijn circa 2.200 leerlingen meer dan in 2005. Het aantal leerlingen in het basisonderwijs (bao) is ten opzichte van 2008 gedaald met ongeveer 4.100 leerlingen. Het aantal leerlingen in het speciaal basisonderwijs (sbao) is in 2009 weer verder teruggelopen met ca. 800 leerlingen. De daling is gelijk aan die in 2008.

Het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs is in 2009 met 100 leerlingen afgenomen. In 2009 gaan 34.400 leerlingen naar het speciaal onderwijs. Het aantal leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs stijgt al een aantal jaren. In 2009 gaan 34.100 leerlingen naar het voortgezet speciaal onderwijs, 2.200 meer dan in 2008. Deels komt dit door de verschuiving van inschrijvingen van leerlingen van 13 jaar en ouder van so naar vso. Per 1 augustus 2008 is het namelijk mogelijk dat so-scholen een vso-afdeling mogen stichten waardoor leerlingen van 13 jaar en ouder die eerder werden ingeschreven in het so nu ingeschreven worden in het vso. Daarnaast worden de laatste jaren meer leerlingen vanuit het voortgezet onderwijs doorverwezen naar het vso.

Het aandeel van het speciaal basisonderwijs en het speciaal onderwijs in het primair onderwijs voor 4 tot 12 jarigen is tussen 2005 en 2009 gedaald van 5,2 naar 4,8 procent. Dit is een daling van circa 6.000 leerlingen.

Gewichten

In het basisonderwijs krijgen leerlingen met een potentiële onderwijsachterstand op basis van bepaalde criteria een gewicht. Deze gewichten lopen mee in de bekostiging van de basisscholen.

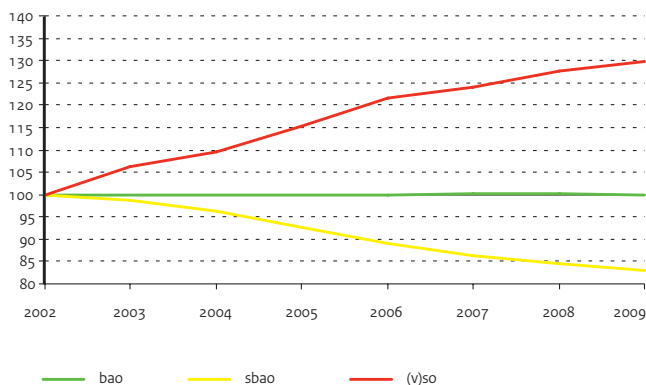
Tot augustus 2006 gold de oude gewichtenregeling: 0,25 voor Nederlandse leerlingen met laagopgeleide ouders; 0,4 voor schipperskinderen; 0,7 voor woonwagen- en zigeunerkinderen; en 0,9 voor allochtone leerlingen met laagopgeleide ouders.

Sinds 1 augustus 2006 is een nieuwe gewichtenregeling basisonderwijs van kracht waarbinnen alleen het opleidingsniveau van de ouders meetelt. Er wordt gewerkt met twee gewichten: 0,3 voor leerlingen met ouders die maximaal lbo/vbo hebben en 1,2 voor leerlingen van wie één ouder maximaal basisonderwijs als opleidingsniveau heeft en de andere ouder maximaal lbo/vbo.

De nieuwe gewichtenregeling is tussen 2006 en 2010 stapsgewijs ingevoerd. Vanaf 2006 werden elk jaar twee extra leeftijdsgroepen leerlingen volgens de nieuwe systematiek geteld en een jaar later in de bekostiging meegenomen. In 2006 betrof dit de 4- en 5-jarigen, in 2007 de 4- tot en met 7-jarigen, in 2008 de 4- tot en met 9 jarigen en in 2009 de 4- tot en met 12 jarigen. In 2009 zijn geen leerlingen meer volgens de oude gewichtenregeling geteld. Er zijn ongeveer 119.700 leerlingen met gewicht 0,3 en ongeveer 87.400 leerlingen met gewicht 1,2. Door de nieuwe gewichtenregeling is de omvang van beide groepen ten opzichte van 2005 met ruim 7,7 procent resp. 5,6 procent toegenomen. Daarnaast is er sprake van een sterke toename van het aandeel leerlingen zonder gewicht; een toename van 9,1 procent oftewel ca 141.100 leerlingen ten opzichte van 2005.

Figuur 5.4 | Aantal leerlingen bao, sbao en so

Index met 2002 = 100



Figuur 5.5 | Percentage 0,3 en 1,2 leerlingen van groep 1 t/m 8

Per gemeente, 2009



Bron

Referentieraming 2010 OCW

Toelichting

- Peildatum 1 oktober
- Voor gewichtenregeling in het basisonderwijs zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 5.3 | Kerncijfers leerlingen primair onderwijs

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Aantal leerlingen (x 1.000)					
Totaal po	1.658,0	1.658,5	1.661,8	1.663,9	1.660,2
totaal bao + sbao + (v)so	1.657,5	1.658,0	1.661,3	1.663,5	1.659,8
bao + sbao + so	1.632,7	1.630,8	1.633,1	1.631,6	1.625,7
bao	1.549,1	1.548,4	1.551,8	1.553,0	1.548,0
sbao	48,3	46,3	44,9	44,1	43,3
so	35,4	36,1	36,4	34,5	34,4
vso	24,8	27,1	28,2	32,4	34,1
Hoogste dagtellingen					
bao-trekkende bevolking	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5
B) Procentuele verdeling aantal leerlingen					
bao	94,9	94,9	95,0	95,2	95,2
sbao	3,0	2,8	2,8	2,7	2,7
so	2,2	2,2	2,2	2,1	2,1
C) Aantal leerlingen basisonderwijs naar gewicht (x 1.000)					
Totaal	1.549,1	1.548,4	1.551,8	1.553,1	1.548,0
geen	1.199,8	1.233,2	1.275,8	1.316,6	1.340,9
0,25	158,5	116,6	74,6	37,5	.
0,3	.	36,5	66,0	89,0	119,7
0,4	1,1	1,0	0,7	0,4	.
0,7	2,9	2,1	1,4	0,7	.
0,9	186,8	137,2	89,8	47,3	.
1,2	.	21,8	43,5	61,6	87,4
D) Aandeel leerlingen basisonderwijs naar gewicht (in procenten)					
geen	77,5	79,6	82,2	84,8	86,6
0,25	10,2	7,5	4,8	2,4	.
0,3	.	2,4	4,3	5,7	7,7
0,4	0,1	0,1	0,0	0,0	.
0,7	0,2	0,1	0,1	0,0	.
0,9	12,1	8,9	5,8	3,0	.
1,2	.	1,4	2,8	4,0	5,6

5 | Primair onderwijs

Stromen po

Stromen

De leerlingstromen in het basisonderwijs zijn vrij stabiel. Door demografische ontwikkelingen zijn door de jaren heen lichte schommelingen te zien. In het basisonderwijs is de instroom in 2009 gelijk aan die van 2008 ten opzichte van 2007. Het totaal blijft gelijk, echter vanuit het sbao en het so stromen elk jaar 100 leerlingen minder in en leerlingen die geen onderwijs hebben genoten nemen met 200 toe.

De instroom vanuit het basisonderwijs in het speciaal basisonderwijs is ook in 2009 gedaald met ongeveer 200 leerlingen. Het aantal verwijzingen van het basisonderwijs naar het speciaal basisonderwijs is in 2009 ongeveer 8.200 leerlingen. De meeste verwijzingen van leerlingen van het basisonderwijs naar het speciaal basisonderwijs vinden plaats vanuit de groepen 3, 4 en 5.

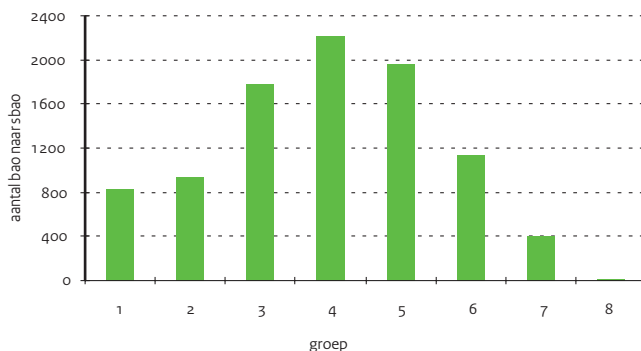
De leerlingstromen van het basisonderwijs naar het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs zijn de afgelopen jaren stabiel. Het gaat jaarlijks om ongeveer 4.300 leerlingen.

De terugverwijzing vanuit het speciaal basisonderwijs en het speciaal onderwijs naar het basisonderwijs is de afgelopen jaren vrij stabiel. In 2009 ging het om ongeveer 1.000 leerlingen.

De instroom van leerlingen van het speciaal onderwijs naar het speciaal voortgezet onderwijs is in 2009 met 600 leerlingen gedaald ten opzichte van 2008. Vanaf 2005 is echter sprake van een stijgende trend van 2.500 leerlingen in 2005 naar 3.900 leerlingen in 2009.

Figuur 5.6 | Verwijzingen naar sbao

Vanuit basisonderwijs naar groep (aantal x 1.000), 2008



Bron

OCW (DUO: Leerlingentellingen)

Toelichting

- Peildatum 1 oktober
- Van geen onderwijs naar bao: het aantal ingeschreven 4-jarigen op peildatum plus de geschatte zij-instromers
- Stromen van minder dan 100 leerlingen zijn niet opgenomen
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 5.4 | In- en doorstroom in het primair onderwijs naar onderwijssoort (aantal x 1.000)

		2005	2006	2007	2008	2009
Herkomst	Bestemming					
sbao	bao	0,5	0,3	0,3	0,4	0,3
so		0,8	0,7	0,7	0,8	0,7
geen onderwijs		208,3	204,4	205,7	199,5	199,7
bao	sbao	9,0	8,5	8,6	8,4	8,2
so		0,7	0,7	0,6	0,8	0,8
geen onderwijs		0,7	0,7	0,8	0,8	0,8
bao	so	3,9	3,8	3,8	3,6	3,6
sbao		0,9	0,8	0,9	0,8	1,0
(s)vo		0,3	0,3	0,2	0,2	0,1
geen onderwijs		2,9	2,8	2,8	2,7	2,5
bao	vso	0,5	0,5	0,5	0,7	0,7
sbao		0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
so		2,5	3,2	3,7	4,5	3,9
(s)vo		2,9	2,9	2,9	2,8	3,1
geen onderwijs		0,8	0,9	0,7	0,3	0,4

Tabel 5.5 | Uitstroom uit het primair onderwijs naar onderwijssoort (aantal x 1.000)

		2005	2006	2007	2008	2009
Herkomst	Bestemming					
bao	vo	183,9	180,4	178,2	175,6	174,7
geen onderwijs		11,7	12,9	12,2	11,3	13,5
sbao	vo	9,9	9,7	8,8	8,9	8,6
geen onderwijs		0,5	0,5	0,6	0,5	0,5
so	vo	1,1	1,2	1,1	1,1	1,4
geen onderwijs		1,5	1,4	1,2	1,9	1,0
vso	vo	1,8	2,1	2,3	2,6	2,8
geen onderwijs		3,1	3,4	3,3	3,4	3,9

Bron

OCW (DUO: Leerlingentellingen), m.u.v. 2009 referentieraming OCW

Toelichting

- Peildatum 1 oktober
- Alleen de stromen naar buiten het primair onderwijs zijn opgenomen
- Stromen binnen het primair onderwijs zijn af te leiden uit tabel 5.4
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, Deel C

5 | Primair onderwijs Instellingen po

Instellingen

Door fusies daalt het aantal scholen in het primair onderwijs. Tussen 2005 en 2009 daalde het aantal basisscholen van 6.953 naar 6.882. Het aantal sbao scholen daalde in dezelfde periode van 326 naar 311.

Het aantal (v)so scholen steeg licht van 323 naar 324.

De gemiddelde schoolgrootte in het basisonderwijs is tussen 2005 en 2009 gestegen van 223 naar 225 leerlingen. De gemiddelde schoolgrootte in het speciaal basisonderwijs is in dezelfde periode gedaald van 148 naar 139 leerlingen. De gemiddelde schoolgrootte in het (voortgezet) speciaal onderwijs is door de toename van het aantal leerlingen tussen 2005 en 2009 gestegen van 186 naar 209.

Besturen

Door schaalvergroting daalt het aantal besturen in het primair onderwijs. In 2009 waren er 1.236 schoolbesturen; 259 minder dan in 2005.

Het aantal schoolbesturen met tien of meer scholen is sterk toegenomen. Het beleid op het gebied van stimulering bestuurlijke krachtenbundeling en de invoering van de Wet op het Primair Onderwijs (WPO) in 1998 hebben hierop invloed gehad.

Tussen 2005 en 2009 is het aantal schoolbesturen met 10 of meer scholen met 35 gestegen naar 300. Bijna driekwart van deze 35 zijn schoolbesturen met meer dan 20 scholen. Alleen het aantal schoolbesturen met meer dan 20 scholen is ten opzichte van 2008 toegenomen.

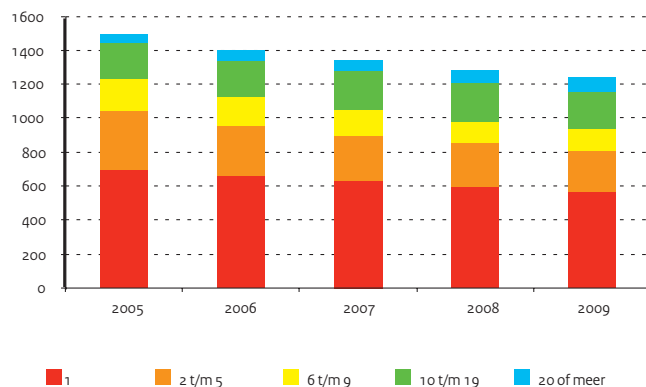
Het aantal schoolbesturen met minder dan 10 scholen is tussen 2005 en 2009 met ruim een kwart gedaald, van 1.230 naar 936. In totaal een daling van 294 besturen. Deze daling betreft vooral het aantal schoolbesturen met één school (129 minder) en het aantal schoolbesturen met 2 t/m 5 scholen (112 minder).

Denominatie

De afgelopen jaren is de verhouding van zowel de basisscholen als de leerlingen over de vier denominaties (openbaar, rooms-katholiek, protestants-christelijk en overig bijzonder) niet veranderd.

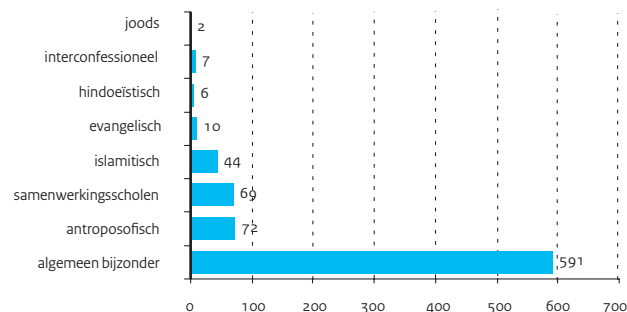
Figuur 5.7 | Besturen naar aantal po-instellingen per bestuur

Aantal besturen



Figuur 5.8 | Instellingen PO naar denominatie 'overig bijzonder'

Aantal instellingen, 2009



Bron

OCW (DUO: BRIN-registratie,
Leerlingentellingen)

Toelichting

- Peildatum 1 oktober
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen,
deel D

Tabel 5.6 | Instellingen in het primair onderwijs

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Instellingen					
po vestigingen (scholen + nevenvestigingen)	7.954	7.940	7.914	7.914	7.926
po scholen	7.602	7.572	7.540	7.528	7.517
bao scholen	6.953	6.929	6.901	6.892	6.882
bao nevenvestigingen	163	164	162	163	166
sbaos scholen	326	320	316	313	311
sbaos nevenvestigingen	55	47	40	37	33
(v)so scholen	323	323	323	323	324
(v)so nevenvestigingen	134	157	172	186	210
B) Gemiddelde schoolgrootte (aantal leerlingen per school)					
bao	223	223	225	225	225
sbaos	148	145	142	141	139
(v)so	186	196	200	206	209
C) Aantal besturen					
	1.495	1.402	1.341	1.284	1.236
D) Verdeling van basisscholen en leerlingen over denominaties (in procenten)					
a) Scholen					
openbaar	33	34	33	33	33
protestants-christelijk	30	30	30	30	30
rooms-katholiek	30	30	31	30	30
overig bijzonder	7	7	6	7	7
b) Leerlingen					
openbaar	31	31	31	31	31
protestants-christelijk	28	28	28	28	28
rooms-katholiek	34	34	34	34	34
overig bijzonder	7	7	7	7	7

Personeel en arbeidsmarkt po

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid in het primair onderwijs is ook het afgelopen jaar weer licht gegroeid: van bijna 134 duizend voltijdbanen in 2008 naar bijna 136 duizend in 2009. Dit komt overeen met ongeveer 183 duizend personen. Het betreft bijna 108 duizend voltijdbanen in het basisonderwijs, bijna 8 duizend in het speciaal basisonderwijs en ruim 20 duizend in het (voortgezet) speciaal onderwijs. Vooral in het (voortgezet) speciaal onderwijs is de werkgelegenheid de laatste jaren flink gestegen: van 16,5 duizend voltijdbanen in 2005 naar 20,3 duizend in 2009.

Leeftijdsverdeling personeel

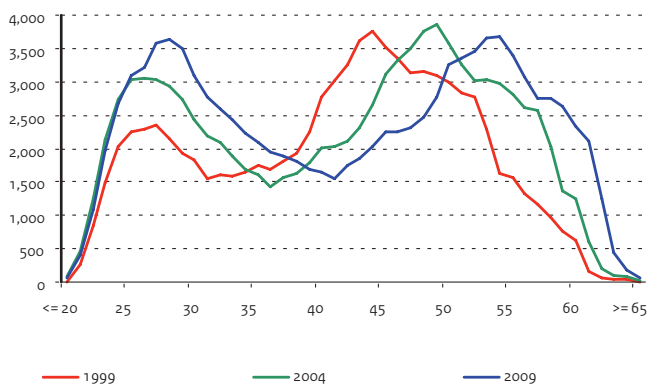
In het primair onderwijs is het aandeel vijftigplussers onder het onderwijzend personeel (leraren) de laatste jaren flink gestegen: van 32 procent in 2005 naar 37 procent in 2009. Het percentage vijftigplussers verschilt wel per regio. In het zuiden van Limburg is het aandeel vijftigplussers onder het onderwijspersoneel (leraren en directie) ongeveer 46 procent. Maar ook Amsterdam scoort met bijna 44 procent hoog. In Utrecht en Almere ligt het aandeel vijftig plussers – met iets meer dan 30 procent - een stuk lager.

Vrouwelijk personeel

Het aandeel vrouwelijke leerkrachten is het afgelopen jaar niet verder gestegen. Het lijkt zich te stabiliseren op 81 procent. Hoewel in het primair onderwijs veel vrouwen werken, zijn zij in het management nog ondervertegenwoordigd. Wel is het aandeel vrouwen in managementfuncties de afgelopen jaren flink toegenomen. Het aandeel vrouwelijke directeuren is gestegen van 23 procent in 2005 naar 35 procent in 2009. Van de adjunct-directeuren is ruim meer dan de helft vrouw (57 procent). Dat was in 2005 nog 44 procent.

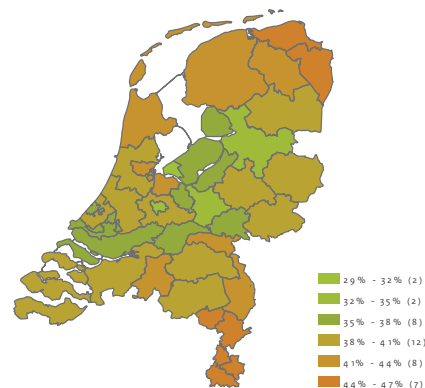
Figuur 5.9 | Leeftijdsverdeling van docenten po

In fte's van 1999, 2004 en 2009



Figuur 5.10 | Personeelsleden po van 50 jaar en ouder

Leraren en directie naar regio, in procenten, 2009



Bron

OCW (DUO: Salarisadministraties van instellingen)

Toelichting

- Peildatum 1 oktober (de beschikbare cijfers zijn opgehoogd i.v.m. het ontbreken van gegevens van een aantal instellingen)
- De categorie 'overig personeel' bevat onderwijsondersteunend personeel en organisatie- en beheerspersoneel
- De totalen in personen zijn zonder dubbelstellingen binnen de (sub)sector
- 1 fte (fulltime equivalent) komt overeen met 1 voltijdbaan
- Zie ook bijlage Toelichting en Begrippen, deel D

Tabel 5.7 | Arbeidsmarkt cijfers primair onderwijs

		2005	2006	2007	2008	2009
A) Personeel (aantal x 1.000)						
Totaal po personeelsterkte in fte's		130,5	131,5	132,0	133,7	135,7
Totaal po personen		173,5	174,9	175,9	178,0	183,1
bao personeelsterkte in fte's		105,9	105,9	105,6	106,3	107,7
	directeur	6,3	6,1	6,0	6,8	7,4
	adjunct-directeur	3,7	3,6	3,3	2,3	1,8
	leraar	84,8	85,9	86,7	87,2	88,3
	overig personeel	11,0	10,2	9,5	9,9	10,2
bao personen		141,7	141,9	142,2	143,1	146,8
	directeur	6,4	6,2	6,2	7,0	7,6
	adjunct-directeur	3,9	3,7	3,5	2,5	2,0
	leraar	113,5	115,0	116,3	116,8	119,6
	overig personeel	17,9	16,9	16,2	16,8	17,6
sbao personeelsterkte in fte's		8,1	7,9	7,8	7,8	7,8
	directeur	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4
	adjunct-directeur	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1
	leraar	5,5	5,4	5,3	5,2	5,2
	overig personeel	2,1	2,0	2,0	2,1	2,0
sbao personen		11,1	10,8	10,6	10,7	10,7
	directeur	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4
	adjunct-directeur	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1
	leraar	7,1	6,9	6,8	6,8	6,8
	overig personeel	3,4	3,3	3,3	3,4	3,3
(v)so personeelsterkte in fte's		16,5	17,8	18,6	19,6	20,3
	directeur	0,3	0,3	0,3	0,4	0,6
	adjunct-directeur	0,4	0,5	0,5	0,4	0,2
	leraar	9,3	10,1	10,7	11,2	11,6
	overig personeel	6,4	6,9	7,1	7,5	7,9
(v)so personen		21,4	22,8	23,8	25,0	26,1
	directeur	0,3	0,3	0,3	0,4	0,6
	adjunct-directeur	0,5	0,5	0,5	0,4	0,2
	leraar	11,5	12,4	13,0	13,7	14,2
	overig personeel	9,2	9,7	10,0	10,5	11,1
B) Percentage vrouwen (op basis van fte's)		73	74	76	76	77
po	directeur	23	25	28	33	35
	adjunct-directeur	44	45	47	49	57
	leraar	78	79	80	81	81
	overig personeel	73	74	75	76	75
C) Percentage 50 jaar en ouder (op basis van fte's)		34	35	37	38	39
po	directeur	62	66	68	68	68
	adjunct-directeur	53	57	59	60	60
	leraar	32	33	35	36	37
	overig personeel	29	30	32	33	35

Voor- en vroegschoolse educatie (vve)

Vve

Via het aanbieden van voor- en vroegschoolse educatie (vve) worden taal- en/of onderwijsachterstanden bij kinderen al vroegtijdig aangepakt. Voorschoolse educatie is bedoeld voor doelgroepkinderen in de leeftijd van 2,5 tot 4 jaar die de kinderopvang of peuterspeelzaal bezoeken. De bestuurlijke en financiële verantwoordelijkheid voor de voorschoolse educatie ligt bij gemeenten. Gemeenten stellen vast welke kinderen tot de doelgroep behoren.

Vroegschoolse educatie is bestemd voor doelgroepkinderen van 4 en 5 jaar uit de groepen 1 en 2 van de basisschool. Schoolbesturen gaan over de vroegschoolse educatie. De doelgroepkinderen van vroegschoolse educatie zijn de kinderen van laagopgeleide ouders.

In opdracht van het ministerie van OCW heeft Sardes in de zomer van 2009 een vervolg uitgevoerd op de Landelijke Monitor vve onder de 294 gemeenten die middelen in het kader van het onderwijsachterstandenbeleid (oab) krijgen. Het doel van de monitor is om de ontwikkeling van de uitvoering van het vve-beleid in kaart te brengen. De eerste meting van de monitor (schooljaar 2006/2007) fungeert als ijkpunt, waartegen de resultaten van het veranderende vve-beleid van de komende jaren worden afgezet.

Het beleidssucces van vve kan afgemeten worden aan het bereik van de doelgroep en de kwaliteit van vve. Voor deze kabinetsperiode is de beleidsopgave dat in 2011 alle doelgroepkinderen worden bereikt met minimaal vier dagdelen per week vve. Gemeenten hebben hiertoe met ingang van 1 augustus 2010 een wettelijke opdracht.

Bereik doelgroep

In 2009 is 80 procent van de 2,5 tot 4-jarige doelgroepkinderen bereikt met een vve-programma. 57 procent van de 4- en 5-jarige doelgroepkinderen in de voerschoolse periode (groepen 1 en 2 van het basisonderwijs) wordt met een vve-programma bereikt. Ruim zes procent van de doelgroepkinderen krijgt voerschoolse educatie aangeboden in de kinderopvang. In grote gemeenten is het voerschoolse en vroegschoolse bereik over het algemeen groter dan in kleine gemeenten. In de G4 krijgen de bereikte doelgroepkinderen al 4 dagdelen per week vve, in de gemeenten buiten de G4 en G27 meestal 3 of minder dagdelen. Het landelijk gemiddelde ligt op 2,6 dagdelen per week.

Kwaliteit vve

In 83 procent van de gemeenten zijn (bijna) alle peuterleidsters geschoold in vve. In de gemeenten met vve-beleid in de kinderopvang moet het grootste

deel van de leidsters nog geschoold worden in vve.

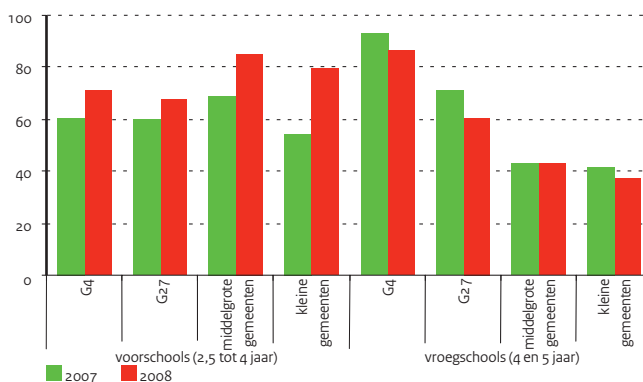
Leerkrachten basisonderwijs zijn in iets mindere mate geschoold in vve dan leidsters van peuterspeelzalen. Leidsters van kinderdagverblijven en peuterspeelzalen zijn vaak mbo-geschoold, leidsters met een hbo-opleiding komen nauwelijks voor.

'Vversterk' is een landelijk project dat dient om de kwaliteit van de voor- en vroegschoolse educatie te versterken door scholing en ondersteuning te bieden aan beroepskrachten die direct of indirect met vve te maken hebben: leidsters in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven, leerkrachten in groepen 1 en 2, managers van instellingen, beleidsmakers in gemeenten, opleiders van leerkrachten en leerkrachten. In de periode maart 2007 t/m december 2008 hebben 4.762 peuterleidsters, 2.299 leidsters van kinderdagverblijven en 2.951 leerkrachten basisonderwijs aan de Vversterk nascholing deelgenomen. In totaal zijn dat 10.012 deelnemers. Deze deelnemers zijn afkomstig uit 2.490 peuterspeelzalen, 1.322 kinderdagverblijven en 1.259 basisscholen. Met Vversterk is tot dusver dus 89 procent van het totaal aantal peuterspeelzalen in Nederland (totaal 2.796) bereikt, 41 procent van het aantal kinderdagverblijven (totaal 3.237) en 18 procent van het aantal basisscholen (totaal 6.887).

In bijna 70 procent van de gemeenten worden op (bijna) alle peuterspeelzalen extra personele uren ingezet bij de uitvoering van vve. Driekwart van de scholen met gewichtenleerlingen vormen een 'vve-koppel' met kinderdagverblijven of peuterspeelzalen met hetzelfde vve-programma. Over het algemeen is het zo dat vve in de grotere gemeenten een hogere kwaliteit heeft dan in de kleinere gemeenten.

Figuur 5.11 | Bereik vve-doelgroep

Als percentage van de totale doelgroep, 2008



Bron

Landelijke monitor vve 2009, Sardes

Toelichting

- Omvang doelgroep en aantal bereikt: berekend op basis van aantal gewichtenleerlingen basisonderwijs (volgens nieuwe gewichtenregeling) en demografische ontwikkeling per gemeente
- Percentage doelgroep bereikt: bij de berekening is gecorrigeerd voor de ondervertegenwoordiging van kleinere gemeenten in de responsgroep
- Totaal percentage bij voorschools is een gewogen percentage

Bron

Landelijke monitor vve 2009, Sardes

Toelichting

- dd=dagdelen, pw=per week

Bron

Landelijke monitor vve 2009, Sardes

Toelichting

- De eerste meting van de monitor vond plaats in het voorjaar 2007
- De tweede meting van de monitor vond plaats in het voorjaar 2008
- De derde meting van de monitor vond plaats in maart/april 2009

Tabel 5.8 | Bereik vve-doelgroep, 2009

Gemeenten	voorschools (2,5 tot 4 jaar)			vroegschools (4 en 5 jaar)		
	(peuterspeelzalen en kinderopvang)			(basisscholen)		
	aantal bereikt	perc. bereikt	omvang doelgroep	aantal bereikt	perc. bereikt	omvang doelgroep
G4	11.330	71	15.958	10.157	86	11.767
G27	5.442	68	8.043	6.656	61	10.978
middelgrote gemeenten (> 30.000 inw.)	8.846	85	10.410	6.298	43	14.773
kleine gemeenten (< 30.000 inw.)						
OAB-gemeenten	3.781	79	4.764	3.690	40	9.870
kleine gemeenten (< 30.000 inw.)						
niet-OAB-gemeenten	--	--	--	--	--	--
Totaal	30.835	80	39.175	26.801	57	47.388

Tabel 5.9 | Procentuele verdeling van gemeenten naar aantal dagdelen vve per week, 2009

Gemeenten	<= 2 dd/pw	3 dd/pw	>= 4 dd/pw
G4	0	2	98
G27	6	31	63
middelgrote gemeenten (> 30.000 inw.)	17	61	22
kleine gemeenten (< 30.000 inw.) OAB-gemeenten	27	61	12
kleine gemeenten (< 30.000 inw.) niet-OAB-gemeenten	64	19	17
Totaal	23	53	24

Tabel 5.10 | Gemiddeld aantal dagdelen vve per week (peuterspeelzalen)

	2007	2008	2009
G4	4,0	4,0	4,0
G27	3,3	3,5	3,6
middelgrote gemeenten (> 30.000 inw.)	3,0	3,1	2,9
kleine gemeenten (< 30.000 inw.) OAB-gemeenten	2,5	2,8	2,6
kleine gemeenten (< 30.000 inw.) niet-OAB-gemeenten	--	--	2,4
Totaal	2,8	0,0	2,6

6 | Voortgezet onderwijs Stelsel en financiën vo

Onderwijsstructuur vo

Het voortgezet onderwijs omvat het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo), het hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo), het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) en het praktijkonderwijs (pro).

Het havo en vwo leidt op tot vervolgopleidingen in het hoger onderwijs. Binnen het vmbo bestaan vier leerwegen: basisberoepsgerichte leerweg (bl), kaderberoepsgerichte leerweg (kl), gemengde leerweg (gl) en de theoretische leerweg (tl). Deze opleidingen sluiten aan bij vervolgopleidingen in het mbo. Ook zijn er mogelijkheden vanuit de gemengde en theoretische leerweg door te stromen naar het havo.

Het gekozen vakkenpakket in het vmbo bepaalt de kans van slagen.

Binnen de basisberoepsgerichte leerweg is de introductie van leerwerktrajecten een belangrijke vernieuwing. De daarbij aangeboden combinatie van leren en werken spreekt leerlingen aan die anders mogelijk het onderwijs hadden verlaten.

Ook de projecten waarbij het vmbo en mbo-2 tot één opleiding zijn geïntegreerd kent positieve resultaten.

Ontwikkeling uitgaven

De bekostiging van de personele en materiële uitgaven geschiedt op grond van de Wet op het Voortgezet Onderwijs (WVO). Voor de personele bekostiging is daarnaast ook onder andere het Formatatiebesluit WVO en het bekostigingsbesluit van kracht.

Tussen 2005 en 2009 stegen de OCW-uitgaven voor het voortgezet onderwijs met ruim 1.217 miljoen euro. Dit is een toename van ca. 22 procent.

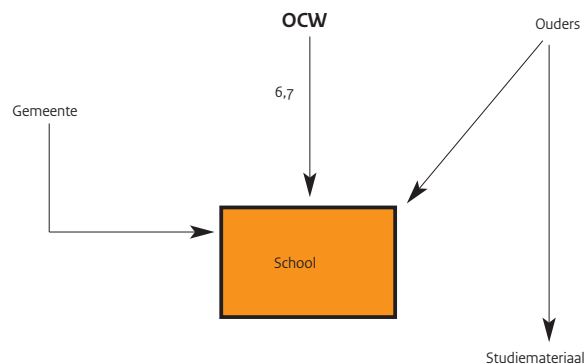
De belangrijkste redenen voor deze stijging zijn:
de onderwijs-cao's en de algemene loon- en prijsbijstellingen;
de uitgaven aan informatie- en communicatietechnologie;
aanvullende vergoedingen voor onderhoud, materieel, vernieuwing van inventaris en voor interne verbouwing van het schoolgebouw, alsmede de praktijkgerichte leeromgeving vmbo/pro;
diverse uitgaven voor overige vernieuwingsoperaties;
de uitgaven voor de gratis schoolboeken;
de toenemende leerlingaantallen.

Uitgaven per leerling

In het vo zijn de gemiddelde uitgaven per leerling in 2009 ca. 7.400 euro. Binnen het voortgezet onderwijs varieert dit bedrag afhankelijk van de samenstelling van de school. Vooral scholen die praktijkonderwijs, leerwegondersteunend onderwijs en voorbereidend beroepsonderwijs aanbieden, komen gemiddeld hoger uit. Dat komt onder andere omdat voor de lwo- en pro-leerlingen een extra vergoeding wordt ontvangen.

Figuur 6.1 | Financieringsstromen vo

Bedragen 2009 (x € 1 mld)



Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

- OCW-uitgaven per leerling: totaal gesaldeerde OCW-uitgaven en ontvangsten exclusief apparaatskosten gedeeld door totaal aantal leerlingen op peildatum 1 oktober
- FES-gelden vormen vanaf 2006 het belangrijkste deel van de ontvangsten, ze worden niet als de overige ontvangsten gesaldeerd
- B) Met ingang van 2005 zijn de les gelden afgeschaft; de hier voorkomende bedragen voor 2005 en 2006 betreffen betalingen over eerdere jaren
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Tabel 6.1 | Financiële kerncijfers voortgezet onderwijs

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
Totaal uitgaven	5.570,8	5.735,3	5.999,0	6.484,9	6.788,3
personeel / materieel	5.470,8	5.634,7	5.904,1	6.352,5	6.650,6
onderwijsverzorging	52,2	51,0	51,0	50,6	51,8
overige uitgaven	17,0	18,4	14,9	51,6	53,2
Apparaatskosten	30,7	31,3	29,1	30,3	32,6
toerekening aan CFI / IBG	25,1	25,6	23,4	24,7	26,8
apparaatskosten OCW	5,6	5,7	5,7	5,6	5,8
Totaal ontvangsten	4,9	99,7	123,0	67,7	63,7
B) Met het beleidsterrein samenhangende uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
ontvangsten les geld	0,7	1,0	0,0	0,0	0,0
C) OCW-uitgaven per leerling (x € 1.000)					
totaal vo	6,1	6,3	6,5	7,1	7,4

Bron

Bewerking Rijksbegroting OCW 2009

Toelichting

- De totale uitgaven zijn gesaldeerd met de ontvangsten (zonder de FES-gelden) en inclusief onderwijsverzorging en overige uitgaven
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Tabel 6.2 | Uitgaven per leerling per onderwijssoort, 2009 (x € 1.000)

		w.v. voor	w.v. voor
	totaal	personeel	materieel
Gemiddelde over alle onderwijssoorten	7,4	6,2	1,2
vo-gemeenschappelijk (leerjaar 1 + 2)	6,8	5,7	1,1
vmbo (leerjaar 3 + 4)	7,2	5,8	1,4
havo/vwo (leerjaar 3)	6,6	5,7	1,0
havo/vwo (leerjaar 4 + 5 + 6)	6,6	5,7	1,0
lwoo/pro	11,7	10,0	1,7
vavo	4,9	4,1	0,8

6 | Voortgezet onderwijs

Financiën van instellingen vo

Jaarrekeningen van instellingen

De jaarrekening 2009 van de vo besturen is opgesteld conform de nieuwe richtlijn van OCW, Richtlijn Jaarverslag Onderwijs, Toelichtende brochure. De vergelijkende cijfers 2004-2008 zijn door middel van een conversie tussen de oude richtlijn en de nieuwe richtlijn omgezet, om een meerjaren-overzicht te kunnen blijven verstrekken. Door de invoering van de nieuwe richtlijn komen sommige posten niet meer voor; deze zijn daarom, tijdens de conversie samengevoegd met bestaande posten. Daarnaast zijn door het doorvoeren van fusies, overgangen en opheffingen de cijfers 2004-2008 met terugwerkende kracht aangepast aan de situatie per 31-12-2009. Eind 2009 waren er 306 besturen binnen het vo-veld.

Financiële positie

De jaarrekeningen 2009, ingediend door de vo-instellingen, laten voor de totale sector zien dat de financiële positie van het veld iets verminderd is ten opzichte van de vorige jaren. De kengetallen solvabiliteit, liquiditeit en rentabiliteit zijn iets in waarde gedaald en het totaal resultaat is afgenomen ten opzichte van 2008. Het resultaat bedraagt nu 65,7 miljoen euro. Ongeveer 42 miljoen euro betreft een positief saldo financiële baten en lasten. De rijksbijdragen zijn toegenomen met ruim 200 miljoen euro en de personele lasten zijn gestegen met bijna 300 miljoen euro, wat een negatieve invloed heeft op het totaal resultaat.

Weerstandsvermogen versus kapitalisatiefactor

In 2009 is in opdracht van het Ministerie van Onderwijs en het Ministerie van Financiën onderzoek gedaan naar de vermogenspositie van de onderwijsinstellingen. Voor dit onderzoek is de commissie Don ingesteld. Deze commissie is onder meer tot de conclusie gekomen dat het kengetal weerstandsvermogen niet het juiste kengetal is om de vermogenspositie van de onderwijsinstellingen te kunnen beoordelen.

De commissie Don introduceert de kapitalisatiefactor (gedefinieerd als totale activa – gebouwen en terreinen gedeeld door totale baten) als nieuw kengetal. De kapitalisatiefactor van de vo sector heeft over de jaren 2004-2007 een waarde van 47 procent en in 2008 een waarde van 45 procent.

Solvabiliteit en liquiditeit

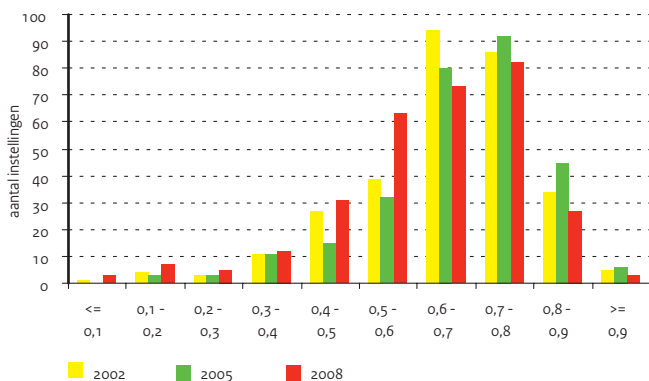
Het kengetal solvabiliteit is door de invoering van de nieuwe richtlijn iets veranderd. De berekening van solvabiliteit is de verhouding tussen het eigen vermogen en de voorzieningen ten opzichte van de totale passiva. De solvabiliteit was tot en met 2007 redelijk stabiel, met een waarde van ongeveer 0,68. De waarde bedraagt dit jaar 0,60. De liquiditeit is over de afgelopen 3 jaar gedaald van 1,79 in 2005 tot 1,41 in 2008.

Rentabiliteit

De rentabiliteit op basis van de nieuwe richtlijn wordt berekend door het resultaat te delen door de totale baten. Als gevolg van een daling van het resultaat van de totale vo en een stijging van de totale baten is de waarde van de rentabiliteit afgenomen. Deze waarde is gedaald van 1,6 procent in 2007 naar 1,0 procent in 2008.

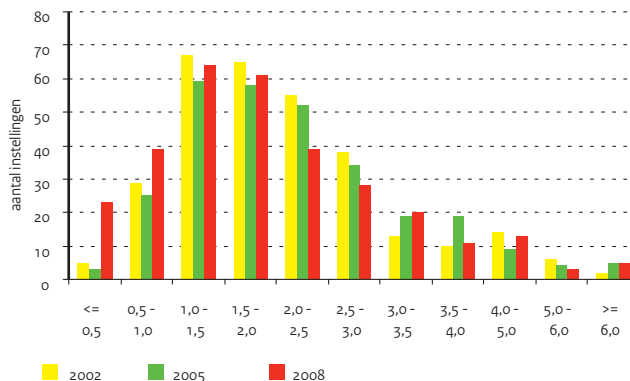
Figuur 6.2 | Solvabiliteit van vo-instellingen

Spreiding solvabiliteit (inclusief voorzieningen)



Figuur 6.3 | Liquiditeit van vo-instellingen

Spreiding liquiditeit (current ratio)



Bron

OCW (DUO: Jaarrekeningen van instellingen)

Toelichting

- De opgenomen vergelijkende cijfers over de jaren 2004 t/m 2007 zijn geconverteerd naar de nieuwe richtlijn om vergelijkende cijfers te behouden
- Dit is uitgevoerd naar eigen inzicht van DUO. Sommige posten komen in de nieuwe richtlijn niet voor en om die reden is bv de definitie van de rentabiliteit hierop aangepast
- A) Weerstandsvermogen: percentage eigen vermogen van totale baten exploitatie + financiële baten
- A) Solvabiliteit: eigen vermogen (inclusief voorzieningen) / totaal vermogen. In hoeverre kan de instelling aan haar verplichtingen op lange termijn voldoen
- A) Liquiditeit (current ratio): vlottende activa / kortlopende schulden. In welke mate kan de instelling op korte termijn aan haar verplichtingen voldoen
- A) Rentabiliteit gewone bedrijfsvoering: resultaat / (totale baten + rentebaten)
Dit getal geeft aan welk deel van de totale baten / opbrengsten overblijft na aftrek van alle lasten / kosten
- C) In de post Overige overheidsbijdragen zijn bijdragen en subsidies van andere overheidsinstellingen dan OCW opgenomen
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Tabel 6.3 | Balans- en exploitatiegegevens van vo-instellingen

	2004	2005	2006	2007	2008
A) Financiële kengetallen					
weerstandsvermogen	28,2	28,7	29,4	29,6	26,1
solvabiliteit (inclusief voorzieningen)	0,67	0,69	0,68	0,67	0,60
liquiditeit (current ratio)	1,70	1,79	1,73	1,65	1,41
rentabiliteit (in procenten)	1,4	2,0	2,1	1,6	1,0
B) Gecumuleerde balans vo-instellingen (x € 1 mln)					
Totaal activa	3.064,7	3.214,8	3.575,9	3.821,2	3.930,1
vaste activa	1.527,9	1.645,0	1.852,5	2.005,5	2.088,9
waarvan materiële vaste activa	1.090,0	1.167,4	1.375,7	1.540,4	1.683,8
vlottende activa	1.536,8	1.569,8	1.723,4	1.815,7	1.841,2
waarvan liquide middelen	886,1	996,9	1.151,0	1.243,1	1.298,0
Totaal passiva	3.064,7	3.214,8	3.575,9	3.821,2	3.930,1
eigen vermogen	1.517,9	1.628,7	1.792,2	1.893,9	1.744,0
voorzieningen	534,1	587,1	637,1	650,5	624,2
langlopende schulden	109,0	122,2	150,5	175,7	258,0
kortlopende schulden	903,7	876,8	996,1	1.101,1	1.303,9
C) Gecumuleerde exploitatierekeningen vo-instellingen (x € 1 mln)					
Baten	5.338,1	5.635,9	6.045,5	6.343,2	6.635,3
rijksbijdragen OCW	4.855,6	5.153,0	5.521,9	5.800,2	6.037,1
overige overheidsbijdragen	131,3	111,9	128,2	118,2	132,3
lesgelden	0,0	0,0	0,0	1,7	17,4
baten werk i,o,v, derden	3,2	3,1	3,5	2,9	2,6
overige baten	348,0	367,9	391,9	420,2	445,9
Lasten	5.305,2	5.564,4	5.961,7	6.292,3	6.610,2
personele lasten	4.285,8	4.468,3	4.709,0	4.944,2	5.207,8
afschrijvingen	156,8	163,7	180,9	195,2	223,0
huisvestingslasten	363,6	409,5	454,4	485,1	447,9
overige instellingslasten	499,0	522,9	617,4	667,8	731,5
Saldo baten en lasten	32,9	71,5	83,8	50,9	25,1
saldo financiële baten en lasten	40,4	43,7	42,6	50,3	41,9
Resultaat	73,3	115,2	126,4	101,2	67,0
belastingen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
resultaat deelnemingen	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,3
Resultaat na belastingen	73,3	115,2	126,4	101,2	66,7
aandeel derden in resultaat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultaat	73,3	115,2	126,4	101,2	66,7
buitengewoon resultaat	1,8	0,5	-10,1	-0,5	-1,0
Totaal resultaat	75,1	115,7	116,3	100,7	65,7

6 | Voortgezet onderwijs

Leerlingen vo

Aantallen

Het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs neemt in 2009 ten opzichte van het vorige schooljaar weer toe. Nadat in het schooljaar 2008/09 een daling van 6 duizend leerlingen zichtbaar was, is in 2009/10 het aantal ingeschreven leerlingen op scholen die door OCW worden bekostigd weer gestegen tot ruim boven de 900 duizend. Daarmee is het aantal leerlingen terug op het peil van de jaren voor 2008/09.

Verdeling over onderwijssoorten

In schooljaar 2009/10 zit 39 procent van de zorgleerlingen in de eerste twee leerjaren van het voortgezet onderwijs. Bij de niet-zorgleerlingen zit ruim 40 procent in de eerste twee leerjaren van het voortgezet onderwijs. Vanaf schooljaar 2005/06 is dit percentage met 1 procent gedaald. Van de niet-zorgleerlingen zit 19 procent in het vmbo (leerjaren 3 en 4) en 39 procent in het havo en het vwo (leerjaren 3, 4, 5 en 6). In het schooljaar 2005/06 lagen deze percentages op respectievelijk 22 en 36 procent. Het aandeel van havo en vwo is in 2009 ten opzichte van 2005 met 5 procent gestegen tot 68 procent. Daaruit kan de conclusie worden getrokken dat het onderwijsniveau stijgt.

Binnen het vmbo is de verdeling van leerlingen over de leerwegen in het derde leerjaar vrijwel gelijk aan die in het vorig schooljaar. Ten opzichte van 2005 treden er echter behoorlijke verschuivingen op, met name in de verhouding tussen kaderberoepsgerichte leerweg en basisberoepsgerichte leerweg. Dit komt doordat binnen het vmbo met name het leerlingenaantal bij de basisberoepsgerichte leerweg sterk terugloopt ten opzichte van 2005/06. De kaderberoepsgerichte leerweg loopt maar in geringe mate terug, terwijl de theoretische leerweg in leerlingenaantal vrijwel gelijk blijft.

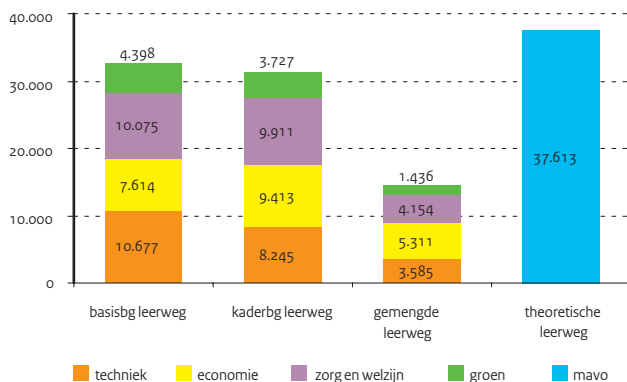
Verdeling over de sectoren

In 2007 en 2008 zijn in het vmbo nieuwe intersectorale programma's ingevoerd. De leerlingaantallen worden in figuur 6.5 apart weergegeven omdat deze leerlingen niet aan een specifieke sector zijn toe te delen. Binnen de intersectorale programma's kan gekozen worden voor Dienstverlening en Commercie, ICT -route, Technologie en Commercie, Technologie en Dienstverlening, Technologie Oriëntatie en Sport en Dienstverlening en Veiligheid.

Wanneer 2005 en 2009 tegen elkaar worden afgezet, is er een afname van ruim 4.000 leerlingen in de sector techniek waarneembaar. In het kader van het stimuleren van de keuze voor techniek is dit een aandachtspunt voor de komende jaren. Daar staat echter tegenover dat ruim 6.000 leerlingen een intersectoraal programma volgen waarin de component techniek aanwezig is.

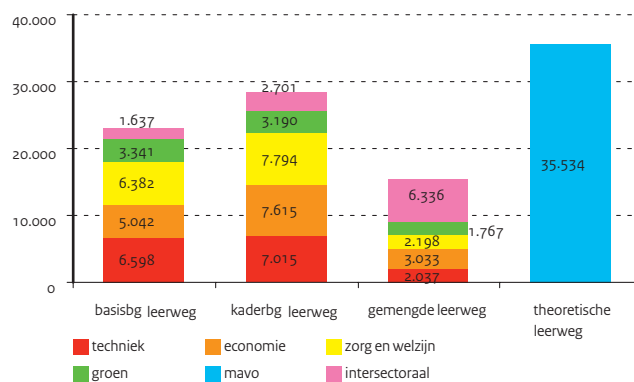
Figuur 6.4 | Aantal leerlingen 3e leerjaar vmbo (1)

Naar leerweg en sector, inclusief zorg en groen onderwijs (AOC's), 2005



Figuur 6.5 | Aantal leerlingen 3e leerjaar vmbo (2)

Naar leerweg en sector, inclusief zorg en groen onderwijs (AOC's), 2009



Bron

OCW (DUO: Integrale leerlingtelling (ILT),
1 cijfer VO en onderwijsmatrices),
LNV Directie Kennis

Toelichting

- Aantallen op de peildatum 1 oktober
- vmbo t 3/4: inclusief vmbo t leerlingen op AOC's
- havo 3/4/5: inclusief Engelse Stroom 3/4/5
- vwo 5/6: inclusief Internationaal Baccalaureaat 5/6
- praktijkonderwijs: inclusief praktijkonderwijsleerlingen op AOC's
- LNV vmbo 1/2 en lwoo 1/2: inclusief aandeel landbouwleerlingen in schooljaren 1/2 op scholengemeenschappen
- Aantal leerlingen door LNV bekostigd is exclusief de met AOC's gefuseerde mavo's
- Exclusief vo-leerlingen uitbesteed aan vavo
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 6.4 | Leerlingen per onderwijssoort en leerjaar (aantal x 1.000)

	2005		2006		2007		2008		2009	
	leerlingen	doublure leerlingen	doublure leerlingen	doublure leerlingen	doublure leerlingen	doublure leerlingen	doublure leerlingen	doublure leerlingen	doublure leerlingen	doublure leerlingen
Totaal vo (OCW)	902,7	43,3	906,0	40,5	905,9	42,2	899,9	39,8	902,5	44,0
Totaal vo excl. zorg (OCW)	791,3	38,4	793,7	37,0	792,1	38,2	787,6	35,5	791,0	39,2
vo 1	160,7	2,6	160,8	1,4	158,5	1,9	157,8	2,1	162,6	2,3
vo 2	166,7	6,0	162,6	5,3	162,0	5,4	159,9	5,4	158,8	5,7
vo 3 (ongedeeld)	6,5	0,5	6,3	0,4	6,4	0,4	6,6	0,4	6,7	0,4
vmbo-mbo2 leerroute 3	0,8	0,0	1,6	0,1
vmbo-mbo2 leerroute 4	0,6	0,0
vmbo bl 3	13,7	0,9	11,8	0,7	10,1	0,6	8,9	0,5	7,5	0,5
vmbo bl 4	14,5	0,2	12,5	0,2	10,6	0,2	9,0	0,1	8,3	0,1
vmbo kl 3	23,3	1,4	22,0	1,3	20,6	1,3	19,8	1,2	18,8	1,1
vmbo kl 4	22,0	0,5	22,1	0,4	20,9	0,5	19,7	0,4	19,0	0,6
vmbo gl 3	12,6	0,7	12,9	0,6	13,0	0,6	13,2	0,6	12,8	0,7
vmbo gl 4	6,3	0,3	6,3	0,2	6,8	0,2	6,8	0,2	7,1	0,2
vmbo tl 3	36,8	2,7	36,0	2,5	34,7	2,4	34,2	2,4	34,0	2,4
vmbo tl 4	41,6	2,1	42,6	1,7	42,0	1,9	40,7	1,9	40,0	1,6
havo 3	39,5	3,3	40,5	3,3	40,0	3,4	39,7	3,2	40,7	3,3
havo 4	53,6	8,7	55,6	9,0	58,0	9,2	58,1	9,1	58,4	9,3
havo 5	44,1	3,1	45,7	3,3	47,3	3,5	47,8	2,0	50,3	4,4
vwo 3	41,1	0,9	41,7	1,0	41,8	1,0	42,8	0,9	42,7	1,0
vwo 4	39,8	2,0	41,6	2,4	42,8	2,6	42,7	2,5	43,3	2,6
vwo 5	36,3	1,7	39,0	2,2	40,8	2,2	40,8	1,5	41,8	2,7
vwo 6	32,5	0,9	33,6	1,2	35,8	1,1	38,1	1,1	36,1	0,4
Totaal vo zorg (OCW)	111,4	4,9	112,4	3,5	113,8	3,9	112,3	4,3	111,5	4,8
lwoo 1	23,8	1,7	22,6	0,8	23,0	1,1	21,7	1,0	21,3	1,1
lwoo 2	23,1	1,2	23,5	0,9	23,1	1,0	23,3	1,0	22,5	1,1
lwoo bl 3	14,7	0,6	14,1	0,6	13,8	0,7	12,8	0,6	12,2	0,6
lwoo bl 4	12,6	0,3	12,8	0,2	12,6	0,2	12,3	0,2	11,7	0,2
lwoo kl 3	4,2	0,1	5,0	0,1	5,8	0,1	6,1	0,2	6,4	0,2
lwoo kl 4	3,2	0,1	4,0	0,1	4,9	0,1	5,7	0,1	6,1	0,2
lwoo gl 3	0,4	0,0	0,6	0,0	0,7	0,0	0,8	0,0	0,9	0,0
lwoo gl 4	0,3	0,0	0,3	0,0	0,4	0,0	0,5	0,0	0,5	0,0
lwoo tl 3	0,8	0,0	1,1	0,1	1,3	0,1	1,3	0,1	1,6	0,1
lwoo tl 4	0,8	0,0	0,9	0,1	1,2	0,1	1,3	0,1	1,5	0,1
pro - verblijfsjaar 1	6,7	0,5	6,2	0,2	5,9	0,3	5,5	0,4	5,3	0,4
pro - overige verblijfsjaren	20,7	0,3	21,3	0,4	21,3	0,3	21,1	0,6	21,6	0,7
Totaal vo (LNV)	36,9	0,7	36,7	0,6	35,4	0,7	34,4	0,7	33,0	0,8
vmbo 1	5,2	0,0	4,9	0,0	4,2	0,0	4,4	0,0	4,3	0,0
vmbo 2	5,5	0,1	5,2	0,1	5,0	0,1	4,5	0,1	4,6	0,1
vmbo 3	6,0	0,2	5,8	0,2	5,6	0,2	5,3	0,2	4,8	0,2
vmbo 4	5,6	0,1	5,7	0,1	5,4	0,1	5,3	0,1	5,0	0,1
vmbo-mbo2 leerroute 3	0,2	0,0	0,1	0,0
vmbo-mbo2 leerroute 4	0,2	0,0
lwoo 1	4,0	0,1	4,1	0,0	3,7	0,0	3,5	0,0	3,3	0,0
lwoo 2	3,9	0,1	4,0	0,1	4,1	0,1	3,7	0,1	3,5	0,1
lwoo 3	3,5	0,1	3,7	0,1	3,9	0,1	3,8	0,1	3,5	0,1
lwoo 4	3,2	0,0	3,3	0,0	3,5	0,0	3,7	0,1	3,6	0,1

6 | Voortgezet onderwijs

Stromen en rendement vo

Stromen

In deze editie van kerncijfers is naast de gediplomeerde doorstroom vanuit het vo naar vervolgonderwijs ook de ongediplomeerde doorstroom opgenomen. De indirecte doorstroom bestaat uit de groep leerlingen die, met of zonder diploma, met vertraging van één jaar alsnog naar het vervolgonderwijs gaat, bijvoorbeeld leerlingen die na het havo-examen eerst een jaar op vakantie gaan om vervolgens in het hbo de studie te vervolgen. Voor de gediplomeerden in 2009 zijn vanzelfsprekend nog geen gegevens over indirecte doorstroom beschikbaar.

In 2006 hebben meer dan 100 duizend leerlingen in het voortgezet onderwijs een vmbo-diploma behaald. In dat jaar is 94 procent van de gediplomeerde vmbo-ers - direct of indirect - doorgestroomd naar door OCW of LNV bekostigd vervolgonderwijs. In 2009 is dat percentage gestegen tot 96 procent. Vrijwel alle vmbo-gediplomeerden vervolgen dan hun opleiding en vergroten daarmee de kans op het behalen van een startkwalificatie.

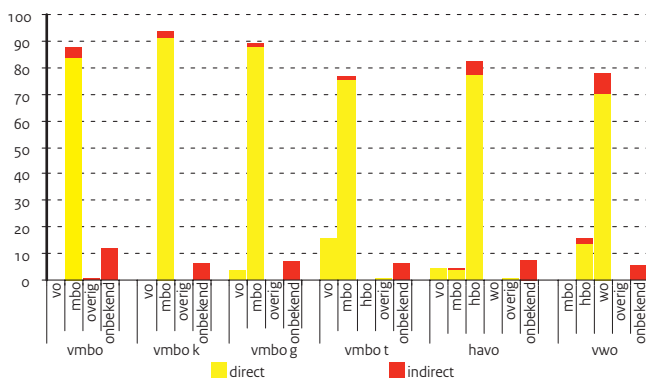
Er is een groot verschil in doorstroom tussen de leerwegen. In 2006 steekt met name de basisberoepsgerichte leerweg met 10 procent niet-doorstromers negatief af bij de andere leerwegen in het vmbo (waarvan gemiddeld 4 procent niet doorstroomt naar vervolgonderwijs).

Vanaf 2006 is het percentage niet-doorstromers in alle leerwegen gedaald. In 2009 echter is weer een lichte stijging waarneembaar. Van degenen die niet doorstromen, is niet bekend of deze nog verder gaan leren, bijvoorbeeld bij opleidingen voor geüniformeerde beroepen, particuliere of bedrijfsscholen of in het buitenland.

Bij het havo en het vwo is de indirecte doorstroom van gediplomeerden naar door OCW of LNV bekostigd onderwijs een stuk groter dan bij de vmbo-gediplomeerden. Ruim 7 procent van de havo-gediplomeerden en 12 procent van de vwo-gediplomeerden begon in 2008 pas een jaar later met een vervolgopleiding. Van zowel de havo-gediplomeerden als de vwo-gediplomeerden staat na een jaar ongeveer 95 procent ingeschreven bij een door OCW of LNV bekostigde vervolgopleiding. De vwo-gediplomeerden staan vrijwel allemaal ingeschreven bij een opleiding voor hoger onderwijs; in 2009 staat 79 procent van de havo-gediplomeerden ingeschreven aan een opleiding voor hoger onderwijs, ruim 3 procent aan een opleiding voor middelbaar beroepsonderwijs en 4 procent bij het voortgezet onderwijs. Aangenomen mag worden dat evenals voorgaande jaren ook in 2009 een deel van de gediplomeerden die nu nog niet ingeschreven staan, alsnog in het onderwijs terugkeren.

Figuur 6.6 | Gediplomeerden naar bestemming (1)

Als percentage van totaal gediplomeerde uitstroom per onderwijssoort, 2005



Figuur 6.7 | Gediplomeerden naar bestemming (2)

Als percentage van totaal gediplomeerde uitstroom per onderwijssoort, 2008



Bron

OCW (DUO: onderwijsmatrices; 1 cijfer VO;
1 cijfer MBO; 1 cijfer HO)

Toelichting

- Inclusief groen onderwijs, exclusief vavo en vmbo is inclusief lwoo
- vo-diploma's zijn behaald in het betreffende kalenderjaar
- Indirect: met een vertraging van 1 jaar doorstromen
- De gegevens over de indirecte doorstroom van gediplomeerden in 2009 komen pas begin 2011 beschikbaar
- Totaal is direct en indirect
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 6.5 | Gediplomeerden naar bestemming (aantal x 1.000)

herkomst	bestemming	2006		2007		2008		2009
		direct	indirect	direct	indirect	direct	indirect	direct
vmbo bl	vo	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1
	mbo	24,3	0,8	23,4	0,8	22,3	0,6	21,2
	overig	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	onbekend	0,0	2,6	0,0	1,9	0,0	1,3	1,5
	totaal	27,9	26,2	24,3	22,8			
vmbo kl	vo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	mbo	24,9	0,5	26,0	0,5	26,0	0,4	25,3
	overig	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	onbekend	0,0	1,4	0,0	1,1	0,0	0,9	1,0
totaal	26,9	27,7	27,3	26,3				
vmbo gl	vo	0,2	0,0	0,4	0,0	0,3	0,0	0,3
	mbo	5,3	0,1	5,5	0,0	5,7	0,0	5,5
	overig	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	onbekend	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,1	0,2
	totaal	5,8	6,1	6,2	6,0			
vmbo tl	vo	7,2	0,0	8,6	0,0	8,7	0,0	8,5
	mbo	31,4	0,6	31,0	0,5	31,4	0,4	31,3
	hbo	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0
	overig	0,1	0,0	0,2	0,0	0,3	0,1	0,2
	onbekend	0,0	1,6	0,0	1,5	0,0	1,3	1,3
totaal	41,0	41,9	42,2	41,3				
havo	vo	1,8	0,0	2,0	0,0	1,7	0,0	1,6
	mbo	1,5	0,2	1,5	0,2	1,5	0,2	1,4
	hbo	29,8	2,2	31,0	2,4	32,2	2,9	32,0
	wo	.	0,1	.	0,1	.	0,1	.
	overig	0,2	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,3
	onbekend		2,5		2,4	0,0	2,5	5,3
totaal	38,4	39,8	41,4	40,6				
vwo	mbo	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	hbo	4,0	0,6	4,0	0,6	4,1	0,8	4,5
	wo	21,0	2,3	21,7	2,5	22,9	3,0	24,2
	overig	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	onbekend	0,0	1,4	0,0	1,4	0,0	1,6	5,4
totaal	29,4	30,3	32,4	34,1				
Totaal vo gediplomeerden		169,3	172,0	173,9	171,1			

6 | Voortgezet onderwijs

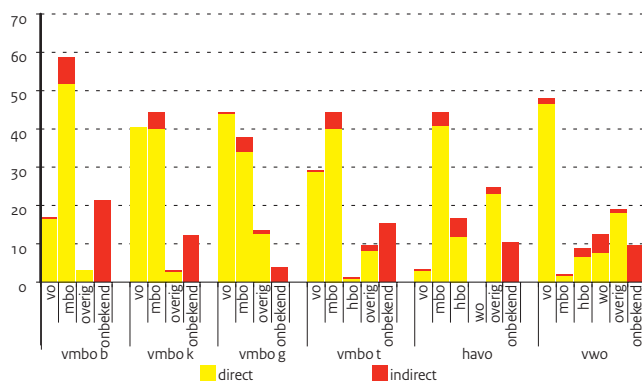
Stromen en rendement vo

Het aantal ongediplomeerde leerlingen dat jaarlijks een andere opleiding kiest laat over de afgelopen vier jaren een relatief constant beeld zien (tussen de 32000 en 34000 leerlingen). Er is een mogelijk aantal oorzaken die deze keuze bepalen zoals bb-leerlingen die tijdens het schooljaar alsnog worden ingeschreven bij een vmbo-k opleiding, vmbo-leerlingen die tussentijds overstappen naar de theoretische leerweg of het mbo. Ook vanuit de theoretische leerweg naar het havo en ook havisten die tussentijds overstappen naar het mbo.

De tussentijdse overstap naar het mbo wordt deels veroorzaakt door de maximale verblijfsduur in het vmbo en onderbouw vo. Voor andere leerlingen is een beroepskeuze bepalend. Andere keuzes zijn vavo, particulier onderwijs, politie- en defensieopleidingen.

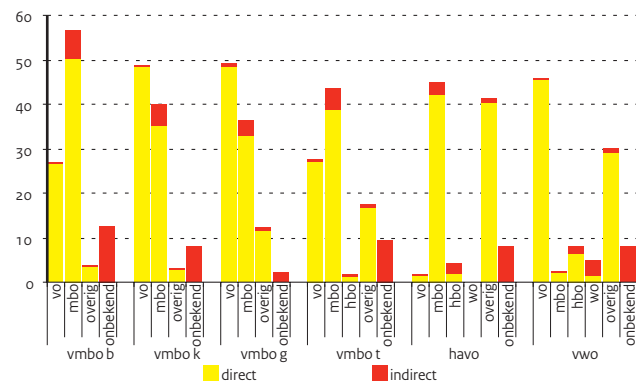
Figuur 6.8 | Ongediplomeerden naar bestemming (1)

Als percentage van totaal ongediplomeerde uitstroom per onderwijssoort, 2005



Figuur 6.9 | Ongediplomeerden naar bestemming (2)

Als percentage van totaal ongediplomeerde uitstroom per onderwijssoort, 2008



Bron

OCW (DUO: onderwijsmatrices; 1 cijfer VO;
1 cijfer MBO; 1 cijfer HO)

Toelichting

- Inclusief groen onderwijs, exclusief vavo en vmbo is inclusief lwoo
- de stroom vindt plaats in het betreffende kalenderjaar
- de uitstroom naar vo is naar een hoger of lager niveau binnen het vo
- Indirect: met een vertraging van 1 jaar doorstromen
- De gegevens over de indirecte doorstroom van ongediplomeerden in 2009 komen pas begin 2011 beschikbaar
- Totaal is direct en indirect
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 6.6 | Ongediplomeerden naar bestemming (aantal x 1.000)

herkomst	bestemming	2006		2007		2008		2009
		direct	indirect	direct	indirect	direct	indirect	direct
vmbo b lj 3-4	vo	1,7	0,1	1,7	0,0	1,8	0,0	1,6
	mbo	4,2	0,5	3,6	0,5	3,5	0,4	3,1
	overig	0,3	0,0	0,3	0,0	0,2	0,0	0,2
	onbekend	.	1,7	.	1,2	.	0,9	1,1
	totaal	8,5		7,3		6,9		6,0
vmbo k lj 3-4	vo	2,1	0,0	2,3	0,0	2,1	0,0	2,3
	mbo	1,6	0,2	1,5	0,2	1,6	0,2	1,5
	overig	0,1	0,0	0,2	0,0	0,1	0,0	0,1
	onbekend	.	0,5	.	0,4	.	0,4	0,5
	totaal	4,5		4,7		4,4		4,4
vmbo g lj 3-4	vo	0,5	0,0	0,5	0,0	0,5	0,0	0,5
	mbo	0,4	0,0	0,3	0,0	0,3	0,0	0,4
	overig	0,2	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1
	onbekend	.	0,0	.	0,0	.	0,0	0,1
	totaal	1,1		1,1		1,0		1,1
vmbo t lj 3-4	vo	1,0	0,0	0,9	0,0	1,0	0,0	1,2
	mbo	1,4	0,2	1,5	0,2	1,5	0,2	1,4
	hbo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	overig	0,6	0,0	0,7	0,0	0,6	0,0	0,7
	onbekend	.	0,6	.	0,5	.	0,4	0,5
	totaal	4,0		3,9		3,8		3,7
havo lj 4-5	vo	0,2	0,0	0,1	0,0	0,2	0,0	0,3
	mbo	3,4	0,3	3,6	0,3	4,3	0,3	4,3
	hbo	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,1
	wo	.	0,0	.	0,0	.	0,0	.
	overig	2,3	0,1	2,6	0,1	4,1	0,1	3,5
	onbekend	.	0,8	.	0,9	.	0,8	1,3
	totaal	7,7		8,0		10,2		9,4
vwo lj 4-6	vo	3,0	0,1	3,3	0,1	3,5	0,0	3,9
	mbo	0,1	0,0	0,1	0,0	0,2	0,0	0,1
	hbo	0,4	0,1	0,5	0,1	0,5	0,1	0,5
	wo	0,2	0,3	0,1	0,3	0,1	0,3	0,1
	overig	1,5	0,1	1,9	0,1	2,3	0,1	3,4
	onbekend	.	0,6	.	0,6	.	0,6	1,0
	totaal	6,5		7,1		7,7		9,1
Totaal vo ongediplomeerden		32,2		32,1		34,1		33,8

6 | Voortgezet onderwijs

Instellingen en personeel vo

Scholen

Het voortgezet onderwijs telt in het schooljaar 2009/10 644 scholen. Van deze scholen is 44 procent een brede scholengemeenschap waar zowel vmbo, havo en vwo - en bij 8 procent - ook praktijkonderwijs wordt aangeboden. Op de brede scholengemeenschappen zit 71 procent van de leerlingen. Van alle scholen behoort 27 procent tot scholengemeenschappen waar vmbo, havo of vwo en/of praktijkonderwijs wordt gegeven. De samenstelling van de scholen voor voortgezet onderwijs is in de afgelopen jaren stabiel gebleven.

In 2007 is de cumi-regeling in het voortgezet onderwijs afgeschaft en het leerplusarrangement ingevoerd. Bij het leerplusarrangement krijgen scholen extra financiering wanneer een bepaald deel van de leerlingen dat op de school is ingeschreven in armoedeprobleemcumulatiegebieden woont. In het schooljaar 2009/10 ontvangt een kwart van de scholen extra financiering. Deze middelen komen ten goede aan ruim een kwart van de leerlingen in het voortgezet onderwijs. Niet alle scholen die voor een leerplusarrangement in aanmerking komen, staan in de G4: meer dan de helft van de scholen staan in middelgrote of kleinere gemeenten.

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid in het voortgezet onderwijs is het afgelopen jaar gegroeid. Van 86,2 duizend voltijdbanen in 2008 naar 88,0 duizend in 2009. Dat komt overeen met bijna 109 duizend personen.

Aandeel vrouwen

Het aandeel vrouwelijke leerkrachten is met 43 procent redelijk stabiel. Het aandeel vrouwen in managementfuncties is het afgelopen jaar wel toegenomen, van 18 procent in 2005 naar 25 procent in 2009.

Leeftijd

Onder het onderwijzend personeel in het voortgezet onderwijs stijgt het aandeel 50-plussers: van 41 procent in 2005 naar 44 procent in 2009. Het aandeel 50-plussers verschilt sterk per regio. In veel regio's is tussen de 42 en 46 procent van het onderwijspersoneel (leraren en directie) ouder dan 50 jaar. Maar in Drenthe, Limburg en het Noorden van Noord-Holland geldt dit voor ongeveer de helft van het onderwijspersoneel. In Almere daarentegen was in 2009 iets minder dan 40 procent van het personeel ouder dan 50 jaar. Maar ook in Rotterdam is het aandeel 50-plussers - met 41,3 procent - relatief laag.

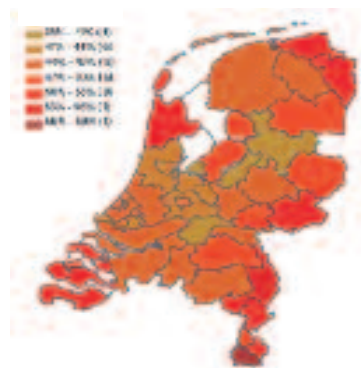
Figuur 6.10 | Leeftijdsverdeling van docenten vo

In fte's, exclusief groen onderwijs



Figuur 6.11 | Personeelsleden vo van 50 jaar en ouder

Docenten en directie naar regio, in procenten, 2009



Bron

OCW (DUO: Integrale leerlingtelling (ILT), 1 cijfer VO en BRIN)

Toelichting

- Peildatum 1 oktober
- Alle scholen die een licentie bezitten, ook als er geen leerlingen zijn ingeschreven
- LNV-leerlingen in leerjaar 1+2 op scholengemeenschappen zijn meegeteld
- Exclusief vo-leerlingen uitbesteed aan vavo

Tabel 6.7 | Scholen en leerlingen naar schoolsoorten (procentuele verdeling)

	2005		2006		2007		2008		2009	
	scholen	lln	scholen	lln	scholen	lln	scholen	lln	scholen	lln
Totaal vo (scholen x 1; lln x 1.000)	654	905	650	908	645	907	647	902	644	904
praktijkonderwijs	17	2	17	2	17	2	18	2	18	2
vbo	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
vbo/pro	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
avo cat.	3	1	3	1	2	1	2	1	2	1
vvo	6	3	6	3	6	3	6	3	6	3
avo sgs.	22	19	22	19	21	19	21	19	21	19
avo/vbo (smal)	6	3	5	3	5	3	6	3	6	3
avo/vbo met pro (smal)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
avo/vbo (breed)	34	52	35	52	36	53	36	54	36	54
avo/vbo met pro (breed)	9	18	9	18	9	17	8	16	8	17
verticale scholengemeenschappen	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1

Bron

OCW (DUO: 1 cijfer VO en BRIN)

Toelichting

- Met leerplus: scholen die in betreffende jaar extra financiering krijgen, met alle leerlingen op die scholen
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel D

Tabel 6.8 | Scholen met en zonder leerplusarrangementen, 2009 (in procenten)

	scholen	lln
Totaal (scholen x 1; lln x 1.000)	100	100
Met leerplusarrangementen	25	26
G4	11	9
G27	11	12
overig	3	5
Zonder leerplusarrangementen	75	74
G4	4	3
G27	17	15
overig	54	56

Bron

OCW (DUO: Salarisadministraties van instellingen)

Toelichting

- Peildatum 1 oktober (de beschikbare cijfers zijn opgehoogd i.v.m. het ontbreken van gegevens van een aantal instellingen)
- Exclusief personeel bekostigd door LNV. Inclusief het vo-personeel op een bve-instelling
- De categorie overig personeel bevat onderwijsondersteunend personeel en organisatie- en beheerspersoneel
- Het totaal in personen is zonder dubbelstellingen binnen de (sub)sector
- 1 fte (fulltime equivalent) komt overeen met 1 voltijd baan
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel D

Tabel 6.9 | Kerncijfers personeel voortgezet onderwijs

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Personeelsterkte (fte's x 1.000)	82,8	84,4	85,8	86,2	88,0
directie	3,8	4,0	3,9	3,9	4,2
docenten	61,6	63,1	64,2	63,7	64,0
overig personeel	17,4	17,3	17,8	18,5	19,7
B) Personen (aantal x 1.000)	101,1	102,6	104,5	105,2	108,5
directie	3,8	4,1	3,9	4,0	4,3
docenten	74,2	75,6	77,0	76,6	77,3
overig personeel	23,2	23,0	23,7	24,6	26,9
C) Percentage vrouwen (op basis van fte's)	40	41	43	43	44
directie	18	19	21	22	25
docenten	40	41	42	43	43
overig personeel	46	48	49	49	50
D) Percentage 50 jaar en ouder (op basis van fte's)	43	43	44	45	46
directie	68	70	71	71	71
docenten	41	41	42	43	44
overig personeel	42	43	44	46	47

6 | Voortgezet onderwijs

Profielkeuze vo

In het schooljaar 1999/00 zijn voor alle leerlingen in het havo en vwo de profielen ingevoerd. Naast de enkelvoudige profielen kunnen ook profielcombinaties worden gekozen. De belangrijkste combinatieprofielen zijn de combinaties Natuur en Techniek / Natuur en Gezondheid en Economie en Maatschappij / Cultuur en Maatschappij. Andere combinaties komen ook wel voor, maar het aantal leerlingen dat daarvoor kiest bedraagt nog geen honderd. In tabel 6.10 zijn deze combinaties dan ook weggelaten.

In vwo-4 kiest een relatief groot aantal leerlingen voor een profielcombinatie. Dit wordt deels veroorzaakt door scholen die de profielkeuze uitstellen. Zij bieden dan twee stromen aan (de natuur- en de maatschappijstroom). Tussen vwo-4 en vwo-5 worden de verschillen in profielkeuze kleiner. In vwo-6 was de profielkeuze sinds 2005/06 tot 2009/10 stabiel. Vanaf 2009 zien we een stijging bij de keuze voor de profielcombinatie Natuur en Techniek en Natuur en Gezondheid van 11 procent.

De havoleerlingen kiezen minder vaak voor een combinatieprofiel dan leerlingen in het vwo.

In 2009 kiest in vwo-5 54 procent van de leerlingen voor een exact profiel, terwijl maar 36 procent van de havo-leerlingen exact kiest. In het examenjaar liggen deze percentages voor het vwo iets lager (52 procent). Voor het havo blijft het percentage ongeveer gelijk (35 procent).

In 2007 treden in het vierde leerjaar opvallende verschuivingen op. In het havo loopt de keuze voor Cultuur en Maatschappij terug ten gunste van het profiel Economie en Maatschappij, terwijl het vierde leerjaar vwo een opvallende verschuiving van combinatieprofielen naar Natuur en Techniek te zien geeft.

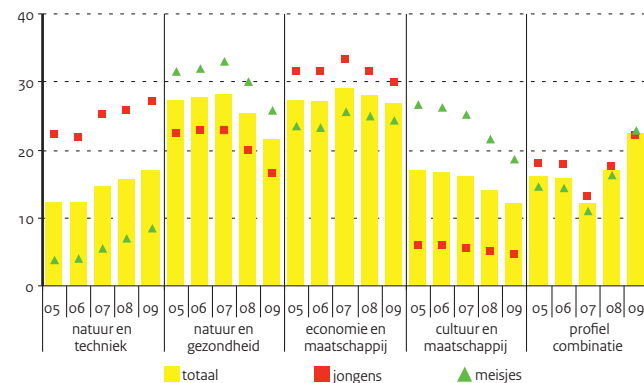
Door een wijziging van de profielregeling en verscherping van de exameneisen bestond de angst dat meer leerlingen voor Cultuur en Maatschappij zouden kiezen. Dit blijkt niet het geval te zijn. Een mogelijke verklaring daarvoor ligt hoogstwaarschijnlijk in de vernieuwde tweede fase, die per 2007 van kracht is geworden (geen heel/deelvakken meer en grotere keuzemogelijkheden binnen het profiel). Dit beeld is ook in 2009 zichtbaar. In het havo is het deel van de leerlingen dat voor een combinatieprofiel kiest stabiel over de leerjaren 4 en 5. Het gaat hierbij om een relatief klein deel van de leerlingen, namelijk 4 procent. Echter, in het vwo gaat het in 2009/10 in het vierde leerjaar om een kwart van de leerlingen. Dit percentage loopt in het examenjaar slechts met enkele procenten terug tot 22 procent. In 2008 ging het nog om 6 procent. Waarschijnlijk zoeken leerlingen in het examenjaar meer veiligheid in het combinatieprofiel in verband met de aangescherpte eisen die vanaf 2008 aan profielen worden gesteld.

Verschillen in keuze tussen jongens en meisjes

Het verschil in keuze tussen jongens en meisjes blijkt nog steeds duidelijk aanwezig. In het vierde leerjaar van het havo kiest 42 procent van de jongens en 28 procent van de meisjes een exact profiel. Bij het vwo liggen deze percentages op 62 procent bij de jongens en 51 procent bij de meisjes. Bij het vwo valt op dat een klein deel van de meisjes kiest voor het profiel Natuur en Techniek. Het deel van de meisjes dat voor dit profiel kiest, 8 procent, is in vergelijking met 2006 verdubbeld. Een klein deel van de jongens kiest voor het profiel Cultuur en Maatschappij en dit percentage blijft in vergelijking met 2008 gelijk. Dit zien we ook bij het havo.

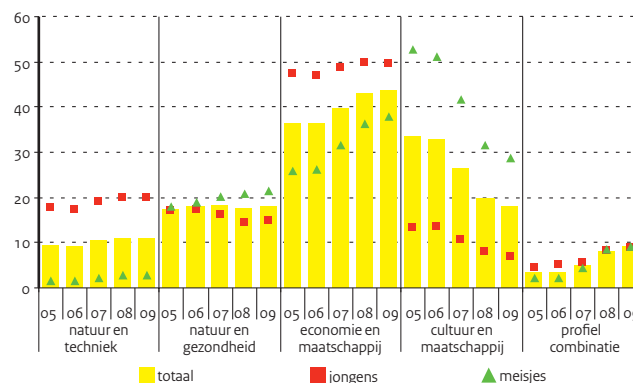
Figuur 6.12 | Vwo-leerlingen in de profielen

Als percentage van alle vwo-leerlingen in de profielen, vwo 4, 5 en 6



Figuur 6.13 | Havo-leerlingen in de profielen

Als percentage van alle havo-leerlingen in de profielen, havo 4 en 5



Bron

OCW (DUO: Integrale leerlingtelling (ILT) en 1 cijfer VO)

Toelichting

- Peildatum 1 oktober
- Overige profielcombinaties hebben weinig leerlingen, meestal veel minder dan 1 procent. Daarom zijn ze hier niet weergegeven

Tabel 6.10 | Havo- en vwo-leerlingen in de profielen (aantal x 1.000)

	2005		2006		2007		2008		2009	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Totaal havo 4	53	100	55	100	58	100	58	100	58	100
natuur en techniek (nt)	5	10	5	9	7	11	7	12	7	12
natuur en gezondheid (ng)	10	18	10	18	10	18	10	18	11	19
economie en maatschappij (em)	19	36	20	36	24	42	25	44	26	44
cultuur en maatschappij (cm)	17	33	18	32	12	21	11	19	10	17
profielcombinatie (nt/ng)	1	2	1	2	2	4	3	5	3	5
profielcombinatie (em/cm)	1	2	1	2	2	3	2	3	2	3
Totaal havo 5	44	100	45	100	47	100	48	100	50	100
natuur en techniek (nt)	4	9	4	9	4	9	5	10	5	11
natuur en gezondheid (ng)	7	17	8	18	9	19	8	17	9	18
economie en maatschappij (em)	16	37	17	37	17	37	20	42	22	43
cultuur en maatschappij (cm)	15	34	15	34	15	33	10	21	9	19
profielcombinatie (nt/ng)	1	2	1	2	1	2	3	6	3	6
profielcombinatie (em/cm)	0	1	0	1	0	1	2	3	2	3
Totaal vwo 4	40	100	41	100	43	100	42	100	43	100
natuur en techniek (nt)	4	10	4	10	7	16	7	17	7	17
natuur en gezondheid (ng)	9	22	9	22	10	22	9	22	9	22
economie en maatschappij (em)	8	20	9	21	11	25	11	25	11	26
cultuur en maatschappij (cm)	5	12	5	12	5	12	4	10	4	10
profielcombinatie (nt/ng)	8	21	9	21	7	16	7	17	7	17
profielcombinatie (em/cm)	6	15	6	15	4	8	4	9	4	8
Totaal vwo 5	36	100	39	100	40	100	40	100	41	100
natuur en techniek (nt)	5	14	5	14	6	14	7	17	7	18
natuur en gezondheid (ng)	11	31	12	32	13	32	9	23	9	22
economie en maatschappij (em)	11	31	12	31	13	32	11	28	11	28
cultuur en maatschappij (cm)	7	19	7	19	7	18	6	14	5	12
profielcombinatie (nt/ng)	2	5	2	4	2	4	5	13	6	14
profielcombinatie (em/cm)	0	1	0	1	0	1	2	5	2	6
Totaal vwo 6	32	100	33	100	36	100	38	100	36	100
natuur en techniek (nt)	4	14	4	13	5	13	5	13	6	16
natuur en gezondheid (ng)	10	30	10	31	11	32	12	32	7	20
economie en maatschappij (em)	10	32	10	31	11	31	12	32	10	27
cultuur en maatschappij (cm)	6	20	7	20	7	19	7	18	5	14
profielcombinatie (nt/ng)	1	4	1	4	2	4	2	5	6	16
profielcombinatie (em/cm)	0	1	0	1	0	1	0	1	2	6



Studievoortgang in het vo

Niet iedere leerling doorloopt de reguliere weg in het voortgezet onderwijs. Er zijn tal van individuele loopbanen door het voortgezet onderwijs (vo) mogelijk. Leerlingen met verschillende achtergronden vragen om verschillende schoolloopbanen.

Van de leerlingen die in 2004/05 in de brugklas zaten, is onder andere gekeken welke onderwijssoort ze volgen in 2008/09. Na 5 jaar dat de brugklassers zijn gevolgd, zat ruim een kwart op de havo en éénvijfde op het vwo. Bijna 22 procent had met een diploma op vmbo-bl/kl-niveau het voortgezet onderwijs verlaten; 17 procent had dit met een diploma voor de gemengde of theoretische leerweg van het vmbo gedaan en bijna 9 procent had zonder diploma het vo verlaten. De overige 7 procent volgde nog een vmbo-opleiding. Het onderwijs dat een leerling volgt, hangt samen met de thuissituatie van de leerling. Zo zaten leerlingen die enig kind zijn in hun vijfde jaar minder vaak op het vwo dan leerlingen met één of twee broertjes of zusjes. Kinderen uit een gezin met twee ouders of verzorgers zaten beduidend vaker op de hogere niveaus in het vo dan kinderen uit een eenoudergezin.

Vmbo examens

Vmbo-leerlingen die zonder vertraging hun gang door het vo doorlopen, doen aan het eind van hun vierde jaar examens, in dit geval in 2007/08. Ongeveer 43 procent van de gevolgde brugklassers haalden in dat jaar hun vmbo-diploma, waarvan bijna 24 procent in vmbo-bl, 27 procent in vmbo-kl en bijna de helft in vmbo-gl/tl. Deze leerlingen hebben dus in de reguliere vier jaar hun vmbo-diploma behaald.

Marokkaanse en Turkse leerlingen met een vmbo-gl/tl-diploma kozen met respectievelijk 30 en 27 procent aanzienlijk vaker om naar het havo te gaan dan autochtone leerlingen (19 procent).

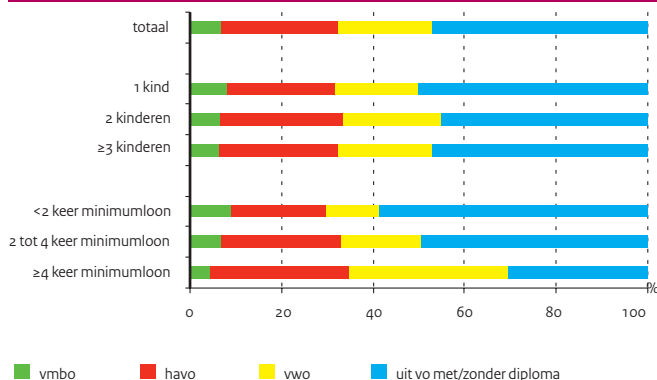
Doorstroom naar het mbo zonder diploma

Van de brugklassers uit 2004/05 is 9 procent tot en met het begin van schooljaar 2008/09 zonder diploma uit het bekostigde voortgezet onderwijs gestroomd. Ruim de helft van deze leerlingen volgde in schooljaar 2008/09 een mbo-opleiding. De grootste groep (26 procent) die een mbo-opleiding volgde, deed dit op niveau 2 (basisberoepsbeoefenaar) en 15 procent volgde een opleiding op niveau 1 (assistentopleiding). Ruim 12 procent deed een mbo-opleiding op de niveaus 3 of 4. De overige uitstromers uit het vo zonder diploma waren bijvoorbeeld naar het praktijkonderwijs, particuliere onderwijs of speciale scholen gegaan of hebben hun onderwijsloopbaan (tijdelijk) gestaakt.

Niet-westers allochtone leerlingen verlieten vaker het vo zonder diploma dan autochtone leerlingen. Onder leerlingen met een Antilliaanse of Arubaanse herkomst lag dit aandeel het hoogst; ruim één op de vijf van hen stroomde zonder diploma uit het vo. Het aandeel dat doorging in het mbo is daarnaast ook nog eens het laagst van de grootste niet-westerse herkomstsgroepen. Jongeren zonder broertjes of zusjes stroomden vaker zonder diploma uit het voortgezet onderwijs dan jongeren met één of twee broertjes of zusjes. Hetzelfde geldt voor kinderen uit een eenoudergezin van wie 15 procent zonder diploma uit het vo was gestroomd, terwijl dit onder kinderen uit een tweeoudergezin 6 procent was. Jongeren uit gezinnen met lagere inkomsten hadden ook een hoger uitstroom percentage zonder diploma dan jongeren uit gezinnen met hogere inkomsten.

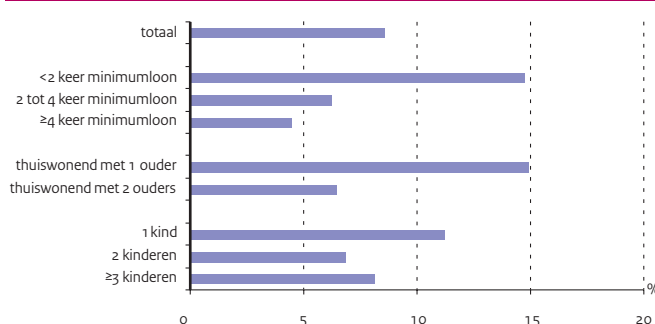
Figuur 6.14 | Brugklasleerlingen in hun vijfde jaar

Onderwijspositie in 2008/09 naar aantal kinderen in huishouden en inkomsten van het huishouden, brugklascohort 2004/05



Figuur 6.15 | Ongediplomeerde uitstroom

Uitstroom uit het vo zonder diploma tot en met het begin van 2008/09, brugklascohort 2004/05



Tabel 6.11 | Brugklasleerlingen uit 2004/05 zonder diploma en hun onderwijspositie in het mbo in 2008/09

Bron

<http://statline.cbs.nl>

Toelichting

- Het gaat hier om de leerlingen die in schooljaar 2004/05 voor het eerst in leerjaar 1 van het voortgezet onderwijs zaten
- Het totaal is inclusief een kleine groep leerlingen van wie de achtergrondkenmerken onbekend zijn
- De inkomsten betreffen de inkomsten uit arbeid en uitkeringen van alle leden in het huishouden waartoe de leerling eind september van 2004 behoorde
- De cijfers over 2008/09 zijn voorlopig

	Totaal		waaronder uit vo zonder diploma in 2008/09			
	waaronder naar het mbo in 2008/09					
			totaal	niveau 1	niveau 2	niveau 3-4
	x 1.000	%				
Totaal	185,6	9	52	15	26	12
Geslacht						
jongens	94,3	10	53	17	27	10
meisjes	91,3	7	52	12	24	16
Herkomstgroepering						
autochtonen	144,0	6	59	15	28	17
westers allochtonen	11,7	12	40	11	20	9
niet-westerse allochtonen	28,7	18	49	16	26	7
w.v.						
Turken	6,7	18	59	20	33	7
Marokkanen	5,7	19	58	19	32	6
Surinamers	4,9	12	60	20	32	9
Antillianen en Arubanen	2,1	21	46	21	21	4
overige niet-westerse allochtonen	9,3	19	33	10	17	6
Aantal kinderen in huishouden						
1 kind	18,6	11	53	17	27	10
2 kinderen	87,3	7	57	16	28	13
3 kinderen	52,2	7	56	15	26	15
4 of meer kinderen	24,0	11	54	15	26	13
Gezinstype						
thuiswonend met 2 ouders	154,0	6	57	14	27	16
thuiswonend met 1 ouder	27,2	15	54	20	27	7
overig huishouden	0,4	42	35	7	19	10
Inkomstenniveau huishouden						
<2 keer minimumloon	45,9	15	53	18	27	8
2 tot 4 keer minimumloon	85,9	6	61	15	30	16
≥4 keer minimumloon	50,4	4	49	8	20	21



Verdeling over de onderwijssoorten

De verdeling van de leerlingen over de onderwijssoorten van het voortgezet onderwijs naar herkomstgroepering is het beste te vergelijken met behulp van de aantallen leerlingen in leerjaar 3. In dat leerjaar hebben bijna alle leerlingen hun keuze voor een onderwijssoort gemaakt.

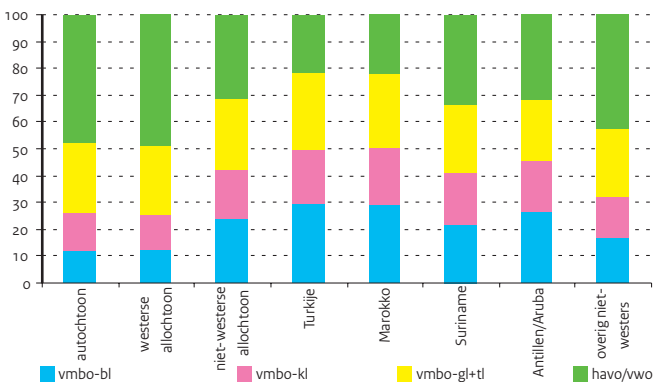
Leerlingen van niet-westers allochtone herkomst volgen in het voortgezet onderwijs vaker een opleiding binnen het vmbo dan autochtone leerlingen en leerlingen van westers allochtone herkomst. Binnen het vmbo volgen zij vaker de lagere leerwegen. Bij het volgen van hun vmbo-opleiding krijgen niet-westers allochtone leerlingen vaker extra ondersteuning via een indicatie voor het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). Voor een groot deel hangt dit samen met hun oververtegenwoordiging in de lagere leerwegen, waar een indicatie voor lwoo vaker voorkomt. Binnen de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo hebben niet-westers allochtone leerlingen namelijk bijna even vaak een lwoo-indicatie als autochtone leerlingen. Surinaamse leerlingen hebben zelfs het minst vaak een lwoo-indicatie binnen vmbo-bl. Binnen de kaderberoepsgerichte leerweg hebben niet-westers allochtone leerlingen wel wat vaker een lwoo-indicatie. In het schooljaar 2008/09 volgde ruim 42 procent van de niet-westers allochtone leerlingen in leerjaar 3 een opleiding in de basis- of kaderberoepsgerichte leerweg tegen ruim een kwart van de overige leerlingen. De deelname aan de gemengde en theoretische leerwegen van het vmbo is voor alle onderscheiden groepen met ongeveer 26 procent vrijwel gelijk. Bijna de helft van de autochtone leerlingen zat op het havo of vwo tegenover 31 procent van de niet-westers allochtone leerlingen. Met name de leerlingen met een Turkse en Marokkaanse achtergrond gaan maar weinig naar het havo en het vwo.

Sector- en profielkeuze

Niet-westers allochtone leerlingen kiezen opvallend veel vaker voor een economische richting dan autochtone leerlingen. Dit geldt vooral binnen het vmbo. 'Economie' is daar de meest gekozen sector voor niet-westers allochtone jongens. Ook de niet-westers allochtone meisjes kiezen veel vaker dan de autochtone meisjes voor deze sector. Autochtone jongens kiezen in het vmbo het meest voor 'Techniek', terwijl bij de meisjes de sector 'Zorg en welzijn' het meest populair is. De sector 'Landbouw en natuurlijke omgeving' wordt door de leerlingen met een niet-westers allochtone herkomst nauwelijks gekozen. In het havo kiezen de jongens het meest voor het profiel 'Economie en Maatschappij'; vooral de niet-westers allochtone jongens. Bij de meisjes heeft 'Economie en Maatschappij' de koppositie van 'Cultuur en Maatschappij' overgenomen. Deze trend is sinds de invoering van de vernieuwde tweede fase zichtbaar. In de laatste twee leerjaren van het vwo kiezen de jongens redelijk verdeeld tussen de twee natuurprofielen en 'Economie en Maatschappij'. Door autochtone jongens worden 'Natuur en Techniek' en 'Economie en Maatschappij' het vaakst gekozen. Onder niet-westers allochtone leerlingen waren dit 'Natuur en Gezondheid' en 'Economie en Maatschappij'. 'Natuur en Techniek' is bij hen iets minder in trek. Meisjes van beide herkomstgroeperingen kiezen op het vwo het meest voor 'Natuur en Gezondheid', gevolgd door 'Economie en Maatschappij'. Door de stijging in populariteit van 'Economie en Maatschappij' zijn er nauwelijks meer verschillen in profielkeuze tussen autochtone en niet-westers allochtone meisjes op het vwo. Tot slot is het aantal vwo-leerlingen dat in 2008/09 een combinatie van de twee natuurprofielen of van de twee maatschappijprofielen volgde gestegen. Ook dit is zichtbaar sinds de invoering van de vernieuwde tweede fase.

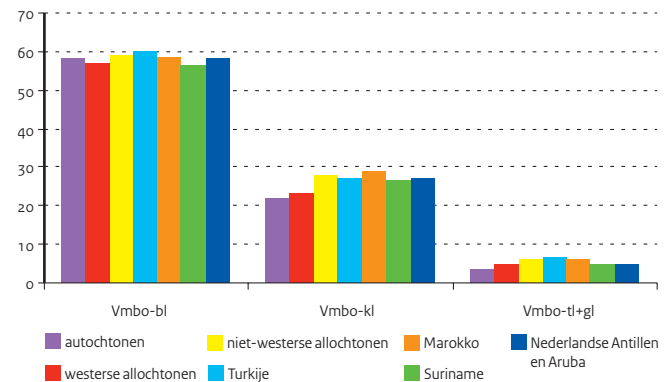
Figuur 6.16 | Autochtone en allochtone vo-leerlingen

Verdeling van leerlingen in vo leerjaar 3 over onderwijssoorten 2008/09



Figuur 6.17 | Autochtone en allochtone leerlingen met indicatie lwoo

In procenten van de totale groep vmbo-leerlingen per leerweg, 2008/09



Tabel 6.12 | Leerlingen in vo leerjaar 3, verdeling over onderwijssoorten, 2008/09

	Totaal vmbo, leerwegen					Algemeen		havo	vwo	Aandeel	Aandeel
	leerjaar 3					ongedeeld		lwo van		lwo van	
	x 1 000	bl	kl	gl	tl	tl		tot. vmbo	vmbo-bl		
Autochtoon	154,7	12	14	9	17	3	21	23	21	59	
Westerse allochtoon	12,2	12	13	6	19	4	21	25	22	56	
Niet-westerse allochtoon	29,1	24	19	5	21	3	15	13	30	59	
Turkije	6,7	29	20	7	22	3	12	7	32	60	
Marokko	5,9	29	22	5	22	1	13	8	32	58	
Suriname	5,0	21	19	4	21	4	16	13	27	54	
Antillen/Aruba	2,1	27	19	6	17	4	14	14	31	57	
overig niet-westers	9,4	17	15	5	20	4	18	20	30	62	

Bron

<http://statline.cbs.nl>

Toelichting

- Naar herkomstland in procenten van totaal aantal in leerjaar 3 (absoluut totaal in eerste kolom, exclusief van wie de herkomst onbekend is)
- Algemeen ongedeeld: leerlingen hebben nog geen keuze gemaakt tussen havo en vwo
- Exclusief praktijkonderwijs, incl. vmbo-afdelingen van de Agrarische Opleidingscentra
- De cijfers over 2008/09 zijn voorlopig

Tabel 6.13 | Leerlingen in vmbo leerjaar 3 en 4, verdeling over sectoren, 2008/09 (in procenten)

	Jongens						Meisjes					
	Landb. en Zorgen			Econ. Techn. Combi.			Landb. en Zorgen			Econ. Techn. Combi.		
	nat. omg. welzijn			nat. omg. welzijn			nat. omg. welzijn			nat. omg. welzijn		
	x 1.000						x 1.000					
Autochtoon	54,5	14	7	21	50	8	46,7	19	53	18	4	6
Niet-westerse allochtoon	13,4	3	6	48	37	6	12,6	3	48	42	3	4
Turkije	3,6	2	5	52	36	6	3,5	1	48	45	2	4
Marokko	3,2	2	5	52	36	5	3,0	3	47	45	3	3
Suriname	2,2	3	7	46	38	6	2,1	5	44	44	4	3
Antillen/Aruba	1,0	4	8	36	44	8	1,0	5	56	31	4	4
overig niet-westers	3,4	3	8	46	35	7	3,0	5	48	39	4	5

Bron

<http://statline.cbs.nl>

Toelichting

- Zonder theoretische leerweg

Tabel 6.14 | Havo- en vwo-leerlingen, verdeling over profielen, 2008/09 (in procenten)

	havo leerjaar 4 en 5					vwo leerjaar 5 en 6				
	Totaal		naar profiel			Totaal		naar profiel		
	x 1000	nt	ng	em	cm	x 1000	nt	ng	em	cm
autochtonen, jongens	42,5	27	21	50	9	30,4	37	31	36	8
autochtonen, meisjes	43,7	7	26	40	36	35,1	14	40	29	28
Niet-westerse allochtonen										
jongens	5,9	20	18	58	10	3,2	31	36	35	7
meisjes	6,4	6	21	46	34	3,9	14	40	31	23
Jongens										
Turkije	1,2	18	17	63	8	0,5	26	34	45	6
Marokko	1,0	12	12	70	10	0,3	28	31	46	8
Suriname	1,0	19	17	57	11	0,5	33	32	37	6
Antillen/Aruba	0,3	23	22	51	11	0,2	29	33	42	9
overig niet-westers	2,3	24	21	53	10	1,7	33	40	29	6
Meisjes										
Turkije	1,3	8	24	46	30	0,5	10	45	30	22
Marokko	1,1	6	15	49	36	0,5	13	33	37	25
Suriname	1,2	4	17	48	36	0,7	13	35	38	22
Antillen/Aruba	0,4	6	25	41	33	0,3	14	34	31	31
overig niet-westers	2,4	7	23	45	33	0,2	16	43	27	23

Bron

<http://statline.cbs.nl>

Toelichting

- Exclusief Engelse Stroom (havo-niveau) en Internationaal Baccalaureaat (vwo-niveau)
- De percentages van de profielen tellen op tot meer dan 100 procent, omdat een deel van de leerlingen een dubbel profiel kiest (meestal binnen de hoofdrichting)
- De cijfers over 2008/09 zijn voorlopig

7 | Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie Stelsel en financiën bve

Stelsel

De Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB, ingevoerd op 1 januari 1996) regelt het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en de educatie.

Een mbo-student kan kiezen uit de beroepsopleidende leerweg (bol) en de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). De bol is zowel in voltijd (vt) als in deeltijd (dt) te volgen. Bij de bbl ligt de nadruk op leren in de praktijk, dat minimaal 60 procent van de totale studieduur omvat.

Er zijn binnen het mbo vier kwalificatieniveaus te onderscheiden: assistentopleiding (niveau 1), basisberoepsopleiding (niveau 2), vakopleiding (niveau 3) en middenkader- en specialistenopleiding (niveau 4).

Het mbo kent vier sectoren: Dienstverlening- en Gezondheidsonderwijs (DGO), Techniek, Economie en Landbouw en natuurlijke omgeving (of groen onderwijs). Groen onderwijs wordt door het ministerie van LNV bekostigd.

Educatie, het onderwijs voor volwassenen, bestaat uit voortgezet algemeen volwassenen onderwijs (vavo) en basiseducatie. Vavo staat bekend als 'tweede kans onderwijs' (vmbo (theoretische leerweg), havo en vwo). Basiseducatie bevat breed maatschappelijk functioneren, sociale redzaamheid en Nederlands als tweede taal (NT2). Basiseducatie is een eerste stap op weg naar verdere scholing en ontwikkeling.

De gepresenteerde cijfers zijn exclusief groen onderwijs (LNV), tenzij anders is vermeld.

Bekostiging

De bve-sector heeft in 2009 ruim 3,5 miljard euro van OCW ontvangen. Dit bedrag wordt over de instellingen verdeeld op basis van het aantal deelnemers, het aantal afgegeven diploma's en de omvang van de voorbereidende en ondersteunende activiteiten (VOA). Instellingen kunnen daarnaast onderwijsactiviteiten voor derden verrichten, 'contractactiviteiten' genoemd.

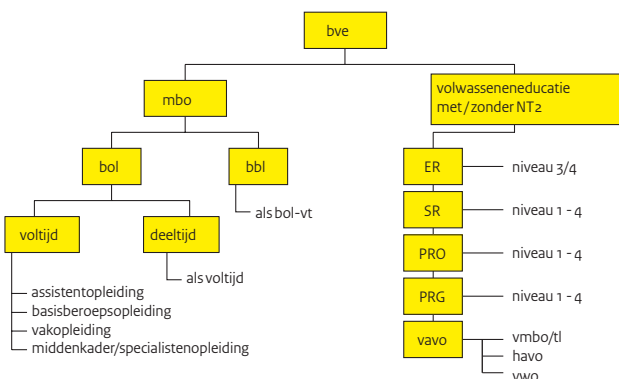
De gemeenten ontvingen in 2009 in totaal een bedrag van 202 miljoen euro van OCW voor educatie, verdeeld op basis van het aantal volwassen inwoners, het aantal allochtone volwassenen en het aantal volwassenen met een onderwijsachterstand. De gemeenten besteden het onderwijs uit aan de Regionale Opleidingencentra (ROC's).

De Kenniscentra Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (KBB's) worden door OCW bekostigd op basis van het aantal kwalificaties dat ze hebben ontwikkeld en onderhouden, het aantal leerbedrijven dat ze hebben erkend en het aantal beroepspraktijkvormingsplaatsen (bpv-plaatsen) bij leerbedrijven dat feitelijk door deelnemers is bezet. In 2009 ontvingen de KBB's 111 miljoen euro.

Een student betaalt les- of cursusgeld. Een student kan in aanmerking komen voor studiefinanciering, wanneer deze 18 jaar of ouder is en een eenvoltdopleiding volgt. Voor bol-studenten onder de 18 jaar kunnen de ouders een tegemoetkoming in de schoolkosten krijgen.

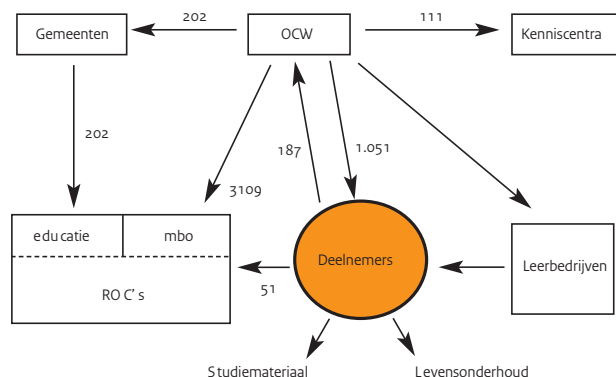
Figuur 7.1 | Opleidingsstructuur bve

2008



Figuur 7.2 | Financieringsstromen bve

Bedragen 2009 (x € 1 mln)



Bron

OCW

CBS: bevolkingsprognose

Toelichting

- B) Met ingang van 2005 zijn de lesgelden afgeschaft voor deelnemers tot en met 17 jaar
- C) OCW-uitgaven per deelnemer: totaal gesaldeerde OCW-uitgaven en ontvangsten exclusief apparaatskosten gedeeld door totaal aantal deelnemers op peildatum 1 oktober FES-gelden binnen de ontvangsten worden niet gesaldeerd
- C) Voor de uitgaven per deelnemer is voor de deelnemers uitgegaan van wegingsfactoren per onderwijssoort
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Tabel 7.1 | Financiële kerncijfers beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
Totaal uitgaven	2.857,6	3.147,2	3.204,3	3.345,2	3.517,5
middelbaar beroepsonderwijs	2.382,8	2.751,3	2.865,0	2.973,8	3.108,9
educatie	258,7	248,5	189,8	197,6	202,4
specifieke stimulering / USV	75,2	.	.	27,4	45,0
kenniscentra	111,8	92,4	97,9	104,1	111,4
leren en werken	.	24,9	25,9	16,1	22,4
technocentra	9,2	9,0	9,0	9,0	10,2
Apparaatskosten	19,9	21,0	16,7	17,2	17,2
toerekening aan CFI / IBG	16,3	17,4	13,1	13,9	13,3
apparaatskosten OCW	3,6	3,6	3,6	3,3	3,9
Totaal ontvangsten (incl. Technocentra)	12,0	106,8	99,4	88,5	33,9
B) Met het beleidsterrein samenhangende uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
ontvangsten les gelden	202,3	180,0	188,7	179,9	187,2
C) OCW-uitgaven per deelnemer (x € 1.000)					
mbo	5,7	6,1	6,3	6,4	6,6
bbl	4,1	4,5	4,6	4,8	4,9
bol-vt	6,4	6,9	7,1	7,4	7,5
bol-dt	2,9	3,1	3,2	3,3	3,4
Educatie					
uitgaven reguliere educatie per volwassen inwoner van 18 t/m 64 jaar	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02

Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- Alleen instellingen met deelnemers zijn geteld
- Exclusief AOC's
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 7.2 | Kerncijfers bve-instellingen

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal aantal onderwijsinstellingen	60	61	61	60	59
ROC's	43	44	44	43	43
vakinstellingen	13	13	13	13	12
overige WEB-instellingen	4	4	4	4	4
Kenniscentra	18	17	17	17	16

7 | Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

Financiën van instellingen bve

Op grond van de financiële kengetallen solvabiliteit, liquiditeit en rentabiliteit kan worden gesteld dat de financiële positie van de bve-sector in 2008 gemiddeld genomen redelijk is. De financiële indicatoren zijn ten opzichte van 2007 wel gedaald. Zo is de solvabiliteit van 0,46 in 2007 naar 0,37 in 2008 gegaan. Ook de liquiditeit (0,80) is ten opzichte van 2007 (0,99) afgenomen, eveneens de rentabiliteit (0,2 in 2007, -1,3 in 2008).

Solvabiliteit

De solvabiliteit (eigen vermogen inclusief voorzieningen ten opzichte van het totaal vermogen) was tot in 2005 vrijwel stabiel op een niveau van circa 0,6. In 2006 is het gedaald naar 0,57, in 2007 verder naar 0,46 en in 2008 0,37.

Het eigen vermogen is in 2008 met 13 procent gedaald ten opzichte van 2007. De voorzieningen zijn ten opzichte van 2007 met 213 miljoen euro toegenomen tot 568 miljoen euro. Het aandeel van de voorzieningen in het totale vermogen is 14 procent in 2008. De langlopende schulden zijn met 177,5 miljoen euro toegenomen tot 1005,5 miljoen euro, een stijging van 21 procent. De kortlopende schulden zijn eveneens gestegen van 863,9 in 2007 tot 927,2 miljoen euro in 2008.

Liquiditeit

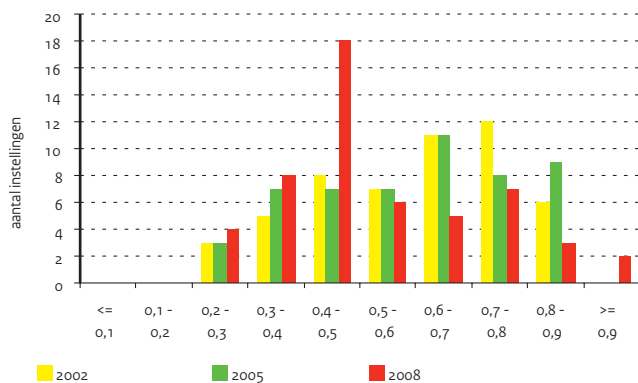
De liquiditeit (vlottende activa gedeeld door kortlopende schulden) is gedaald van 0,99 in 2007 tot 0,80 in 2008. In 2008 hebben 17 ROC's en 1 vakinstelling een liquiditeit gelijk aan of lager dan 0,60.

Rentabiliteit

De rentabiliteit (resultaat uit gewone bedrijfsvoering gedeeld door totale baten uit gewone bedrijfsvoering) is ten opzichte van 2007 gedaald (van -0,1 procent in 2007 tot -0,9 procent in 2008). Het totale exploitatieresultaat (resultaat gewone bedrijfsvoering en het buitengewone resultaat) in 2008 was -35,9 miljoen euro. In totaal werden 20 onderwijsinstellingen geconfronteerd met een negatief exploitatieresultaat.

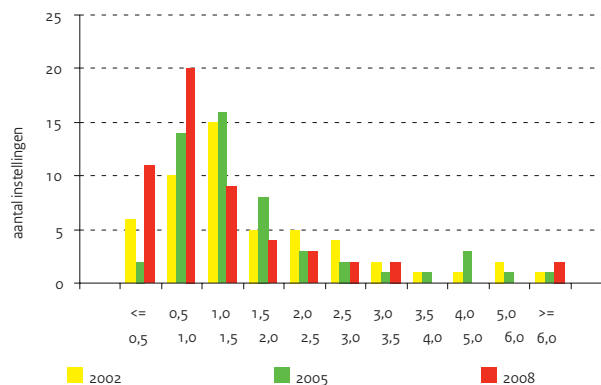
Figuur 7.3 | Solvabiliteit van bve-instellingen

Spreading solvabiliteit (inclusief voorzieningen)



Figuur 7.4 | Liquiditeit van bve-instellingen

Spreading liquiditeit (current ratio)



Bron

OCW

(DUO: Jaarrekeningen van instellingen)

Toelichting

- Deze data bevatten de gegevens van de ROC's en de Vakinstellingen
- A) Solvabiliteit: eigen vermogen (inclusief voorzieningen) / totaal vermogen
- A) Liquiditeit (current ratio): vlottende activa / kortlopende schulden
- A) Rentabiliteit gewone bedrijfsvoering: Resultaat / (totale baten + rente baten)

Tabel 7.3 | Balans- en exploitatiegegevens van bve-instellingen

	2004	2005	2006	2007	2008
A) Financiële kengetallen					
solvabiliteit (inclusief voorzieningen)	0,59	0,60	0,57	0,46	0,37
liquiditeit	1,26	1,50	1,23	0,99	0,80
rentabiliteit (in procenten)	2,4	2,3	1,9	-0,1	-0,9
B) Gecumuleerde balans bve-instellingen (x € 1 mln)					
Totaal activa	3.172,9	3.321,2	3.627,5	3.757,8	3.993,1
vaste activa	2.368,9	2.415,3	2.679,3	2.937,9	3.188,9
waarvan materiële vaste activa	2.253,0	2.344,0	2.615,4	2.882,8	3.119,6
vlottende activa	804,0	905,9	948,2	819,9	804,2
waarvan liquide middelen	475,2	586,5	645,6	487,9	483,1
Totaal passiva	3.172,9	3.321,2	3.627,5	3.757,8	3.993,1
eigen vermogen	1.582,0	1.668,7	1.731,3	1.710,8	1.492,4
voorzieningen	286,4	315,1	335,4	355,1	568,0
langlopende schulden	663,9	734,5	789,4	828,0	1.005,5
kortlopende schulden	640,6	602,9	771,4	863,9	927,2
C) Gecumuleerde exploitatierekeningen bve-instellingen (x € 1 mln)					
Baten	3.349,2	3.389,5	3.475,9	3.728,4	3.866,7
rijksbijdragen OCW	2.511,3	2.607,1	2.739,0	2.993,7	3.101,7
overige overheidsbijdragen	469,3	433,6	368,9	287,8	264,1
examengelden	1,4	1,7	1,8	1,7	42,3
baten werk i,o,v, derden	139,5	128,0	138,1	191,9	209,9
overige baten	227,7	219,1	228,1	253,3	248,7
Lasten	3.248,0	3.290,8	3.392,6	3.716,7	3.880,9
personele lasten	2.384,4	2.420,1	2.437,7	2.673,3	2.807,2
afschrijvingen	194,7	193,2	203,5	210,0	231,3
huisvestingslasten	235,3	238,0	266,0	279,6	283,9
overige instellingslasten	433,6	439,5	485,4	553,8	558,5
Saldo baten en lasten	101,2	98,7	83,3	11,7	-14,2
saldo financiële baten en lasten	-19,7	-22,0	-17,6	-16,4	-21,7
Resultaat	81,5	76,7	65,7	-4,7	-35,9
belastingen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
resultaat deelnemingen	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0
Resultaat na belastingen	81,5	76,7	65,7	-4,7	-34,9
aandeel derden in resultaat	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultaat	81,4	76,7	65,7	-4,7	-34,9
buitengewoon resultaat	-9,5	34,3	-10,5	9,4	1,7
Totaal resultaat	71,9	111,0	55,2	4,7	-33,2

7 | Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

Studenten bve

Studenten mbo

Het aantal mbo-studenten is in 2009 met 2 procent gestegen ten opzichte van 2008 tot 490 duizend (op basis van de voorlopige telling 2009). De bol-vt is met 323 duizend studenten de grootste (66 procent van het totaal aantal deelnemers). De meeste bol-vt studenten volgen een opleiding op niveau 3 of 4 (78 procent). Het aantal bbl'ers (157 duizend) is nagenoeg gelijk gebleven ten opzichte van 2008, net als het aantal bol-deeltijders (9 duizend).

Het mbo kent iets meer mannelijke studenten (52,5 procent) dan vrouwelijke studenten. Met name in de bbl is het aandeel mannen groot (63,3 procent). In bol-vt en bol-dt is het aandeel vrouwen juist groter (52,3 respectievelijk 59,9 procent).

De gemiddelde leeftijd van een mbo-student in 2009 is 18,7 jaar bij de bol-vt, 27,2 jaar bij de bbl en 32,6 jaar bij de bol-dt. Het aandeel studenten van 18 jaar of ouder in het mbo bedraagt 75 procent.

Van alle studenten in het mbo volgt in 2009 35 procent een opleiding in de sector Economie, 32 procent een opleiding in de sector Techniek en 33 procent een opleiding in de sector Dienstverlening- en Gezondheids- onderwijs.

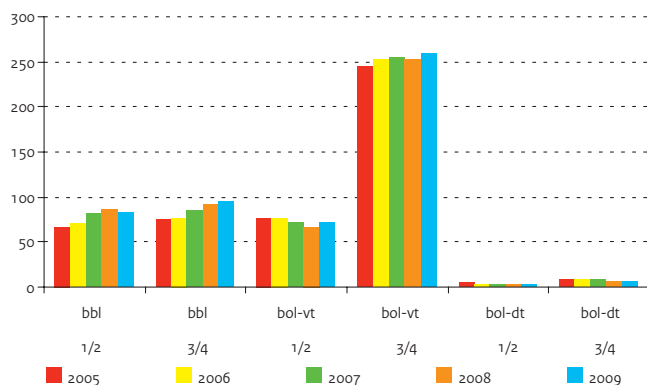
In de sector Techniek volgt 48 procent van de studenten een bbl-opleiding, veel meer dan in de sectoren DGO (25 procent) en Economie (24 procent). De sector DGO bestaat voornamelijk uit studenten op niveau 3 of 4 (83 procent), in de sectoren Techniek (58 procent) en Economie (71 procent) is dit in mindere mate het geval.

Studenten vavo

Het aantal vavo-studenten (17,1 duizend) is in 2009 bijna 11 procent meer dan in 2008. De meeste studenten (58 procent) volgen het havo.

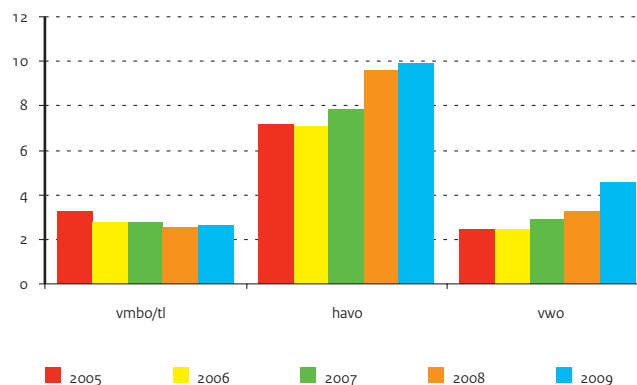
Figuur 7.5 | Studentenaantallen mbo

Aantal deelnemers (x 1.000), per leerweg en niveau (incl. groen onderwijs)



Figuur 7.6 | Studentenaantallen vavo

Aantal deelnemers (x 1.000)



Tabel 7.4 | Studenten bve (aantal x 1.000)**Bron**

OCW (DUO)

LNV: Directie Kennis

Toelichting

– Peildatum 1 oktober

– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal mbo (OCW)	453,6	464,4	477,1	479,6	489,7
bbl	124,5	129,4	147,0	156,9	157,3
bol-vt	314,9	322,0	319,0	313,1	323,2
bol-dt	14,3	13,0	11,1	9,6	9,2
Totaal mbo (groen)	25,4	25,8	26,2	27,1	29,5
bbl-groen	8,8	8,8	9,2	10,2	11,8
bol-groen	16,6	17,0	17,0	16,9	17,7
Totaal vavo	12,9	12,3	13,5	15,4	17,1
vavo (16-17 jarigen)	2,7	2,5	2,8	3,9	3,4
vavo (overigen)	10,2	9,8	10,7	11,5	13,7

Tabel 7.5 | Studenten bve naar niveau (aantal x 1.000)**Bron**

OCW (DUO)

Toelichting

– Exclusief groen onderwijs

– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal mbo (OCW)	453,6	464,4	477,1	479,6	489,7
bbl					
niveau 1	5,4	6,7	8,4	8,5	9,9
niveau 2	49,5	51,9	60,5	64,9	60,2
niveau 3	46,4	46,5	50,0	53,9	55,5
niveau 4	23,1	24,3	28,1	29,5	31,8
bol-vt					
niveau 1	13,5	12,1	10,3	9,3	9,7
niveau 2	63,1	63,6	60,5	57,9	61,0
niveau 3	67,5	70,0	70,8	70,5	74,9
niveau 4	170,7	176,3	177,4	175,4	177,6
bol-dt					
niveau 1	1,9	1,3	0,9	0,9	1,0
niveau 2	3,8	2,8	2,1	1,7	1,6
niveau 3	3,6	3,9	3,5	2,7	2,6
niveau 4	5,1	5,0	4,5	4,2	4,0
Totaal vavo	12,9	12,3	13,5	15,4	17,1
vmbo/tl	3,3	2,8	2,8	2,5	2,6
havo	7,2	7,1	7,8	9,6	9,9
vwo	2,5	2,5	2,9	3,2	4,6

7 | Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

Stromen en rendement bve

Instream

In 2008 zijn 176 duizend studenten voor het eerst in het mbo ingeschreven. Dat was ongeveer 35 procent van het totaal aantal studenten. De instroom van 'buiten het onderwijs' (indirecte instroom) bedroeg 72 duizend.

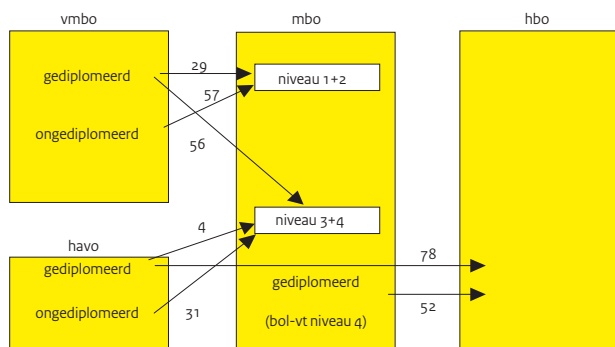
De instroom bij de bol-vt was in 2008 voor 68 procent gediplomeerde vmbo-leerlingen, voor 16 procent afkomstig van buiten het onderwijs en voor 16 procent van elders. De instroom bij de bol-dt was voor 80 procent indirect. Bij de bbl kwam 61 procent van de studenten van buiten het onderwijs, 15 procent was vmbo-gediplomeerd, 19 procent van de instroom kwam van een andere mbo-opleiding (bol-vt en bol-dt) en 5 procent van elders (vso, praktijkonderwijs, vo-ongediplomeerd, havo-gediplomeerd en educatie).

Doorstroom en uitstroom

De uitstroom ten opzichte van het totaal aantal studenten bedroeg in 2008 net als het jaar daarvoor 34 procent. Van deze groep verliet 86 procent het onderwijs. Mbo is dan ook in belangrijke mate eindonderwijs. De uitstroom naar het hbo bedroeg in 2008 13 procent. De uitstroom naar het hbo vindt vrijwel uitsluitend plaats vanuit gediplomeerden in niveau 4 van bol-vt. Ruim de helft van deze gediplomeerden stroomde direct door naar het hbo.

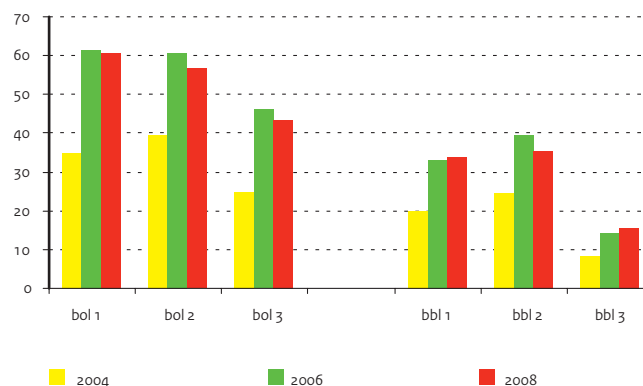
Figuur 7.7 | Doorstroom binnen de beroepskolom

Percentage van uitstroom, 2008 (gediplomeerd en ongediplomeerd, incl. groen)



Figuur 7.8 | Interne doorstroom mbo

Percentage mbo-gediplomeerden dat doorstroomt naar hoger mbo-niveau (incl. groen)



Bron

OCW (DUO: Onderwijsmatrices)

Toelichting

- Inclusief groen onderwijs
- Vanaf 2004 is het onderwijsnummer ingevoerd in de bve-sector, zodat vanaf 2005 gegevens over in- en uitstroom o.b.v. het onderwijsnummer beschikbaar zijn. Dit genereert een trendbreuk in de cijferreeksen tussen 2004 en 2005. De cijferreeksen geven vanaf 2005 een betrouwbaarder beeld
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 7.6 | In-, door- en uitstroom mbo naar herkomst en bestemming

	2004	2005	2006	2007	2008
Instroom als percentage van totaal aantal deelnemers	39	33	35	35	35
Herkomst instroom in procenten					
vmbo (zonder diploma)	4	5	4	4	3
vmbo-diploma	43	51	50	49	49
havo-diploma	1	1	1	1	1
buiten onderwijs / anders	52	43	45	47	47
Doorstroom van gediplomeerden naar hoger niveau als percentage van herkomst					
van bol 1 naar mbo 2 of hoger	35	55	61	60	61
van bol 2 naar mbo 3 of hoger	40	56	61	59	57
van bol 3 naar mbo 4	25	43	46	45	44
van bbl 1 naar mbo 2 of hoger	20	30	33	34	34
van bbl 2 naar mbo 3 of hoger	25	35	39	38	35
van bbl 3 naar mbo 4	8	11	14	15	16
Uitstroom als percentage van totaal aantal deelnemers	39	32	33	34	34
Bestemming uitstroom in procenten					
hbo	11	14	14	14	13
overig	0	1	1	1	1
buiten onderwijs	89	85	85	85	86

Tabel 7.7 | Gediplomeerden mbo en volwasseneneducatie (aantal x 1.000)

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal mbo (OCW)	135,6	137,3	141,7	146,9	150,4
waarvan extraneï	--	--	--	17,4	17,9
bbl	52,9	48,9	49,5	54,9	59,5
niveau 1	3,7	3,3	3,7	4,5	4,5
niveau 2	21,8	20,2	20,8	24,2	25,7
niveau 3	18,5	17,0	16,7	17,3	19,2
niveau 4	8,9	8,5	8,3	8,9	10,1
bol-vt	78,7	84,3	88,2	87,9	86,8
niveau 1	6,5	7,4	7,5	7,0	6,1
niveau 2	18,2	20,5	21,5	20,7	20,6
niveau 3	16,5	16,2	17,7	18,2	17,6
niveau 4	37,4	40,3	41,6	42,0	42,6
bol-dt	4,0	4,0	4,0	4,1	4,1
niveau 1	0,7	0,6	0,6	0,5	0,6
niveau 2	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9
niveau 3	0,9	0,9	1,0	1,1	1,0
niveau 4	1,7	1,6	1,5	1,5	1,6
Totaal vavo	4,4	4,8	4,6	5,2	5,7
vmbo tl	1,1	1,1	0,9	1,1	0,9
havo	2,2	2,5	2,5	2,7	3,5
vwo	1,1	1,2	1,2	1,4	1,3

Bron

OCW (DUO)

Toelichting

- Diploma behaald in schooljaar voorafgaand aan de peildatum 1 oktober
- Exclusief groen onderwijs
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

7 | Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

Instellingen en personeel bve

Instellingen

De bve-sector bestond in 2008 uit 43 ROC's (exclusief groen onderwijs), 13 vakinstellingen, 2 instellingen van een 'laatste richting' en 2 mbo-instellingen voor doven. Het aantal instellingen en de variatie in omvang (aantal deelnemers) is vrij stabiel gebleven.

Er zijn 17 branchegerichte Kenniscentra (exclusief groen onderwijs), verdeeld over drie sectoren (DGO, Economie en Techniek). De wettelijke taken van kenniscentra zijn het ontwikkelen van kwalificaties voor het middelbaar beroepsonderwijs, het controleren van de examinering door onderwijsinstellingen, het werven van nieuwe leerbedrijven (ten behoeve van beroepspraktijkvormingsplaatsen) en het bewaken van de kwaliteit van de leerbedrijven.

Werkgelegenheid in de bve-sector

De werkgelegenheid in de bve-sector (exclusief het agrarisch onderwijs) heeft zich het afgelopen jaar gestabiliseerd. In deze sector bezetten ruim 48 duizend personen ruim 38 duizend voltijdbanen.

Leeftijd

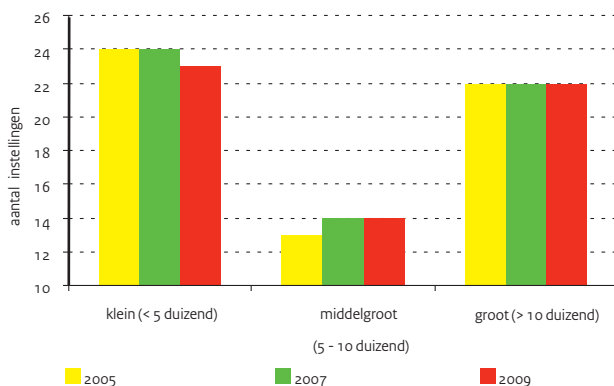
Het personeelsbestand in de bve-sector is de afgelopen jaren flink vergrijsd. Het aandeel 50-plussers onder het onderwijzend personeel is toegenomen van 49 procent in 2005 tot 57 procent in 2009.

Aandeel vrouwen

Het aandeel vrouwelijke docenten is in de bve-sector de laatste jaren licht gestegen. Van 43 procent in 2005 naar 45 procent in 2009. Het aandeel vrouwen in het management is het laatste jaar echter gedaald. Van 31 procent in 2008 naar 26 procent in 2009.

Figuur 7.9 | Omvang bve-instellingen

Naar aantal deelnemers (exclusief AOC's)



Figuur 7.10 | Leeftijdsverdeling van docenten bve

In fte's (exclusief groen onderwijs)



Bron

www.colo.nl

OCW (DUO: bekostigingstelling)

Toelichting

- Peildatum 1 oktober
- Exclusief Aequor (Landbouw)
- DGO = Dienstverlening- en Gezondheidszorg Onderwijs

Tabel 7.8 | Opleidingssectoren, kenniscentra, bijbehorende bedrijfstakken en deelnemers (x 1.000)

Sector	Kenniscentrum	Bedrijfstak /branche	2004	2005	2006	2007	2008
Totaal			449	454	464	477	479
DGO	KOC Nederland	uiterlijke verzorging	14	14	14	14	14
	Calibris	zorg en welzijn	132	136	142	147	145
Economie	Ecabo	economische en administratieve beroepen	87	84	80	82	83
	KC Handel	distributie en groothandel	44	44	44	42	40
	Kenwerk	horeca en toerisme	33	33	34	35	36
	SVO	vleessector	1	2	2	2	2
	Combinatie bedrijfstak		.	0	1	1	1
Techniek	Fundeon	bouwbedrijf, weg- en waterbouw	22	21	21	22	23
	GOC	grafische en communicatie industrie	10	8	9	10	12
	Innovam Groep	auto- en tweewielerbranche	17	16	15	15	14
	Kenteq	metaal-, elektro-, installatietechniek	46	48	49	52	52
	LIFT Group	textiel en confectie	3	3	3	3	3
	Kenwerk	voeding	2	2	2	2	2
	Savantis	schilders en reclame	8	8	8	8	9
	SH&M	hout en meubel	4	4	4	4	4
	SVGB	gezondheidstechnische beroepen	3	2	2	2	2
	PMLF	procesindustrie	12	12	13	13	13
	VOC	carrosseriebedrijf	2	2	2	2	2
	VTenL	transport en logistiek	9	10	10	11	12
	Combinatie bedrijfstak		.	4	6	7	7
Combinatie	Comb. kenniscentra	comb. bedrijf	.	1	2	3	3

Tabel 7.9 | Kerncijfers personeel bve (exclusief groen onderwijs)

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Personeelsterkte (fte's x 1.000)	36,5	37,1	38,5	38,3	38,6
directie / management	0,4	0,4	0,4	0,3	0,2
docent	22,9	23,4	24,2	23,2	22,2
overig personeel	13,2	13,2	14,0	14,7	16,2
B) Personen (aantal x 1.000)	46,0	46,4	48,0	47,8	48,5
directie / management	0,4	0,4	0,4	0,3	0,2
docent	29,1	29,5	30,2	29,0	28,1
overig personeel	16,4	16,6	17,4	18,4	20,2
C) Percentage vrouwen (op basis van fte's)	47	48	49	49	49
directie / management	29	31	32	31	26
docent	43	43	44	43	45
overig personeel	55	57	57	57	56
D) Percentage 50 jaar en ouder (op basis van fte's)	45	46	47	49	51
directie / management	72	79	81	83	69
docent	49	51	52	55	57
overig personeel	36	36	37	39	42

Bron

OCW (DUO: Salarisadministraties van instellingen)

Toelichting

- Peildatum 1 oktober (de beschikbare cijfers zijn opgehoogd i.v.m. het ontbreken van gegevens van een aantal instellingen)
- Exclusief groen onderwijs. Exclusief vo-personeel op een bve-instelling
- De categorie overig personeel bevat onderwijsondersteunend personeel en organisatie- en beheerspersoneel
- Het totaal in personen is zonder dubbeltellingen binnen de (sub)sector - 1 fte (fulltime equivalent) komt overeen met 1 voltijd baan
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel D

Arbeidsmarktpositie mbo-schoolverlaters

In het jaarlijkse schoolverlatersonderzoek van het Researchcentrum voor onderwijs en arbeidsmarkt (ROA) 2008 wordt een beeld geschetst van de bestemming van gediplomeerde mbo-schoolverlaters. Dit wordt anderhalf jaar na het verlaten van de school gemeten.

Uit het onderzoek blijkt dat meer dan de helft van de gediplomeerde bol-schoolverlaters verder leert. Bij de bbl is dat slechts 28 procent. Van de gediplomeerden kiest 63 procent een vervolgopleiding in een verwante richting. Dit geldt het sterkst bij de opleidingen in de sector Economie.

Werk en werkloosheid

Wat kans op werk betreft doet zich een duidelijk verschil voor tussen de bbl en de bol. Onder de bbl-uitstroom is er vrijwel geen werkloosheid (1 procent), zeker niet wanneer rekening gehouden wordt met het feit dat er altijd personen tijdelijk werkloos kunnen zijn omdat ze van baan aan het wisselen zijn (frictiewerkloosheid). Hierbij doen zich ook geen verschillen voor tussen de onderscheiden opleidingsniveaus. De opleidingen van de sector Gedrag en Maatschappij op niveau 3 wijken daarbij met 5 procent duidelijk af van de andere sectoren.

Onder de bol-uitstroom komt duidelijk naar voren dat de kans op werk toeneemt met het opleidingsniveau. De opleidingen op niveau 1 staan er relatief het slechtst voor. Daarbij zien we overigens ook dat de werkloosheid bij deze groep jongeren in vergelijking met meting 2007 met 6 procent-punt van 10 procent naar 16 procent is gestegen. Ook de uitstroom van bol niveau 2 kent met 8 procent een relatief hoge werkloosheid. Hierbij zijn het vooral de schoolverlaters van de Landbouwsector die het moeilijk hebben. Ook op niveau 3 wijken de opleidingen van de sector Landbouw (12 procent werkloosheid) qua werkzekerheid af van de andere sectoren. Opvallend is verder dat de opleidingen van de sector Techniek op niveau 3 met 9 procent werkloosheid een relatief lage kans op werk kennen.

De gemiddelde tijd om een baan te vinden voor schoolverlaters (intredewerkloosheid) bedraagt gemiddeld 2 weken bij de bol en minder dan een werkweek bij de bbl. Met 1,9 maanden kennen ook hier de schoolverlaters van bol niveau 1 de meest moeizame start op de arbeidsmarkt.

Een andere indicatie voor de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters is de inkomenspositie. Op niveau 3 van de bol is het bruto uurloon 9,33 euro, op niveau 4 is het bruto uurloon 10,19 euro. Het loon van afgestudeerde bol-deelnemers is lager dan van bbl-gediplomeerden. Zo kennen de werkzame gediplomeerden op niveau 3 van de bbl een bruto uurloon van 11,68 euro en is dit op niveau 4 zelfs 12,81 euro. Bbl-gediplomeerden zijn gemiddeld ouder dan bol-gediplomeerden en hebben vaak ook meer werkervaring.

Voortijdig schoolverlaters

In 2008 heeft ROA ook een landelijke steekproef gehouden onder jongeren die de opleiding in het schooljaar 2006/2007 zonder diploma hebben afgebroken. Een deel van deze jongeren kan aangemerkt worden als voortijdig schoolverlaters: jongeren die op het moment van de enquête jonger dan 23 jaar oud zijn, die niet in het bezit zijn van een startkwalificatie en die geen opleiding volgen. De groep voortijdig schoolverlaters is in de steekproef vergeleken met mbo-gediplomeerden op niveau 2.

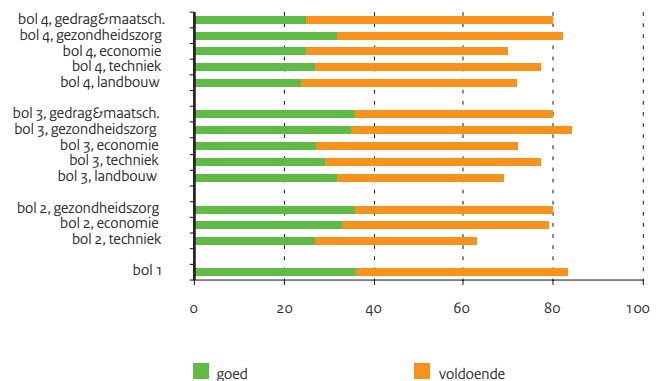
Uit de steekproef blijkt dat voortijdig schoolverlaters aanzienlijk meer moeite hebben om een baan te vinden. Van de voortijdig schoolverlaters die de bol-opleiding hebben afgebroken is 14 procent werkloos (ter vergelijking, onder de gediplomeerden van bol niveau 2 is dit 8 procent). Van de voortijdig schoolverlaters die de bbl-opleiding hebben afgebroken is dit 4 procent (gediplomeerden van bbl niveau 2: 1 procent).

Ook het vinden van werk op niveau is voor voortijdig schoolverlaters een probleem. Driekwart van de werkende voortijdig schoolverlaters van het mbo heeft een functie die maximaal een vmbo-diploma vereist. De groep voortijdig schoolverlaters kent daarnaast een significant lager percentage werkenden met een vaste aanstelling.

Voortijdig schoolverlaters verdienen minder dan mbo-gediplomeerden op niveau 2. Hun bruto uurloon ligt gemiddeld circa 15 procent lager.

Figuur 7.11 | Oordeel aansluiting opleiding-werk

Percentage dat aansluiting goed en voldoende vindt, 2008



Bron

ROA: Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt

Toelichting

- Intredewerkloosheid: het gemiddelde van het totaal aantal maanden dat schoolverlaters sinds het verlaten van de opleiding als maatschappelijke positie 'werkloos' hebben opgegeven
- Tot 2005 zijn alleen cijfers voor niveau 1 / 2 en niveau 3 / 4 gezamenlijk beschikbaar

Bron

ROA

Tabel 7.10 | Intredewerkloosheid (in maanden)

	2004	2005	2006	2007	2008
bol niveau 1	2,2	1,8	2,9	1,9	1,9
bol niveau 2	--	1,9	1,0	1,2	0,8
bol niveau 3	1,2	1,5	1,1	0,6	0,3
bol niveau 4	--	1,3	0,8	0,4	0,2
bbl niveau 1	--	--	--	0,7	0,5
bbl niveau 2	--	--	--	0,3	0,1
bbl niveau 3	--	--	--	0,3	0,1
bbl niveau 4	--	--	--	0,1	0,1

Tabel 7.11 | Arbeidsmarktpositie schoolverlaters bol en bbl, 1,5 jaar na schoolverlaten, 2008

	bol 1	bol 2	bol 3	bol 4	bbl 1	bbl 2	bbl 3	bbl 4
Intredewerkloosheid (in maanden)	1,9	0,8	0,3	0,2	0,5	0,1	0,1	0,1
Werkloosheid (in procenten)	16	8	5	3	1	1	1	1
Flexibele aanstelling (in procenten)	56	54	43	36	29	30	19	13
Verder leren (in procenten)	53	60	43	57	30	35	24	17
Eigen/verwante richting (in procenten)	53	56	76	74	52	62	77	81
Zelfde opl. opnieuw kiezen (in procenten)	67	69	76	78	64	77	84	82
Aansluiting geleerde vaardigheden op huidige functie (in procenten)								
goed	36	32	33	26	33	39	40	31
voldoende	47	43	45	49	46	44	46	49
matig / slecht	17	25	22	24	21	17	15	20

Tabel 7.12 | Aansluiting op de arbeidsmarkt van mbo gediplomeerde schoolverlaters bol en bbl (2005/06)

Totaal	Totaal mbo-gediplomeerde schoolverlaters	niveau 1	niveau 2	niveau 3	niveau 4
Totaal arbeidsmarktpositie	67.030	4.740	17.170	19.860	25.260
met werk, totaal	58.950	3.620	14.780	18.210	22.340
met uitkering, totaal	4.460	970	1.450	870	1.160
met (alleen) werk	56.130	3.000	13.940	17.650	21.540
met (alleen) uitkering	1.630	350	620	310	350
met werk èn uitkering	2.820	620	840	560	800
zonder werk of uitkering	6.450	770	1.770	1.340	2.570
Totaal arbeidsmarktpositie mannen	32.740	2.920	10.510	8.750	10.560
met werk, totaal	29.030	2.290	9.250	8.140	9.350
met uitkering, totaal	2.010	550	790	280	390
met (alleen) werk	27.630	1.880	8.740	7.950	9.060
met (alleen) uitkering	610	140	280	90	110
met werk èn uitkering	1.400	420	510	190	280
zonder werk of uitkering	3.100	490	980	520	1.100
Totaal arbeidsmarktpositie vrouwen	34.290	1.820	6.660	11.110	14.710
met werk, totaal	29.920	1.330	5.530	10.070	13.000
met uitkering, totaal	2.450	420	670	590	770
met (alleen) werk	28.490	1.120	5.200	9.700	12.480
met (alleen) uitkering	1.020	210	340	220	250
met werk èn uitkering	1.430	210	330	370	520
zonder werk of uitkering	3.350	280	800	820	1.460

Bron

CBS



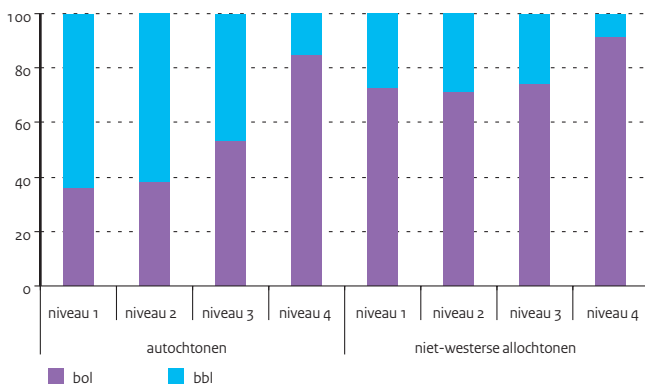
Verdeling over de niveaus van de opleiding

Binnen het mbo volgen niet-westerse allochtonen vaker opleidingen van een lager niveau dan autochtonen en westerse allochtonen. Van de niet-westerse deelnemers volgen die van Surinaamse herkomst het minst vaak een lager opleidingsniveau. Daarnaast volgen binnen alle onderscheiden herkomstgroeperingen vrouwen vaker een opleiding van een hoger niveau dan mannen. Assistentopleidingen (eerste niveau) worden in het schooljaar 2008/09 het minst vaak gevolgd. Niet-westerse allochtonen, en dan vooral de mannen, volgen vaker dan gemiddeld een opleiding op dit laagste niveau (8 procent van de niet-westerse allochtonen versus 3 procent van de autochtonen). Met het afronden van een assistentopleiding heeft een leerling nog geen startkwalificatie voor de arbeidsmarkt. Om deze te kunnen behalen zal na de assistentopleiding doorgeleerd moeten worden op het tweede niveau. Ook de opleidingen op het tweede niveau (basisberoepsopleiding) worden in verhouding vaker gevolgd door niet-westerse allochtonen dan door autochtonen (respectievelijk 32 en 24 procent). De deelnamepercentages aan de vakopleiding (niveau 3) verschillen niet veel over de herkomstgroeperingen. Autochtonen, westerse allochtonen en niet-westerse allochtone vrouwen volgden meestal een opleiding op het vierde niveau. Van de niet-westerse allochtone mannen, met uitzondering van de mannen van Surinaamse herkomst, volgde het grootste aandeel een mbo-opleiding op het tweede niveau (basisberoepsopleiding).

Van alle niet-westerse allochtonen in het mbo woont 38 procent in één van de vier grote steden. Hiervan volgt 61 procent een mbo-opleiding op niveau 3 of niveau 4. Dit is nauwelijks meer dan het landelijke cijfer (60 procent). Bij de autochtonen is een groter verschil te zien tussen de grote steden en het landelijk gemiddelde. Van de autochtonen uit Amsterdam, Rotterdam, Den Haag of Utrecht volgt 69 procent een opleiding op niveau 3 of niveau 4. Landelijk ligt dit aandeel hoger (73 procent).

Figuur 7.12 | Mbo-deelnemers naar herkomstgroepering (1)

Verdeling naar leerweg per niveau in procenten, 2008/09

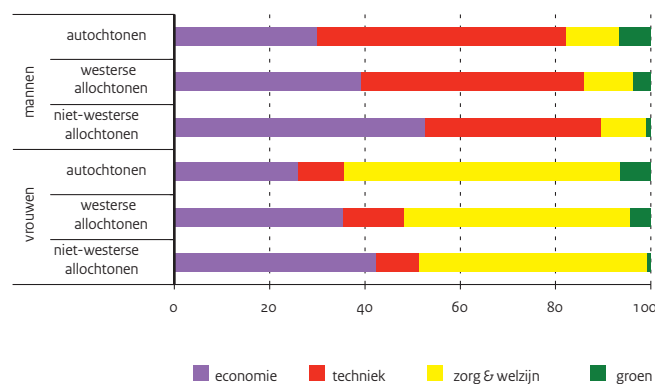


Deelnemers aan bol en bbl, en sectorkeuze

Binnen elk opleidingsniveau combineren niet-westerse allochtonen minder vaak werken en leren dan autochtonen en westerse allochtonen. Vooral autochtone mannen kiezen relatief vaak voor een baan met één dag scholing in de week. In 2008/09 volgde 45 procent van de autochtone mannen op het mbo een opleiding binnen de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Onder de niet-westerse allochtone mannen op het mbo was dit slechts 27 procent. Leerlingen van Turkse en Marokkaanse herkomst kiezen het minst vaak voor de bbl. Vrouwen kiezen, ongeacht hun herkomstgroepering, vaak voor een opleiding binnen de beroepsopleidende leerweg (bol). De keuze voor een sector is binnen het mbo, zoals ook binnen het voortgezet en het hoger onderwijs, traditioneel zeer verschillend voor mannen en vrouwen. En net als in de overige onderwijssoorten kiezen niet-westerse allochtone leerlingen veel vaker voor een mbo-opleiding binnen de economische sector dan autochtonen. Mannen doen dit nog vaker dan vrouwen. Van de mannen van Turkse herkomst in het mbo volgde in 2008/09 zelfs 58 procent een opleiding in de economische sector tegen 30 procent van de autochtone mannen. Leerlingen van Antilliaanse/Arubaanse achtergrond nemen met 37 procent bij zowel de mannen als de vrouwen een middenpositie in. Niet-westerse allochtone mannen kiezen na de economische sector (52 procent) het vaakst voor een opleiding in de Techniek (36 procent). Bij de autochtone mannen is dit net omgekeerd (Techniek 52 procent en Economie 30 procent). Autochtone vrouwen kiezen binnen het mbo voor 58 procent voor de sector Zorg en welzijn en voor 26 procent voor een economische opleiding. Bij de vrouwen van niet-westerse allochtone herkomst liggen deze percentages op 48 en 42 procent. Groene opleidingen worden weinig gekozen, maar nog het minst door niet-westerse allochtonen.

Figuur 7.13 | Mbo-deelnemers naar herkomstgroepering (2)

Verdeling naar leerweg per niveau, 2008/09



Bron<http://statline.cbs.nl>**Toelichting**

- Totaal inclusief een klein aantal leerlingen in de combinatie van sectoren (minder dan 1 procent). Hierdoor tellen de percentages niet altijd op tot 100 procent
- De categorie 'herkomst onbekend' is niet in de tabel opgenomen, dit zijn 1.722 deelnemers
- Inclusief niet-bekostigde deelnemers en exclusief examendeelnemers
- niveau 1 = assistentopleiding;
niveau 2 = basisberoepsopleiding;
niveau 3 = vakopleiding;
niveau 4 = middenkader- en specialistenopleiding
- De cijfers over 2008/09 zijn voorlopig

Tabel 7.13 | Mbo-deelnemers naar herkomstgroepering en geslacht, 2008/09

	Totaal x 1.000	Naar leerweg		Naar niveau			
		In procenten van totaal		In procenten van totaal			
		bol	bbl	1	2	3	4
Totaal mannen en vrouwen							
autochtonen	378,5	63	37	3	24	27	45
westers allochtonen	32,0	65	35	5	27	26	41
niet-westers allochtonen	102,4	80	20	8	32	24	37
Turkije	22,4	83	17	7	34	23	36
Marokko	21,1	84	16	7	33	22	38
Suriname	19,9	74	26	5	29	26	40
Antillen en Aruba	10,2	77	23	10	33	25	32
overig niet-westerse landen	28,7	79	21	10	31	23	36
Mannen							
autochtonen	203,6	55	45	4	30	24	42
westers allochtonen	16,9	59	41	6	32	23	39
niet-westers allochtonen	50,7	73	27	9	36	20	34
Turkije	11,3	75	25	8	38	21	32
Marokko	10,5	77	23	9	38	18	35
Suriname	9,4	70	30	7	35	21	37
Antillen en Aruba	4,7	69	31	13	36	20	30
overig niet-westerse landen	14,8	73	27	11	34	21	34
Vrouwen							
autochtonen	174,9	73	27	2	18	32	49
westers allochtonen	15,1	72	28	4	21	30	44
niet-westers allochtonen	51,7	86	14	6	28	27	39
Turkije	11,1	90	10	5	31	26	39
Marokko	10,6	90	10	5	28	26	42
Suriname	10,6	77	23	4	24	31	42
Antillen en Aruba	5,5	84	16	7	29	30	34
overig niet-westerse landen	13,9	86	14	8	28	26	38

Bron<http://statline.cbs.nl>**Toelichting**

- Totaal inclusief een klein aantal leerlingen in de combinatie van sectoren (minder dan 1 procent). Hierdoor tellen de percentages niet altijd op tot 100 procent
- De categorie 'herkomst onbekend' is niet in de tabel opgenomen, dit zijn 1.722 deelnemers
- Inclusief niet-bekostigde deelnemers en exclusief examendeelnemers
- De cijfers over 2008/09 zijn voorlopig

Tabel 7.14 | Mbo-deelnemers in de sectoren, per herkomstgroepering en geslacht, 2008/09

	Mannen					Vrouwen				
	totaal		economie			zorg		groen		
	x 1.000 in procenten van totaal		En welzijn			En welzijn		En welzijn		
Autochtonen	203,6	30	52	11	7	174,9	26	9	58	6
Westers allochtonen	16,9	39	46	10	4	15,1	35	13	47	4
Niet-westers allochtonen	50,7	52	36	9	1	51,7	42	9	48	1
Turkije	11,3	58	34	5	1	11,1	46	7	46	0
Marokko	10,5	54	31	13	1	10,6	41	6	53	0
Suriname	9,4	54	34	10	1	10,6	44	9	46	1
Antillen en Aruba	4,7	37	48	12	2	5,5	37	11	50	1
overig niet-westerse landen	14,8	49	40	9	1	13,9	40	13	46	1

8 | Hoger beroepsonderwijs Stelsel en financiën hbo

Stelsel

Het hoger beroepsonderwijs (hbo) behoort met het wetenschappelijk onderwijs (wo) tot het hoger onderwijs (ho). Sinds 1993 vallen de hogescholen en universiteiten onder dezelfde wetgeving: de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW). De WHW biedt de instellingen een grote mate van vrijheid voor de inrichting van het onderwijs en het aanpassen van de organisatie aan de eisen van de tijd.

De hogescholen zijn verantwoordelijk voor de programmering en de kwaliteit van de gegeven opleidingen. Kwaliteitscontrole vindt plaats door de instellingen zelf en door externe experts. Per 1 september 2003 is het inspectiedossier externe kwaliteitszorg overgedragen aan de NVAO. De NVAO heeft twee taken overgenomen van de Inspectie:

a) de follow-up van visitaties-oude-stijl die eerder door de Inspectie waren goedgekeurd, de zogenoemde evaluatie bestuurlijke hantering; b) de follow-up van visitaties vanaf 2003.

Om beter te kunnen inspelen op internationale ontwikkelingen is in het studiejaar 2002/03 de bachelor-masterstructuur ingevoerd.

Het hoger beroepsonderwijs kenmerkt zich door verscheidenheid: er zijn ongeveer 250 verschillende opleidingen voor uiteenlopende beroepen op verschillende maatschappelijke terreinen. Er zijn brede en meer gespecialiseerde opleidingen. Er zijn grote hogescholen met een gevarieerd aanbod aan opleidingen (multisectoraal), maar ook middelgrote en kleine met een beperkt assortiment (monosectoraal). Door besturenfusies is het aantal hogescholen gedaald van bijna 350 (medio jaren '80) naar 36 instellingen in 2009. De opleidingen zijn verdeeld over zeven opleidingsgebieden:

Onderwijs, Techniek, Gezondheidszorg, Economie, Gedrag en Maatschappij, Taal en Cultuur en Landbouw en natuurlijke omgeving. Dit laatste gebied valt onder het Ministerie van LNV.

Financiën

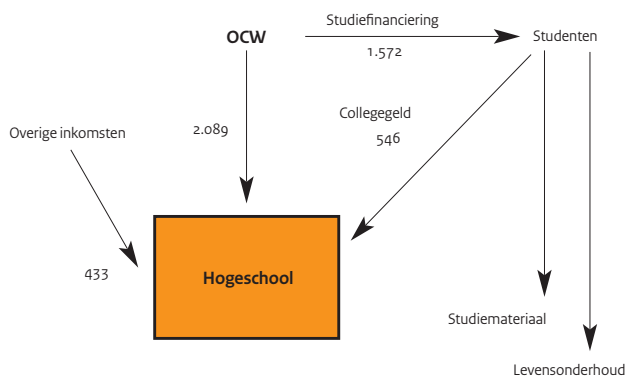
Het voor het hbo beschikbare budget wordt met een verdeelmodel over de instellingen verdeeld. Na 1994 is voor het hoger beroepsonderwijs sprake van een lumpsumbudget, dat gecorrigeerd wordt voor loon- en prijsontwikkelingen. Daarnaast wordt jaarlijks op basis van de nieuwste inzichten in de studentenontwikkeling bezien in hoeverre het budget moet worden bijgesteld.

De instellingen voor hoger beroepsonderwijs krijgen geld uit verschillende bronnen. Naast de rijksbijdrage zijn er collegegelden en opbrengsten uit werk voor derden (vooral contractonderwijs).

Sinds 1994 zijn de rechtspositionele uitkeringen en de huisvestingsuitgaven onderdeel van de rijksbijdrage. De rijksbijdrage wordt voor ruim 96 procent direct (als lumpsum) beschikbaar gesteld aan de instellingen. De hogeschool betaalt daaruit sinds 2001 zelf de rechtspositionele uitkeringen (wachtgelden) en beslist zelf over de meest doelmatige verdeling over personele, materiële en huisvestingsuitgaven. Het restant van de rijksbijdrage bestaat uit geld bestemd voor specifieke beleidsdoelstellingen zoals internationalisering, lectoren en kenniskringen, versterking van de beroepskolom en geld voor informatie- en communicatietechnologie.

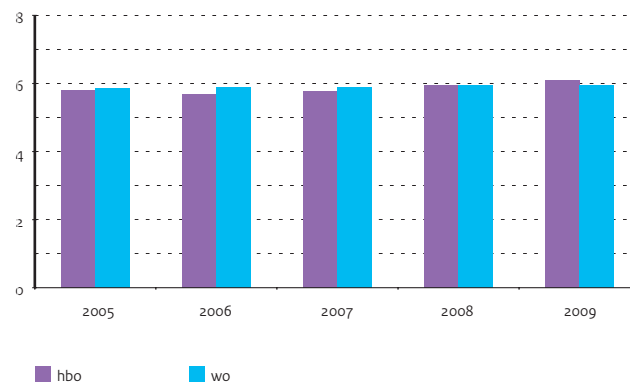
Figuur 8.1 | Financieringsstromen hbo

Bedragen 2008 (x 1 mln)



Figuur 8.2 | Uitgaven OCW per student, hbo en wo

Prijspeil 2009, berekend met werkelijk uitgekeerde loon- en prijsbestellingen (x € 1.000)



Bron

- A) en B) Jaarverslagen OCW
- C) Omzet volgens jaarverslagen van hbo-instellingen

Toelichting

- B) OCW-uitgaven per student: totaal gesaldeerde OCW-uitgaven en ontvangsten, exclusief apparaatskosten gedeeld door berekend totaal aantal studenten per kalenderjaar
De bijdrage per jaar is berekend in het prijspeil van elk jaar, waarvoor de berekening is gemaakt
- B) Collegegelden per student: opbrengst collegegelden gedeeld door berekend aantal studenten per kalenderjaar
- C) Omzet instelling per student: totaal van exploitatielasten gedeeld door berekend aantal studenten per kalenderjaar
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Tabel 8.1 | Financiële kerncijfers hoger beroepsonderwijs

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
Totaal uitgaven	1.802,9	1.881,8	2.030,9	2.158,9	2.323,7
rijksbijdrage	1.725,0	1.776,1	1.927,7	2.064,4	2.219,0
overig	66,2	85,4	85,4	75,3	84,0
Apparaatskosten	11,7	20,3	17,8	19,2	20,6
toerekening aan DUO	6,6	15,3	12,7	14,1	14,6
apparaatskosten OCW	5,2	5,0	5,1	5,1	6,0
Totaal ontvangsten	1,8	46,8	7,0	9,6	11,4
B) Uitgaven per student (x € 1.000)					
OCW-uitgaven per student	5,4	5,4	5,6	5,8	6,0
waarvan projectuitgaven	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
collegegelden per student	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5
bijdrage aan instellingen per student	6,8	6,8	7,1	7,3	7,5
C) Omzet hbo-instellingen per student (x € 1.000)	7,5	7,5	7,9	8,3	--

Financiën van instellingen hbo

Financiële positie

Uit de jaarrekeningen die de hbo-instellingen hebben ingediend over 2008 blijkt dat de financiële positie van het veld als geheel licht is verslechterd. Ten opzichte van 2007 is de solvabiliteit iets gedaald evenals de liquiditeit. De rentabiliteit is wel flink gedaald.

Het exploitatieresultaat bedraagt in 2008 22,7 miljoen euro en is daarmee verder gedaald.

Solvabiliteit en liquiditeit

De solvabiliteit is gelijk gebleven ondanks het dalende positieve exploitatieresultaat dat is toegerekend aan het eigen vermogen. Tegelijkertijd blijkt dat de (geringe) toename van het eigen vermogen (inclusief voorzieningen) kleiner is dan de groei van het vreemd vermogen. Verder blijkt ook dat binnen het vreemd vermogen de omvang van de langlopende schulden lager is dan die van de kortlopende. De relatief grotere toename van de kortlopende schulden en de kleinere stijging van de vlottende activa (de som van vorderingen, liquide middelen, voorraden en effecten) leiden ertoe dat de liquiditeitspositie van het hbo wel weer gedaald is ten opzichte van eerdere jaren.

Rentabiliteit

De rentabiliteit is flink gedaald tot onder het niveau van 2004. Het positief exploitatieresultaat is in 2008 verder gedaald. Dit is mede een gevolg van een stijging van de rijksbijdrage, de inkomsten uit collegegelden en baten werk in opdracht van derden. Daar tegenover staat dat in 2008 de personele lasten blijven stijgen.

Ontwikkeling baten en lasten

Het aandeel van de rijksbijdrage in het totaal van de baten bedraagt in 2008 68 procent. Dit is een geringe stijging ten opzichte van 2007 met 0,1 procentpunt. Het aandeel ligt daarmee iets boven het niveau van de eerdere jaren. De baten van het werk in opdracht van derden (2007: 7,1 procent) zijn procentueel ten opzichte van 2007 gelijk gebleven. In absolute getallen is dit gestegen van 169,9 miljoen euro in 2004 naar 216,8 miljoen euro in 2008.

De ontvangen collegegelden vormen procentueel gezien 17,8 procent van het totaal van de baten. Dit ligt in 2008 circa 0,3 procentpunt lager dan in 2007. In absolute getallen zijn de collegegelden gestegen van 443,8 miljoen euro in 2004 naar 546,4 miljoen euro in 2008.

De personele lasten, vanaf 1998 tot 2002 een afnemend percentage van de totale lasten, zijn wederom gestegen. In 2005 en 2006 bedragen deze 70,4 procent en in 2007 en 2008 71,9 procent van de lasten.

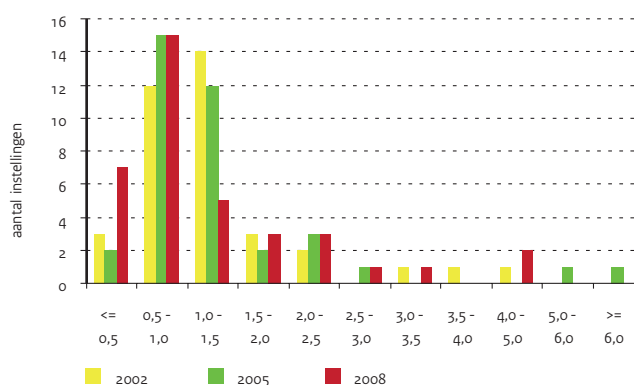
Figuur 8.3 | Solvabiliteit van hbo-instellingen

Spreiding solvabiliteit (inclusief voorzieningen)



Figuur 8.4 | Liquiditeit van hbo-instellingen

Spreiding liquiditeit (current ratio)



Bron

OCW

(DUO: Jaarrekeningen van instellingen)

Toelichting

- Exclusief groen onderwijs
- A) Solvabiliteit: eigen vermogen (inclusief voorzieningen) / totaal vermogen
- A) Liquiditeit (current ratio): vlottende activa / kortlopende schulden
- A) Rentabiliteit gewone bedrijfsvoering: resultaat / (totale baten + rente baten)
- Zie bijlage Toelichting en begrippen, deel B

Tabel 8.2 | Balans- en exploitatiegegevens van hbo-instellingen

	2004	2005	2006	2007	2008
A) Financiële kengetallen					
solvabiliteit (inclusief voorzieningen)	0,42	0,44	0,45	0,45	0,43
liquiditeit	0,87	0,96	0,80	0,74	0,70
rentabiliteit (in procenten)	1,7	3,2	2,3	2,0	0,8
B) Gecumuleerde balans hbo-instellingen (x € 1 mln)					
Totaal activa	2.508,3	2.614,2	2.585,5	2.700,3	2.859,0
vaste activa	1.794,6	1.797,1	1.882,6	2.016,8	2.168,6
waarvan materiële vaste activa	1.623,2	1.643,5	1.761,9	1.928,7	2.124,6
vlottende activa	713,7	817,1	703,0	683,5	690,4
waarvan liquide middelen	444,9	515,7	373,4	357,0	371,0
Totaal passiva	2.508,3	2.614,2	2.585,5	2.700,3	2.859,0
eigen vermogen	851,3	947,6	1.003,8	1.040,3	1.044,1
voorzieningen	211,0	198,5	156,0	165,0	171,7
langlopende schulden	624,8	620,0	548,7	570,0	655,8
kortlopende schulden	821,3	848,1	877,0	925,1	987,4
C) Gecumuleerde exploitatierekeningen hbo-instellingen (x € 1 mln)					
Baten	2.460,4	2.593,4	2.647,4	2.868,9	3.068,1
rijksbijdragen OCW	1.657,5	1.753,2	1.779,0	1.947,3	2.088,6
overige overheidsbijdragen	15,0	15,3	3,3	4,3	28,6
collegegelden	443,8	471,5	496,0	520,1	546,4
baten werk i,o,v, derden	169,9	184,4	187,6	204,3	216,8
overige baten	174,2	168,9	181,5	192,9	187,7
Lasten	2.398,2	2.483,2	2.575,2	2.799,4	3.030,3
personele lasten	1.683,4	1.748,9	1.814,1	2.012,1	2.178,8
afschrijvingen	157,2	171,0	167,0	164,8	180,3
huisvestingslasten	224,5	217,6	223,1	225,3	214,3
overige instellingslasten	333,1	345,8	371,0	397,1	456,9
Saldo baten en lasten	62,2	110,1	72,2	69,6	37,8
saldo financiële baten en lasten	-19,9	-26,6	-12,6	-13,1	-14,2
Resultaat	42,3	83,5	59,6	56,5	23,6
belastingen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7
resultaat deelnemingen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Resultaat na belastingen	42,3	83,5	59,6	56,5	22,9
aandeel derden in resultaat	0,1	0,0	0,0	0,4	0,2
Netto resultaat	42,2	83,5	59,6	56,1	22,7
buitengewoon resultaat	4,0	3,5	3,4	-19,4	0,0
Totaal resultaat	46,2	87,0	63,0	36,7	22,7

8 | Hoger beroepsonderwijs

Studenten hbo

Deelname

De groei van het hbo zet in 2009 door. Op 1 oktober 2009 was het totaal aantal deelnemers ruim 393 duizend (exclusief groen onderwijs). In absolute zin is de stijging vooral toe te schrijven aan het voltijdonderwijs. Bij het deeltijdonderwijs is de laatste jaren sprake van een redelijk stabiel aantal deelnemers, 63,7 duizend in 2009.

Instroom

Het aantal eerstejaarsstudenten steeg tot het jaar 2000 naar circa 81 duizend. Na een daling in de jaren 2001 en 2002 is in de jaren daarna ieder jaar een hogere instroom gemeten. De instroom bij de sector Onderwijs (lerarenopleidingen) groeit iets in 2009. De instroom in de sector Economie stijgt elk jaar weer en heeft met bijna 38 duizend studenten veruit de hoogste instroom. De sector Techniek vertoont na een redelijk stabiele instroom in eerdere jaren een stijging in 2008 en 2009. De sectoren Gedrag en Maatschappij, Taal en Cultuur en hbo-groen stijgen licht. De sector Gezondheid blijft stabiel. De deeltijdinstroom is volgens de nieuwe meting weer iets gestegen en ligt in 2009 op 10 duizend studenten.

Duaal onderwijs

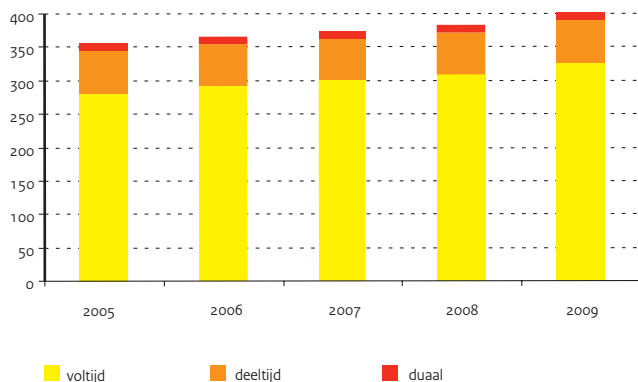
Duaal onderwijs is de opleidingsvariant waarbij de student op basis van een onderwijsarbeidsovereenkomst werkzaam is in een voor de opleiding relevante functie binnen een bedrijf. De instroom is in 2009 iets gestegen ten opzichte van 2008. Zo is de instroom voor duale opleidingen gestegen van ongeveer 200 in het studiejaar 1992/93 naar 2.500 studenten in het studiejaar 2008/09, terwijl het aantal ingeschrevenen is gestegen van 200 in 1992/93 naar ruim 12 duizend in 2008/09.

Afgestudeerden

Het aantal afgestudeerden neemt de afgelopen jaren langzaam toe en volgt daarmee, met een vertraging van vier à vijf jaar, de instroomstijging. De opleidingsgebieden waar een stijging is te constateren ten opzichte van 2008 zijn Gezondheid, Economie, Gedrag en Maatschappij. Techniek stijgt iets terwijl Onderwijs en hbo-groen een kleine daling vertonen. Taal & Cultuur blijft gelijk. Sinds 1995 zijn er ook afgestudeerden in het duaal onderwijs. In 2009 behaalden ongeveer 2000 studenten het diploma voor een duale opleiding.

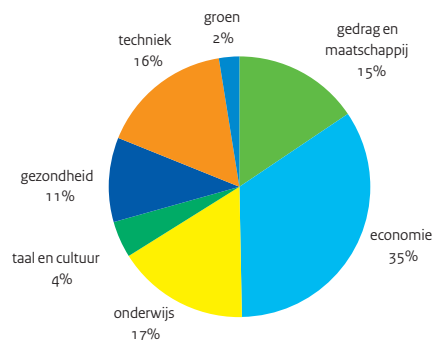
Figuur 8.5 | Deelname hbo

Aantal ingeschreven studenten (x 1.000), inclusief groen



Figuur 8.6 | Bachelor-afgestudeerden hbo naar sector

In procenten van totaal (voltijd+duaal+deeltijd), 2009



Bron

OCW (DUO: 1 cijfer HO 2009)

Toelichting

- Peildatum 1 oktober
- Eerstejaars hbo Nederland: degenen die voor het eerst in Nederland aan een hogeschool op de peildatum 1 oktober zijn ingeschreven in een bacheloropleiding
- Exclusief instroom in masteropleidingen
- Opleidingsgebieden volgens HOOP-indeling
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Bron

OCW (DUO: 1 cijfer HO 2009)

Toelichting

- Peildatum 1 oktober
- Ingeschrevenen hbo Nederland: degenen die in Nederland aan een hogeschool op de peildatum 1 oktober zijn ingeschreven in een bachelor- of master-opleiding
- Opleidingsgebieden volgens HOOP
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Bron

OCW (DUO: 1 cijfer HO 2009)

Toelichting

- Afgestudeerden hbo Nederland: degenen die een diploma hebben behaald tussen 1 oktober van het betreffende jaar en 1 oktober van het voorafgaande jaar
- Opleidingsgebieden volgens HOOP
- Master-afgestudeerden betreft afgestudeerden in de HOOP-onderdelen Onderwijs, Gezondheid, Gedrag en Maatschappij en Taal en Cultuur
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 8.3 | Eerstejaars hoger beroepsonderwijs (aantal x 1.000)

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal excl. groen	84,4	86,9	89,3	91,3	96,4
onderwijs	14,0	14,0	13,2	12,3	12,6
techniek	14,6	14,5	14,9	15,7	16,7
gezondheid	8,1	8,3	8,6	9,4	9,4
economie	31,7	33,1	34,9	36,1	38,3
gedrag en maatschappij	12,5	13,3	14,1	14,0	15,5
taal en cultuur	3,5	3,7	3,7	3,8	3,9
Totaal hbo-groen	2,2	2,1	2,0	2,1	2,3
Per opleidingsvorm (incl. groen)					
voltijd	74,4	77,0	79,3	81,1	86,4
deeltijd	9,8	9,5	9,7	9,8	10,0
duaal	2,3	2,5	2,3	2,3	2,5

Tabel 8.4 | Ingeschrevenen hoger beroepsonderwijs (aantal x 1.000)

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal excl. groen	347,5	357,8	366,0	375,0	393,4
onderwijs	70,2	69,7	67,3	64,8	66,7
techniek	57,7	57,8	58,7	60,2	63,0
gezondheid	30,0	31,6	32,3	34,3	35,6
economie	124,0	129,8	135,6	140,9	148,5
gedrag en maatschappij	49,6	52,3	55,2	57,5	61,9
taal en cultuur	16,1	16,7	17,0	17,4	17,7
Totaal hbo-groen	8,4	8,1	7,9	7,9	8,4
Per opleidingsvorm (incl. groen)					
voltijd	280,4	292,2	301,0	309,3	326,1
deeltijd	63,8	61,8	61,1	61,6	63,7
duaal	11,8	11,8	11,8	12,1	12,3

Tabel 8.5 | Afgestudeerden hoger beroepsonderwijs (aantal x 1.000)

	2005	2006	2007	2008	2009
Bachelor-afgestudeerden					
Totaal excl. groen	57,3	57,9	58,3	58,8	59,8
onderwijs	11,4	11,3	11,2	10,6	10,0
techniek	10,5	10,5	10,2	10,0	10,1
gezondheid	5,6	5,7	6,0	6,0	6,5
economie	18,8	19,2	19,4	20,5	21,0
gedrag en maatschappij	8,3	8,4	8,8	9,1	9,5
taal en cultuur	2,6	2,7	2,6	2,7	2,7
Totaal hbo-groen	1,9	1,9	1,8	1,6	1,5
Per opleidingsvorm (incl. groen)					
voltijd	45,1	46,0	48,0	48,6	49,8
deeltijd	11,8	11,3	9,9	9,7	9,6
duaal	2,2	2,3	2,1	2,0	2,0
Master-afgestudeerden					
Totaal excl. groen	3,8	4,5	4,8	5,0	4,0

Verblijfsduur en rendement hbo

Verblijfsduur

De totale gemiddelde verblijfsduur van afgestudeerden in het hbo, zoals die verwacht wordt voor de ingeschreven studenten, loopt de laatste vijf jaar iets op. Gemiddeld behalen de studenten in ongeveer 4,7 jaar hun diploma. Studenten in de economieopleidingen studeren het langst (4,7 jaar), die in de gezondheidszorgopleidingen (4,0 jaar) het kortst. Landbouw en natuurlijke omgeving (groen) vertoonde in eerdere jaren een lichte daling van de studieduur, in 2008 en 2009 is weer een stijging te zien.

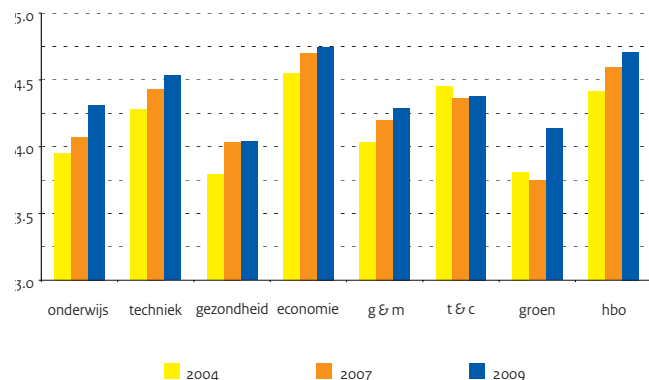
Rendement

Het verwachte percentage afgestudeerden (slaagpercentage) vertoont een enigszins fluctuerend beeld. Na een sprong omhoog naar 75 procent in 2003 was de jaren daarna een geleidelijk aflopende trend waar te nemen. De gemiddelde verwachting voor 2009 is 4 procent hoger dan die voor 2008. Verklaring voor de daling in de eerdere jaren is een licht toenemende uitval in de eerste studiejaar.

Dat het totaal slaagpercentage boven dat van de sectoren ligt, komt doordat het veranderen van studierichting (en wisselen van sector) daarin doorwerkt. De sector Landbouw en natuurlijke omgeving scoort gemiddeld het hoogst, gevolgd door Taal en Cultuur en Gezondheid.

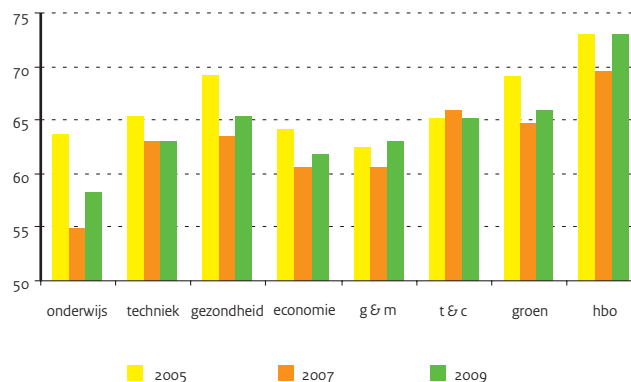
Figuur 8.7 | Verwachte verblijfsduur afgestudeerden

In jaren, per HOOP-gebied



Figuur 8.8 | Verwacht slaagpercentage

In procenten van instroomcohort, per HOOP-gebied



Bron

OCW (DUO: 1 cijfer HO 2009)

Toelichting

- Opleidingsgebieden volgens HOOP
- C) en D) In procenten van instroomcohort
- Het slaagpercentage voor het hbo is hoger dan voor de afzonderlijke sectoren omdat sommigen een diploma behalen in een andere sector dan waarin ze zijn begonnen. Om dezelfde reden is de verblijfsduur in het hbo langer dan het gemiddelde van de verblijfsduren per sector
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 8.6 | Verwachte verblijfsduur en rendement in het hoger beroepsonderwijs

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Verwachte verblijfsduur afgestudeerden per opleidingsgebied (in jaren)					
onderwijs	3,9	4,0	4,1	4,2	4,3
techniek	4,3	4,4	4,4	4,5	4,5
gezondheid	3,9	3,9	4,0	4,1	4,0
economie	4,6	4,6	4,7	4,7	4,7
gedrag en maatschappij	4,2	4,2	4,2	4,3	4,3
taal en cultuur	4,4	4,3	4,4	4,4	4,4
landbouw en natuurlijke omgeving	3,8	3,7	3,7	3,9	4,1
B) Verwachte verblijfsduur afgestudeerden in hbo (in jaren)					
	4,5	4,5	4,6	4,6	4,7
C) Verwacht slaagpercentage per opleidingsgebied					
onderwijs	64	60	55	53	58
techniek	65	64	63	62	63
gezondheid	69	66	63	63	65
economie	64	63	61	61	62
gedrag en maatschappij	62	60	61	60	63
taal en cultuur	65	67	66	64	65
landbouw en natuurlijke omgeving	69	68	65	63	66
D) Verwacht slaagpercentage hbo					
	73	72	70	69	73

Instellingen en personeel hbo

Instellingen

Vanaf het midden van de jaren tachtig kent de hbo-sector een proces van schaalvergroting. Dit proces gaat nog steeds door met als gevolg een voortdurende daling van het aantal hogescholen. In 2009 zijn er nog 36 instellingen (besturen), terwijl dat er in 2000 veel meer waren.

NB: onder een bestuur kunnen meerdere instellingen met wisselende vormen van zelfstandigheid functioneren.

De instellingen zijn door de (besturen)fusies gemiddeld genomen steeds groter geworden. De gemiddelde omvang van de hogescholen is gestegen van 5.430 studenten in 2000 naar 10.930 studenten in 2009. De oorzaak hiervan is niet alleen gelegen in de schaalvergroting (fusies), maar ook in de toename van het aantal hbo-studenten.

Personeel

In de periode van 2005 tot 2008 is het totaal aantal personeelsleden (in fte's uitgedrukt) gestegen. De stijging van het onderwijzend personeel compenseert daarbij ruim de kleine daling van het ondersteunend personeel in 2009. Van 2005 tot 2008 is het totaal aan onderwijzend personeel gestegen van 13.500 naar 16.500 fte. Het bestand aan ondersteunend personeel is in dezelfde periode gestegen van 11.000 fte in 2005 naar 12.100 fte in 2008 (42 procent van het totaal). Het gevolg is een stijging van het totaal aantal personeelsleden naar 28.600 fte in 2008. Doordat het aantal studenten in dezelfde periode toch iets minder snel groeit dan het aantal onderwijzend personeel daalt de student-docentratio (aantal studenten per docent) in 2008 naar 22,7.

Het aandeel vrouwen in de totale personeelspopulatie is de laatste jaren geleidelijk gestegen tot 48,5 procent in 2008. De meerderheid van het ondersteunend personeel is vrouw (2008: 56 procent). Bij het onderwijzend personeel is het aandeel gestegen naar bijna 43 procent.

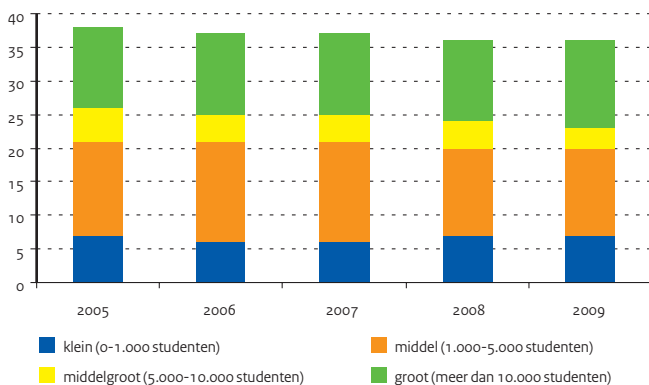
Bijna 7 procent van het aantal personeelsleden in het hbo heeft een functie hoger dan schaal 12. Ten opzichte van 2007 is dat een stijging met 0,8 procentpunt. Ongeveer 30 procent van deze categorie personeelsleden is vrouw.

Bij het personeel boven schaal 12 is er een geleidelijke groei van het aantal vrouwen waar te nemen, ruim 30 procent in 2008.

De gemiddelde leeftijd van het personeel bedraagt ruim 45 jaar en is de afgelopen jaren redelijk stabiel gebleven. Het aantal vijftigplussers is de laatste jaren iets gestegen en bedraagt in 2008 40,5 procent van het totaal. Vijftigplussers zijn sterker vertegenwoordigd onder het onderwijzend personeel dan onder het ondersteunend personeel. Onder het mannelijk personeel komen relatief veel meer vijftigplussers voor dan onder het vrouwelijk personeel.

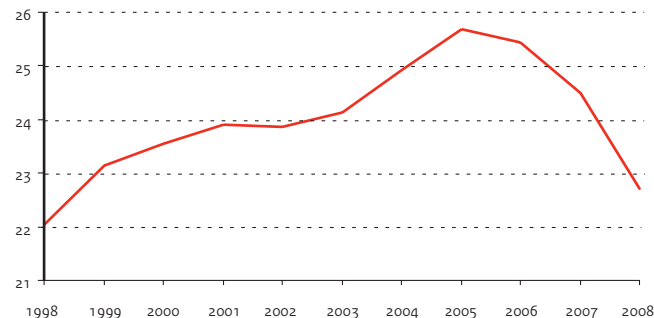
Figuur 8.9 | Hogescholen naar omvang

Aantal hogescholen naar omvang (aantal studenten)



Figuur 8.10 | Student-docentratio hbo

Aantal studenten per onderwijzend personeelslid



Bron

OCW (DUO: CRIHO, stand december)

RAHO (excl. LNV)

Toelichting

- D) t/m G) op basis van aantal fte's
- Personeel: aantallen exclusief groen onderwijs, per collegejaar
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel D

Tabel 8.7 | Kerncijfers instellingen en personeel hoger beroepsonderwijs

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Aantal instellingen	38	37	37	36	36
kleine hogeschool (0-1.000 studenten)	7	6	6	7	7
middel hogeschool (1.000-5.000 studenten)	14	15	15	13	13
middelgrote hogeschool (5.000-10.000 studenten)	5	4	4	4	3
grote hogeschool (meer dan 10.000 studenten)	12	12	12	12	13
B) Gemiddelde instellingsgrootte					
gemiddeld aantal ingeschreven studenten per hogeschool	9.150	9.670	9.890	10.420	10.930
C) Personeelssterkte (fte's x 1.000)					
Totaal	24,5	25,6	27,4	28,6	
onderwijzend	13,5	14,1	14,9	16,5	
ondersteunend	11,0	11,6	12,5	12,1	
D) Percentage vrouwen					
Totaal	45,5	46,1	47,3	48,5	
onderwijzend	37,1	38,7	40,3	42,8	
ondersteunend	53,7	54,9	55,8	56,4	
E) Percentage 50 jaar en ouder					
Totaal	39,6	39,6	39,8	40,5	
onderwijzend	46,9	46,8	46,2	45,5	
ondersteunend	30,7	31,6	32,1	33,6	
man	48,0	48,4	49,0	50,1	
vrouw	29,2	29,2	29,5	30,3	
F) Gemiddelde leeftijd in jaren	45,2	45,2	45,1	45,3	
G) Percentage in schaal 12 en hoger (op basis van fte's)					
Totaal	6,8	6,2	6,1	6,9	
man	9,5	8,3	8,4	9,4	
vrouw	3,4	3,7	3,7	4,3	
H) Personeel in schaal hoger dan 12 (op basis van fte's)	1,7	1,5	1,6	2,0	
Totaal (aantal x 1000)	22,5	27,6	28,6	30,3	
I) Ratio's					
student / personeel	14,2	14,0	13,4	13,1	
student / onderwijzend personeel	25,7	25,4	24,5	22,7	
ondersteunend personeel als percentage van totaal	44,8	45,1	45,5	42,2	

Aansluiting vooropleiding hbo

Instream in het hoger beroepsonderwijs

Het beleid is erop gericht om een zo groot mogelijk deel van de beroepsbevolking een opleiding in het hoger onderwijs te laten volgen. Als we kijken naar de instroom van studenten die voor de eerste keer een hbo-bacheloropleiding gaan volgen, dan blijkt dat deze al een aantal jaren stijgt. De stijging is voor het jaar 2008 geheel toe te schrijven aan een stijging van het aantal studenten dat direct na de havo, vwo of mbo naar het hbo gaat. De indirecte instroom is in 2008 met 31.800 ook gestegen ten opzichte van 2007.

Binnen de directe doorstroom is de laatste jaren nauwelijks sprake van verschuivingen. Het aandeel van studenten afkomstig van het havo is de afgelopen jaren toegenomen, terwijl het aandeel van studenten met een vwo-opleiding gelijk bleef, 4 procent.

Een eerdere daling van de instroom van mbo-studenten in 2000 werd grotendeels veroorzaakt door de verlenging van de cursusduur van een aantal mbo-opleidingen van drie naar vier jaar. In de jaren daarna is een duidelijk herstel opgetreden dat zich heeft gestabiliseerd, 24 procent in 2008.

Aansluiting van de profielen in het vo op het hbo

In de paragraaf 'Profielkeuze vo' wordt ingegaan op de vernieuwing van de tweede fase van het voortgezet onderwijs vanaf 1999. Vanaf 2003 heeft vrijwel de gehele uitstroom van gediplomeerden uit havo/vwo in 2004 een vernieuwd programma gevolgd volgens één van de vier studiehuisprofielen; slechts 4 procent heeft examen gedaan in een combinatieprofiel.

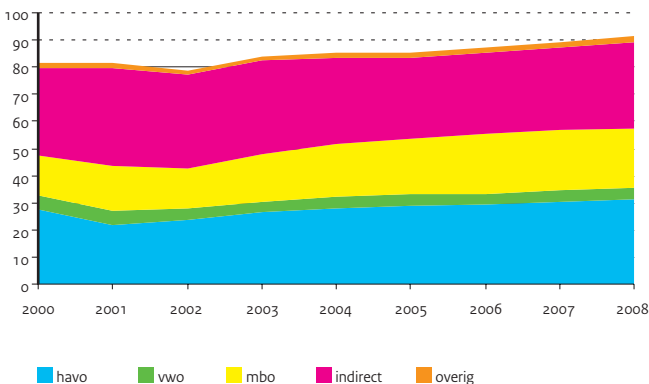
De introductie van het studiehuis was bedoeld om de aansluiting vanuit havo/vwo naar het hoger onderwijs te verbeteren. Daarom zou verwacht mogen worden dat de doorstroom vanuit de vier profielen naar het hbo vooral betrekking heeft op daarbij passende hbo-opleidingsgebieden. In grote lijnen is dat ook wel zo, maar er zijn toch nog veel hbo-studenten die uit een minder goed passend profiel afkomstig zijn:

- de instroom van havisten in het opleidingsgebied Techniek komt voor minder dan de helft voort uit het profiel Natuur en Techniek;
- in het opleidingsgebied Gezondheid komt de helft uit Natuur en Gezondheid;
- een kleine twee derde van de instroom in Economie komt voort uit Economie en Maatschappij.

Gelijksoortige patronen als in de doorstroom van havo naar hbo doen zich ook voor bij de veel geringere doorstroom van vwo naar hbo.

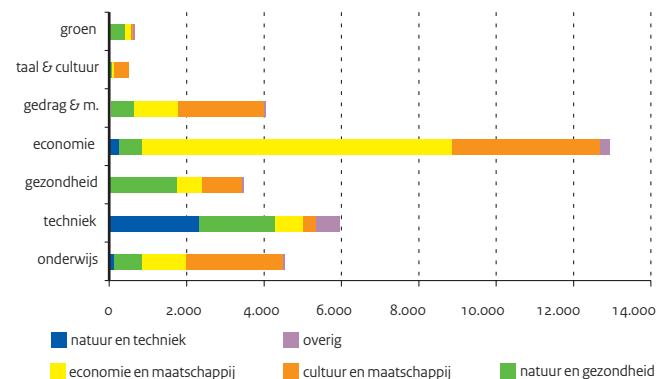
Figuur 8.11 | Vooropleiding eerstejaars hbo

Eerstejaars hbo naar vooropleiding (aantal x 1.000)



Figuur 8.12 | Aansluiting havo-profielen op hbo

Directe instroom eerstejaars hbo, per opleidingsgebied en havo-profiel, 2008



Bron

OCW (DUO: Onderwijsmatrices)

Toelichting

- Eerstejaars hbo Nederland: degenen die voor het eerst in Nederland aan een hogeschool op de peildatum 1 oktober zijn ingeschreven in een bacheloropleiding
- Exclusief instroom in masteropleidingen
- Exclusief groen onderwijs
- Direct: in hetzelfde jaar als eindexamen
- Indirect: minimaal 1 jaar na eindexamen
- Vooropleidingsgegevens zijn gedeeltelijk geschat
- Overig betreft vavo (havo/vwo) en wo
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 8.8 | Eerstejaars hbo-studenten naar vooropleiding

	2004	2005	2006	2007	2008
A) Absolute aantallen (x 1.000)					
Totaal aantal eerstejaars	85,2	85,2	87,3	89,2	91,3
Totaal directe instroom	53,2	55,4	57,4	58,8	59,5
havo	28,2	29,1	29,3	30,4	31,5
vwo	4,1	4,1	3,9	4,0	4,0
mbo	19,2	20,6	22,3	22,5	22,0
overig	1,8	1,7	1,9	1,9	2,0
Totaal indirecte instroom	32,0	29,8	29,8	30,4	31,8
B) Procentuele verdeling					
Totaal	100	100	100	100	100
Totaal directe instroom	62	65	66	66	65
havo	33	34	34	34	34
vwo	5	5	4	4	4
mbo	22	24	26	25	24
overig	2	2	2	2	2
Totaal indirecte instroom	38	35	34	34	35

Tabel 8.9 | Aansluiting havo-profielen op hbo-opleidingsgebieden. 2008

	Onderwijs	Techniek	Gezondh.	Econ.	Gedrag & M.	Taal & C.	Groen
A) Absolute aantallen							
Totaal	4.535	5.946	3.471	12.953	4.060	488	639
natuur en techniek	126	2.336	43	232	29	16	51
natuur en gezondheid	750	1.943	1.729	638	633	51	368
economie en maatschappij	1.133	759	650	7.997	1.114	64	141
cultuur en maatschappij	2.461	303	987	3.838	2.242	352	35
overig	65	605	62	248	42	5	44
B) Procentuele verdeling naar havo-profiel							
Totaal	100	100	100	100	100	100	100
natuur en techniek	3	39	1	2	1	3	8
natuur en gezondheid	17	33	50	5	16	10	58
economie en maatschappij	25	13	19	62	27	13	22
cultuur en maatschappij	54	5	28	30	55	72	5
overig	1	10	2	2	1	1	7

Bron

OCW (DUO: Onderwijsmatrices)

Toelichting

- Peildatum van bestemming is 1 oktober
- De herkomst bestaat uit havo-gediplomeerden die het jaar ervoor (tussen twee peildata) een diploma hebben behaald
- Alleen directe instroom in initieel hbo bachelor-opleiding
- Overig bestaat vrijwel geheel uit combinatieprofiel natuur en techniek / natuur en gezondheid
- combinatieprofiel economie en maatschappij / cultuur en maatschappij

9 | Wetenschappelijk onderwijs

Stelsel en financiën wo

Stelsel

In de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) worden onder andere de planning en bekostiging, het bestuur en de inrichting van de universiteiten geregeld. De taken van universiteiten omvatten wetenschappelijk onderwijs, wetenschappelijk onderzoek, kennisoverdracht en maatschappelijke dienstverlening. In Nederland zijn veertien universiteiten, waaronder drie technische, de Open Universiteit voor afstandsonderwijs en de Universiteit Wageningen. De laatste wordt bekostigd door het ministerie van LNV.

Om de kwaliteit van onderwijs en onderzoek op een hoog peil te houden is er een stelsel van kwaliteitszorg. Alle opleidingen worden beoordeeld door de NVAO. Dat resulteert in een openbaar rapport en een besluit voor accreditatie.

Financiën

Het OCW-budget voor de dertien universiteiten (eerste geldstroom) wordt onafhankelijk van prestatie-indicatoren vastgesteld. Het budget wordt alleen gecorrigeerd voor de ontwikkeling van de loonkosten en voor de prijsontwikkeling en eventueel voor beleidsmatige bijstellingen. Daarnaast wordt jaarlijks op basis van de nieuwste inzichten in de studentenontwikkeling bezien in hoeverre het budget moet worden bijgesteld.

De verdeling van de rijksbijdrage is voor een deel afhankelijk van prestatie-indicatoren zoals het aantal diploma's, het aantal eerstejaars en het aantal promoties.

Belangrijke aspecten in de financiering via deze eerste geldstroom zijn:

- er is bestedingsvrijheid binnen de wettelijke taken; de universiteiten kunnen zelf de prioriteiten van de productiemiddelen bepalen en met middelen schuiven tussen 'onderwijs' en 'onderzoek';
- de verantwoordelijkheid voor de huisvesting is gedecentraliseerd; de universiteiten moeten binnen hun budget zelf de middelen vrijmaken voor huisvesting en infrastructuur;
- de verantwoordelijkheid voor de arbeidsvoorwaardenvorming van het universitair personeel is gedecentraliseerd;
- in de rijksbijdrage aan de universiteiten is een deel inbegrepen dat is bestemd voor de werkplaatsfunctie academische ziekenhuizen.

De combinatie van de financiering op basis van prestatie-indicatoren en de kwaliteitszorg bevordert de doelmatigheid van het stelsel en biedt garanties aan studenten en potentiële werkgevers.

Onderzoek

Het universitaire onderzoek wordt via drie verschillende geldstromen gefinancierd. In de rijksbijdrage is een bedrag begrepen voor onderzoek (eerste geldstroom). Door tussenkomst van NWO wordt specifiek onderzoek (mede-) gefinancierd (tweede geldstroom). Tot slot kan de universiteit subsidies verwerven en onderzoek in opdracht verrichten, anders dan via de eerste en tweede geldstroom. Deze derde geldstroom bestaat voor een belangrijk deel uit middelen van internationale en nationale overheden en onderzoeksstimulering van non-profit instellingen. Het bedrijfsleven heeft een aandeel van circa 10 procent in de derde geldstroom. Kennisoverdracht krijgt voor een deel vorm via het derde geldstroom onderzoek, maar ook door bijvoorbeeld het postacademisch onderwijs.

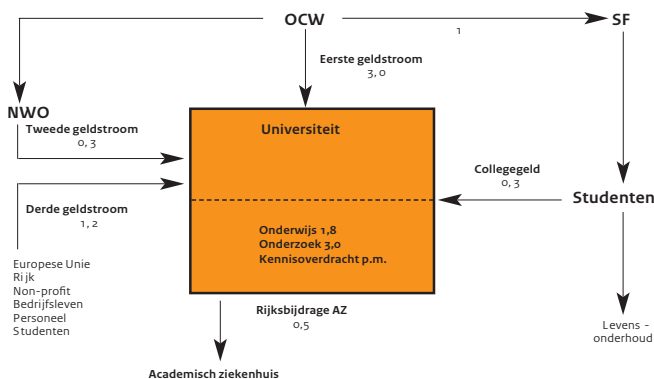
Academische ziekenhuizen

In 1996 is de relatie tussen taken en bekostiging van de academische ziekenhuizen verhelderd. Dit resulteerde in een verlaging van het rijksbijdragendeel academische ziekenhuizen met 115 miljoen euro, onder gelijktijdige verhoging van het premiegefinancierde aandeel in de exploitatie.

Karakteristiek voor academische ziekenhuizen is de werkplaatsfunctie die zij vervullen voor de faculteiten geneeskunde. Op de werkplaats komen de aankomende medici met de dagelijkse praktijk van de geneeskunde in aanraking. Tevens vervullen de academische ziekenhuizen met de medische faculteiten een onderzoeksfunctie.

Figuur 9.1 | Financieringsstromen wo

Bedragen 2008 (x € 1 mld)



Bron

- A) en B) Jaarverslagen OCW
C) en D) Jaarverslagen van universiteiten

Toelichting

- B) OCW-uitgaven per student:
 - totaal gesaldeerde OCW-uitgaven en ontvangsten bestemd voor onderwijs gedeeld door berekend totaal aantal studenten per kalenderjaar
 - De uitgaven per student zijn ook exclusief apparaatskosten en uitgaven niet voor onderwijs aan de bij universiteiten ingeschreven studenten
 - De bijdrage per jaar is berekend in het prijspeil van elk jaar, waarvoor de berekening is gemaakt
- B) Collegegelden per student: opbrengst collegegelden gedeeld door berekend aantal studenten per kalenderjaar
- Bedragen bij C) zijn inclusief effect van 2^e en 3^e geldstroom, bij A) en B) exclusief

Tabel 9.1 | Financiële kerncijfers wetenschappelijk onderwijs

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
Totaal uitgaven	3.337,9	3.396,6	3.511,5	3.676,7	3.781,8
rijksbijdrage universiteiten	3.256,0	3.310,7	3.427,6	3.615,6	3.719,2
waarvan voor academische ziekenhuizen	504,0	513,4	527,6	545,8	573,1
bekostiging overige instellingen	60,7	67,7	67,8	49,6	49,7
overige uitgaven	14,0	18,2	16,1	11,5	12,9
Apparaatskosten	7,2	0,0	0,0	0,0	0,0
toerekening aan CFI / IBG	7,2	0,0	0,0	0,0	0,0
apparaatskosten OCW	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal ontvangsten	2,1	1,5	11,5	11,6	13,9
B) Bedragen omgerekend naar studentjaar (x € 1.000)					
OCW-uitgaven per student	5,5	5,6	5,6	5,8	5,9
collegegelden per student	1,5	1,5	1,6	1,6	1,6
bijdrage aan instellingen per student	7,0	7,1	7,2	7,4	7,5
C) Realisatie volgens jaarrekeningen (x € 1 mln)					
kosten onderzoek	2.474,6	2.512,8	2.620,4	3.034,3	--
kosten onderwijs	1.427,6	1.449,6	1.511,7	1.750,4	--
kosten medische zorg	188,1	191,0	199,2	230,7	--
D) Onderwijsmiddelen per student volgens jaarrekeningen (x € 1.000) 6,8	6,7	6,9	7,9	--	--

Bron

- A) Jaarverslagen academische ziekenhuizen
B) <http://statline.cbs.nl>

Toelichting

- B) Gegevens artsopleidingen, aantal afgestudeerden: degenen die een diploma basisarts hebben behaald tussen 1 oktober van het betreffende jaar en 1 oktober van het voorafgaande jaar

Tabel 9.2 | Kerncijfers academische ziekenhuizen

	2004	2005	2006	2007	2008
A) Financiële gegevens (x € 1 mln)					
Totale exploitatie (baten)	4.304,9	4.490,4	4.717,4	5.258,0	5.841,2
B) Gegevens artsopleidingen					
geneeskunde (ingeschrevenen, bruto)	15.703	16.578	17.281	17.812	18.388
numerus fixus (artsopleidingen)	2.850	2.850	2.850	2.850	2.850
aantal afgestudeerden, postdoctoraal (basisarts)	1.705	1.756	1.842	2.019	1.995
klinische technologie (ingeschrevenen)	117	187	256	320	389

9 | Wetenschappelijk onderwijs

Financiën van instellingen wo

Financiën van universiteiten

De financiële weerbaarheid van de universitaire sector, exclusief Wageningen Universiteit en Researchcentrum (LNV) en de Open Universiteit Nederland, vertoont jaren een gestage daling richting het minimaal wenselijk geachte niveau.

Tegen een achtergrond van zeer omvangrijke, reeds in gang gezette en ook voor de komende jaren nog noodzakelijke (miljarden-) investeringen in universitaire huisvesting was dit geen gunstig financieel perspectief. Daarom zijn in de zogenaamde enveloppenbrief vanaf 2003 extra middelen gereserveerd, oplopend tot 35 miljoen euro structureel vanaf 2006 als tegemoetkoming voor het oplossen van knelpunten bij de financiering van de huisvesting. Hiervoor is een financieringsarrangement ontwikkeld. Vanaf 2009 maakt het deel uit van de lumpsum van de universiteiten.

Financiële positie

Uit de jaarrekeningen die de wo-instellingen hebben ingediend over 2008 blijkt dat de financiële positie van het veld zich op een goed niveau heeft gestabiliseerd. De solvabiliteit is het afgelopen jaar iets teruggezakt naar 0,62. De liquiditeit vertoont in de jaren voor 2002 een sterk neergaande trend maar lijkt zich nu te stabiliseren net onder de 1. De rentabiliteit is na wat schommelingen de afgelopen jaren in 2006 fors gestegen naar een waarde van 3,5 en in 2008 vervolgens gedaald naar 2,8.

Solvabiliteit en liquiditeit

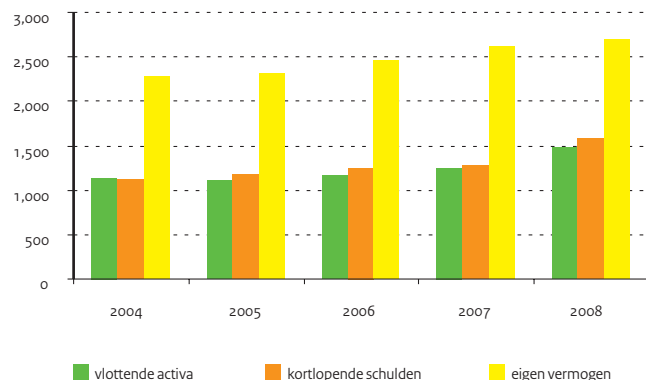
In het eigen vermogen, exclusief voorzieningen, is een stijgende trend waar te nemen van ongeveer 2.270 miljoen euro in 2004 naar ruim 2.700 miljoen euro in 2008. Vanaf 2004 is het beeld van de schuldontwikkeling (kort + langlopend) voorzichtig oplopend naar een waarde van ruim 1.800 miljoen euro. De voorzieningen vertonen een daling van ruim boven de 400 miljoen euro in 2004 naar ruim onder dit bedrag in 2008. Per saldo geeft dit wel een gelijkmatige solvabiliteitsontwikkeling die in 2008 iets daalt (0,62). In 2008 is de post vlottende activa gestegen tot ruim boven de 1.400 miljoen euro. De kortlopende schulden zijn in 2008 ook weer gestegen tot bijna 1.580 miljoen euro. Op de liquiditeit heeft dit het effect dat deze iets gedaald is naar 0,94.

Rentabiliteit

De rentabiliteit uit de gewone bedrijfsvoering is flink gestegen in 2006 en ongeveer gelijk gebleven in 2007. In 2008 daalt de rentabiliteit naar 2,8. De overige lasten (inclusief de huisvestingslasten) blijven stijgen. De personele lasten vertoonden eveneens een stijging in 2008. Het saldo baten en lasten is na een flinke stijging in 2006 iets gedaald in 2007 en weer gestegen in 2008.

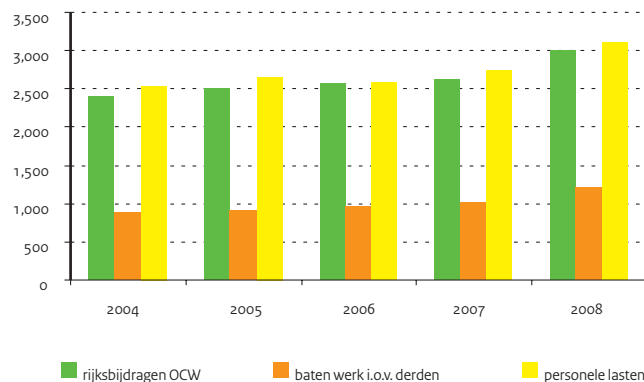
Figuur 9.2 | Balansgegevens van universiteiten

Totaal van alle universiteiten (exclusief WU en OU, x € 1 mln)



Figuur 9.3 | Exploitatiegegevens van universiteiten

Totaal van alle universiteiten (exclusief WU en OU, x € 1 mln)



Bron

OCW (DUO: Jaarrekeningen van instellingen)

Toelichting

- Exclusief Wageningen Universiteit en Open Universiteit
- A) Solvabiliteit: eigen vermogen (inclusief voorzieningen) / totaal vermogen
- A) Liquiditeit (current ratio): vlottende activa / kortlopende schulden
- A) Rentabiliteit gewone bedrijfsvoering: resultaat / (totale baten + rente baten)
- C) Rijksbijdragen OCW: de post "inkomenoverdrachten" is met terugwerkende kracht niet meer opgenomen waardoor de post Rijksbijdrage nu lager uitkomt

Tabel 9.3 | Balans- en exploitatiegegevens van universiteiten

	2004	2005	2006	2007	2008
A) Financiële kengetallen					
solvabiliteit (inclusief voorzieningen)	0,66	0,66	0,66	0,66	0,62
liquiditeit	1,02	0,93	0,92	0,98	0,94
rentabiliteit (in procenten)	1,8	1,2	3,5	3,3	2,8
B) Gecumuleerde balans van universiteiten (x € 1 mln)					
Totaal activa	4.064,0	4.129,3	4.313,9	4.490,1	4.928,8
vaste activa	2.924,7	3.026,6	3.153,5	3.238,6	3.451,4
waarvan materiële vaste activa	2.730,5	2.839,0	2.927,4	3.079,3	3.292,1
vlottende activa	1.139,3	1.102,7	1.160,4	1.251,5	1.477,4
waarvan liquide middelen	649,6	608,5	603,7	671,1	610,7
Totaal passiva	4.064,0	4.129,3	4.313,9	4.490,1	4.928,8
eigen vermogen	2.271,7	2.316,6	2.466,5	2.611,9	2.705,7
voorzieningen	417,6	389,8	384,5	357,4	352,1
langlopende schulden	253,2	241,7	205,0	243,8	293,1
kortlopende schulden	1.121,5	1.181,2	1.258,0	1.277,0	1.577,9
C) Gecumuleerde exploitatierekeningen van universiteiten (x € 1 mln)					
Baten	3.958,9	4.130,6	4.281,7	4.451,6	5.146,5
rijksbijdragen OCW	2.411,6	2.496,6	2.563,0	2.624,7	3.008,0
overige overheidsbijdragen	7,7	7,6	7,2	7,1	7,3
collegegelden	270,9	288,1	305,3	318,7	333,8
baten werk i.o.v. derden	871,6	912,5	955,6	1.012,0	1.214,1
overige baten	397,1	425,7	450,6	489,1	583,3
Lasten	3.903,3	4.090,3	4.153,5	4.331,3	5.015,4
personele lasten	2.543,8	2.647,5	2.593,3	2.732,4	3.106,3
afschrijvingen	254,7	252,0	261,1	254,6	311,4
huisvestingslasten					396,6
overige instellingslasten	1.104,8	1.190,8	1.299,1	1.344,3	1.201,1
Saldo baten en lasten	55,5	40,3	128,2	120,3	131,1
saldo financiële baten en lasten	15,5	11,1	20,2	27,6	16,3
Resultaat	71,0	51,4	148,4	147,9	147,4
belastingen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3
resultaat deelnemingen	0,0	0,0	0,0	0,0	1,7
Resultaat na belastingen	71,0	51,4	148,4	147,9	148,8
aandeel derden in resultaat	4,8	7,3	8,2	13,2	23,1
Netto resultaat	66,2	44,1	140,3	134,7	125,7
buitengewoon resultaat	-19,9	-4,1	-1,2	-0,1	0,0
Totaal resultaat	46,3	40,0	139,1	134,6	125,7

9 | Wetenschappelijk onderwijs

Studenten wo

Algemeen

Toelating tot een universiteit kan worden verkregen op basis van een vwo-diploma, een hbo-propedeuse of bachelor, bepaalde buitenlandse diploma's of een colloquium doctum. De studiekeuze is vrij. Voor de toelating tot veel opleidingen worden wel eisen gesteld aan het gevolgde vakkenpakket of profiel. Bij sommige opleidingen (zoals tandheelkunde en geneeskunde) is sprake van een numerus fixus: er wordt een maximum aantal eerstejaars toegelaten.

In 2002 is de bachelor-master structuur ingevoerd in het hoger onderwijs. Dit betekent dat ook het geïntroduceerde, na 3 jaar te behalen wo-bachelor-diploma een einddiploma is. Of het effect hiervan zodanig is dat reële uitstroom ook daadwerkelijk plaatsvindt, moet onderzoek nog uitwijzen. De cursusduur voor het masterdiploma is minimaal vier jaar. Voor de technische opleidingen en tandheelkunde is de cursusduur vijf jaar en voor de opleiding tot (dieren-)arts of apotheker zes jaar.

De Open Universiteit verzorgt sinds 1984 hoger afstandsonderwijs.

Eerstejaars

Vanaf 1997 is na een tijdelijke terugval weer een stijging van het aantal eerstejaars te zien. De instroomstijging heeft zich in studiejaar 2008/09 doorgezet.

De stijgende belangstelling is te zien bij alle gebieden. De stijging van de instroom van eerstejaars bij Natuur, Gezondheid, Recht, Taal en Cultuur en Techniek is in aantallen minder groot. Gedrag en Maatschappij heeft de grootste instroom die ook nog flink is gestegen in 2009.

Ingeschrevenen

Het totaal aantal ingeschrevenen wordt bepaald door ontwikkelingen in de instroom en de gemiddelde verblijfsduur. De gemiddelde verblijfsduur nam de afgelopen jaren geleidelijk af. Dit is onder andere het gevolg van overheidsbeleid gericht op het terugbrengen van de studieduur. Het effect van de afname in de instroom tot 1996 en het terugbrengen van de gemiddelde verblijfsduur wordt vanaf 1999 gecompenseerd door de groeicijfers in de instroom. Ook wijziging in het aantal vijfjarige studies, veranderingen in het stelsel van studiefinanciering en de mogelijkheid om met een bachelordiploma uit te stromen hebben effect op het aantal ingeschrevenen.

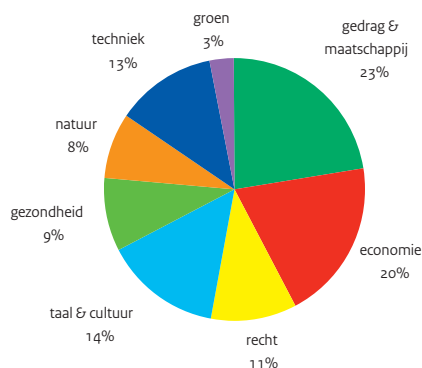
Vanaf 2006 ligt de gemiddelde verblijfsduur rond de 5,5 jaar.

Afgestudeerden

De ontwikkeling van het aantal afgestudeerden hangt in sterke mate samen met de instroom in het verleden en de gemiddelde studieduur. Vanaf 2002 bouwt zich het aantal bachelor-gediplomeerden op, enerzijds door directe omzetting van bestaande studies en anderzijds door nieuwe studieprogrammering binnen de bachelor-master structuur. In tabel 9.4C zijn de doctoraal (aflopend) en de nieuwe master-afgestudeerden (opbouw) opgeteld. Tot 2007 loopt de stijging gelijk op met de stijgende instroom enige jaren eerder. In 2005 begint de eerste reële uitstroom van bachelor-gediplomeerden. Tabel 9.7 laat zien dat het aantal bachelor-gediplomeerden met 25.600 in 2009 nog steeds onder dat van het totaal aantal afgestudeerden doctoraal en master ligt (28.400).

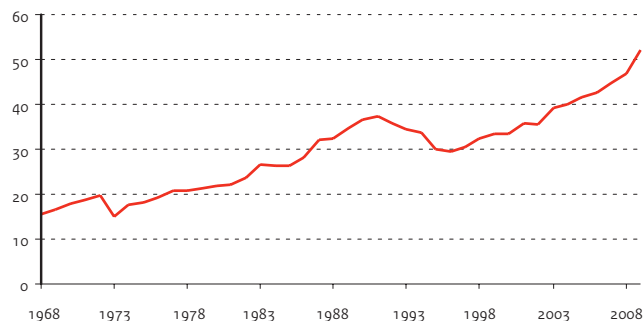
Figuur 9.4 | Eerstejaars wo-studenten naar studierichting

Eerstejaars Nederland in procenten van totaal, 2009



Figuur 9.5 | Aantal eerstejaars wo-studenten

Inclusief groen onderwijs (aantal x 1.000)



Bron

OCW (DUO: 1 cijfer HO 2009)

Toelichting

- A) Eerstejaars wo Nederland: degenen die voor het eerst in Nederland aan een universiteit zijn ingeschreven op de peildatum 1 oktober
- A) De universitaire lerarenopleiding is geen startopleiding. Daarom zijn de eerstejaars hiervan niet opgenomen in het totaal aantal eerstejaars
- A) De percentages geven de verdeling naar herkomst weer, niet de doorstroompercentages (herkomst t.o.v. totaal inclusief groen)
- B) Ingeschrevenen wo Nederland: degenen die in Nederland aan een universiteit op de peildatum 1 oktober zijn ingeschreven
- C) Afgestudeerden wo Nederland: degenen die een doctoraal- of masterdiploma hebben behaald tussen 1 oktober van het betreffende jaar en 1 oktober van het voorafgaande jaar
- C) Exclusief de afgestudeerden aan de beroepsfase
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Bron

Open Universiteit

Toelichting

- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 9.4 | Eerstejaars, ingeschrevenen en afgestudeerden wetenschappelijk onderwijs

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Eerstejaars, inclusief extraneï (x 1.000)					
Totaal excl. groen	40,4	41,5	43,5	45,4	50,4
natuur	3,3	3,6	3,7	3,8	4,2
techniek	4,9	5,0	5,6	5,9	6,5
gezondheid	4,5	4,7	4,5	4,7	4,8
economie	7,3	7,4	8,2	8,8	10,2
recht	4,8	4,9	5,1	5,2	5,6
gedrag & maatschappij	9,4	9,4	10,0	10,3	11,7
taal & cultuur	6,1	6,5	6,5	6,7	7,4
universitaire lerarenopleiding	(0,1)	(0,0)	(0,1)	(0,1)	(0,0)
Totaal wo-groen	1,1	1,1	1,3	1,4	1,6
Herkomst in procenten					
vwo-d direct	51,9	52,1	51,2	52,0	49,6
vwo-d indirect	7,6	7,5	7,2	7,6	8,1
hbo-d direct	13,3	12,6	12,0	10,4	11,4
hbo-d indirect	5,9	5,4	5,4	5,2	5,4
hbo-propedeuse	6,9	6,9	6,6	5,7	5,3
overig	14,5	15,5	17,6	19,1	20,2
B) Ingeschrevenen, inclusief extraneï (x 1.000)					
Totaal excl. groen	199,9	202,6	206,8	214,0	225,9
natuur	14,7	15,3	16,0	16,9	18,0
techniek	26,2	26,2	26,7	27,7	29,1
gezondheid	26,7	27,9	28,6	29,6	30,2
economie	32,4	31,8	32,2	34,0	36,9
recht	25,9	26,3	26,5	27,1	28,1
gedrag & maatschappij	43,6	43,3	44,2	45,2	48,0
taal & cultuur	29,3	30,8	31,5	32,5	34,3
universitaire lerarenopleiding	1,1	1,0	1,1	1,1	1,3
Totaal wo-groen	4,5	4,5	4,7	5,1	5,7
C) Afgestudeerden (doctoraal en master x 1.000)					
Totaal excl. groen	25,5	28,4	30,3	28,0	28,4
natuur	1,6	1,8	2,0	1,9	1,9
techniek	3,2	3,3	3,4	3,2	3,2
gezondheid	3,0	3,3	3,8	3,7	3,7
economie	4,9	5,8	5,7	5,1	5,1
recht	3,2	3,3	3,8	3,6	3,8
gedrag & maatschappij	6,2	7,3	7,4	7,1	7,0
taal & cultuur	3,3	3,6	4,2	3,5	3,7
universitaire lerarenopleiding	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6
Totaal wo-groen	1,0	1,0	1,0	0,9	1,0

Tabel 9.5 | Open Universiteit, studenten en diploma's (aantallen x 1.000)

	2004	2005	2006	2007	2008
Totaal actieve studenten (x1.000)	18,9	16,9	16,3	15,2	13,7
eerstejaars	7,4	5,6	5,5	5,5	5,1
wo-diploma's	354	463	592	869	485

Verblijfsduur en rendement wo

Algemeen

In september 2002 is de bachelor-master structuur breed in het wetenschappelijk onderwijs gestart. Driejarige bacheloropleidingen zijn nieuw gestart en er zijn lopende opleidingen omgezet naar de nieuwe structuur. Daarnaast bleven er opleidingen uitlopen volgens de oude structuur. In de fase waarin twee structuren naast en door elkaar lopen, heeft het weergeven van rendementscijfers nog betrekkelijke waarde. De eerste bachelorrendementen worden nu wel zichtbaar gemaakt.

Verblijfsduur en rendement doctoraal en master

De afgelopen jaren is de gemiddelde verblijfsduur van afgestudeerden geleidelijk teruggelopen naar ongeveer 5,4 jaar. Daarbij is wel in aanmerking te nemen dat de Techniek-opleidingen en meerdere Natuur-opleidingen 5-jarig zijn en dus het gemiddelde verhogen. De meerderheid van de opleidingen is echter 4-jarig.

Het berekende slaagpercentage als maat voor het eindrendement ligt op 69 procent. Dit gemiddelde totaalrendement wordt na ongeveer 8 jaar bereikt. Dit percentage is verder terugkijkend in de tijd een stabiel gegeven gebleken. Na 8 jaar komen er vooral nog procenten bij uit studierichtingen met een langere studieduur, in het bijzonder Techniek.

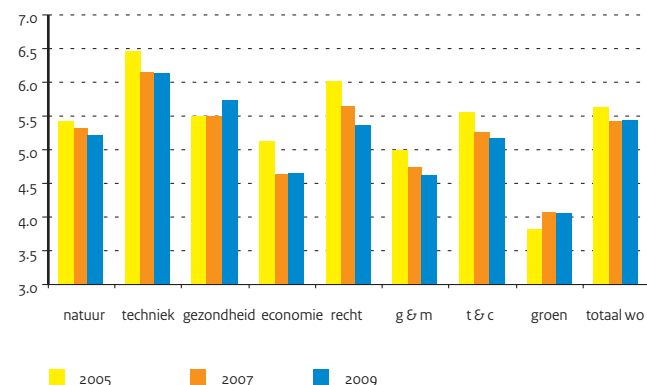
De rendementen per opleidingsgebied laten aanzienlijke verschillen zien. Deze worden deels veroorzaakt door verschillen in nominale studieduur. Opvallend is dat het hoge slaagpercentage bij Gezondheid is teruggezaakt terwijl de andere opleidingsgebieden redelijk constant zijn gebleven. Het slaagpercentage - maat voor het eindrendement - ligt in deze sector in 2009 op 72 procent. Bij Natuur, Rechten en vooral Taal en Cultuur zijn de rendementen het laagst. Binnen de sector Techniek behalen relatief veel studenten uiteindelijk geen wo- maar een hbo-diploma.

Bachelor-gediplomeerden en rendement

Vanaf 2005, drie jaar na de start van de bachelor-master structuur, is een duidelijke groei van het aantal bachelor-gediplomeerden te zien. De sector Gedrag en Maatschappij laat ruimschoots het grootste aantal afgestudeerden zien. Dit komt overeen met de relatief hoge instroom de afgelopen jaren in deze sector. Berekeningen op basis van het onderwijsnummer (1 cijfer HO) wijzen uit dat het gemiddeld rendement na 3 jaar onder de 20 procent blijft. De opleidingen binnen de sector Gezondheid hebben het hoogste rendement, ongeveer 30 procent. Ook de rendementen na 4 jaar zijn nog laag. Alleen de sectoren Gezondheid en Gedrag en Maatschappij komen dan boven de 50 procent. Komende jaren zal blijken of deze (eerste) berekeningen van rendementen indicatief zijn voor de toekomst.

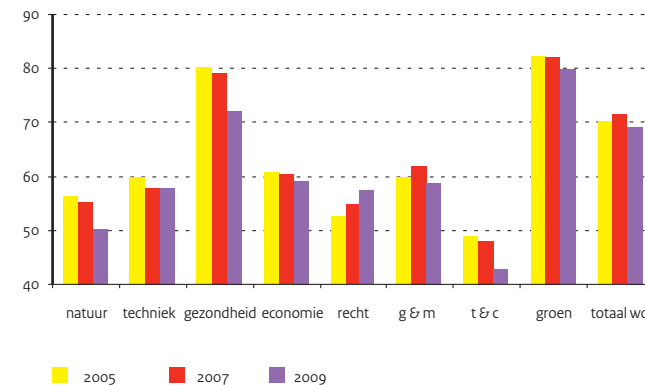
Figuur 9.6 | Verwachte verblijfsduur afgestudeerden

In jaren, per HOOP-gebied



Figuur 9.7 | Verwacht slaagpercentage

In procenten van instroomcohort, per HOOP-gebied



Bron

OCW (DUO: 1 cijfer HO 2009)

Toelichting

- Opleidingsgebieden volgens HOOP
- Het slaagpercentage voor het wo is hoger dan voor de afzonderlijke sectoren omdat sommigen een diploma behalen in een andere sector dan waarin ze zijn begonnen
- Om dezelfde reden is de verblijfsduur in het wo langer dan het gemiddelde van de verblijfsduren per sector
- C) en D) In procenten van instroomcohort
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 9.6 | Verblijfsduur en rendement in het wetenschappelijk onderwijs

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Verwachte verblijfsduur afgestudeerden per opleidingsgebied (in jaren)					
natuur	5,4	5,5	5,3	5,2	5,2
techniek	6,5	6,2	6,1	6,2	6,1
gezondheid	5,5	5,5	5,5	5,6	5,7
economie	5,1	4,7	4,6	4,7	4,7
recht	6,0	5,9	5,6	5,6	5,4
gedrag en maatschappij	5,0	4,8	4,8	4,6	4,6
taal en cultuur	5,6	5,3	5,3	5,3	5,2
landbouw en natuurlijke omgeving	3,8	4,0	4,1	4,2	4,1
B) Verwachte verblijfsduur afgestudeerden in wo (in jaren)	5,6	5,5	5,4	5,5	5,4
C) Verwacht slaagpercentage per opleidingsgebied					
natuur	57	52	55	53	50
techniek	60	55	58	57	58
gezondheid	80	78	79	78	72
economie	61	59	60	62	59
recht	53	51	55	56	57
gedrag en maatschappij	60	59	62	60	59
taal en cultuur	49	46	48	43	43
landbouw en natuurlijke omgeving	82	80	82	81	80
D) Verwacht slaagpercentage wo	70	69	71	70	69

Bron

OCW (DUO: 1 cijfer HO 2009)

Toelichting

- Bachelor-gediplomeerden wo Nederland: degenen die een bachelordiploma hebben behaald tussen 1 oktober van het betreffende jaar en 1 oktober van het voorafgaande jaar

Tabel 9.7 | Bachelor-gediplomeerden wetenschappelijk onderwijs (aantal x 1.000)

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal excl. groen	12,8	19,0	22,3	24,3	25,6
natuur	1,0	1,4	1,7	1,9	2,0
techniek	1,7	2,1	2,3	2,7	2,4
gezondheid	0,6	1,0	1,5	2,3	2,6
economie	2,5	3,6	4,0	3,9	3,8
recht	1,5	2,4	3,0	3,1	3,8
gedrag & maatschappij	3,1	5,0	5,9	6,2	6,4
taal & cultuur	2,5	3,4	3,9	4,2	4,6
Totaal wo-groen	0,3	0,4	0,3	0,4	0,5

9 | Wetenschappelijk onderwijs

Instellingen en personeel wo

Instellingen

Naast de gewone universiteiten en de Open Universiteit bestaat in Nederland nog een aantal 'aangewezen' instellingen en instellingen voor internationaal onderwijs. Aangewezen is onder andere een aantal theologische opleidingen, de Universiteit voor Humanistiek en de Universiteit Nijenrode. De kwantitatieve gegevens van deze instellingen zijn te divers van aard om in een overzicht op te nemen. Dit komt onder andere omdat het voor een belangrijk deel gaat om zeer kleine instellingen met soms zeer specifieke kenmerken. Een overzicht zou geen recht doen aan de specifieke aard van deze instellingen.

Personeelsontwikkelingen

De universiteiten zijn primair verantwoordelijk voor het te voeren en te ontwikkelen personeelsbeleid. Zo zijn universiteiten vrij om personeel voor onderwijs of onderzoek in te zetten.

Na een daling van de personeelsomvang midden jaren '90 is de laatste jaren sprake van enige stabilisatie van de personele omvang. In de jaren 2005 tot 2008 is de totale formatie met bijna 37.700 fte's nog steeds iets kleiner dan de jaren daarvoor. De omvang van het wetenschappelijk personeel groeit vanaf 2005 jaarlijks iets en die van het ondersteunend personeel blijft ongeveer gelijk. Na een periode van daling in eerdere jaren is de omvang van de categorie 'assistenten in opleiding' (promovendi) stabiel rond de 7.000.

Vrouwelijk personeel

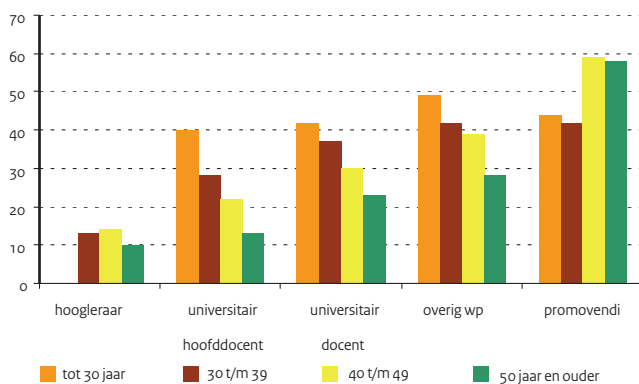
Op basis van fte's is 41 procent van de universitaire personeelsleden vrouw. Als we dit verder uitsplitsen blijkt dat, na een aanvankelijke daling bij het wetenschappelijk personeel tot onder de 30 procent, het aandeel in 2008 op 34 procent ligt. Het aandeel vrouwen bij het ondersteunend en behorend personeel ligt in 2008 op 50 procent.

Onder de hoogleraren en universitaire (hoofd)docenten zijn vrouwen nog sterk ondervertegenwoordigd. Het aandeel van de vrouwelijke personeelsleden neemt wel over de hele linie langzaam toe, ook onder de hoogleraren. Een aandeel van 12 procent is echter nog ver verwijderd van evenredige vertegenwoordiging.

Omdat onder jonger wetenschappelijk personeel het aantal vrouwen hoger is, is de verwachting dat de (langzame) groei van het aandeel vrouwen in het hoger wetenschappelijk personeel zal doorzetten.

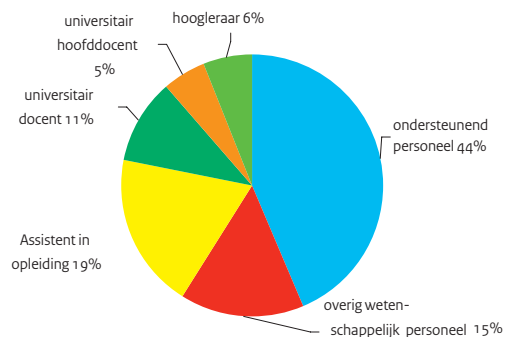
Figuur 9.8 | Vrouwelijk wetenschappelijk personeel

In procenten van totaal, per 31-12-2008 (inclusief WU en OU)



Figuur 9.9 | Samenstelling personeel universiteiten

In procenten van totaal, per 31-12-2008



Bron

- A) OCW (DUO: BRIN-registratie)
 B) OCW (DUO: 1 cijfer HO 2008)
 C), D), E), F) VSNU: WOPI

Toelichting

- Peildatum personeel 31 december
- Exclusief Open Universiteit en Wageningen Universiteit
- Personeel: de gegevens zijn exclusief een aanzienlijk deel van het personeel van de universiteiten verbonden aan de medische faculteiten
- De meeste universiteiten hebben dit personeel geheel of gedeeltelijk overgedragen aan Universitaire Medische Centra
- Met ingang van 2005 worden student-assistenten niet langer in de WOPI statistiek opgenomen
- Personeel: totaal bekostigd personeel (zowel rijksbijdrage als 3e geldstroom)
- B) Ingeschrevenen wo Nederland: degenen die in Nederland aan een universiteit op de peildatum 1 oktober zijn ingeschreven
- C) Assistent in opleiding inclusief ontwerpers en 2-jarige aio's
- C) Overig wetenschappelijk personeel inclusief student-assistenten, sinds 2005 exclusief
- D) t/m F): op basis van aantal fte's

Tabel 9.8 | Kerncijfers instellingen en personeel wetenschappelijk onderwijs

	2004	2005	2006	2007	2008
A) Aantal instellingen	12	12	12	12	12
B) Instellingsgrootte (aantal x 1.000)					
totaal aantal ingeschrevenen (incl. extraneel)	193,6	199,9	202,6	206,8	214,0
gemiddeld aantal ingeschrevenen per instelling	16,1	16,7	16,9	17,2	17,8
C) Personeelssterkte (fte's x 1.000)					
Totaal	38,4	36,9	36,6	36,9	37,7
ondersteunend personeel	17,5	16,5	16,2	16,3	16,5
wetenschappelijk personeel	20,9	20,3	20,4	20,7	21,2
hoogleraar (hgl)	2,2	2,1	2,1	2,2	2,3
universitair hoofddocent (uhd)	2,0	1,9	1,9	1,9	2,0
universitair docent (ud)	4,0	3,8	3,9	3,9	4,0
overig wetenschappelijk personeel	5,7	5,5	5,5	5,7	5,8
assistent in opleiding (aio)	7,0	7,0	7,0	6,9	7,2
D) Percentage vrouwen					
Totaal	38	39	39	40	41
wetenschappelijk personeel	31	27	33	33	34
universitair hoofddocent	14	16	17	17	18
hoogleraar	9	10	10	11	12
E) Leeftijdsonwikkeling					
percentage <= 29 jaar	24	23	23	23	23
percentage 30-39 jaar	24	25	26	26	26
percentage 40-49 jaar	23	24	23	23	22
percentage 50-59 jaar	24	23	22	22	22
percentage >= 60 jaar	5	4	5	6	7
F) Ratio's					
studenten / wetenschappelijk personeel	9,2	9,8	9,9	10,0	10,1
studenten / totaal personeel	5,0	5,4	5,5	5,6	5,7

Allochtonen in het hoger onderwijs

Brongegevens

Op het 1 cijfer HO bestand is een telling uitgevoerd naar de herkomst van studenten. Iedere ingeschrevene is slechts eenmaal als instroom geteld, namelijk op het moment dat hij of zij voor het eerst is ingeschreven in het hoger onderwijs. In vergelijking met andere overzichten komen de tellingen daardoor lager uit. Van invloed op de telling is ook het hoge aantal onbekenden. Dit is vooral zichtbaar in het laatste meetjaar. Voor de eerdere jaren heeft aanvulling van de gegevens kunnen plaatsvinden.

In de volgende gevallen is een student gekenmerkt als autochtoon:

- van beide ouders is bekend dat zij geboren zijn in Nederland;
- van één van de ouders is bekend dat deze geboren is in Nederland en het geboorteland van de andere ouder is onbekend.

Indien bekend is dat tenminste één van de ouders geboren is in het buitenland, is de student aangemerkt als allochtoon. Indien beide ouders geboren zijn in het buitenland, gaat voor de vaststelling van allochtone herkomst het geboorteland van de moeder voor.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Tevens is een verdeling gemaakt naar werelddeel en zijn enkele kenmerkende landen apart genoemd.

Ontwikkelingen in de instroom

De instroom in het hoger onderwijs van studenten van allochtone afkomst (westers en niet-westers) is ten opzichte van de totale instroom over de periode 2005-2009 licht gegroeid naar ongeveer 28 procent. In het wo ligt dit een aantal procentpunten daarboven en in het hbo daar iets onder.

hbo

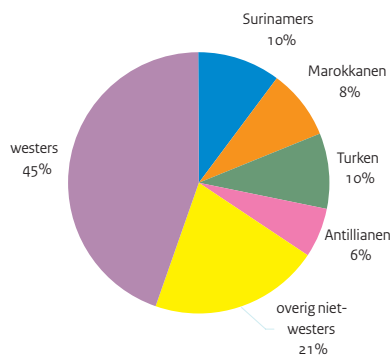
De instroom van niet-westerse allochtonen is in het hbo groter dan de instroom van westerse allochtonen. Van de westerse allochtonen is de groep Europese allochtonen daarbij duidelijk de grootste groep. De instroom van het aantal Turkse studenten groeit gestaag de afgelopen jaren. Ten opzichte van 2008 is bij alle groepen een stijging te zien in 2009. De grootste groep binnen de niet-westerse allochtonen vormen de studenten met een Aziatische achtergrond.

wo

In het wetenschappelijk onderwijs is de instroom van westerse allochtonen ruim groter dan die van niet-westerse allochtonen. Studenten met een Aziatische achtergrond vormen ook in het wo verreweg de grootste groep onder de niet-westerse allochtonen. De op één na grootste redelijk stabiele instroomgroep (lichte daling in 2009) is die van de Surinaamse studenten. De Turkse instroom laat een geleidelijke stijging zien de afgelopen jaren. In 2007 is er een forse stijging van de instroom van Antilliaanse studenten die daarna ongeveer gelijk blijft. In 2009 is de instroom van studenten met een Marokkaanse achtergrond flink gestegen.

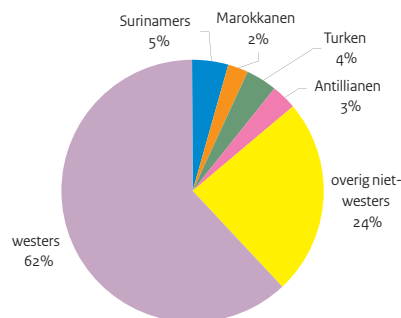
Figuur 9.10 | Instroom van allochtonen in het hbo

Verdeling naar herkomst, 2009



Figuur 9.11 | Instroom van allochtonen in het wo

Verdeling naar herkomst, 2009



Bron

OCW (DUO: 1 cijfer HO 2009)

Toelichting

– Eerstejaars ho Nederland: degenen die voor het eerst in het hoger onderwijs in Nederland op de peildatum 1 oktober zijn ingeschreven

Tabel 9.9 | Allochtone eerstejaars studenten in het hoger onderwijs

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Totaal aantal eerstejaars in het hbo	83.660	85.817	87.900	89.729	94.926
Totaal autochtonen	62.124	62.657	63.625	64.313	67.634
Totaal allochtonen	21.412	23.108	24.237	25.402	26.739
Totaal westers allochtoon	10.107	10.923	11.365	11.879	11.944
Europa	7.598	8.384	8.854	9.529	9.641
Amerika	362	399	397	435	410
Azië	1.942	1.936	1.872	1.683	1.630
Australië / Nieuw-Zeeland	201	195	240	229	260
Oceanië	4	9	2	3	3
Totaal niet-westers allochtoon	11.305	12.185	12.872	13.523	14.795
Turkije	1.645	1.958	2.080	2.373	2.549
Suriname	2.344	2.483	2.522	2.460	2.759
Antillen / Aruba	1.171	1.254	1.348	1.492	1.605
Marokko	1.828	1.961	2.169	2.130	2.265
Amerika	440	536	585	593	663
Azië	2.790	2.771	2.944	3.157	3.470
Afrika	1.087	1.222	1.224	1.318	1.484
onbekend	124	52	38	14	553
B) Totaal aantal eerstejaars in het wo	30.678	31.867	33.845	36.602	40.089
Totaal autochtonen	21.223	21.493	22.122	23.536	25.180
Totaal allochtonen	9.442	10.361	11.706	13.066	14.274
Totaal westers allochtoon	5.535	6.240	7.042	8.043	8.837
Europa	4.192	4.832	5.587	6.600	7.377
Amerika	330	383	411	422	501
Azië	923	916	942	905	837
Australië / Nieuw-Zeeland	88	107	101	113	121
Oceanië	2	2	1	3	1
Totaal niet-westers allochtoon	3.907	4.121	4.664	5.023	5.437
Turkije	384	376	461	517	562
Suriname	548	555	573	667	644
Antillen / Aruba	306	324	406	403	403
Marokko	270	264	289	281	355
Amerika	364	422	463	469	501
Azië	1.547	1.670	1.887	2.029	2.229
Afrika	488	510	585	657	743
onbekend	13	13	17	0	635

Afgestudeerden hoger onderwijs op de arbeidsmarkt



Inleiding

Van de afgestudeerden in het hoger onderwijs (hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs) is op verschillende momenten na het afstuderen de arbeidsmarktpositie bepaald. Vanaf het cohort afgestudeerden in het studiejaar 1999/00 is direct na afstuderen en de jaren erna nagegaan of zij werkzaam waren, een uitkering ontvingen of nog verder doorstudeerden. Naast deze drie groepen wordt nog een groep 'overige afgestudeerden' onderscheiden; de afgestudeerden die niet terug te vinden zijn op de arbeidsmarkt en ook niet in de onderwijsregistraties. De laatste groep die onderscheiden wordt, betreft emigratie en sterfte. Daarnaast is van deze cohorten afgestudeerden op verschillende momenten vastgesteld wat het gemiddelde fiscale maandloon is van de voltijd werknemers uit de groep. In de cohorten worden alleen die afgestudeerden meegenomen die een voltijdschrijving hadden in het hoger onderwijs en die het studiejaar direct na afstuderen niet verder studeerden in het hoger onderwijs.

Arbeidsmarktpositie

Van de afgestudeerden van cohort 1999/00 had ruim 81 procent direct na afstuderen een baan. Een jaar later was dit percentage opgelopen naar iets meer dan 92 procent. Dit verschil is vooral te verklaren uit de afname van het percentage overig afgestudeerden. Eén jaar na afstuderen hebben de meeste afgestudeerden in het hoger onderwijs een baan. Bij het vergelijken van de verschillende cohorten valt op dat dit percentage in de tijd afneemt van 92 procent van de afgestudeerden uit het studiejaar 1999/00 tot 88 procent van de afgestudeerden uit het studiejaar 2004/05. Deze afname gaat vooral

gepaard met een toename van het aantal overige afgestudeerden en van het aantal afgestudeerden dat naar het buitenland gaat (emigratie). Zes jaar na het afstuderen heeft ruim 89 procent van de afgestudeerden van cohort 1999/00 een baan, bijna 2 procent heeft een uitkering en minder dan 1 procent studeert nog.

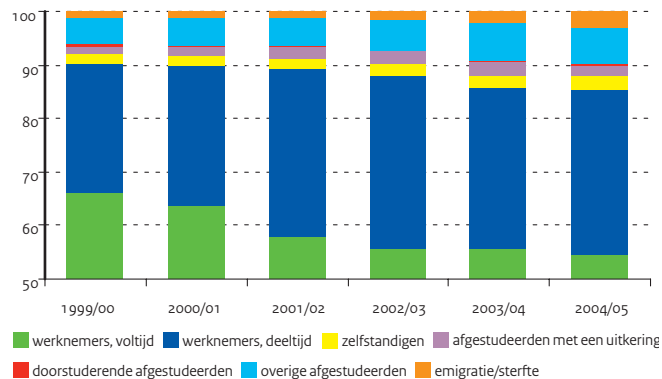
Loon van afgestudeerden hoger onderwijs

Afgestudeerde hbo'ers en wo'ers verschillen in het gemiddelde maandloon dat zij als voltijd werknemer verdienen. Dit verschil neemt toe met het aantal jaren dat zij werkzaam zijn. Direct na afstuderen bedroeg het gemiddelde maandloon van een in het studiejaar 2000/01 afgestudeerde wo'er 2.200 euro en van een hbo'er 1.800 euro. Na vijf jaar is het verschil opgelopen naar bijna 850 euro. Een hbo'er verdiende gemiddeld 3.000 euro en een wo'er bijna 3.900 euro. Deze bedragen zijn niet gecorrigeerd voor inflatie.

Het gemiddelde maandloon van voltijd werkzame afgestudeerden uit het hoger onderwijs is voor alle onderscheiden cohorten en momenten voor mannen hoger dan voor vrouwen. Dit verschil loopt met de jaren op. Direct na afstuderen is het gemiddelde verschil in maandloon tussen mannen en vrouwen ruim 150 euro. Met een voltijd baan verdienen mannen dan gemiddeld rond de 2.100 euro en vrouwen rond de 2.000 euro. Na twee jaar ligt het verschil op 200 euro en na vier jaar op bijna 350 euro. Na zes jaar is het verschil opgelopen tot 600 euro.

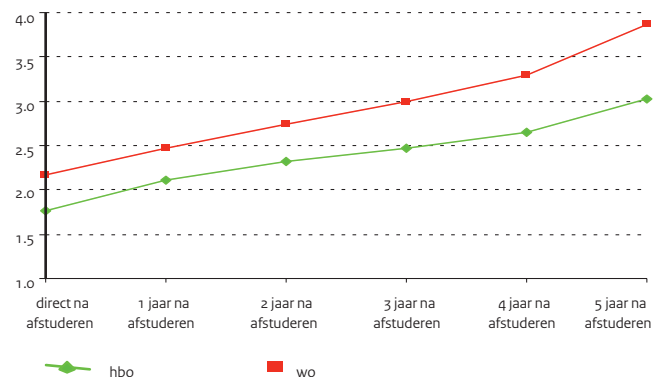
Figuur 9.12 | Arbeidsmarktpositie na voltijd ho

Eén jaar na afstuderen, procentuele verdeling van totaal afgestudeerden



Figuur 9.13 | Fiscaal maandloon van voltijd werkn. na voltijd ho

Van afgestudeerden, cohort 2000/01 (x € 1.000)



Bron

CBS

Toelichting

- Procentuele verdeling van totaal aantal afgestudeerden
- Overige: niet op arbeidsmarkt en niet in onderwijsregistraties
- In het cohort zijn alleen die afgestudeerden meegenomen die een voltijdinschrijving hadden en die het studiejaar na afstuderen niet verder studeerden aan het hoger onderwijs. De onderzoekspopulatie en dus ook de resultaten voor dit artikel wijken hiermee af van die voor het artikel in Kerncijfers 2003-2007
- Van de afgestudeerden uit 1999/00 is niet bekend of zij in 2000 voltijd of deeltijd werkzaam waren

Bron

CBS

Toelichting

- Het loon is het gemiddeld fiscaal maandloon van personen die in september als voltijd werknemer werkzaam waren
- Het gaat hierbij om afgestudeerden van de voltijd-opleidingen in het hbo en wo die het studiejaar na afstuderen niet verder studeerden aan het hoger onderwijs
- Van de afgestudeerden uit 1999/00 is niet bekend of zij in 2000 voltijd of deeltijd werkzaam waren. Hierdoor kunnen voor het eerste jaar geen lonen van voltijd werknemers weergegeven worden

Tabel 9.10 | Arbeidsmarktpositie van afgestudeerden in het voltijd hoger onderwijs, cohort 1999/00

	Direct na afstuderen	1 jaar na afstuderen	2 jaar na afstuderen	3 jaar na afstuderen	4 jaar na afstuderen	5 jaar na afstuderen	6 jaar na afstuderen
afgestudeerden, werkzaam	81,5	92,1	92,3	91,3	90,2	89,6	89,4
waarvan: werknemers	79,9	90,2	90,0	88,8	87,2	86,0	85,0
waarvan: voltijd werkzaam	.	66,3	66,4	63,8	61,0	58,3	53,0
deeltijd werkzaam	.	23,9	23,7	24,9	26,2	27,7	32,0
zelfstandigen	1,6	1,9	2,3	2,6	3,0	3,6	4,4
afgestudeerden met een uitkering	2,5	1,3	1,5	2,1	2,4	2,2	1,7
doorstuderende afgestudeerden	1,7	0,4	0,6	0,8	0,8	0,7	0,5
overige afgestudeerden	14,4	5,0	3,7	3,1	3,3	3,3	3,5
emigratie / sterfte	0,0	1,2	1,9	2,7	3,3	4,1	4,9

Tabel 9.11 | Afgestudeerden hoger onderwijs, loon van voltijd werknemers (x € 1.000)

	Direct na afstuderen	1 jaar na afstuderen	2 jaar na afstuderen	3 jaar na afstuderen	4 jaar na afstuderen	5 jaar na afstuderen	6 jaar na afstuderen	
Cohort								
1999/00	Totaal	.	2,2	2,4	2,7	2,8	3,1	3,6
	mannen	.	2,3	2,5	2,8	3,0	3,2	3,8
	vrouwen	.	2,1	2,3	2,5	2,7	2,9	3,2
2000/01	Totaal	1,9	2,2	2,5	2,7	2,9	3,3	
	mannen	2,0	2,3	2,6	2,8	3,0	3,5	
	vrouwen	1,8	2,2	2,4	2,5	2,7	3,0	
2001/02	Totaal	2,0	2,3	2,5	2,7	3,1		
	mannen	2,1	2,4	2,6	2,8	3,3		
	vrouwen	1,9	2,2	2,4	2,6	2,8		
2002/03	Totaal	2,1	2,3	2,5	2,9			
	mannen	2,1	2,3	2,6	3,0			
	vrouwen	2,0	2,2	2,4	2,7			
2003/04	Totaal	2,1	2,3	2,7				
	mannen	2,1	2,4	2,8				
	vrouwen	2,0	2,2	2,6				
2004/05	Totaal	2,1	2,5					
	mannen	2,1	2,6					
	vrouwen	2,0	2,4					
2005/06	Totaal	2,3						
	mannen	2,4						
	vrouwen	2,3						

Stelsel en financiën studiefinanciering

Algemeen

Studiefinanciering (SF) beslaat drie beleidsterreinen: Studiefinanciering, Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten, en Lesgeld. De regels voor deze beleidsterreinen zijn vastgelegd in drie wetten: de WSF 2000, de WTOS en de LCW. De uitvoering van deze wetten leidt tot uitgaven en ontvangsten. De uitvoering wordt verzorgd door de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) in Groningen. De SF-beleidssterreinen worden in dit hoofdstuk afzonderlijk besproken.

Studiefinanciering

In de Wet Studiefinanciering (WSF 2000) staat dat studiefinanciering van toepassing is op voltijdstudenten in het hoger onderwijs (ho) en voltijddeelnemers vanaf 18 jaar in de beroepsopleidende leerweg (bol) van het mbo. De WSF 2000 biedt studenten flexibiliteit in het opnemen van hun beursrechten. Studiefinanciering wordt uitgekeerd in de vorm van gemengde financiering: een deel als basisbeurs, een deel als lening en eventueel - afhankelijk van het ouderlijk inkomen - een aanvullende beurs. Naast de studietoelage bevat de studiefinanciering ook een OV-studentenkaart (OVSK). De beurs en de waarde van de OVSK worden voor studenten in het ho en (vanaf studiejaar 2005/06 voor nieuwe) deelnemers in de bol niveau 3 en 4 toegekend als lening. Wanneer de student zijn diploma binnen 10 jaar heeft gehaald wordt deze lening omgezet in een gift. Voor leningen aan studenten in het kader van de WSF 2000 wordt verwezen naar het onderdeel 'Lenen en bijverdienen'.

Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten

Op grond van de Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten (WTOS) wordt een tegemoetkoming verstrekt in de onderwijsbijdrage (voor zover verschuldigd) en schoolkosten voor leerlingen in het voortgezet onderwijs (vo), voor deelnemers in de bol tot 18 jaar en voor deelnemers in het vavo of in de lerarenopleiding in het ho. De tegemoetkoming is afhankelijk van het inkomen van de ouders of het eigen inkomen, leerlingen van 18 jaar en ouder in het vo krijgen bovendien een basistoelage onafhankelijk van het ouderlijk inkomen.

Les- en cursusgeld

In de Les- en cursusgeldwet (LCW) is geregeld wanneer les- en cursusgeld moet worden betaald. Ook is in die wet vastgelegd hoe de hoogte van het les- en cursusgeld wordt bepaald (zie 'Lesgeldontvangsten').

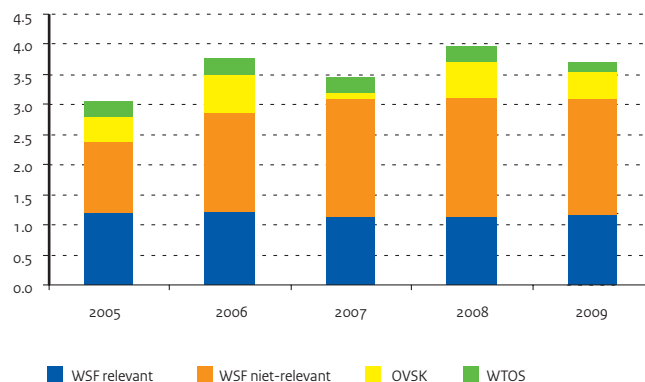
Uitgaven en ontvangsten WSF

Een deel van de studiefinanciering uitgaven en ontvangsten is niet-relevant voor het financieel kader van de begroting (EMU-saldo) en wordt daarom apart onderscheiden. Tot de niet-relevante uitgaven behoren de rentedragende leningen die op grond van de WSF 2000 zijn verstrekt. De studieleningen tellen niet mee voor het EMU-saldo, omdat daartegenover rentedragende vorderingen staan. Ontvangsten als gevolg van aflossing van deze leningen zijn daardoor eveneens niet-relevant. Ook de prestatiebeurs-uitgaven, zolang deze nog niet in een definitieve gift zijn omgezet, behoren tot de niet-relevante uitgaven. Zodra de prestatiebeursuitgaven in een gift zijn omgezet, worden deze uitgaven relevant voor het EMU-saldo.

De stijgingen van de niet-relevante uitgaven komen hoofdzakelijk door de invoering van de prestatiebeurs bol voor niveau 3 en 4 (met ingang van studiejaar 2005/06) en de toename van opgenomen rentedragende leningen. De fluctuaties bij de OVSK-uitgaven na 2005 houden voornamelijk verband met in 2006 voor 2007 en in 2008 voor 2009 aan de OV-bedrijven vooruitbetaalde bedragen van respectievelijk 300 miljoen en 272,3 miljoen euro.

Figuur 10.1 | Totale uitgaven studiefinanciering

Bedragen (x € 1 mld)



Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

- Uitgaven OVSK zijn inclusief kasschuiven
- bve betreft alleen de voltijd beroepsopleidende leerweg (bol-vt)
- hbo en wo: betreft alleen voltijd opleidingen
- C) Bedragen zijn afgerond op € 10.
Per 2005 dalen de uitgaven per deelnemer vo en bol door afschaffing lesgeld
- C) In 2006 en 2008 wijken de uitgaven per student / onderwijsdeelnemer met WSF beduidend af van andere jaren. Dit is het gevolg van kasschuiven bij het OV-contract

Tabel 10.1 | Financiële kerncijfers studiefinanciering en WTOS (x € 1 mln, tenzij anders vermeld)

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Uitgaven en ontvangsten					
Totaal uitgaven	3.141,7	3.864,6	3.550,2	4.060,1	3.786,8
totaal WSF en OVSK	2.785,2	3.500,1	3.189,1	3.703,1	3.541,2
waarvan: niet relevant	1.189,6	1.643,7	1.962,0	1.983,0	1.930,7
OVSK	394,7	638,4	88,2	596,6	440,6
WTOS	268,3	269,2	267,6	254,0	145,5
Apparaatskosten	88,2	95,4	93,5	103,0	100,1
toerekening aan IBG (incl. kosten inning les gelden)	87,2	94,3	92,4	102,1	100,1
apparaatskosten OCW	1,0	1,0	1,1	0,9	.
Ontvangsten (terugbetalingen + rente)	370,1	352,5	412,6	490,9	557,4
B) Uitgaven per sector					
Totaal uitgaven WSF / WTOS	3.053,5	3.769,3	3.456,7	3.957,1	3.686,7
vo	207,4	211,2	212,6	199,8	95,5
bve (bol)	906,7	1.168,1	1.033,3	1.146,4	1.075,6
hbo	1.133,6	1.415,5	1.303,8	1.572,4	1.514,2
wo	805,7	974,5	907,0	1.038,5	1.001,4
onverdeeld	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
C) Uitgaven per onderwijsdeelnemer WSF / WTOS (x € 1)					
vo	220	220	230	210	100
bol	2.740	3.450	3.080	3.470	3.160
hbo	3.920	4.680	4.190	4.930	4.460
wo	3.940	4.700	4.290	4.740	4.340

Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

- Totale uitgaven WSF en OV-studentenkaart (per studerende met WSF) zijn inclusief partner- en eenoudertoeslag en achterstallig hoger recht
- De reguliere leningen zijn inclusief de tempobeurzen en in leningen omgezette prestatiebeurzen
- C) Bedragen zijn afgerond op € 10
- C) In 2006 en 2008 wijken de uitgaven per student / onderwijsdeelnemer met WSF beduidend af van andere jaren. Dit is het gevolg van kasschuiven bij het OV-contract
- C) bol: alleen voltijddeelnemers van 18 jaar en ouder

Tabel 10.2 | Financiële kerncijfers WSF (x € 1 mln, tenzij anders vermeld)

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Totale uitgaven WSF (incl. OVSK) naar sector					
bve (bol)	845,8	1.110,1	978,3	1.092,2	1.025,7
hbo	1.133,6	1.415,5	1.303,8	1.572,4	1.514,2
wo	805,7	974,5	907,0	1.038,5	1.001,4
B) Totale uitgaven WSF (incl. OVSK) naar soort					
uitgaven basisbeurs (relevant)	686,3	608,8	603,3	641,0	711,4
uitgaven aanvullende beurs (relevant)	499,3	559,5	508,5	471,2	472,5
uitgaven reisvoorziening (relevant)	394,7	638,4	88,2	596,6	440,6
overig	15,2	49,6	37,4	47,6	--
uitgaven rentedragende lening	1.189,6	1.643,7	1.962,0	1.983,0	1.930,7
reguliere leningen	867,4	942,9	1.124,7	1.219,3	1.255,0
prestatiebeurs	322,2	700,8	826,9	737,8	608,5
collegegeldkrediet	--	--	10,3	25,8	67,2
C) Uitgaven WSF & OVSK per studerende met WSF per jaar (x € 1)					
bol	4.320	5.190	4.470	5.200	4.850
hbo	5.120	6.090	5.430	6.470	6.070
wo	7.700	9.080	8.150	8.990	8.300

Studiefinanciering: voor mbo en ho

De prestatiebeurs in het hoger onderwijs

Ho-studenten ontvangen van de overheid een basisbeurs (93 euro voor thuiswonenden en 260 euro voor uitwonenden) en een OV-studentenkaart. Een deel van de deelnemers ontvangt, afhankelijk van het inkomen van de ouders, een aanvullende beurs.

Vanaf studiejaar 1996/97 geldt de prestatiesystematiek voor nieuwe ho-studenten. Gedurende de nominale cursusduur is er recht op een beurs als voorwaardelijke lening en vervolgens is er drie jaar recht op een volledige rentedragende lening. De voorwaardelijke lening wordt omgezet in een gift zodra de student voldoet aan de prestatie-eisen. Tot studiejaar 2004/05 golden er twee prestatie-eisen. In de eerste plaats moesten studenten in het eerste studiejaar minimaal 50 procent van de studiepunten halen. De tweede prestatie-eis was, dat het diploma in een periode van 10 jaar moest zijn behaald ('diplomatermijn' onder de WSF 2000). Per 1 september 2004 is de eerste prestatie-eis afgeschaft en geldt alleen de tweede eis nog.

Met ingang van studiejaar 2000/01 valt de OV-studentenkaart ook onder het prestatiebeursregime. De aanvullende beurs voor het eerste jaar wordt met ingang van studiejaar 2000/01 direct als gift verstrekt.

De beurs in de beroepsopleidende leerweg van het mbo

Naast ho-studenten krijgen ook de voltijddeelnemers vanaf 18 jaar in de beroepsopleidende leerweg (bol) van het mbo studiefinanciering. Met ingang van schooljaar 2005/06 geldt voor nieuwe deelnemers in niveau 3 en 4, net als voor de studenten in het ho, de prestatiebeurs. Bol-deelnemers in niveau 1 en 2 krijgen de beurs als gift. Voor hen geldt wel een aanwezigheidseis; indien een deelnemer langere tijd niet aanwezig is, wordt zijn beurs omgezet in een rentedragende lening.

Ontwikkeling in de gemiddelde aanvullende beurs

Voor alle schoolsoorten vertoont de ontwikkeling van de gemiddelde aanvullende beurs over het algemeen een stijgende lijn. Dit hangt vooral samen met de stijging van het normbedrag aanvullende beurs als gevolg van de compensatie voor de inflatie (indexering).

Door het nieuwe zorgstelsel is de aparte tegemoetkoming voor particulier verzekerde studenten met ingang van 2006 komen te vervallen. Ter compensatie hiervan is de aanvullende beurs structureel verhoogd en was er in 2006 tevens een eenmalige verhoging. Ook de basisbeurs is voor alle studenten verhoogd.

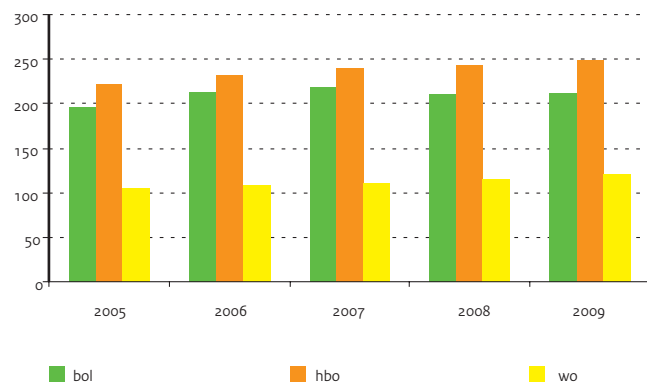
Omzetting prestatiebeurs naar gift

In 2001 is voor het eerste cohort ho-studenten (1996/97) die onder het prestatiebeursregime vallen de prestatielening op basis van behaalde diploma's in een gift omgezet. Het bedrag aan leningen dat is omgezet in een gift neemt in de volgende jaren toe, doordat steeds meer cohorten die onder het prestatiebeursregime vallen afstuderen. Vanaf 2004 nemen de omzettingen verder toe, omdat nu ook het eerste cohort afstudeert waarbij de OV-kaart ook onder het prestatiebeursregime valt. In 2006 is voor het eerst het effect van het per studiejaar 2004/05 vervallen van de automatische omzetting van de prestatiebeurs na het eerste jaar in gift zichtbaar.

Voor de (vrijwel) afgeronde cohorten 96/97 tot en met 01/02 geldt dat 87 tot 89 procent van de prestatiebeurstoekenningen is omgezet in een gift.

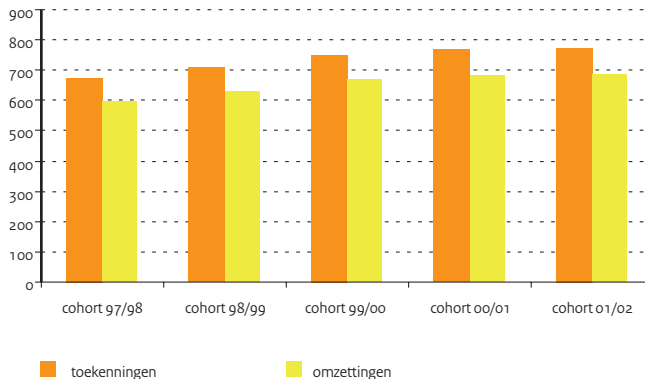
Figuur 10.2 | Studerenden met studiefinanciering

Basisbeurs (aantal x 1.000)



Figuur 10.3 | Omzettingen prestatiebeurs ho naar gift

Per studiecohort (x € 1 mln)



Bron

Rijksbegrotingen OCW

Toelichting

- B) en C) Tot en met 2005 indien particulier verzekerd
- De relatief sterke wijziging in de norm basis- en aanvullende beurs 2006 en daling in de norm aanvullende beurs 2007 is het gevolg van de invoering van het nieuwe zorgstelsel in 2006
- De bedragen zijn afgerond op hele euro's

Tabel 10.3 | Normbedragen WSF per maand (in euro's)

		2005	2006	2007	2008	2009
A) Basisbeurs						
Uitwonend	bol	214	230	234	236	240
	ho	233	248	253	256	260
Thuiswonend	bol	57	70	72	72	74
	ho	76	89	91	92	93
B) Maximale aanvullende beurs						
Uitwonend	bol	325	311	310	314	319
	ho	241	226	224	228	231
Thuiswonend	bol	307	293	291	295	300
	ho	223	207	205	209	212
C) Maximale rentedragende lening						
Uitwonend	bol	141	147	156	158	160
	ho	259	266	277	280	284
Thuiswonend	bol	141	147	156	158	160
	ho	259	266	277	280	284

Tabel 10.4 | Gemiddelde aanvullende beurs per maand (in euro's)

	2005	2006	2007	2008	2009
bol	259	268	281	287	283
hbo	173	187	188	181	182
wo	182	195	187	177	180

Bron

Jaartellingen OCW (DUO)

Toelichting

- In tegenstelling tot in Kerncijfers 2003-2007 nu totale aanvullende beurs en niet alleen het gift-deel

Bron

Rijksbegrotingen OCW en realisatie OCW (DUO)

Toelichting

- A) Vanaf 2006 hebben de omzettingen alleen betrekking op diploma-omzettingen, de eerstejaarsomzetting is vanaf dat jaar vervallen
- B) De omzettingen naar gift voor cohorten 99/00 en 00/01 bestaan deels nog uit verwachtingen omdat de 10-jaars termijn nog niet verstreken is in 2008 zijn voor de cohorten 96/97 t/m 99/00, in zowel toekenningen als omzettingen, nog mutaties geweest.

Tabel 10.5 | Diploma omzettingen prestatiebeurs

		2005	2006	2007	2008	2009
A) Omgezet naar definitieve gift a.g.v. studievoortgangscntrole						
bedragen (x € 1 mln)		725,4	626,6	711,3	881,7	1.099,0
studerenden met een beurs (aantal x 1.000)		142,7	76,5	90,9	114,7	34,9
B) Omzettingen prestatiebeurs ho naar gift per studiecohort						
totaal toekenningen (x € 1 mln)		97/98	98/99	99/00	00/01	01/02
totaal omzettingen naar gift (x € 1 mln)		672,7	707,8	752,0	767,9	774,0
percentage omzettingen		595,4	629,9	669,3	683,4	688,9
		89	89	89	89	89

Studiefinanciering: gerechtigden

Gerechtigdenpercentage

Om in aanmerking te komen voor studiefinanciering moeten studerende(n) voldoen aan een aantal algemene voorwaarden met betrekking tot nationaliteit, leeftijd, onderwijssoort en studieduur. Dit leidt ertoe dat niet alle studerende(n) recht hebben op studiefinanciering. Dat deel van de studerende(n) dat wel recht heeft op studiefinanciering en dat daadwerkelijk krijgt toegekend, wordt uitgedrukt in het zogenaamde gerechtigdenpercentage. Dit percentage wordt berekend ten opzichte van de relevante leeftijdsgroep. Voor het hoger onderwijs zijn dit de 17- tot 30-jarigen en voor de bol de 18- tot 30-jarigen. In het bol heeft 97 procent recht op een beurs en in het hbo en wo is dit respectievelijk 79 en 61 procent.

Aantal WSF-gerechtigden

Vanaf 2003 stijgt het aantal basisbeursgerechtigden. Deze stijging is vooral zichtbaar in de bol en het hbo. In de periode 2005-2009 heeft ongeveer vier op de tien basisbeursgerechtigden recht op een aanvullende beurs. De uitwonendenpercentages in de drie onderwijssoorten zijn in de periode 2005-2009 redelijk stabiel. Wo-studenten wonen het vaakst op zichzelf. Ongeveer 72 procent van de wo-studenten met een basisbeurs woont op kamers. Bol-deelnemers wonen het minst vaak op zichzelf, ongeveer een derde van de deelnemers is uitwonend.

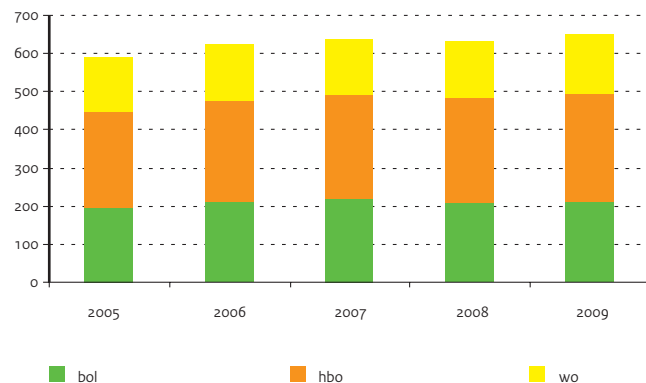
De invoering van de prestatiebeurs in bol niveau 3 en 4 per 1 augustus 2005 laat nog slechts een gering effect zien in kalenderjaar 2005. Daarna is het effect van de invoering van de prestatiebeurs bol duidelijk zichtbaar.

OV-kaart

Het aantal OV-kaartgerechtigden vertoont over de periode 2005-2009 een stijgende lijn. In 2008 nam dit aantal iets af. Het aantal OV-kaartgerechtigden is hoger dan het aantal basisbeursgerechtigden. Dit komt omdat studenten met alleen recht op een rentedragende lening (gedurende drie jaar ná de nominale cursusduur) ook in aanmerking komen voor een OV-kaart.

Figuur 10.4 | Studerende(n) met een OV-studentenkaart

Naar onderwijssoort (aantal x 1.000)



Bron

Rijksbegrotingen en Jaarverslagen OCW

Toelichting

- Peildatum 1 oktober
- Prestatiebeurs bol vanaf 2005/06 voor 18-jarige deelnemers in vt-bol
- Vanaf 1996/97 is de prestatiebeurs ingevoerd voor nieuwe studenten in ho
- C) Er is geen onderverdeling te maken naar bol, hbo en vo
- E) Percentage studerende met WSF t.o.v. leeftijdsgroep: voor bol 17-30 jaar en voor ho 18-30 jaar

Tabel 10.6 | Studerenden met WSF (aantal x 1.000 en percentages)

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Basisbeurs: aantal naar onderwijssoort					
Totaal	521,9	553,5	570,5	568,5	581,8
bol	187,7	153,2	108,7	74,1	61,8
bol-prestatiebeurs	8,0	60,6	110,3	136,1	149,9
hbo-tempobeurs	1,0	0,6	0,4	0,0	0,0
hbo-prestatiebeurs	220,6	231,8	239,7	242,9	249,4
wo-tempobeurs	1,5	1,1	1,0	0,0	0,0
wo-prestatiebeurs	103,2	106,3	110,4	115,5	120,7
B) Aanvullende beurs: aantal naar onderwijssoort					
Totaal	205,5	227,6	223,3	210,6	204,5
bol	103,7	118,4	114,1	104,4	100,5
hbo	77,1	83,3	83,5	81,0	79,3
wo	24,8	25,9	25,7	25,3	24,7
in procenten ten opzichte van aantal basisbeurs	39	41	39	37	35
C) Meeneembare studiefinanciering					
Totaal	--	--	5,1	6,4	7,5
D) Collegegeldkrediet					
Totaal	0,0	0,0	103,0	44,6	67,2
hbo			64,9	16,4	42,6
wo			38,1	28,2	24,5
E) Studerenden met een beurs per onderwijssoort (percentage)					
Totaal	79	81	82	82	80
bol	90	94	98	95	97
hbo	81	82	82	80	79
wo	61	61	62	63	61
F) Basisbeurs: percentage uitwonenden naar onderwijssoort					
Totaal	44	45	46	47	47
bol	28	31	33	34	32
hbo	45	46	46	47	47
wo	72	72	72	72	72
G) Studerenden met een OV-studentenkaart (aantal)					
Totaal	592,0	622,8	637,7	633,1	651,1
bol	195,7	213,8	219,1	210,2	212,1
hbo	253,2	262,2	270,7	273,6	282,0
wo	143,1	146,8	148,0	149,4	156,9

Lenen en bijverdienen

Lenen en bijverdienen

De maximale hoogte van de studiefinanciering (basisbeurs, aanvullende beurs, OV-studentenkaart en leenmogelijkheden) is wettelijk bepaald: dit is het normbudget. De hoogte van het normbudget is gebaseerd op de studiekosten en de kosten van levensonderhoud. Bovenop de basis- en aanvullende beurs, mogen alle studenten tot het maximum van het normbudget aanvullend lenen. Met ingang van studiejaar 2007/08 kunnen studenten ook het verschuldigde collegegeld lenen, met een plafond van vijf keer het wettelijke collegegeld. Nadat een student zijn basisbeursrechten heeft verbruikt (dat wil zeggen ná de nominale cursusduur), heeft hij nog drie jaar recht op een studielening. De leningen die aan studenten in het kader van de WSF 2000 zijn verstrekt, moeten na afloop van de studie worden terugbetaald. Over het algemeen geldt voor deze leningen een terugbetalingstermijn van vijftien jaar, die twee jaar na beëindiging van de studie begint. Daarbij wordt rekening gehouden met de draagkracht van de debiteur. De resterende schuld aan het einde van de terugbetalingstermijn wordt kwijtgescholden. In 2009 zijn de terugbetalingsvoorwaarden van studieleningen vereenvoudigd en versoepeld, waardoor de betaalbaarheid ervan verder verbeterd. De effecten daarvan zullen in 2012 zichtbaar worden.

Studenten kunnen jaarlijks een bedrag bijverdienen zonder gevolgen voor de studiefinanciering. Van 2009 tot 2011 is de grens ruim 13.200 euro. Daarna wordt deze bijverdiengrens geïndexeerd.

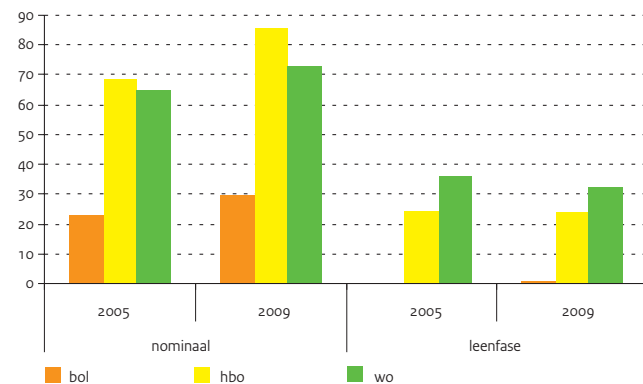
Aantal studenten met rentedragende lening

Vanaf 2001 is het aantal opgenomen leningen en de daarmee samenhangende uitgaven sterk toegenomen. Sinds 2007 zien we een stabilisatie in het leengedrag naast de studiebeurs. De laatste jaren laten een stabilisatie zien van het aantal studenten dat leent. De toename van de uitgaven rentedragende leningen is toe te schrijven aan het hogere bedrag dat door de individuele student geleend is.

Opvallend is dat de laatste jaren met name in de nominale fase terughoudender gebruik wordt gemaakt van de basis- en de aanvullende lening naast de prestatiebeurs. Mogelijk heeft dat te maken met de invoering van het collegegeldkrediet. Vermoedelijk is er met name onder eerstejaars een groep die wel bereid is om met inzet van het collegegeldkrediet te lenen om te investeren in hun studie, maar niet om te lenen voor het levensonderhoud. 'Lenen voor eten' voelt voor hen waarschijnlijk anders dan het 'financieren van je opleidingskosten'. Daarnaast kan het communicatiebeleid gericht op bewust lenen een rol spelen. Sinds eind 2008 worden studenten erop gewezen dat ze niet meer moeten lenen dan strikt noodzakelijk is. Tot slot kan de kredietcrisis van invloed zijn: onzekerheid over de toekomst kan leiden tot terughoudend leengedrag. Komende jaren zullen moeten uitwijzen of de stabilisatie in het leengedrag al dan niet structureel is.

Figuur 10.5 | Aantal studenten met een lening

Aantal x 1.000



Bron

Rijksbegrotingen OCW en realisatie
OCW (DUO)

Toelichting

– A) de jaren voor 2009 waren er nog geen
deelnemers in de bol met een lening
zonder basisbeurs aangezien het
prestatiebeurs in 2005/06 in bol 3+4 is
ingevoerd

Tabel 10.7 | Kerncijfers lenen

A) Aantal studenten met een lening (x 1.000)					
	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal	156,9	175,3	191,3	191,7	188,0
bol	22,9	28,4	32,5	30,4	29,4
waarvan zonder basisbeurs	1,0
hbo	68,8	77,5	85,3	86,9	85,7
waarvan zonder basisbeurs	24,4	20,6	20,9	23,4	24,0
wo	65,2	69,4	73,5	74,4	72,9
waarvan zonder basisbeurs	36,1	33,2	31,7	32,7	32,1
B) Uitgaven rentedragende leningen (x € 1 mln)					
Totaal	867,4	942,9	1.124,7	1.219,3	1.255,0
bol	106,4	110,7	166,3	175,2	157,9
hbo	375,1	417,2	494,4	552,0	586,2
wo	385,9	415,0	463,9	492,1	510,9

Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten

Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten

De Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten (WTOS) is vanaf 1 augustus 2001 van kracht. De WTOS bevat bepalingen voor de tegemoetkoming in studiekosten voor:

- scholieren en deelnemers tot 18 jaar die voltijds vo of de voltijdse opleiding volgen in de bol (TS17-). Studerenden jonger dan 18 jaar die niet per 1 september, maar per 1 oktober onder de WSF vallen hebben tot die datum ook recht op TS17-;
- studerenden van 18 jaar en ouder die (deeltijd) voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) volgen of een lerarenopleiding in het hoger onderwijs (WTOS18+);
- voltijds studerenden van 18 jaar en ouder in het voortgezet onderwijs (VO18+).

Aantal WTOS-gerechtigden

Het aantal TS17- gerechtigden is een paar jaar stabiel geweest, maar neemt na 2005 weer af. Deze daling vloeit voort uit zowel een daling van het aantal leerlingen als uit minder gebruik. Ook de invoering van gratis schoolboeken heeft in 2008 bijgedragen aan de daling van het aantal gebruikers van de regeling. Per januari 2010 zal overigens het aantal gebruikers van de WTOS voor minderjarigen in het vo verder afnemen door de volledige integratie in het kindgebonden budget.

Het aantal gerechtigden voor de WTOS18+ daalt in de periode 2005-2009. De aantallen VO18+ vertonen in de periode 2005-2009 een stijgende lijn.

Normbedragen

In de WTOS worden voor verschillende groepen verschillende normbedragen onderscheiden, afhankelijk van leeftijd en opleiding. De normbedragen worden jaarlijks geïndexeerd.

De tegemoetkoming voor TS17- bestaat uit een:

- bedrag voor lesmateriaal/schoolkosten;
- bedrag (voor zover nog van toepassing) voor de onderwijsbijdrage (lesgeld).

De WTOS18+ bestaat uit een:

- tegemoetkoming in de onderwijsbijdrage (cursus-, college- of lesgeld);
- tegemoetkoming in de schoolkosten.

Tot slot is er een tegemoetkoming voor VO18+, bestaande uit een:

- basistoelage met uitwonendentoeslag;
- tegemoetkoming in lesgeld (voor zover nog van toepassing);
- tegemoetkoming in de overige schoolkosten.

De tegemoetkoming is afhankelijk van de hoogte van het inkomen van de ouders (TS17- en VO18+) of het eigen inkomen (WTOS18+).

De tegemoetkoming VO18+ kent bovendien een basistoelage onafhankelijk van het ouderlijk inkomen.

WTOS-uitgaven

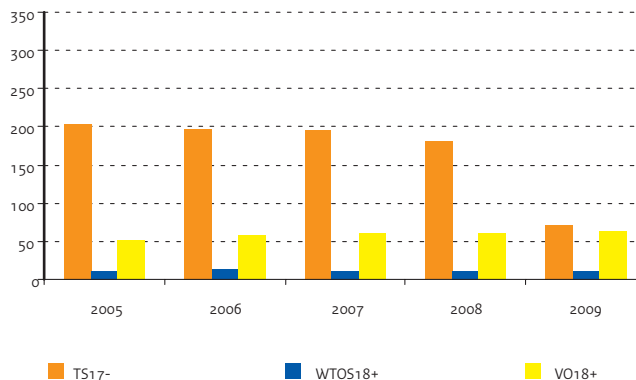
De uitgaven voor zowel de TS17-, de WTOS18+ als de VO18+ vertonen tot en met 2007 een beeld dat redelijk aansluit bij het verloop van het aantal gerechtigden. In 2005 zijn de uitgaven sterk gedaald, met name bij TS17-. Dit wordt veroorzaakt door de afschaffing van het lesgeld en daarmee de vergoeding hiervoor in de WTOS voor alle leerlingen in het voltijd vo en deelnemers in de bol van 16 en 17 jaar.

De daling van de WTOS-uitgaven aan leerlingen in het vo is in 2008 in verhouding lager dan de daling van het aantal vo-ers dat gebruik maakt van de WTOS. Dit houdt verband met de betaling in 2008 van de gehele tegemoetkoming WTOS voor schooljaar 2008/09, waarmee werd voorkomen dat ouders van vo-leerlingen de schoolboekenrekening (gedeeltelijk) moesten voorfinancieren. Normaliter zou de tweede termijn van de TS17- tegemoetkoming betaald worden in januari / februari 2009.

Met ingang van het schooljaar 2009-2010 zijn de WTOS-uitgaven afgenomen. Dit wordt met name veroorzaakt doordat de schoolboeken door de scholen aan de leerlingen zijn verstrekt.

Figuur 10.6 | Uitgaven WTOS naar soort regeling

Uitgaven (x € 1 mln)



Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

- WTOS18+: inclusief vavo
- A) en C) In 2009 dalen de uitgaven sterk door het feit dat boeken nu door scholen worden aangeschaft i.p.v. door de ouders

Tabel 10.8 | Kerncijfers WTOS naar onderwijssoort

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Uitgaven WTOS (x € 1 mln)					
Totaal	268,3	269,2	267,6	254,0	145,5
TS17-	204,7	197,1	195,5	180,4	71,0
vo	154,8	151,7	150,8	137,1	30,7
bol + ho	49,9	45,4	44,7	43,2	40,3
WTOS18+	12,2	14,0	11,2	12,2	11,0
vo	1,3	1,4	0,9	1,3	1,4
ho	10,9	12,6	10,3	11,0	9,6
VO18+	51,3	58,1	60,9	61,4	63,4
B) Studerenden met WTOS (aantal x 1.000)					
TS17-	363,7	338,3	321,8	299,8	235,9
vo	290,5	271,3	259,8	240,2	182,7
bol + ho	73,2	66,9	62,0	59,6	53,2
WTOS18+	12,4	13,6	11,1	10,9	10,3
vo	2,7	2,8	1,9	2,4	2,6
ho	9,7	10,8	9,1	8,5	7,7
VO18+	29,6	30,5	31,5	31,9	33,7
C) Uitgaven per studerende met WTOS per jaar (x € 1)					
TS17-	563	583	608	602	301
vo	533	559	580	571	168
bol + ho	682	678	721	726	758
WTOS18+	985	1.028	1.012	1.126	1.071
vo	478	491	488	541	546
ho	1.129	1.165	1.123	1.290	1.245
VO18+	1.734	1.904	1.929	1.926	1.885

Bron

Rijksbegrotingen OCW

Toelichting

- Normen 2008 voor schoolkosten bekostigd vo onderbouw en bovenbouw bij de TS17- zijn lager i.v.m. een aftrek voor gratis schoolboeken per 1-8-2008
- Totale tegemoetkoming WTOS18+ bestaat uit studiekosten en lesgeld/cursusgeld/collegegeld
- Norm 2008 voor schoolkosten bij de VO18+ is lager i.v.m. een aftrek voor gratis schoolboeken per 1-8-2008

Tabel 10.9 | Normbedragen WTOS (in euro's)

	2005	2006	2007	2008	2009
TS17- per jaar					
schoolkosten vo onderbouw	571	578	588	283	287
schoolkosten vo bovenbouw	648	656	667	363	369
schoolkosten bol	957	968	985	996	1.012
lesgeld vo en bol	949	963	975	993	1.013
WTOS18+ per jaar					
maximale totale tegemoetkoming vo	559	567	576	584	593
totale tegemoetkoming ho	1.189	1.196	1.207	1.214	1.225
VO18+ per maand					
basistoelage uitwonend	223	226	230	232	236
basistoelage thuiswonend	96	97	99	100	101
lesgeld vo en bol	79	80	81	83	84
schoolkosten	54	55	56	30	31

Les- en cursusbetaling/collegegeld

Les- en cursusbetaling

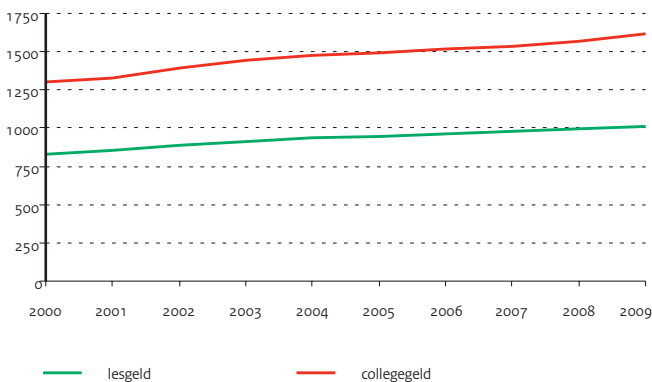
In de Les- en Cursusbetalingwet (LCW) is bepaald voor wie, wanneer en op welke wijze de hoogte van het lesgeld wordt vastgesteld. Ook zijn in de wet nadere bepalingen betreffende de cursusbetalingen opgenomen. DUO in Groningen is verantwoordelijk voor het lesgeld. Collegegeld wordt vastgesteld door de ho-instellingen.

Lesgeldontvangsten

Met ingang van schooljaar 2005/06 is het lesgeld afgeschaft voor alle 16- en 17-jarige deelnemers in de bol en in het vavo en voor alle leerlingen in het voltijd vo (vmbo, havo en vwo), het speciaal onderwijs (so) en het voortgezet speciaal onderwijs (vso). Met ingang van schooljaar 2005/06 vraagt OCW alleen aan deelnemers in de bol en het vavo die op 1 augustus van het schooljaar 18 jaar of ouder zijn een bijdrage voor het volgen van onderwijs. Lesgeldontvangsten zijn afhankelijk van het aantal lesgeldplichtigen en de hoogte van het lesgeld. Het lesgeld wordt jaarlijks geïndexeerd op basis van de inflatie. De ontvangsten na 2005 volgen min of meer de hiervoor beschreven daling van het aantal lesgeldplichtigen met ingang van schooljaar 2005/06. De mogelijkheid van het gespreid betalen is met ingang van schooljaar 2004/05 van drie termijnen uitgebreid tot zes termijnen. Met ingang van schooljaar 2005/06 wordt lesgeld door zo'n 120 duizend mensen gespreid betaald. Ter informatie is in de tabel hiernaast ook het verschuldigde collegegeld vermeld.

Figuur 10.7 | Normbedragen les- en collegegeld

Uitgaven (x € 1 mln)



Bron

Rijksbegrotingen en Jaarverslagen OCW

Toelichting

- Aantallen ultimo jaar
- A) en B) In 2005 dalen de ontvangsten en het aantal lesgeldplichtigen sterk door de afschaffing van het lesgeld per 2005/06 in het vo en voor 16- en 17-jarigen in de bol en vavo

Tabel 10.10 Les- en collegegeld					
	2005	2006	2007	2008	2009
A) Lesgeld ontvangsten (x € 1 mln)					
Totaal	203,0	181,0	188,7	179,9	187,2
(v)so, vo	0,7	1,0	0,0	0,0	0,0
bve (bol)	202,3	180,0	188,7	179,9	187,2
B) Lesgeldplichtigen per schooljaar (aantal x 1.000)					
Totaal	187	193	192	189	197
(v)so, vo	0	0	0	0	0
bve (bol)	187	193	192	189	197
C) Normbedragen les- en collegegeld per schooljaar (x € 1)					
lesgeld	949	963	975	993	1.013
collegegeld	1.496	1.519	1.538	1.565	1.620

Stelsel en financiën cultuur en media

Stelsel

Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is verantwoordelijk voor het scheppen van voorwaarden voor het in stand houden, beheren, ontwikkelen, sociaal en geografisch spreiden of anderszins verbreden van cultuuruitingen. Overwegingen van kwaliteit en verscheidenheid zijn hierbij leidend (Wet op het specifiek Cultuurbeleid). Om deze algemene doelstelling van het cultuurbeleid te kunnen realiseren draagt het Rijk (mede) verantwoordelijkheid voor de instandhouding van een aantal stelsels: kunsten, musea, monumenten, archeologie, archieven en bibliotheken. De Mediawet 2008 behandelt de verantwoordelijkheden en de taken van de overheid op het terrein van de publieke omroep, de commerciële omroep en de pers.

Kwaliteit en diversiteit van het aanbod wordt onder andere nagestreefd door ondersteuning van instellingen en infrastructuur op de volgende terreinen: Kunsten (podiumkunsten, beeldende kunst, architectuur en vormgeving, nieuwe media en film, amateurkunst en cultuureducatie), Cultureel Erfgoed (monumenten, musea, archieven, archeologie), Letteren en Bibliotheken en Media (met name omroepbestel). Naast subsidies voor instellingen en infrastructuur wordt het cultuurbeleid anno 2008 vormgegeven met specifieke maatregelen ter bevordering van excellentie, innovatie, cultureel ondernemerschap en cultuurparticipatie (bijvoorbeeld door de programma's voor Internationaal Cultuurbeleid en Cultuur en School).

Over het te voeren beleid en de instellingsubsidies wordt advies gevraagd aan de Raad voor Cultuur. Met ingang van 2009 is de systematiek voor subsidietoewijzing gewijzigd. Een substantieel deel van de subsidierelaties zijn overgedragen aan landelijke cultuurfondsen die door het ministerie zijn opgericht. De minister onderhoudt directe subsidie-relaties met instellingen die een functie vervullen in de zogenoemde basisinfrastructuur (BIS).

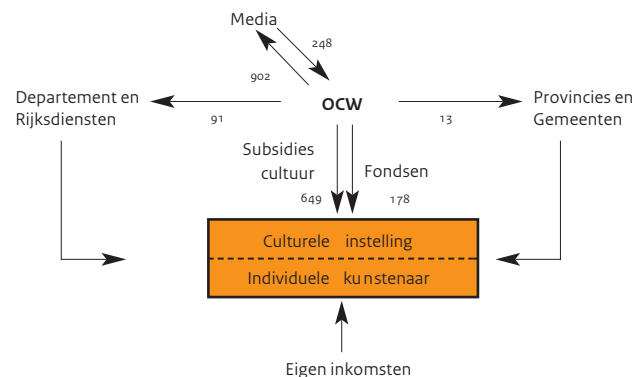
Financiën

De subsidiëring vindt plaats op grond van de Wet op het specifiek cultuurbeleid (WSC), de Monumentenwet 1988, de Archiefwet 1995 en de Mediawet 2008. De WSC en de daarop berustende regelgeving kennen drie verschillende geldstromen, te weten: instellingsubsidies, projectsubsidies en decentralisatie uitkeringen. De instellingsubsidies kennen een onderverdeling in eenjarige en meerjarige instellingsubsidies. De verdeling van de meerjarige instellingsubsidies (de grootste geldstroom) vindt iedere vier jaar plaats op basis van een integrale afweging van subsidieaanvragen en van de ingediende begrotingen van de fondsen en de aangewezen instellingen. De subsidie wordt verstrekt onder het regime van budgetfinanciering. Dit betekent dat instellingen een eventueel positief exploitatiesaldo binnen de subsidieperiode kunnen reserveren om later aan te wenden voor extra activiteiten of voor het opvangen van exploitatietekorten.

In de vier grote steden en sommige grotere gemeenten worden instellingen gezamenlijk gesubsidieerd door Rijk en gemeente. De bestuurlijke afspraken hierover worden onderling vastgelegd. Geldstromen naar de gemeentes en provincies in het kader van de 'Regionale Dynamiek' (Actieplan Cultuurbereik en Geldstroom Beeldende Kunst en Vormgeving) zijn in 2009 gedecentraliseerd naar het gemeentefonds.

Figuur 11.1 | Financieringsstromen cultuur en media

Bedragen 2009 (x € 1 mln)



Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

- A2) Fondsen Letteren en Bibliotheken hebben uitsluitend betrekking op het onderdeel Letteren
- A3) Het budget voor de regionale omroep is met ingang van 2006 toegevoegd aan het Provinciefonds. De realisatiecijfers voor 2005 zijn opgenomen onder "overige uitgaven".
- A3) De 6,8 miljoen euro van het Erfgoedfonds Mondriaan Stichting is toegevoegd aan de "Fondsen Beeldende Kunsten" (totaal fondsuitgaven kunsten)
- B2) De opbrengsten rente en etherreclame zijn gebaseerd op de begrotingsbrieven media en latere bijstellingen van de raming in september gedurende dat jaar. De definitieve cijfers zijn terug te vinden in de jaarrekeningen van het Commissariaat voor de Media en de STER

Tabel 11.1 | Financiële kerncijfers cultuur en media (x € 1 mln)

Uitgaven en ontvangsten cultuur en media	2005	2006	2007	2008	2009
A) Totaal uitgaven cultuur en media	1.732,7	1.691,3	1.657,6	1.834,9	1.836,8
A1) Totaal uitgaven kunsten	376,2	387,2	409,0	425,1	438,9
> Totaal uitgaven kunsten, excl. Fondsen	303,1	313,0	314,5	325,9	271,0
beeldende kunsten, bouwkunst en vormgeving	43,2	51,5	45,8	55,7	33,8
film	14,8	24,0	10,8	10,9	13,4
podiumkunsten	184,5	176,7	192,3	191,9	184,9
amateurkunst en kunsteducatie (incl. Cultuur en School)	26,4	26,9	27,6	22,8	25,7
overige subsidies kunsten (incl. Actieplan Cultuurbereik tm 2008)	34,2	33,9	38,0	44,6	13,2
> Totaal fondsuitgaven kunsten	73,1	74,2	94,5	99,2	167,9
fondsen beeldende kunsten (incl. erfgoed)	27,4	28,0	29,2	29,0	45,0
fonds architectuur	2,0	2,0	2,0	2,1	8,8
fonds podiumkunsten	31,5	32,0	32,7	35,3	64,3
filmfondsen	12,2	12,2	30,6	32,8	37,1
participatiefondsen	12,6
A2) Totaal uitgaven bibliotheken en letteren	50,6	53,5	79,8	87,2	87,0
bibliotheken	32,6	35,6	47,2	40,6	37,7
letteren	8,4	8,3	10,3	10,9	12,9
beelden voor de toekomst	.	.	12,5	25,6	24,6
nederlandse taalunie	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4
fonds voor de letteren en bibliotheken	8,3	8,3	8,5	8,8	10,4
A3) Totaal uitgaven media	845,0	758,5	783,5	887,9	902,1
wereldomroep	43,9	43,2	42,8	44,4	46,8
overige uitgaven	129,6	114,9	16,8	137,4	128,1
landelijke omroepen	671,5	600,4	723,9	706,1	727,2
ledenomroepen en NPS	285,0	252,2	341,2	289,9	306,6
NOS RTV	109,7	95,3	98,6	105,7	103,7
NOS Diensten	71,9	62,5	74,9	76,9	89,5
overige omroepen	42,8	38,7	39,7	39,1	46,3
programmaversterking	139,8	128,3	130,6	144,5	143,1
ontwikkeling nieuwe diensten	22,3	23,4	38,9	50,0	38,0
A4) Totaal uitgaven cultuurbeheer	371,6	396,8	296,2	347,9	314,3
musea	166,2	152,5	186,1	178,0	196,0
monumentenzorg	175,7	213,1	77,6	134,7	90,4
archeologie	3,3	3,3	2,8	3,5	0,7
archieven	26,4	27,9	29,7	31,7	27,2
A5) Overige uitgaven	17,6	25,6	4,0	7,6	3,3
A6) Apparaatsuitgaven	71,7	69,7	85,1	79,1	91,3
nationaal archief	15,5	15,3	27,9	19,4	22,7
bestuursdepartement / RCE / ICN	56,1	54,4	57,2	59,7	68,6
B) Totaal ontvangsten cultuur en media	353,9	265,0	276,0	287,2	283,4
B1) Ontvangsten cultuurbeheer	111,1	8,7	10,4	8,4	9,1
B2) Ontvangsten media: herkomst omroepmiddelen	239,0	252,9	251,2	252,0	247,6
opbrengst etherreclame	181,0	194,0	188,0	220,0	209,0
opbrengst rente	1,4	0,9	1,5	1,4	2,0
overige ontvangsten	20,0	20,0	30,0	0,0	6,8
ontvangsten verdeling radiofrequenties	36,6	38,0	31,7	30,6	29,8
B3) Overige ontvangsten	3,8	3,4	14,4	26,8	26,7

Sector

Het domein van de kunsten omvat de beeldende kunsten, architectuur, vormgeving, film, nieuwe media, podiumkunsten, amateurkunstbeoefening en kunsteducatie. Het beleid in deze sectoren krijgt grotendeels gestalte via instellingsubsidies in het kader van de Cultuuragenda en de concrete uitwerking daarvan in het subsidieplan (voorheen samen in de Cultuurnota). De subsidiëring geschiedt op grond van de Wet op het specifieke cultuurbeleid (WSC), het Bekostigingsbesluit cultuuruitingen (BBCU) en de Regeling subsidies en uitkeringen cultuuruitingen.

Fondsen

Een deel van het rijksbeleid op het terrein van cultuur wordt uitgevoerd door de cultuurfondsen. Met ingang van 2009 kunnen instellingen (buiten de BIS) bij fondsen terecht voor meerjarige subsidies. Instellingen of individuele kunstenaars kunnen ook bij fondsen terecht voor ondersteuning van producties, projecten of (werk)beurzen. De volgende fondsen waren in 2009 actief: Nederlands Fonds voor de Podiumkunsten+, Nederlands Fonds voor de Film, Fonds Beeldende Kunst Vormgeving en Bouwkunst, Mondriaan Stichting, Stimuleringsfonds Architectuur en het Fonds voor Cultuurparticipatie. Begin 2009 is een nieuw fonds van start gegaan: het Fonds voor Cultuurparticipatie.

Beleid

Het beleid voor de sector Kunsten (en het bredere cultuurbeleid) wordt periodiek in grote lijnen vastgelegd. Meest recent is dit uiteengezet in de Cultuuragenda 'Kunst van leven. Hoofdlijnen cultuurbeleid', uitgebracht in juni 2007 met de volgende thema's: 'Ruimte voor de top: excellentie', 'Innovatie en e-cultuur', 'Een brede basis voor cultuur: cultuurparticipatie', 'Mooier Nederland' en tenslotte 'Een sterke cultuursector'. Daarnaast bevat de nota de verdere uitwerking van 'Verschil Maken', de herziening van de subsidiesystematiek vanaf 2009.

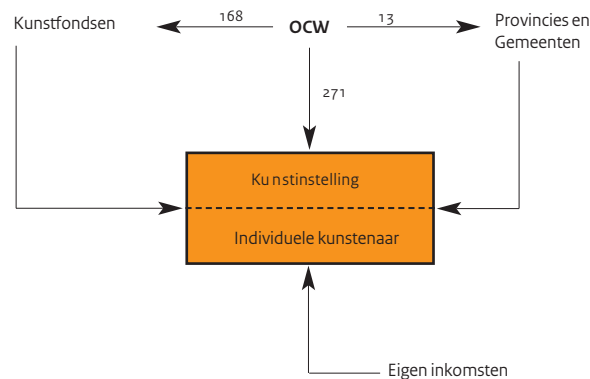
Naast de invoering van het nieuwe subsidieplan 2009-2012 zijn in 2009 verschillende beleidsprogramma's opgestart, herzien en voortgezet. Zo zetten de ministeries van Buitenlandse Zaken, Economische Zaken en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap voor de periode 2009-2012 gezamenlijk in op sectoren van design, vormgeving en architectuur met het programma DutchDFA. Om internationaal top-talent verder te versterken investeert OCW in dezelfde periode in totaal 4 miljoen euro extra per jaar in drie topinstellingen: het Koninklijk Concertgebouw Orkest, het Mauritshuis en de Design Academy. In 2009 is ook voor het eerst de Johannes Vermeer Prijs uitgereikt, een staatsprijs met als doel om uitzonderlijk artistiek talent te eren en verder te stimuleren (in 2009 toegekend aan Pierre Audi, artistiek directeur van De Nederlandse Opera). Ook het project Cultuurprofijt is in 2009 van start gegaan, gericht op maatschappelijk draagvlak voor de culturele sector.

Uitvoeringen en bezoeken

Tabel 11.2 toont de ontwikkeling van uitvoeringen en bezoeken binnen de podiumkunsten voor de periode 2004-2008. In de afgelopen 5 jaar is het aantal binnenlandse uitvoeringen door OCW-gesubsidieerde instellingen gestegen met ruim 10 procent tot een kleine 15 duizend. Het aantal uitvoeringen in het buitenland schommelt de laatste jaren rond ruim 2 duizend. Het aantal bezoeken aan professionele podiumkunst is in 2008 met circa 7 procent gedaald ten opzichte van het jaar daarvoor (tot iets meer dan 3 miljoen). Tussen 2006 en 2007 was er juist sprake van een stijging van 4 procent. Het aantal bezoeken aan professionele podiumkunst in het buitenland is in 2009 met 62 duizend toegenomen (bijna 9 procent).

Figuur 11.2 | Financieringsstromen kunsten

Bedragen 2009 (x € 1 mln)



Bron

Jaarverslagen instellingen

Toelichting

- Uitvoeringen en bezoeken exclusief festivals i.v.m. dubbeltellingen en exclusief uitvoeringen en bezoeken gesubsidieerd door Fondsen
- Uitvoeringen zijn in de tabel opgenomen exclusief specifieke uitvoeringen, waaronder activiteiten op scholen en begeleidingsuitvoeringen
Voor de orkesten betekent dit dat balletbegeleidingen niet meegeteld worden. Ook tellen uitvoeringen van de omroeporkesten niet mee
- Muziektheater: inclusief opera en operette
- Theater: inclusief mime en poppenspel

Tabel 11.2 | Uitvoeringen van en bezoek aan OCW-gesubsidieerde podiumkunstgezelschappen

		2004	2005	2006	2007	2008
A) Aantal uitvoeringen						
Totaal	Nederland	13.283	14.508	14.745	14.722	14.776
dans		1.449	1.949	1.964	1.941	1.906
ensembles		1.404	1.287	1.279	1.253	1.190
jeugdtheater		2.191	2.779	3.061	3.002	3.107
muziektheater		459	628	607	676	609
orkesten		650	667	660	693	687
theater		7.130	7.198	7.174	7.157	7.277
Totaal	Buitenland	1.906	2.365	2.239	2.161	2.181
dans		289	382	387	342	304
ensembles		439	551	526	476	438
jeugdtheater		403	641	488	393	498
muziektheater		8	36	29	45	17
orkesten		69	65	82	72	78
theater		698	690	727	833	846
B) Aantal bezoeken (x 1.000)						
Totaal	Nederland	3.118	3.177	3.202	3.330	3.085
dans		471	495	543	585	447
ensembles		525	448	477	423	390
jeugdtheater		292	296	304	375	331
muziektheater		272	254	286	302	283
orkesten		672	681	662	711	697
theater		886	1.002	930	934	937
Totaal	Buitenland	715	761	856	697	759
dans		174	184	161	158	126
ensembles		218	250	308	198	213
jeugdtheater		71	100	109	77	102
muziektheater		3	11	17	8	3
orkesten		117	103	139	114	142
theater		131	113	122	142	173

11 | Cultuur en Media

Kunsten: film

Filmbeleid

Met de Filmbrief uit 2006 is een koerswijziging van het filmbeleid ingezet. Speerpunten zijn een scherpere keuze voor eigenzinnigheid, een sterkere internationale oriëntatie, het verder stimuleren van het ondernemerschap van producenten, een betere afstemming tussen filmfonds en publieke omroep en een versterking van de sector met een filminstituut. In de Cultuuragenda van het ministerie is het belang van cultureel ondernemerschap en betere afstemming opnieuw benadrukt. Ook zijn de kwaliteit van Nederlandse filmprojecten, ontwikkeling van talent, verbetering van de beoordelings-systematiek en meer transparante regelgeving aandachtspunten voor de Nederlandse filmsector ('Kunst van Leven', 2007).

In september van 2009 is de eerste paal geslagen van het nieuwe sectorinstituut, EYE Film Institute Nederland. Dit instituut heeft vorm gekregen door het fuseren van het Filmmuseum, het Nederlandse Instituut voor Filmeducatie, Holland Film en de Filmbank. Het gebouw zal eind 2011 worden opgeleverd. Ook zijn in 2009 afspraken gemaakt over financiële ondersteuning voor de Nederlandse film door commerciële branchepartijen. In 2009 is op deze manier 1,6 miljoen euro extra geïnvesteerd (onder andere via het Filmfonds en het EYE Film Institute). Begin 2010 wordt een overeenkomst ondertekend voor de komende jaren. De invoering van de Suppletierегeling in 2007 (ter vervanging van de c.v.-regeling) heeft ook nog steeds gevolgen voor de ontwikkeling van Nederlandse filmsector. Deze regeling stimuleert de productie van films met een uitgesproken publiekspotentieel.

Bioscoopbezoek

Het aantal bioscoopbezoeken in Nederland is de afgelopen 5 jaar met 30 procent gestegen, tot 27,2 miljoen in 2009 (het hoogste aantal sinds 1978). Ook het aandeel bezoeken aan Nederlandse films is in de afgelopen 5 jaar fors gestegen (in 2009 circa 17 procent van het totaal aantal bezoeken). Een goed teken is ook dat het gestegen aandeel van de Nederlandse film in de bioscooprecette niet afhankelijk is van het succes van een klein aantal films, maar wordt bereikt met een relatief groot aantal films dat meer dan 100.000 bezoekers trekt.

De groei van het aantal Nederlandse filmproducties en de groei aan bioscoopomzet zijn mede terug te voeren tot de extra productiemiddelen die vanaf het begin van deze eeuw ter beschikking zijn gekomen via een belastingfaciliteit, de zogenoemde c.v. regeling. Deze faciliteit is met ingang van 2007 omgezet in de Suppletierегeling. De groei van de Nederlandse filmsector wordt verder gestimuleerd door de gestegen bijdragen van de publieke omroep.

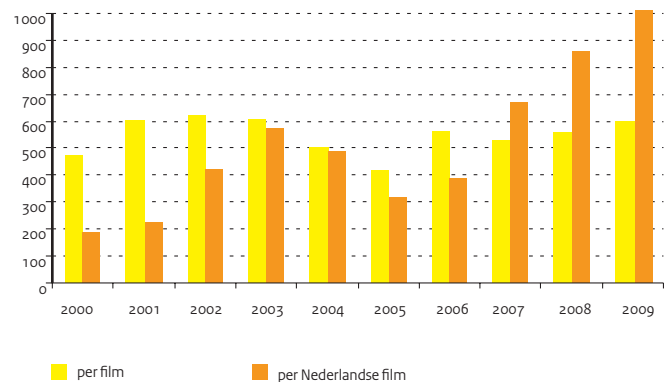
Figuur 11.3 | Bioscoopbezoek

Aantal bezoeken (x 1 mln)



Figuur 11.4 | Recette per uitgebrachte film

Bedragen (x € 1.000)



Bron

Film Facts and Figures of the Netherlands
(Het Nederlands Fonds voor de Film)
www.filmfonds.nl

Toelichting

- Filmfonds = Het Nederlands Fonds voor de Film
- Lange speelfilms: alle in het jaar geproduceerde lange speelfilms inclusief publieksfilms tot stand gekomen via cv.-regeling met en zonder subsidie van het Filmfonds
- (Semi-) publieke middelen: Filmfonds, Cobo, Stifo en publieke omroep, Fine BV, exclusief lokale fondsen en bijdragen van provincies en gemeenten
- De gegevens m.b.t. de filmproductie in enig jaar (wat is er gemaakt) zijn niet gelijk aan de distributiegegevens in dat zelfde jaar (wat was er in de bioscoop)

Bron

Jaarverslagen Nederlandse Vereniging
Bioscoopexploitanten
www.nvbinfocentrum.nl

Toelichting

- Inclusief coproducties
- Cijfers 2009 op basis voorlopige cijfers NVB (dd 2009)
- Bruto recette per uitgebrachte film: dit cijfer komt tot stand door de totale bruto recette, te delen door het aantal nieuw uitgebrachte titels in een jaar

Tabel 11.3 | Bijdragen uit (semi-) overheidsmiddelen aan financiering filmproductie

	2004	2005	2006	2007	2008
Aantal lange speelfilms	24	31	21	28	28
aantal films ondersteund door Filmfonds	19	20	17	21	21
aantal films in coproductie met publiek omroep	18	17	14	22	17
aantal films met bijdrage uit cv.-regeling	5	3	4	7	
aantal films zonder bijdrage uit(semi-)publieke middelen	4	10	4	3	4
Aantal documentaires	15	24	17	8	17
aantal documentaires ondersteund door Filmfonds	15	19	17	8	15
totaal bijdrage Filmfonds (x € 1.000)	1.540	2.049	2.271	656	1.665
Aantal animatiefilms	9	14	9	3	8
totaal bijdrage Filmfonds (x € 1.000)	499	355	698	108	416
Aantal experimentele films	25	24	21	18	18
totaal bijdrage Filmfonds (x € 1.000)	669	648	529	604	432

Tabel 11.4 | Aandeel Nederlandse speelfilms in de bioscoop

	2005	2006	2007	2008	2009
Aantal bezoeken (x 1 mln)	20,6	23,4	23,1	23,5	27,2
waarvan aan alle Nederlandse films in roulatie (%)	13,6	11,3	13,5	17,6	17,4
Aantal uitgebrachte films in de bioscoop	323	278	291	296	334
waarvan Nederlandse speelfilms en documentaires	39	29	20	30	37
Bruto recette (x € 1 mln)	135,3	155,9	159,7	164,6	200,4
waarvan alle Nederlandse films in roulatie	12,3	11,2	13,4	25,8	34,3
Bruto recette per uitgebrachte film (x € 1.000)	419	561	529	556	600
Bruto recette per Nederlandse film (x € 1.000)	315	384	671	859	1.009

Publiek omroepbestel

Het publieke omroepbestel bestaat uit de binnenlandse landelijke, regionale en lokale omroepen en de Wereldomroep. Naast deze omroepen zijn er nog enkele instellingen belast met aan de publieke omroepen gerelateerde specifieke publieke taken (Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, NOB en MCO). De regionale omroepen worden bekostigd via het Provinciefonds.

Financiering

Het beschikbare budget voor de mediabegroting is opgebouwd uit de rijksomroepbijdrage, de reclame-inkomsten van de Ster en de rente op de algemene omroepreserve. Het wettelijk vastgestelde basisniveau van de rijksomroepbijdrage wordt conform de Mediawet jaarlijks geïndexeerd met de prognoses van het CPB-prijsindexcijfer voor de gezinsconsumptie en het CBS-indexcijfer voor de groei van het aantal huishoudens in Nederland. De Ster-inkomsten fluctueren jaarlijks als gevolg van wijzigingen in de marktsituatie.

Prestatie-indicatoren

Belangrijke indicatoren voor de publieke omroep zijn het kijktijdaandeel en het luistertijdaandeel. Door de komst van nieuwe spelers op de omroepmarkt stond het kijktijdaandeel onder druk en daalde het voor de 3 publieke zenders tot 33 procent in 2007. Vanaf 2008 is er een herstel opgetreden en bedraagt het kijktijdaandeel van de publieke omroep zowel in 2008 als in 2009 37 procent. Vooral Ned 1 heeft in kijktijdaandeel gewonnen.

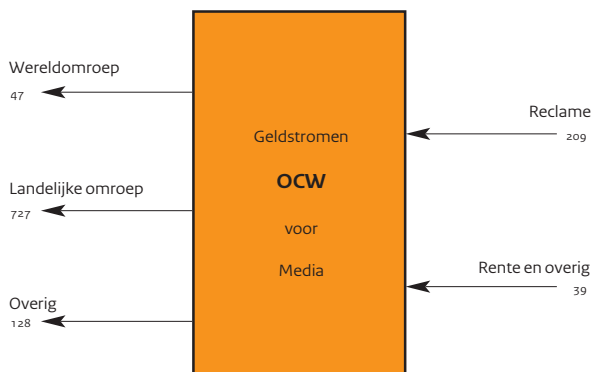
Dagbladen

In de Mediawet zijn steunmaatregelen voor persorganen opgenomen. De uitvoering hiervan geschiedt door het Stimuleringsfonds voor de Pers. Het Stimuleringsfonds beschikt sinds 2001 over twee tijdelijke steunregelingen; één voor minderhedenbladen en één voor journalistieke internetinformatieproducten. Het beleid van de rijksoverheid is erop gericht om de pluriformiteit van de dagbladpers zoveel mogelijk in stand te houden. De oplage van betaalde dagbladen vertoont de laatste jaren een voortdurende daling. De oplagedaling van betaalde dagbladen wordt toegeschreven aan toenemende concurrentie van televisie, radio en internet; afnemende bereidheid bij consumenten om te betalen voor informatie; afnemende belangstelling met name bij jongeren voor (betaalde) kranten.

In 2009 is de Tijdelijke Commissie Innovatie en Toekomst Pers met een tweede taakopdracht van het Ministerie van OCW aan het werk gegaan. De opdracht was adviezen uit te brengen over innovatiemogelijkheden binnen de pers en over de toekomst van nieuws en opinievoorziening in Nederland, toegespitst op de rol van de pers. Uiteindelijk zijn beide adviezen gebundeld opgenomen in één rapport: De volgende editie. Dit rapport bevatte zeventien concrete aanbevelingen, voor overheid en sector zelf, om het tij voor de krantensector te keren. Inmiddels is onder andere geld ter beschikking gesteld voor innovatieve projecten, dat via een laagdrempelige innovatieregeling van het Persfonds verdeeld zal worden.

Figuur 11.5 | Financieringsstromen media

Bedragen 2008 (x € 1 mln)



Bron

PersMediaMonitor Dagbladen
v.a. 2007: www.hoi-online.nl

Toelichting

– Betreft verspreide binnenlandse oplage

Tabel 11.5 | Oplage landelijke en regionale dagbladen (aantal x 1.000)

	2004		2005		2006		2007		2008	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Totale oplage	4.742	100	4.664	100	4.613	100	5.494	100	5.381	100
Totaal landelijke dagbladen	1.772	37	1.715	37	1.956	42	1.931	35	1.881	35
regionale bladen	2.184	46	2.095	45	1.703	37	1.739	32	1.696	32
specialistisch	93	2	90	2	89	2	93	2	96	2
gratis dagbladen	693	15	764	16	865	19	1731	32	1708	32
Totaal landelijke dagbladen	1.772	100	1.715	100	1.956	100	1.931	100	1.881	100
De Telegraaf	727	41	705	41	696	36	675	35	667	35
Algemeen Dagblad	283	16	269	16	538	28	476	25	458	24
De Volkskrant	306	17	293	17	284	15	271	14	261	14
NRC Handelsblad	254	14	246	14	239	12	227	12	216	11
Trouw	108	6	108	6	108	6	109	6	108	6
Reformatorisch Dagblad	59	3	59	3	58	3	57	3	56	3
Nederlands Dagblad	35	2	35	2	33	2	33	2	32	2
NRC next							83	4	83	4

Tabel 11.6 | Kijktijdaandelen televisiezoekers (in procenten)

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal	100	100	100	100	100
Ned1	12,6	14,0	19,0	22,5	21,9
Ned2	15,9	13,2	6,8	7,1	6,9
Ned3	6,5	6,7	7,3	7,7	8,0
RTL4	16,0	14,7	14,1	14,2	15,1
RTL5	5,1	7,1	6,5	5,7	5,5
RTL7 (voorheen Yorin)	4,9	4,2	4,8	4,7	4,6
RTL8 (voorheen Talpa/Tien)	3,1	6,2	4,7	2,3	2,2
Nets5	5,2	4,7	5,2	5,2	4,7
SBS6	11,8	11,5	11,8	12,5	12,6
Veronica	4,1	4,3	4,9	4,7	4,3
overig (buitenland/regionaal/video)	14,8	13,4	14,9	13,4	14,2

Bron

Jaarverslagen Stichting Kijkonderzoek

Toelichting

– Bij de Nederlandse bevolking vanaf 6 jaar, tussen 18 en 24 uur

Letteren en bibliotheken

Stelsel van openbare bibliotheken

De verantwoordelijkheden en financiering van de openbare bibliotheken zijn op drie niveaus belegd: lokaal, regionaal en landelijk. Door de landelijke overheid wordt een bedrag ter hoogte van 1 procent van het totale budget besteed voor de uitvoering van haar stelselverantwoordelijkheid. Het aantal bibliotheekinstellingen neemt nog steeds af; het aantal vestigingen verandert echter nauwelijks. Vanaf 2001 constateren we een daling in het aantal volwassen lidmaatschappen. Ook de collectie en het aantal uitleningen namen in omvang af. Vanaf 2005 zien we echter dat het aantal jeugdleden, de omvang van de collectie jeugdboeken en het aantal uitleningen onder de jeugd licht toeneemt. Dit geldt niet voor de volwassenen.

Bibliotheekvernieuwing

In 2009 is intensief verder gewerkt aan de bibliotheekinnovatie volgens de programmalijnen uit het advies van de Commissie Calff (Innovatie met effect, 2008). Prioriteit is gegeven aan de ontwikkeling van een landelijke digitale bibliotheek. In 2009 is het fundament gelegd voor een goede landelijke infrastructuur en zijn de bestaande digitale diensten en producten geëvalueerd. Op basis daarvan is besloten welke onderdelen met rijksmiddelen worden voortgezet, al dan niet aangepast.

Stelselversterking

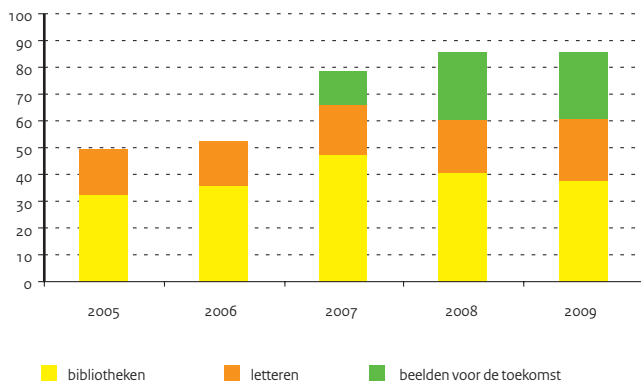
In 2009 is de Vereniging van Openbare Bibliotheken gesplitst in een branchevereniging en een onafhankelijk sectorinstituut. Beide organisaties zijn per 1 januari 2010 operationeel. Het sectorinstituut openbare bibliotheken is namens de rijksoverheid belast met uitvoering van de stelseltaken. De leetuurvoorziening voor leesgehandicapten vormt één van de stelseltaken. Tevens werd in 2009 de Stichting Bibliotheek.nl opgericht voor de verdere ontwikkeling en exploitatie van de landelijke digitale bibliotheek.

Bibliotheekcharter

IPO, VNG en OCV hebben in 2009 het Bibliotheekcharter 2009-2012 getekend. Dit charter legt de rollen en verantwoordelijkheden vast van de drie overheidslagen, de landelijke bibliotheekorganisaties en de doelen van de bibliotheekinnovatie in genoemde periode. Op die manier wordt de samenhang versterkt en de slagkracht vergroot.

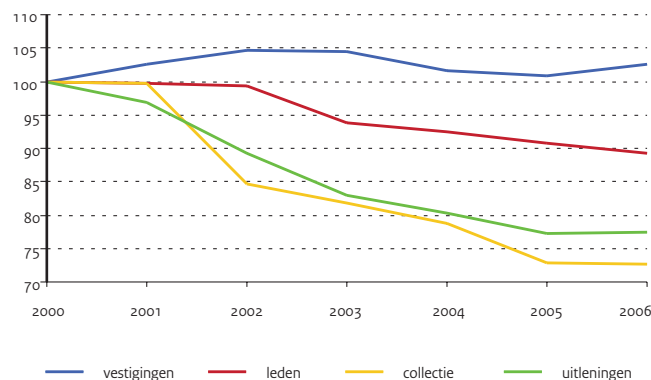
Figuur 11.6 | OCV-financiering letteren en bibliotheken

Bedragen (x € 1 mln)



Figuur 11.7 | Openbare bibliotheken

Vestigingen, leden, collectie en uitleningen; 2000 = 100



Bron

Vereniging van Openbare Bibliotheken,
december 2005

www.bibliotheekonderzoek.nl

CBS voor aanpassing cijfers 2005-2007

Toelichting

- Totaal baten is exclusief reserveringen en voorzieningen
- Tot en met 2003 waren zowel de kosten als de baten van de diensten, die de PSO-organisaties leverden, in de statistiek opgenomen. Vanaf 2004 is deze dubbeling geëlimineerd. De cijfers voor 2000 t/m 2003 zijn hierop aangepast
- De cijfers over 2005 t/m 2007 aangepast o.b.v. rapportage CBS in juni 2009. Cijfers 2008 komen in 2010

Tabel 11.7 | Kerncijfers openbare bibliotheken

	2003	2004	2005	2006	2007
A) Organisatie					
aantal instellingen	473	467	351	238	202
aantal vestigingen	1.123	1.091	1.083	1.101	--
aantal Provinciale Bibliotheek Centrales	11	11	11	11	--
uitleempunten; bejaarden- of ziekenhuizen	708	710	660	660	--
B) Collectie (x 1.000)					
Totaal collectie	35.100	33.800	31.269	31.159	31.211
Totaal boeken volwassenen	21.800	20.700	19.078	18.792	18.764
fictie	11.200	10.900	9.712	9.647	9.660
non-fictie	10.600	9.800	9.366	9.145	9.104
Totaal jeugdboeken	13.300	13.100	12.191	12.367	12.447
fictie	9.500	9.400	8.678	8.762	8.895
non-fictie	3.800	3.700	3.513	3.605	3.552
C) Lidmaatschappen (x 1.000)					
Totaal (incl. busleden)	4.207	4.149	4.070	4.001	4.011
t/m 17 jaar (jeugd)	2.053	2.033	2.000	2.003	2.053
18 jaar en ouder	2.154	2.116	2.070	1.998	1.958
D) Uitleeningen (x 1.000)					
Totaal (inclusief in bus)	129.000	124.700	120.100	120.520	118.673
Totaal boeken volwassenen	73.900	70.600	66.806	65.768	63.885
fictie	52.800	50.800	48.452	47.212	46.715
non-fictie	21.000	19.800	18.354	18.556	17.170
Totaal jeugdboeken	55.100	54.100	53.294	54.752	54.788
fictie	45.300	44.700	44.265	45.366	45.587
non-fictie	9.800	9.400	9.029	9.386	9.201
E) Personeel (in fte)					
personeel (excl. vrijwilligers)	6.612	6.200	--	--	--
vrijwilligers	400	240	--	--	--
F) Financiën (x € 1 mln)					
Totaal baten	503,3	494,5	492,8	504,0	518,6
inkomsten gebruikers	96,9	70,9	72,7	71,3	71,4
totaal subsidies	411,2	423,6	395,7	409,0	424,8
gemeentelijke subsidies	363,6	373,9	380,1	388,5	401,9
provinciale subsidies	42,7	43,3	9,9	14,1	16,4
overige subsidies	5,0	6,5	5,7	6,4	6,5
overige baten	22,2	--	24,4	23,7	22,4

11 | Cultuur en Media

Cultureel erfgoed

Sectoren

Het beleidsterrein van Cultureel Erfgoed omvat de sectoren musea, monumentenzorg, archeologie en archieven.

Op het terrein van de musea ligt de belangrijkste (ministeriële) verantwoordelijkheid bij het behoud en beheer van de rijkscollectie. Die taken zijn opgedragen aan de verzelfstandigde rijksmusea. De inspectie op het collectiebeheer wordt uitgeoefend door de Erfgoedinspectie/collecties. Het Instituut Collectie Nederland (ICN) verricht diensten voor en draagt kennis over aan het gehele museale veld. Het Museaal Aankoopfonds is in 1999 opgericht voor het aankopen van kunst in het kader van de Wet Behoud Cultuurbezit en aankopen voor musea via de Mondriaan Stichting. Daarnaast zet de minister van OCW zich in voor het toegankelijk maken van cultureel erfgoed via educatie en het oprichten van het Nationaal Historisch Museum.

De kern van de monumentenzorg is gelegen in de verantwoordelijkheid voor de instandhouding van de rijksmonumenten. De uitvoering van het rijksbeleid op dit gebied is opgedragen aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Belangrijke instrumenten zijn de subsidies voor instandhouding van monumenten. De wettelijke grondslag hiervoor wordt gevormd door de Monumentenwet 1988. Gemeenten zijn de bevoegde instantie waar het gaat om verlenen van vergunningen bij wijziging van rijksmonumenten. De Erfgoedinspectie ziet toe op de naleving van wet- en regelgeving op monumentengebied. Eind 2009 is de modernisering van de monumentenzorg door de Tweede Kamer geaccordeerd. Het belangrijkste doel is om het behoud en de ontwikkeling van erfgoed te verbinden met vernieuwing waar de samenleving om vraagt; van objectgericht naar omgevingsgericht, van conserverend naar ontwikkelend. De plek van cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening speelt hierbij een belangrijke rol.

In de sector archeologie ligt de belangrijkste (ministeriële) verantwoordelijkheid vooral bij het behoud en de bescherming van de archeologische waarden in de bodem, de inpassing ervan in de ruimtelijke ontwikkeling en het verlenen van opgravingsvergunningen. Deze uitgangspunten zijn vastgelegd in de Wet archeologische monumentenzorg die op 1 september 2007 in werking is getreden. Hiermee zijn tevens de uitgangspunten van het Verdrag van Malta binnen de Nederlandse wetgeving geïmplementeerd. De RCE draagt zorg voor de uitvoering van de Wet archeologische monumentenzorg. De Erfgoedinspectie houdt toezicht op de naleving van wettelijke eisen en van voorschriften aan de opgravingsvergunningen.

In de archiefsector is de belangrijkste verantwoordelijkheid van OCW het beheer en behoud en de ontsluiting van de historische archieven. Deze taak wordt uitgeoefend door het Nationaal Archief (NA) en elf Regionaal Historische Centra (RHC's). In de RHC's worden de rijksarchieven in de desbetreffende provincie, de archieven van de provincie en die van een aantal gemeenten en andere cultuurhistorische instellingen bewaard. Speerpunt in het beleid van de archiefsector is het digitaal toegankelijk maken van archiefinformatie en het vergroten van het publieksbereik door virtuele dienstverlening. Daarnaast werkt OCW samen met het ministerie van BZK aan de uitwerking van de kabinetsvisie 'Informatie op Orde'. Dit moet de vindbaarheid en toegankelijkheid van overheidsinformatie uit heden en verleden vergroten. Het toezicht op de kwaliteit van de archiefzorg van de rijksoverheid wordt uitgeoefend door de Erfgoedinspectie/sector archieven. De wettelijke grondslag wordt gevormd door de Archiefwet 1995.

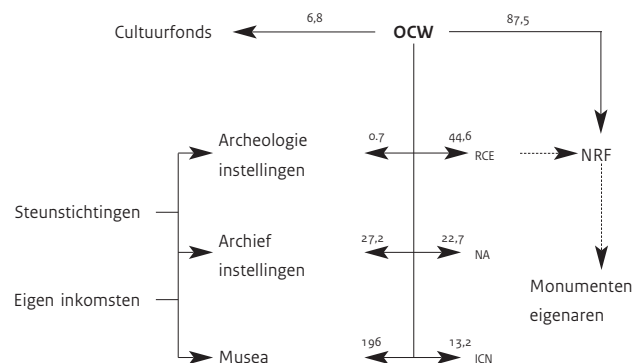
Financiering

De geldstromen voor het Cultureel Erfgoed gaan voor het merendeel naar de drie rijksdiensten (ICN, RCE en het Nationaal Archief) en de gesubsidieerde instellingen. De grootste geldstromen gaan naar de musea en de monumentenzorg. Verder worden instellingen op het gebied van archieven en archeologie gesubsidieerd.

Het Nationaal Restauratie Fonds (NRF) draagt zorg voor het betalingsverkeer op het terrein van de monumentenzorg.

Figuur 11.8 | Financieringsstromen cultureel erfgoed

Bedragen 2009 (x € 1 mln)



Bron

Jaarverslagen betrokken musea

Toelichting

- Het Geld- en Bankmuseum is na verbouwing in de loop van 2007 heropend
- Het Persmuseum wordt gesubsidieerd m.i.v. 2005
- Het Rijksmuseum is wegens verbouwing gesloten; tijdelijk op andere locatie deel van de collectie zichtbaar

Tabel 1.8 | Bezoeken gesubsidieerde musea (x 1.000)

		2004	2005	2006	2007	2008
Totaal	locatie	5.072	5.285	5.925	5.684	5.522
Afrika Museum	Berg en Dal	69	59	79	80	67
Nederlands Filmmuseum	Amsterdam	197	178	120	95	86
Nederlands Fotomuseum	Rotterdam	31	35	35	52	52
Het Geld- en Bankmuseum	Utrecht	0	0	0	33	48
De Gevangenpoort	Den Haag	42	45	50	47	45
Hollandsche Schouwburg	Amsterdam	33	37	34	40	36
Huis Doorn	Doorn	30	28	29	27	25
Joods Historisch Museum	Amsterdam	77	90	82	134	115
Keramiemuseum Het Prinsessehof	Leeuwarden	22	21	25	31	24
Kröller-Müller Museum	Otterlo	295	262	275	263	252
Nederlands Letterkundig Museum	Den Haag	33	28	28	25	9
Het Mauritshuis	Den Haag	206	249	265	244	232
Museum Meermanno	Den Haag	12	14	15	15	16
Museum Boerhaave	Leiden	42	34	35	32	42
Museum Catharijneconvent	Utrecht	35	38	43	76	81
Museum Slot Loevestein	Poederrijen	104	102	103	108	101
Natuurhistorisch Museum Naturalis	Leiden	238	247	249	244	245
Het Nederlands Openluchtmuseum	Arnhem	351	373	393	454	451
Nederlands Scheepvaartmuseum	Amsterdam	198	169	185	92	115
Paleis Het Loo Nationaal Museum	Apeldoorn	278	316	359	317	316
Persmuseum	Amsterdam	--	6	7	17	11
Rijksbureau voor Kunsthist. Doc.	Den Haag	6	6	4	5	5
Het Rijksmuseum	Amsterdam	812	843	1.142	970	976
Rijksmuseum Muiderslot	Muiden	109	130	151	151	131
Rijksmuseum Twenthe	Enschede	38	42	43	41	41
Rijksmuseum van Oudheden	Leiden	97	78	94	123	120
Rijksmuseum voor Volkenkunde	Leiden	88	86	89	78	76
Teylers Museum	Haarlem	74	145	95	78	90
Van Gogh Museum	Amsterdam	1.338	1.417	1.677	1.560	1.475
Het Zuiderzeemuseum	Enkhuizen	217	207	219	252	239

Tabel 1.9 | Rijksmonumenten en Rijksarchieven

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Geregistreerde Rijksmonumenten (x 1.000)	50,9	52,0	52,0	52,0	51,0
B) Bezoeken Rijksarchieven via internet (x 1.000)					
bezoeken Genlias	2.156	2.543	3.368	4.232	21.946
bezoeken Regionale Historische Centra (exclusief Genlias)	2.146	3.488	4.685	7.827	8.729
bezoeken Nationaal Archief (exclusief Genlias)	565	618	649	704	1.215

Bron

- A) Jaarverslagen RACM / RCE
B) Jaarverslagen NA

Toelichting

- Genlias is een landelijke database met gegevens voor stamboomonderzoek

Stelsel en financiën wetenschap

Onderzoek in Nederland: algemeen

Het in Nederland uitgevoerde wetenschappelijk onderzoek en ontwikkelingswerk (ook wel 'Research and Development' of R&D) bedroeg voor het jaar 2008 10,5 miljard euro. Dit bedrag laat een stijging zien ten opzichte van eerder gepubliceerde cijfers over de Nederlandse R&D. De reden hiervan is dat het CBS de cijfers over de uitgaven voor de sector hoger onderwijs in opwaartse zin heeft herzien. Ten opzichte van 2007 – eveneens op basis van herziene cijfers – betekent dit een stijging van 140 miljoen euro. Maar waar de uitgaven in de sector hoger onderwijs in 2008 ten opzichte van 2007 stegen met 315 miljoen euro, daalden de uitgaven van de sector bedrijven met 170 miljoen euro.

De R&D-omvang in 2008 komt overeen met 1,76 procent van het BBP, een lichte daling ten opzichte van 2007 met een percentage van 1,82.

De financiers van onderzoek

Het onderzoek in Nederland kent drie belangrijke financieringsbronnen: de bedrijven, de overheid en het buitenland (zowel bedrijven als de Europese Unie). Het aandeel van de overheid bedroeg in 2007 37 procent van het totaal, het aandeel van de bedrijven lag in datzelfde jaar op 49 procent, terwijl bijna 11 procent afkomstig was van buitenlandse bronnen. De overige 4 procent is afkomstig van eigen middelen van de onderzoekorganisaties. Binnen de overheid is het ministerie van OCW de belangrijkste financier met ongeveer tweederde van de overheidsfinanciering (omvat zowel het universitaire onderzoek van artikel 7 als de organisaties van artikel 16). Binnen artikel 16 neemt het aandeel van de vaste bijdragen aan deze organisaties langzaam af ten gunste van de middelen voor specifieke beleidsthema's. Was het aandeel voor de onderzoeksinstellingen in 2003 nog 92 procent, in 2009 is dit afgenomen tot 68 procent. Van de vaste bijdragen is NWO een grootverbruiker met 41 procent, gevolgd door TNO met 25 procent. De omvang van het budget voor specifieke beleidsthema's (FES-gelden, programma's gericht op onderzoekers, zoals de Vernieuwingsimpuls) is in de loop der jaren sterk toegenomen, van 52 miljoen in 2003 tot 353 miljoen in 2009. Overigens gaat ook een belangrijk deel van de middelen voor specifieke beleidsthema's (de programma's gericht op onderzoekers) naar NWO. Een deel van de overheidsmiddelen stroomt naar het buitenland. Het gaat om een geschat totaal van iets meer dan 200 miljoen euro.

Intermediaire organisaties

Naast rechtstreekse financiering door het Ministerie van OCW aan onderzoeksinstellingen gaat een deel via de intermediaire organisaties NWO en KNAW. Dat geld gaat voor het grootste deel naar de universiteiten en naar de eigen instituten van NWO en KNAW. Ook andere ministeries kennen intermediaire organisaties, zoals Agentschap NL (waarvan het voormalige SenterNovem nu deel uitmaakt) bij het Ministerie van Economische Zaken.

Uitvoerende (onderzoeks-)instellingen

Hoger onderwijs

De instellingen voor hoger onderwijs (universiteiten, universitaire medische centra en hbo-instellingen) voerden in 2008 37 procent van het Nederlandse onderzoek uit. De universiteiten, met uitzondering van de Wageningen Universiteit, en de hbo-instellingen vallen onder het beleidsterrein hoger onderwijs. De universitaire medische centra krijgen financiering via het beleidsterrein hoger onderwijs, maar ook via het ministerie van VWS. Het grootste deel van de universitaire middelen, 73 procent, is direct of indirect afkomstig van de overheid.

(Semi-)publieke onderzoeksinstituten

Deze heterogene groep van instituten voerde in 2008 12 procent van het Nederlandse onderzoek uit. De groep bestaat naast de NWO- en KNAW-instituten, die vooral fundamenteel onderzoek uitvoeren, ook uit instituten die meer toegepast onderzoek uitvoeren zoals TNO, de grote technologische instituten (GTI's), en de instituten op het terrein van landbouwkundig onderzoek (DLO). Daarnaast zijn er instituten die gelieerd zijn aan departementen zoals het RIVM.

De groep instituten is voor een belangrijk deel van de financiering (twee derde) afhankelijk van de overheid, al varieert dit aandeel per instituut.

Bedrijven

De bedrijven zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van het grootste deel van het Nederlandse onderzoek, in 2008 was dit 51 procent. Dit gebeurt voor het grootste deel binnen de industrie met een aantal grote bedrijven zoals Philips, ASML, Shell en DSM, gevolgd door de dienstensector en ten slotte door de categorie 'overige'.

Figuur 12.1 | Financieringsstromen R&D

Bedragen 2007 (x € 1 mld)

overheid	2,9	overheid	0,8	overheid	0,1
bedrijven	0,3	bedrijven	0,2	bedrijven	4,6
private non profit	0,3	private non profit	0,0	private non profit	0,0
buitenland	0,1	buitenland	0,2	buitenland	0,8
↓ ↓ ↓					
hoger onderwijs		onderzoeksinstituten		bedrijven	
3,6		1,3		5,5	

Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

- In het OCW-begrotingsbedrag voor TNO zijn ook bijdragen van alle andere departementen opgenomen
- Specifieke beleidsthema's zijn: FES, Genomics, Vernieuwingsimpuls, Aspasia, EET

Bron

CBS, voor financieringsbronnen
2004-2006 bewerking OCW

Toelichting

- De cijfers zijn exclusief de financiële stromen naar het buitenland
- De overheidsmiddelen zijn exclusief WBSO
- Het CBS heeft de cijfers over 2007 en 2008 voor de HO-instellingen en UMC's aangepast
- Het bedrag voor bedrijven voor 2007 is t.o.v. de vorige Kerncijfers verlaagd

Bron

CBS

Toelichting

- R&D-uitgaven 2007 en 2008 hoger onderwijsinstellingen en UMC's zijn gereviseerde cijfers CBS
- Deze revisie moet voor de oudere jaren nog worden doorgevoerd
- De cijfers voor de jaren 2007 en 2008 zijn dus nog niet volledig vergelijkbaar met die van de jaren daarvoor

Tabel 12.1 | Financiële kerncijfers onderzoek en wetenschappen (x € 1 mln)

	2005	2006	2007	2008	2009
Uitgaven en ontvangsten					
Totaal uitgaven	839,2	926,2	971,9	1.018,3	1.167,4
nationale en internationale coördinatie	7,5	7,4	11,9	18,4	12,8
Onderzoeksinstituten	724,0	737,0	742,5	772,2	797,3
a) KNAW	86,5	87,8	90,2	91,7	94,1
b) NWO	306,0	308,1	311,1	315,6	325,6
c) TNO	195,4	197,3	194,4	198,7	199,8
d) BPRC (Primatencentrum) / Stichting AAP	9,4	13,3	11,8	9,5	9,6
e) Nationaal Herbarium	1,1	1,1	1,1	1,2	1,1
f) GTI's	3,6	3,8	3,8	3,9	4,0
g) Wetenschappelijke bibliotheekinstellingen	46,0	47,9	52,1	55,1	56,6
h) Overige instituten	5,6	5,6	6,6	18,3	19,0
i) Internationale instellingen	67,4	70,1	69,1	74,3	81,5
j) Adviesraden (COS en STT)	0,8	0,2	0,2	0,2	0,2
k) Publieksvoorlichting	2,3	1,9	2,0	3,6	3,8
l) Rechtspositionele maatregelen	0,1	0,1	0,1	0,0	2,0
specifieke beleidsthema's	104,1	178,3	213,9	224,0	353,2
toerekening aan DUO	0,2	0,3	0,3	0,3	0,5
apparaatskosten OCW	3,5	3,3	3,2	3,5	3,5
Totaal ontvangsten	116,1	204,0	189,4	178,1	186,9

Tabel 12.2 | Nederlandse R&D naar financieringsbron en sector van uitvoering (x € 1 miljard)

	2004	2005	2006	2007	2008
A) Financieringsbron					
Totaal	8,9	9,2	9,6	10,3	10,5
overheid (in % van totaal)	36,2	36,0	36,2	36,8	--
eigen middelen bedrijven (in % van totaal)	51,1	48,2	51,1	48,8	--
eigen middelen onderzoekorganisaties (in % van totaal)	1,4	1,1	1,4	3,8	--
buitenland (in % van totaal)	11,3	14,6	11,3	10,7	--
B) Sector van uitvoering					
Totaal	8,9	9,2	9,6	10,3	10,5
Bedrijven	5,1	5,2	5,5	5,5	5,3
Onderzoeksinstituten	1,3	1,2	1,3	1,3	1,3
onderzoeksinstituten	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1
rijksdiensten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
instellingen voor zorg en welzijn	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
overige instellingen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Hoger onderwijsinstellingen en UMC's	2,6	2,8	2,9	3,6	3,9

Tabel 12.3 | R&D-uitgaven van Nederland als percentage van het BBP, naar uitvoerende sector

	2004	2005	2006	2007	2008
Totaal	1,81	1,79	1,78	1,82	1,76
private sector (ondernemingen)	1,03	1,01	1,01	0,97	0,89
publieke sector (universiteiten en onderzoeksinstituten)	0,77	0,78	0,76	0,85	0,87

Overheidsuitgaven voor R&D wetenschap

Er zijn twee manieren om gegevens over door de overheid gefinancierde R&D te verzamelen. Door de uitvoerders van R&D te vragen naar hun financieringsbronnen, waarvan de overheid er één is, en deze bedragen vervolgens bij elkaar te nemen. Het CBS doet het op deze manier. Of door de financierende partij te vragen naar de middelen voor R&D. Van oudsher gebeurt dit door het ministerie van OCW en de verschillende ministeries.

Overheidsuitgaven voor R&D: algemeen

Tussen 1990 en 1995 laten de Nederlandse overheidsuitgaven voor R&D als aandeel van de totale overheidsuitgaven een sterke daling zien. Daarop volgt een periode van stijging en daling en een redelijk stabiel beeld vanaf 2002. Het EU-gemiddelde is door de jaren heen stabiel en ligt op een ongeveer gelijk niveau als Nederland.

In een groot aantal landen zijn de overheidsuitgaven voor R&D als percentage van het BBP hoger dan in Nederland. Een aantal van deze landen financiert binnen de overheidsuitgaven defensie-onderzoek. Terwijl dit voor Nederland slechts 1 procent van het totaal bedraagt, ligt dit aandeel in Spanje, Zweden, Frankrijk, het VK en de VS boven de 10 procent, in de VS zelfs op 57 procent.

Verdeling Nederlandse R&D naar ministerie

Het ministerie van OCW was en is de grootste financier binnen de overheid met een aandeel van ongeveer tweederde. Dit aandeel is ten opzichte van 1990 met 10 procent gestegen.

Het ministerie van EZ is de tweede grote financier met een aandeel van 16 procent, gevolgd door LNV met 5 procent (exclusief de bijdrage aan de Wageningen Universiteit). De andere ministeries hebben aandelen lager

dan 5 procent. Samen zijn de drie ministeries (OCW, EZ en LNV) goed voor bijna 90 procent van het overheidsgefinancierde onderzoek.

Doelen van het overheidsonderzoek

De overheidsuitgaven voor R&D kunnen onderverdeeld worden naar verschillende sociaal-economische doelen die de overheid heeft met haar middelen (zie tabel 12.5). Het bestedingspatroon van de verschillende overheden is uiteenlopend tussen de verschillende landen. Gemiddeld is de categorie 'niet toepassingsgericht onderzoek' in de meeste landen, uitgezonderd de VS, Finland en België, de grootste bestedingspost, gevolgd door technologische doelen.

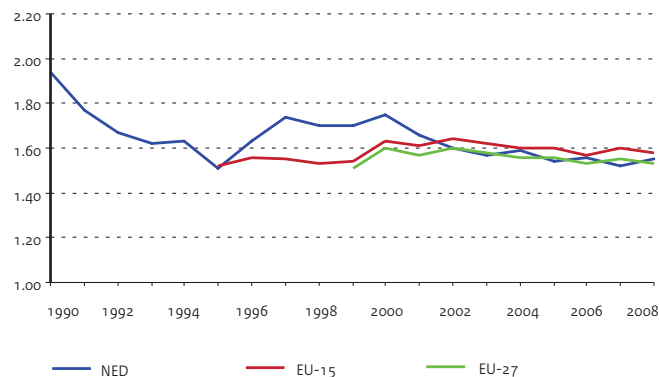
Overheidsonderzoek naar type onderzoek

Een andere manier om de overheidsuitgaven te typeren is naar het onderscheid tussen projectfinanciering en institutionele of basisfinanciering. Bij projectfinanciering gaat het om financiering van tijdelijke programma's of projecten, bij institutionele financiering om meerjarige financiering waarbij het ontvangende instituut in meerdere of mindere mate vrijheid van besteding heeft. De universitaire eerste geldstroom en de programmafinanciering van TNO en de GTI's zijn voorbeelden van het laatste.

De financiering door het ministerie van OCW heeft voor het grootste deel het karakter van institutionele financiering, met een aandeel van 81 procent in 2009, in belangrijke mate gevormd door de eerste geldstroom financiering van de universiteiten. Bij het ministerie van EZ bestaat het budget voor het grootste deel uit projectfinanciering. De overige departementen gezamenlijk laten een meer gemengd beeld zien.

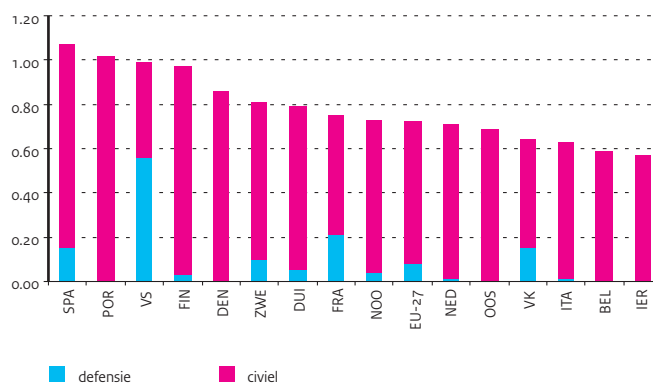
Figuur 12.2 | R&D-uitgaven van de overheid (1)

Als percentage van de totale overheidsuitgaven, 1990-2008



Figuur 12.3 | R&D-uitgaven van de overheid (2)

Als percentage van het BBP, 2008



Tabel 12.4 | Overheidsuitgaven voor R&D naar departement (absoluut en in procenten v. h. totaal)**Bron**

TOF-cijfers OCW

Toelichting

- Cijfers wijken af van CBS-cijfers over overheidsfinanciering
- Inclusief financiering van onderzoek(sorganisaties) in het buitenland

	in miljoenen euro			in procenten		
	1990	2000	2009	1990	2000	2009
Totaal	2.590	3.226	4.527	100	100	100
Algemene Zaken	1	1	1	0,03	0,03	0,02
Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking	60	69	106	2,3	2,2	2,3
Justitie	4	12	25	0,2	0,4	0,5
Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	1	2	5	0,0	0,1	0,1
Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	1.474	2.042	3.031	56,9	63,3	66,9
Defensie	70	72	82	2,7	2,2	1,8
Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer	65	38	91	2,5	1,2	2,0
Verkeer en Waterstaat	90	147	91	3,5	4,6	2,0
Economische Zaken	587	572	726	22,7	17,7	16,0
Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit	154	208	225	6,0	6,5	5,0
Sociale Zaken en Werkgelegenheid	13	12	4	0,5	0,4	0,1
Volksgezondheid, Welzijn en Sport	71	51	143	2,7	1,6	3,1

Tabel 12.5 | Overheidsuitgaven naar sociaal-economische doelstelling (in procenten v. h. totaal), 2008**Bron**

EUROSTAT

	Industriële productie	Ov. technologisch	Gezondheid	Sociaal	Niet-toepassingsg.	Defensie
EU-27	11,4	18,9	7,9	5,2	45,1	11,5
België	31,1	15,8	1,9	6,6	44,4	0,3
Denemarken	10,3	12,0	7,8	8,0	61,3	0,6
Duitsland	12,2	17,9	4,5	3,7	56,1	6,0
Frankrijk	8,4	20,9	7,0	2,5	31,9	27,7
Nederland	10,7	17,0	4,4	4,2	61,8	1,9
Oostenrijk	15,3	8,2	3,4	2,3	71,0	0,0
Finland	27,2	16,6	6,1	4,9	42,3	2,8
Zweden	5,7	12,6	0,6	1,9	66,8	12,4
Verenigd Koninkrijk	0,1	10,9	16,0	4,4	45,3	23,4
Noorwegen	6,8	19,2	15,3	6,6	47,2	4,8
Verenigde Staten	0,4	13,8	22,2	0,8	6,1	56,6

Tabel 12.6 | Overheidsuitgaven naar type uitgave (in procenten van het totaal)**Bron**

Rathenau Instituut (cijfers 1990 en 2005),
OCW (cijfers 2009)

Toelichting

- Gebaseerd op de TOF-cijfers van OCW
- Project(financiering) betreft korte termijn financiering
- Basis(financiering) betreft lange termijn financiering

	1990		2005		2009	
	project	basis	project	basis	project	basis
Totaal	26,9	73,1	22,6	77,4	31,3	68,7
Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	8,6	91,4	11,0	89,0	19,1	80,9
Economische Zaken	84,2	15,8	64,7	35,3	73,5	26,5
Overige departementen	18,6	81,4	34,5	65,5	44,2	55,8

Financiën van instellingen wetenschap

Het exploitatieresultaat uit de gewone bedrijfsvoering van de vier grootste instellingen op het terrein van wetenschap (NWO, KNAW, TNO en de KB) is, na een sterke daling tussen 2002 en 2003, vanaf 2004 gestegen, en is van negatief overgegaan in een positief resultaat. Ten opzichte van 2007 is het resultaat gestegen van 68,6 tot 106,8 miljoen euro in 2008. De financiële positie van de vier instellingen gezamenlijk is voldoende, en is verbeterd ten opzichte van 2007. Het eigen vermogen van de instellingen is in 2008 gestegen ten opzichte van 2007 met 124 miljoen euro.

Solvabiliteit, liquiditeit en rentabiliteit

De solvabiliteit voor de gezamenlijke instellingen (zowel exclusief als inclusief voorzieningen) is 'goed'. De solvabiliteit inclusief voorzieningen nam tussen 2007 en 2008 toe van 0,59 tot 0,61. De liquiditeit is tussen 2007 en 2008 toegenomen van 1,62 tot 1,78. De rentabiliteit van 7,4 procent is goed, en verbeterd ten opzichte 2007.

Exploitatiegegevens per instelling

De financiële positie van NWO is in 2008 verder verbeterd en is 'zeer goed'. Alle kengetallen zijn toegenomen. Het resultaat, het eigen vermogen en de voorzieningen zijn toegenomen. Het exploitatieresultaat is als gevolg van stijgende rijksbijdragen en verminderde lasten behoorlijk toegenomen. Overbesteding (meer toekenningen dan de beschikbare middelen) kan de komende jaren leiden tot een negatief resultaat. De financiële positie van KNAW is 'goed'. De solvabiliteit inclusief voorzieningen is iets afgenomen, de liquiditeit is iets toegenomen. De rentabiliteit is gestegen. Het exploitatieresultaat, gelijk aan het resultaat uit gewone bedrijfsvoering, is in 2008 gestegen tot 12,5 miljoen euro. Het eigen vermogen is gestegen, maar de voorzieningen zijn gedaald.

De financiële crisis heeft met name effect gehad op de KNAW-fondsen.

De financiële positie van TNO is in 2008 verslechterd ten opzichte van 2007, maar nog wel 'goed'. Het exploitatieresultaat is gedaald van 12,3 naar minus 5,7 miljoen euro. Beide vormen van solvabiliteit zijn zeer licht gedaald (0,01). Het eigen vermogen is toegenomen. De liquiditeit is gedaald van 'goed' naar 'matig/voldoende'. Bij de rentabiliteit is de kwalificatie gedaald van 'goed' naar 'slecht'.

De financiële situatie van de KB is ten opzichte van 2007 verbeterd. Het exploitatieresultaat is gestegen van minus 2,9 naar plus 2,2 miljoen euro. De solvabiliteit is nagenoeg gelijk aan die van 2007. De liquiditeit is iets gestegen, terwijl de rentabiliteit aanzienlijk is gestegen door het verbeterde resultaat. De kosten voor huisvesting drukten zwaar op de begroting, maar doordat het huisvestingsbudget van de overheid structureel is verhoogd, is de financiële positie verbeterd.

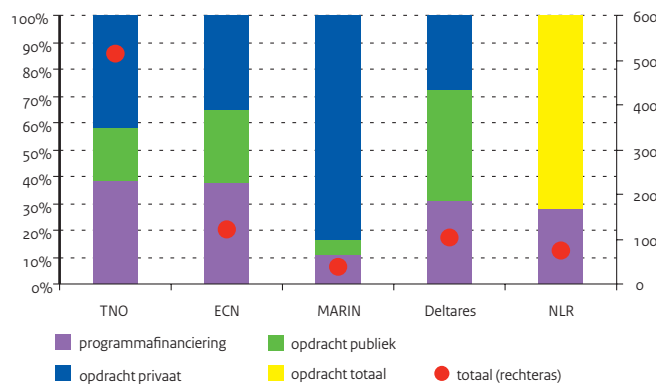
Externe financiering bij instellingen

TNO en de GTI's zijn voor een groot deel van hun inkomsten afhankelijk van inkomsten van marktpartijen. Het aandeel inkomsten uit opdrachten varieert in 2008 tussen 62 en 89 procent. Naast financiering van de overheid in de vorm van programmafinanciering en opdrachten, ontvangen TNO en de GTI's relatief veel financiering van bedrijven.

Het grootste deel van de financiering van NWO en KNAW is afkomstig van de rijksbijdrage en specifieke subsidies van het ministerie van OCW, met respectievelijk 84 en 88 procent.

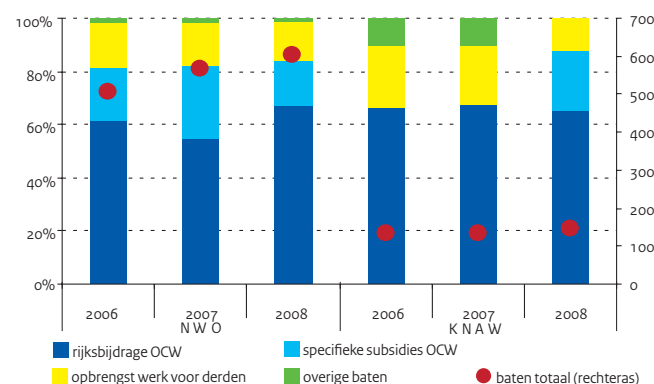
Figuur 12.4 | Omzet en financieringsbronnen TNO en de GTI's

In procenten van het totaal, 2008



Figuur 12.5 | Financieringsbronnen NWO en KNAW

Absoluut (x € 1 mln) en in procenten van het totaal



Bron

OCW (DUO: Jaarrekeningen van instellingen)

Tabel 12.7 | Balans- en exploitatiegegevens van owb-instellingen (x € 1 mln)

	2004	2005	2006	2007	2008
A) Gecumuleerde balans owb-instellingen					
Totaal activa	980,1	971,4	1.076,8	1.152,2	1.304,1
vaste activa	398,0	403,4	397,9	428,2	454,2
waarvan materiële vaste activa	338,4	300,8	343,5	375,6	406,0
vlottende activa	582,1	568,0	678,9	724,0	849,9
waarvan liquide middelen	362,7	337,2	476,8	491,1	591,4
Totaal passiva	980,1	971,4	1.076,8	1.152,2	1.304,1
eigen vermogen	501,2	499,4	517,4	617,3	741,3
voorzieningen	77,8	71,0	68,1	58,3	56,5
langlopende schulden	8,7	2,1	12,3	29,7	28,3
kortlopende schulden	392,4	399,0	479,0	446,9	478,0
B) Gecumuleerde exploitatierekeningen owb-instellingen					
Baten	1.177,9	1.163,6	1.256,1	1.345,1	1.406,4
rijksbijdragen OCW	751,6	797,9	815,2	886,5	928,6
overige baten	426,3	365,7	440,9	458,6	477,8
Lasten	1.209,0	1.183,4	1.261,5	1.293,9	1.322,7
personele lasten	574,5	547,8	564,8	576,4	593,1
afschrijvingen	50,2	38,3	43,5	42,0	49,8
huisvestingslasten	65,2	30,4	70,4	107,7	124,0
overige instellingslasten	519,1	566,9	582,7	567,8	555,8
Saldo baten en lasten	-31,2	-19,8	-5,4	51,2	83,7
saldo financiële baten en lasten	9,0	13,0	11,8	17,8	22,4
Resultaat	-22,2	-6,8	6,4	69,0	106,1
belastingen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6
resultaat deelnemingen	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4
Resultaat na belastingen	-22,2	-6,8	6,4	69,0	106,9
aandeel derden in resultaat	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,2
Netto resultaat	-22,2	-6,8	6,4	69,0	107,1
buitengewoon resultaat	0,9	0,0	0,6	-0,4	-0,3
Totaal resultaat	-21,3	-6,8	7,0	68,6	106,8

Tabel 12.8 | Balans- en exploitatiegegevens per instelling, 2008 (x € 1 mln)

	NWO	KNAW	TNO	KB	Totaal
balanstotaal	514,1	295,4	458,1	36,5	1.304,1
totale baten	601,1	140,0	611,9	49,6	1.402,6
resultaat	97,7	12,5	-6,6	2,5	106,1
resultaat buitengewoon	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Bron

OCW (DUO: Jaarrekeningen van instellingen)

Bron

OCW (DUO: Jaarrekeningen van instellingen)

Tabel 12.9 | Ontwikkeling solvabiliteit en liquiditeit bij owb-instellingen

	2004		2005		2006		2007		2008	
	solv.	liq.	solv.	liq.	solv.	liq.	solv.	liq.	solv.	liq.
NWO	0,61	1,89	0,58	1,79	0,52	1,61	0,58	2,11	0,68	2,70
KNAW	0,52	1,23	0,50	1,25	0,52	1,37	0,56	1,59	0,54	1,62
TNO	0,62	1,23	0,66	1,15	0,59	1,28	0,63	1,22	0,62	1,19
KB	0,47	1,41	0,46	1,32	0,36	1,00	0,22	0,85	0,22	1,00

Toelichting

Solvabiliteit: eigen vermogen (inclusief voorzieningen) / totaal vermogen
 Liquiditeit (current ratio): vlottende activa / kortlopende schulden

Personeel en onderzoekers wetenschap

Wetenschap is mensenwerk

Goed opgeleide onderzoekers vormen de basis van de uitvoering van onderzoek van hoge kwaliteit. Een goed opgeleide beroepsbevolking vormt hiervoor de basis en is belangrijk voor het aantrekken van gekwalificeerde onderzoekers en onderzoeksondersteunend personeel. Nederland heeft, in vergelijking met andere EU-landen, een voldoende potentieel aan arbeidskrachten voor wetenschappelijke en technologische beroepen (mensen met een hbo- of wo-opleiding of een gelijkwaardige kwalificatie op basis van werkervaring).

Het aandeel van het R&D-personeel binnen de beroepsbevolking is echter laag. Met name de Scandinavische landen doen het in dit opzicht erg goed, maar ook andere West-Europese landen hebben een hoger aandeel dan Nederland. Nederland zit iets boven het EU-27 gemiddelde.

Binnen het totale personeel dat betrokken is bij R&D-activiteiten is de groep onderzoekers belangrijk, omdat zij met name de trekkers zijn van het bedenken en uitvoeren van onderzoeksideeën. Nederland heeft in vergelijking met andere landen relatief weinig onderzoekers binnen het totale R&D-personeel. Er is tussen 2000 en 2008 wel sprake van een duidelijke stijging, die sterker is dan in de meeste andere landen (uitzonderingen zijn het VK en Denemarken).

Het R&D-personeel naar sector

De ontwikkeling van het totale R&D-personeel wordt beïnvloed door de schommelingen in de ontwikkeling bij de bedrijven. Binnen de sector bedrijven neemt het aandeel van de dienstensector licht af en van de industrie licht toe. Opvallend is verder de geleidelijke afname van het R&D-personeel bij de researchinstellingen.

Onderzoekers bij de diverse instellingen

Door de overheveling van een deel van het werkgeverschap van NWO naar de universiteiten is het aantal medewerkers dat in dienst is van NWO geleidelijk aan gedaald: van 2.917 fte in 2000 tot 1.957 fte in 2007.

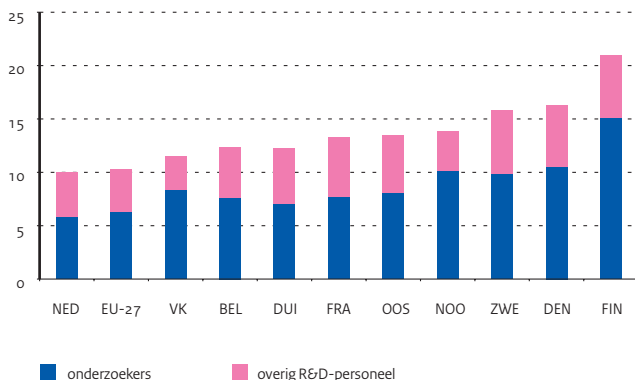
Hierdoor is het aandeel wetenschappelijk personeel bij NWO gedaald van 63 procent in 2000 tot 46 procent in 2008. Het personeel werkt grotendeels bij de instituten van NWO: 83 procent. Het overige personeel is werkzaam binnen het NWO-bureau (inclusief STW). Vanuit het perspectief van alle door NWO gefinancierde medewerkers is het beeld anders: 70 procent is werkzaam bij de universiteiten en 20 procent bij de NWO-instituten.

De omvang van het KNAW-personeel is in 2008 met ongeveer 100 fte gestegen ten opzichte van 2007. Bij de instituten op het gebied van de levenswetenschappen werkt 52 procent van het personeel, bij de instituten op het gebied van de geestes- en sociale wetenschappen 38 procent, terwijl bij het bureau 10 procent werkt. Bij het wetenschappelijk personeel is 43 procent vrouw.

In 2008 is er, net als de jaren ervoor, weer sprake van een lichte daling in de omvang van het personeel van TNO, in combinatie met een licht stijgende omzet. In 2008 laten de GTI's een gelijkblijvende omvang of een lichte stijging zien in de omvang van het personeel. De omvang van Deltares is groter dan de omvang van Geodelft en WL | Hydraulics samen omdat ook onderdelen van TNO en Rijkswaterstaat er onderdeel van uitmaken. Het aandeel vrouwelijke academici bij de GTI's blijft ongeveer gelijk ten opzichte van 2007.

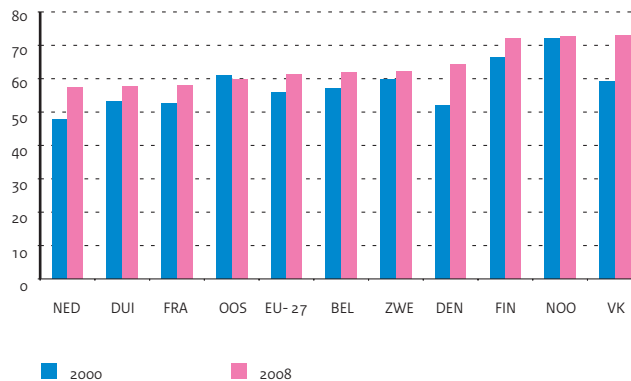
Figuur 12.6 | R&D-personeel in Nederland

Als promille van de beroepsbevolking, 2008



Figuur 12.7 | Aandeel onderzoekers R&D-personeel

Naar jaren 2000 en 2008



Bron

CBS

Toelichting

- R&D-personeel 2007-2008 hoger onderwijsinstellingen en UMC's zijn gereviseerde cijfers CBS
- Deze revisie moet voor de oudere jaren nog worden doorgevoerd
- De cijfers voor de jaren 2007 en 2008 zijn dus nog niet volledig vergelijkbaar zijn met die van de jaren daarvoor

Tabel 12.10 | R&D-personeel in Nederland (in aantallen en procenten)

	2004	2005	2006	2007	2008
Totaal R&D-personeel(in fte's)	90,6	88,4	92,8	93,8	93,7
R&D-personeel hoger onderwijsinstellingen en UMC's (in fte's)	27,0	27,1	27,2	32,4	33,0
R&D-personeel researchinstellingen (in fte's)	13,6	12,7	12,8	12,1	12,1
onderzoekinstellingen (in procenten)	79,5	79,4	76,2	77,6	81,3
rijksdiensten (in procenten)	9,5	8,7	10,0	9,8	7,3
instellingen voor zorg en welzijn (in procenten)	8,6	10,9	11,4	10,0	9,5
overig (in procenten)	2,4	1,0	2,4	2,5	1,9
R&D-personeel bedrijven (in fte's)	50,0	48,6	52,8	49,2	48,6
industrie (in procenten)	66,5	69,3	62,6	64,0	65,3
diensten (in procenten)	29,2	27,1	33,0	31,5	31,5
overig (in procenten)	4,3	3,6	4,4	4,5	3,2
Percentage onderzoekers per sector					
alle sectoren	52,1	52,9	56,1	54,4	53,3
hoger onderwijsinstellingen en UMC's	60,1	62,0	62,1	55,9	56,2
researchinstellingen	57,1	55,3	55,9	57,5	57,4
bedrijven	46,5	47,1	53,0	52,7	52,5

Bron

Opgave instellingen aan OCW,
Jaarverslagen NWO en KNAW

Toelichting

- NWO: exclusief medewerkers gefinancierd door NWO, maar in dienst van de universiteit
- KNAW: exclusief gelieerde instellingen
- Deltares betreft een fusie van GeoDelft, WL en delen van TNO en Rijkswaterstaat

Tabel 12.11 | Personeel van researchinstellingen

	Aantal			Percentage 2008		
	2006	2007	2008	Academici	Vrouwen	Vr. academici
NWO (fte)	2.132	1.991	1.957	46	27	20
KNAW (fte)	1.125	1.126	1.223	47	43	43
TNO (personen)	4.356	4.348	4.251	63	31	--
ECN (fte)	539	566	622	48	20	18
MARIN (personen)	265	287	298	34	10	6
GeoDelft (fte)	221	231	--	--	--	--
WL (fte)	315	330	--	--	--	--
Deltares	--	--	820	--	--	--
NLR (personen)	687	690	684	50	13	7

Tabel 12.12 | Door NWO gefinancierde medewerkers naar werkplek, 2008 (in fte en in procenten)**Bron**

NWO jaarverslag 2008

	Totaal		Centraal		Gebieden	
	fte	% WP	fte	% WP	fte	% WP
Totaal	6.562	81	1.594	52	4.968	91
instituten	1.303	49	1.190	44	113	99
universiteiten	4.567	96	270	100	4.297	95
overige instellingen	338	95	34	100	304	95
bureau	354	--	100	--	254	--

Universitaire input

Het universitaire onderzoek kent verschillende financieringsbronnen: een lumpsum van de overheid (1ste geldstroom), project- en programmafinanciering via NWO (de 2de geldstroom) en contractonderzoek van verschillende contractpartners (de 3de geldstroom). De omvang van de 1ste geldstroom ligt vanaf 1996 onder het niveau van 1990. Dit wordt echter voor een deel veroorzaakt doordat niet alle onderzoeksinzet is opgenomen (een deel van het gezondheidsonderzoek en contract promovendi). Wel is de omvang van de 2de en 3de geldstroom gestegen, maar beide geldstromen nemen in 2008 licht af ten opzichte van 2007. Door deze ontwikkelingen per geldstroom zijn de onderlinge verhoudingen in de loop der jaren sterk veranderd: het aandeel van de 1ste geldstroom is gedaald van 58 procent in 1990 tot 47 procent in 2008. Dit is vooral ten gunste gegaan van de 2de geldstroom, die groeide van 15 procent in 1990 tot 24 procent in 2008. Het aandeel van de 3de geldstroom is licht gestegen van 27 procent in 1990 tot 30 procent in 2008.

Universiteiten verschillen in grootte en aandachtsgebieden. Dat heeft zijn weerslag op het verwerven van middelen uit de 2de geldstroom en het publiceren in wetenschappelijk tijdschriften. Er zijn ook grote verschillen tussen de universiteiten wat betreft het aandeel personeel in de 1ste geldstroom (variatie: van 31 tot 66 procent), het aandeel vrouwelijke hoogleraren (variatie: van 1,6 tot 16,7 procent), en vrouwelijke promovendi (variatie: tussen 27 en 60 procent).

Ontwikkeling output

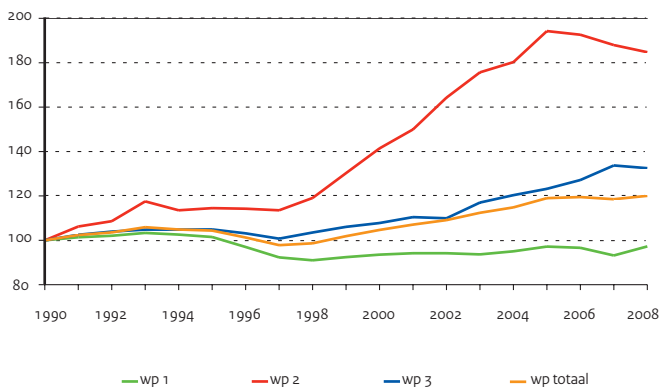
Ook de universitaire output kent een uiteenlopende groeipad: het aantal wetenschappelijke publicaties is tussen 1990 en 2008 met 50 procent gestegen (gemiddeld per jaar: 2,8 procent). Het aantal dissertaties steeg met 95 procent (gemiddeld per jaar: 5,3 procent). De verdeling van het aantal dissertaties over gebieden is zeer stabiel en ongeveer gelijk aan de verdeling van het wetenschappelijk personeel. Driekwart van de promoties vindt in de bètadisciplines plaats, bijna 20 procent in de gammadisciplines en iets minder dan 10 procent in de alfadisciplines. Bij de wetenschappelijke publicaties ligt het aandeel van de gammawetenschappen iets hoger en de bètawetenschappen iets lager, maar is het aandeel de laatste paar jaren gedaald, van 30 procent in 1999 tot 24 procent in 2008.

Ruimte voor talentvolle onderzoekers

NWO kent sinds 2000 een belangrijk en omvangrijk programma dat een bijdrage beoogt te leveren aan de vernieuwing van het onderzoek aan de Nederlandse universiteiten en para-universitaire instituten, de Vernieuwingsimpuls. Het gaat om een persoonsgebonden subsidievorm die zich op drie doelgroepen richt (in deze vorm bestaat het programma sinds 2002): pas gepromoveerden (VENI), post-doc's (VIDI) en ervaren onderzoekers (VICI). Vanaf 2000 tot en met 2009 hebben al bijna 2.000 honoreringen plaatsgevonden, gemiddeld bijna 200 toekenningen per jaar. Daarvan vonden bijna 1.800 toekenningen plaats bij de universiteiten. VENI heeft de meeste honoreringen, 54 procent, gevolgd door VIDI met 35 procent en VICI met 11 procent.

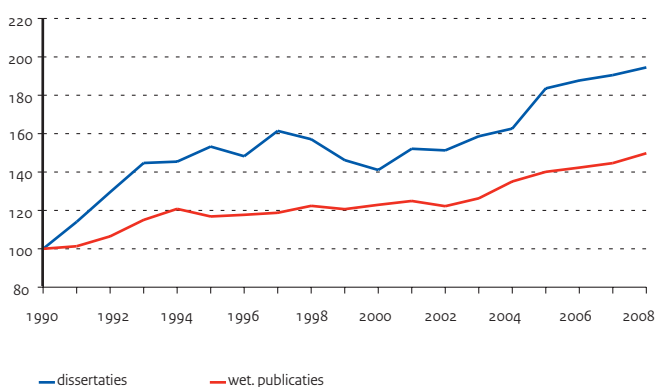
Figuur 12.8 | Ontwikkeling universitair onderzoek

Wetenschappelijk personeel volgens 1^e, 2^e en 3^e geldstroom, 1990 = 100



Figuur 12.9 | Ontwikkeling universitaire output

Wetenschappelijke publicaties en dissertaties, 1990 = 100



Bron

VSNU (KUOZ-database)

Toelichting

- De cijfers geven niet het volledige landelijk beeld
- De cijfers zijn bijgesteld t.o.v. de vorige editie van Kerncijfers

Bron

VSNU (KUOZ-database)

Toelichting

- De cijfers geven niet het volledige landelijk beeld

Bron

VSNU: KUOZ (cijfers WP en output), WOPI (hoogleraren en promovendi)
NWO: cijfers 2de geldstroom

Toelichting

- WP = wetenschappelijk personeel
- De cijfers geven niet het volledige landelijk beeld
- Totaal is inclusief Open Universiteit

Bron

Opgaven NWO

Toelichting

- VENI richt zich op net gepromoveerden
- VIDI richt zich op gepromoveerden met enkele jaren ervaring
- VICI richt zich op senior onderzoekers
- Exclusief toekenningen aan niet-universitaire instituten

Tabel 12.13 | Onderzoekscapaciteit hoger onderwijs (in fte's)

	2004	2005	2006	2007	2008
Totaal	16.001	16.579	16.647	16.511	16.730
eerste geldstroom (in procenten)	48,0	47,3	46,9	45,6	47,0
tweede geldstroom (in procenten)	24,0	24,9	24,6	24,2	23,5
derde geldstroom (in procenten)	28,0	27,7	28,5	30,2	29,5

Tabel 12.14 | Output universiteiten

	2004	2005	2006	2007	2008
wetenschappelijke publicaties (excl. dissertaties)	56.846	58.953	59.875	60.862	63.026
dissertaties	2.720	3.070	3.140	3.187	3.254
vakpublicaties	14.109	13.529	13.212	12.959	13.378

Tabel 12.15 | Universitaire kengetallen per universiteit (nationaal), 2008 (totaal en in procenten)

	WP totaal (in fte)	WP 1 (% van tot.)	2de geldstr. (x € 1 mln)	Wet. publ. (x 1)	Hoogleraren % vrouwen	Promovendi % vrouwen
Totaal	16.730	47	285,8	63.026	11,6	44
Universiteit Leiden	1.069	50	29	4.893	16,3	48
Universiteit Utrecht	2.356	51	37	6.471	14,0	52
Rijksuniversiteit Groningen	1.407	51	24	5.332	13,4	43
Erasmus Universiteit Rotterdam	1.362	53	13	4.354	6,5	41
Universiteit van Maastricht	1.435	55	10	3.620	11,6	60
Universiteit van Amsterdam	1.145	54	32	7.650	16,2	46
Vrije Universiteit Amsterdam	1.566	52	25	5.997	10,4	51
Radboud Universiteit	1.737	38	33	5.031	16,7	53
Universiteit van Tilburg	418	66	7	1.953	9,9	53
Technische Universiteit Delft	1.635	31	26	6.710	7,0	27
Technische Universiteit Eindhoven	905	43	15	3.262	1,6	27
Universiteit Twente	970	41	16	3.467	5,8	30
Wageningen Universiteit	725	38	17	3.873	9,9	53

Tabel 12.16 | Resultaten vernieuwingsimpuls; verdeling over de universiteiten, 2000-2009

	Toekenningen				Totaal	
	2000/2001	VENI	VIDI	VICI	Totaal	%
Totaal	96	932	589	178	1.795	100
Universiteit Leiden (LEI)	11	107	75	20	213	12
Universiteit Utrecht (UU)	14	172	95	29	310	17
Rijksuniversiteit Groningen (RUG)	6	78	57	14	155	9
Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR)	4	59	47	13	123	7
Universiteit van Maastricht (UM)	4	51	26	7	88	5
Universiteit van Amsterdam (UVA)	15	132	72	26	245	14
Vrije Universiteit Amsterdam (VU)	11	84	40	13	148	8
Radboud Universiteit (RU)	10	93	57	9	169	9
Universiteit van Tilburg (UvT)	6	21	15	5	47	3
Technische Universiteit Delft (TUD)	3	61	37	13	114	6
Technische Universiteit Eindhoven (TU/e)	4	25	27	16	72	4
Universiteit Twente (UT)	5	22	25	9	61	3
Wageningen Universiteit (WU)	3	27	16	4	50	3

Vrouwen in de wetenschap

Vrouwen nemen in het wetenschappelijk onderzoek nog een bescheiden plaats in, maar hun aandeel is groeiende. Het aandeel vrouwen bij de publieke instellingen is veel hoger dan bij de private instellingen. Dit heeft te maken met het voornamelijk bètakarakter van het onderzoek bij bedrijven, terwijl bij de publieke instellingen relatief meer onderzoek wordt gedaan met een alfa- en gammakarakter. Binnen de publieke instellingen is het aandeel vrouwelijke onderzoekers het grootst bij de universiteiten. Er zijn verschillende overheidsprogramma's gericht op het verbeteren van de positie van vrouwelijke wetenschappers.

Als we inzoomen op de universiteiten dan neemt het aandeel vrouwen af naarmate de functie hoger is: bij de groep afgestudeerden is het aandeel vrouwen inmiddels gegroeid tot 60 procent, maar bij de functie van hoogleraren is dit nog maar 12 procent. In de loop der jaren wordt het verschil tussen het aandeel mannen en vrouwen langzaam kleiner.

Gebieden

Er zijn duidelijke verschillen tussen de verschillende disciplinaire gebieden. Bij alle functiecategorieën scoren de gebieden 'recht', 'gedrag en maatschappij' en 'taal en cultuur' hoger dan het totaalgemiddelde. De gebieden 'natuur', 'techniek' en 'economie' scoren in alle categorieën lager dan het gemiddelde. Het gebied 'landbouw' scoort in bijna alle categorieën lager, behalve bij de promovendi.

Universiteiten

Tussen de universiteiten zijn er ook grote verschillen. Met gemiddeld 35 procent vrouwelijk wetenschappelijk personeel ligt de variatie bij de universiteiten en de gebieden tussen ongeveer 22 en 47 procent. Er zijn tussen de universiteiten ook grote verschillen bij de verschillende functiecategorieën.

De drie technische universiteiten scoren bij alle categorieën lager dan het gemiddelde. De Universiteiten van Leiden, Utrecht, Maastricht en Amsterdam (alleen UvA) scoren bij alle categorieën hoger dan het gemiddelde. Bij de andere universiteiten is het beeld gemengder.

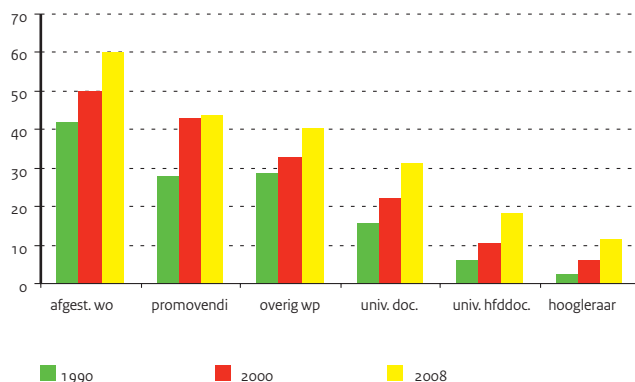
Internationale positie

Ook in internationaal verband staat de positie van vrouwelijke wetenschappers en vrouwelijke onderzoekers sterk in de aandacht, zoals bij de Europese Unie. Uit de gegevens in de EU-publicatie "She Figures 2009" blijkt dat Nederland ten opzichte van het gemiddelde in de EU een lager aandeel vrouwelijk gepromoveerden heeft, lager scoort wat betreft het aandeel vrouwelijke onderzoekers in alle sectoren (vooral veroorzaakt door het lage aandeel vrouwelijke onderzoekers in bedrijven) en lager scoort wat betreft het aandeel vrouwelijke hoogleraren.

Wel zijn de groeipercentages voor Nederland hoger dan die voor het gemiddelde in de EU, behalve voor de categorie 'gepromoveerden'.

Figuur 12.10 | De academische carrière

Het aandeel vrouwen, 1990, 2000 en 2008



Figuur 12.11 | Vrouwelijke onderzoekers

Per sector, in procenten van het totaal aantal onderzoekers



Bron

VSNU / WOPI

Toelichting

- Het gebied 'Gezondheid' is niet opgenomen vanwege dekkingsproblemen
- Peildatum is december 2008

Tabel 12.17 | Het aandeel vrouwen bij universiteiten, naar gebied en functiecategorie, 2008

	WP Totaal	HGL	UHD	UD	Overig WP	PROM
Totaal	34,6	11,6	18,1	31,3	40,4	43,6
landbouw	37,4	9,9	12,2	27,5	37,3	53,5
natuur	28,1	7,7	11,5	19,1	31,8	36,8
techniek	21,8	4,8	6,9	19,2	24,9	26,8
economie	24,0	6,7	10,0	24,5	31,6	34,2
recht	44,9	16,4	35,0	45,1	55,6	57,8
gedrag en maatschappij	47,3	17,4	26,3	42,5	54,7	62,8
taal en cultuur	41,9	18,4	32,1	36,3	49,8	58,8

Bron

VSNU / WOPI

Toelichting

- Het gebied 'Gezondheid' is onderdeel van de cijfers
- Peildatum is december 2008

Tabel 12.18 | Het aandeel vrouwen bij universiteiten, naar universiteit en functiecategorie, 2008

	WP Totaal	HGL	UHD	UD	Overig WP	PROM
Totaal	34,6	11,6	18,1	31,3	40,4	43,6
Universiteit Leiden	38,4	16,3	23,8	32,5	43,3	48,0
Universiteit Utrecht	41,6	14,0	24,1	36,3	50,7	52,1
Rijksuniversiteit Groningen	33,5	13,4	21,9	33,9	37,7	43,3
Erasmus Universiteit Rotterdam	32,1	6,5	17,9	31,0	49,5	40,8
Universiteit van Maastricht	47,0	11,6	20,3	36,6	55,4	60,0
Universiteit van Amsterdam	36,7	16,2	19,9	34,2	43,1	45,9
Vrije Universiteit Amsterdam	37,6	10,4	21,3	34,7	43,0	50,6
Radboud Universiteit	38,7	16,7	22,3	30,1	42,8	52,8
Universiteit van Tilburg	37,1	9,9	18,2	30,5	55,0	52,6
Technische Universiteit Delft	21,8	7,0	7,9	19,8	24,3	27,2
Technische Universiteit Eindhoven	22,6	1,6	6,4	16,9	29,0	26,8
Universiteit Twente	25,6	5,8	10,6	29,6	26,9	29,9
Wageningen Universiteit	37,4	9,9	12,1	27,5	37,6	53,5
Open Universiteit	38,9	11,0	31,8	43,5	41,0	51,9

Bron

She Figures 2009 (Europese Commissie)

Toelichting

- Onderzoekers en gepromoveerden: 2006
- Hoogleraren: 2007
- Onderzoekers betreft onderzoekers in alle sectoren

Tabel 12.19 | Het aandeel vrouwen bij enkele groepen en het % groei in de periode 2002-2006/07

	Gepromoveerden	% groei	Onderzoekers	% groei	Hoogleraren	% groei
		2002-2006		2002-2006		2002-2007
België	38,2	6,7	30	5,7	10,7	5,7
Denemarken	43,6	1,4	30	9,1	11,9	3,8
Duitsland	41,2	4,4	21	5,8	11,9	9,6
EU-27	44,8	6,8	30	6,3	18,6	3,8
Finland	47,0	1,6	32	6,4	23,4	3,5
Frankrijk	41,4	5,0	28	3,1	18,9	2,3
Nederland	38,7	4,1	18	6,9	11,1	6,9
Noorwegen	38,3	4,1	33	4,4	18,1	3,8
Verenigd Koninkrijk	43,3	4,8	--	--	17,5	5,2
Verenigde Staten	48,9	7,6	--	--	--	--
Zweden	43,3	3,5	36	--	18,1	5,7
Zwitserland	38,7	8,4	27	6,5	21,7	19,6

Internationaal wetenschap

R&D-uitgaven als percentage van het BBP

Nederland gaf in 2008 1,76 procent van het BBP uit aan R&D, wat 0,06 procent lager is dan de uitgaven in 2007 (1,82). Over een langere periode bekeken schommelen de R&D-uitgaven rond de 2 procent van het BBP, maar de laatste jaren ligt het percentage op een niveau van 1,7 à 1,8. Nederland neemt internationaal gezien een positie in die lager is dan de meeste ons omringende landen en de Scandinavische landen. Het EU-gemiddelde (1,77 procent in 2007) lag net onder het niveau van Nederland in 2007, maar is nagenoeg gelijk aan dat van 2008.

Financiering van R&D

In verreweg de meeste landen financieren bedrijven het grootste deel van de R&D-uitgaven. Het EU-gemiddelde ligt op 55 procent, dat van de OESO zelfs op 64 procent. De gemiddelde overheidsfinanciering is bij de EU 34 procent en bij de OESO 28 procent. Ook in Nederland zijn bedrijven de grootste financier, zij het dat de aandelen van de overheid (37 procent) en bedrijven (49 procent) in Nederland veel dichterbij elkaar liggen dan in de meeste andere landen.

Bij de overheidsfinanciering is het Nederlandse aandeel iets hoger dan het gemiddelde van de EU-27 (34 procent), en een stuk hoger dan bij de OESO (28 procent).

Uitvoering van R&D

De relatief lage R&D-uitgaven van bedrijven bepalen voor het belangrijkste deel de overall positie van Nederland. Bij de publieke sector doet Nederland het goed in vergelijking met de andere landen. De Nederlandse R&D-uitgaven in deze sector bedroegen in 2008 0,87 procent van het BBP, hoger dan het EU-gemiddelde (0,63), en het OESO-gemiddelde (0,64).

Van de EU-landen geeft alleen in Zweden en Finland de publieke sector meer uit aan R&D dan Nederland.

De Nederlandse private R&D-uitgaven als percentage van het BBP bedroegen in 2008 0,89, tegenover 1,12 voor de EU en 1,58 voor de OESO (beide 2007). Van de West-Europese landen kent alleen Noorwegen een lager percentage (0,87).

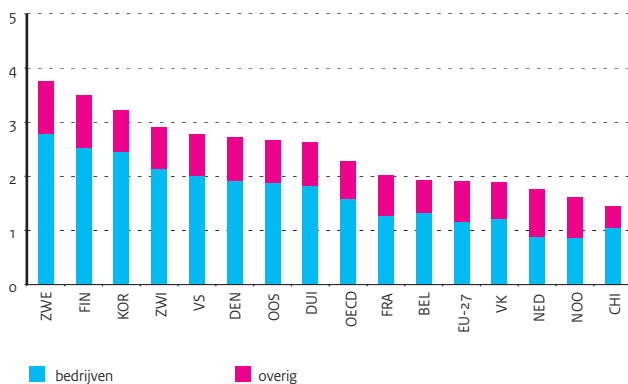
Output en kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek

De wetenschappelijke publicatieoutput heeft een sterke relatie met de omvang van een land. Zo produceert Nederland slechts 2,5 procent van het wereldtotaal. Maar wanneer wordt gecorrigeerd voor inwoneraantal (slechts 0,8 procent voor Nederland) doen de meeste kleinere landen het beter dan de grote. Nederland is jaarlijks goed voor bijna 30.000 wetenschappelijke publicaties (in internationale tijdschriften waarbij de publicaties worden beoordeeld door vakgenoten). Sterke groeiers in publicatieoutput in de periode 2000-2008 zijn China, Zuid-Korea en Ierland, met groeipercentages boven de 100 (China zelfs 277). Nederland kent in deze periode een groei van 47 procent, wat gemiddeld is vergeleken met andere landen.

De kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek wordt gedeeltelijk afgemeten aan de citaties die de uit het onderzoek voortkomende publicaties ontvangen. Nederland neemt in dit opzicht een plaats in bij de top van de wereld, na Zwitserland, Denemarken en de VS. Nederland scoort 33 procent boven het wereldgemiddelde. In alle groepen van wetenschappelijke disciplines scoort Nederland boven het wereldgemiddelde (= 1). Natuur kent de hoogste score gevolgd door gezondheid en landbouw. Nederland scoort ook relatief goed in de gammawetenschappen (de gebieden gedrag en maatschappij en economie).

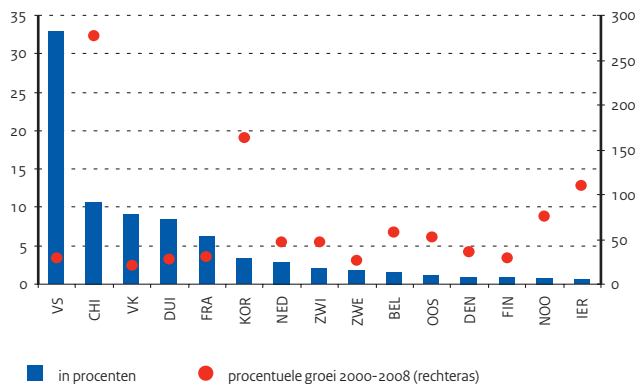
Figuur 12.12 | R&D-uitgaven als percentage van het BBP

Naar sector van uitvoering, 2008



Figuur 12.13 | Wetenschappelijke publicaties

Verdeling in procenten per land en procentuele groei tussen 2000-2008



Bron

OESO / MSTI

Toelichting

– Totaal van de sectoren overheid, bedrijven en overig

Tabel 12.20 | R&D-uitgaven als percentage van het BBP

	2004	2005	2006	2007	2008
België	1,86	1,83	1,86	1,90	1,92
Denemarken	2,48	2,45	2,48	2,55	2,72
Finland	3,45	3,48	3,45	3,47	3,49
Frankrijk	2,15	2,10	2,10	2,04	2,02
Duitsland	2,49	2,49	2,53	2,53	--
Nederland	1,81	1,79	1,78	1,82	1,76
Zweden	3,62	3,60	3,74	3,61	3,75
Verenigd Koninkrijk	1,69	1,73	1,76	1,82	1,88
Verenigde Staten	2,54	2,57	2,61	2,66	2,77
OESO	2,17	2,21	2,24	2,28	--
EU-27	1,73	1,74	1,76	1,77	--

Tabel 12.21 | R&D-uitgaven gefinancierd door de overheid, als percentage van het BBP

	2003	2004	2005	2006	2007
België	0,44	0,45	0,45	0,42	0,42
Denemarken	0,70	--	0,68	--	0,66
Finland	0,88	0,91	0,89	0,87	0,84
Frankrijk	0,85	0,83	0,81	0,81	0,78
Duitsland	0,79	0,76	0,71	0,70	0,70
Nederland	0,64	0,65	0,64	0,65	0,61
Zweden	0,94	--	0,88	--	0,80
Verenigd Koninkrijk	0,55	0,56	0,57	0,56	0,55
Verenigde Staten	0,78	0,78	0,78	0,76	0,75
OESO	0,66	0,66	0,65	0,64	0,64
EU-27	0,63	0,62	0,61	0,60	0,60

Bron

OESO / MSTI

Tabel 12.22 | Citatie-impact naar wetenschappelijke hoofdgebieden, 2005-2008

	Natuur	Gezondheid	Techniek	Landbouw	G&M	Economie
België	1,12	1,41	0,98	1,19	1,06	0,97
Denemarken	1,33	1,31	1,21	1,25	1,03	1,15
Duitsland	1,20	1,08	0,98	1,01	0,90	0,95
Finland	1,09	1,24	0,97	1,22	0,93	0,79
Frankrijk	1,11	1,05	0,94	1,12	0,77	0,85
Nederland	1,33	1,29	1,11	1,22	1,13	1,18
Noorwegen	1,16	1,24	0,96	1,18	0,93	1,04
Verenigd Koninkrijk	1,30	1,21	0,97	1,17	1,08	1,12
Verenigde Staten	1,35	1,30	1,16	1,13	1,14	1,37
Zweden	1,19	1,25	1,01	1,22	0,95	0,96
Zwitserland	1,47	1,41	1,17	1,45	1,02	1,39

Bron

NOWT-2010

Toelichting

– Gebaseerd op Thomson Reuters/CWTS Web of Science. Bewerking: CWTS
 – Gebiedsgenormeerde citatie-impactcores (mondiaal gemiddelde = 1,0)

13 | Emancipatie

Emancipatie

Vanaf 2007 coördineert het ministerie van OCW zowel het ‘homo-emancipatiebeleid’ als het ‘vrouwen-emancipatiebeleid’. In 2007 zijn voor beide beleidsterreinen meerjarige beleidsplannen verschenen: de kabinetsnota ‘Gewoon homo zijn; lesbisch- en homo-emancipatiebeleid 2008-2011’ en de kabinetsnota ‘Meer kansen voor vrouwen; emancipatiebeleid 2008-2011’.

Homo-emancipatie

Met het motto ‘Gewoon homo zijn’ kiest het kabinet als hoofddoelstelling voor het homo-emancipatiebeleid: het bevorderen van de sociale acceptatie van homoseksuelen onder de Nederlandse bevolking. Het kabinet wil onder andere bevorderen dat homoseksualiteit in de kring van etnische minderheden en onder groepen jongeren bespreekbaar wordt gemaakt. Het bespreekbaar maken door dialoog en publiek debat zal zich ook richten op levensbeschouwelijke groepen. Diverse belangenorganisaties als COC Nederland, het Landelijk Overleg Minderheden (LOM) en reguliere belangengroeperingen werken hiervoor met elkaar samen. Er zijn voor dit doel homo- en heteroallianties gevormd in de sectoren onderwijs, sport, arbeid en ouderenzorg om homoseksualiteit beter bespreekbaar te maken. De school neemt voor vrijwel alle jongeren een belangrijke plaats in het dagelijkse leven in. In deze belangrijke levensfase oriënteren jongeren zich op hun maatschappelijke carrière. Ze krijgen besef van normen, zoals respect voor anderen en het recht om niet gediscrimineerd te worden op homo-heteroseksuele voorkeur. Het kabinet wil scholen aanmoedigen en hen daarop aanspreken, ook ouders vervullen een belangrijke functie. Het kabinet maakt zich zorgen over de (on)veiligheid van homoseksuelen. Het bestrijden van geweld tegen homo’s en zeker het voorkomen daarvan zal een lange adem vergen. In 2008 is het aantal meldingen van discriminatie tegen homo’s in procenten van het totaal aantal meldingen bij Anti Discriminatie Bureaus ongeveer 5 procent. In totaal kwamen 236 meldingen binnen, dit is een lichte daling ten opzichte van een jaar eerder. Sinds 2008 registreert eveneens de politie het aantal antihomoseksuele incidenten. In de statistieken van dit jaar werden in totaal 380 incidenten gemeld. Hiermee vormt discriminatie op grond van homoseksualiteit ongeveer 17 procent van het totaal aan discriminatie gerelateerde incidenten.

In meer dan 123 gemeenten werd in 2009 een actief homobeleid gevoerd en 18 koplopergemeenten leveren extra inspanningen op dit terrein. Het burgerlijk huwelijk tussen twee mensen van gelijk geslacht zit na een dip in 2009 weer in de lift. In 2007 en 2008 werden er per jaar ongeveer 1.900 huwelijken tussen homoseksuele en lesbische partners gesloten.

Vrouwen-emancipatie

Het beleid richt zich op het bevorderen van gelijke rechten, kansen, vrijheden en (sociale) verantwoordelijkheden in de maatschappij voor vrouwen en mannen. In veel opzichten hebben vrouwen minder kansen dan mannen, bijvoorbeeld als het gaat om het bereiken van topposities.

Het beleid is erop gericht de positie van vrouwen te verbeteren en de deelname van vrouwen in de samenleving te stimuleren.

Verhogen van de economische zelfstandigheid

Economische zelfstandigheid ligt aan de basis van veel andere emancipatiethema’s. Economische zelfstandigheid wil zeggen dat iemand door een baan in het eigen levensonderhoud kan voorzien. In het emancipatiebeleid is een ondergrens vastgesteld op het niveau van het bestaansminimum voor een alleenstaande (circa 70 procent van het netto minimumloon). Betaald werk is een belangrijke weg naar zelfbeschikking en zelfontplooiing. Op de middellange termijn krijgt Nederland ondanks de gevolgen van de kredietcrisis te maken met een demografisch arbeidstekort. Ook daarom is het van belang de arbeidsparticipatie van vrouwen te vergroten.

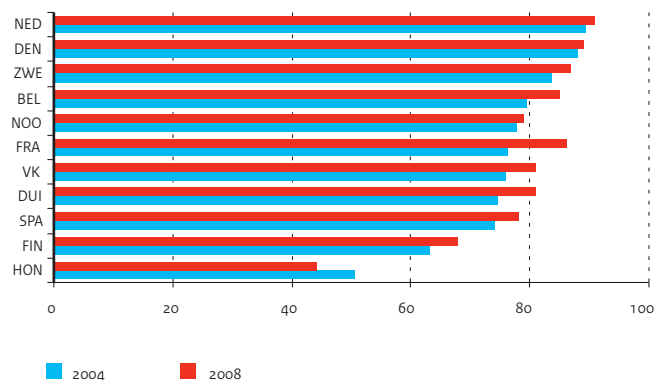
In de kabinetsnota ‘Meer kansen voor vrouwen; emancipatiebeleid 2008 – 2011’ zijn de volgende doelen vastgesteld voor 2010:

- het percentage economisch zelfstandige vrouwen, bedraagt 60 procent;
- de netto arbeidsparticipatie van vrouwen stijgt naar 65 procent.

Deze twee doelen zijn in het jaar 2000 vastgesteld. In dat jaar gold dat 39 procent van de vrouwen (15-64 jaar) economisch zelfstandig was; in 2007 is dit aandeel gestegen naar 45 procent. Economische afhankelijkheid komt vooral voor bij de oudere generatie vrouwen. Van de vrouwen tussen 25 en 34 jaar is inmiddels circa 67 procent economisch zelfstandig. Anno 2009 had bijna 60 procent van de vrouwen (15-64 jaar) een baan van 12 uur of meer per week. Zeven jaar eerder, in 2000, was dit 52 procent. Bij de jonge generatie vrouwen (25-34 jaar) lag het percentage werkenden toen rond de 72 procent; inmiddels is die categorie nog verder uitgestegen boven het niveau van de emancipatiedoelstelling: 79 procent werkt.

Figuur 13.1 | Houding tegenover homoseksualiteit

Aandeel dat vindt: homoseksuelen moeten hun leven kunnen leiden zoals zij dat willen



Bron

SCP (CV'06)

Tabel 13.1 | Houding van de bevolking tegenover homoseksualiteit, 2006 (in procenten)

	helemaal negatief	negatief	neutraal	positief	helemaal positief
algemene acceptatie van homoseksuelen	3	9	21	42	25
sociale acceptatie in brede zin	3	12	33	40	12

Bron

Anti Discriminatie Bureau

Tabel 13.2 | Meldingen van homodiscriminatie bij antidiscriminatiebureaus

	2004	2005	2006	2007	2008
aantal	149	158	176	257	236
percentage ten opzichte van het totaal aantal meldingen	3,6	3,6	4,1	6,1	4,9

BronCBS <http://statline.cbs.nl>**Tabel 13.3 | Aantal huwelijkssluitingen homoseksuelen**

	2004	2005	2006	2007	2008
Totaal	1.210	1.150	1.212	1.371	1.408
twee mannen	579	570	579	663	656
twee vrouwen	631	580	633	708	752

BronCBS (Bevolking 15-64 jaar naar
inkomenspositie, 2000-2007)**Tabel 13.4 | Economische zelfstandigheid naar geslacht en leeftijd (in procenten)**

	2003	2004	2005	2006	2007
vrouwen (15-64 jaar)	42	42	42	43	45
vrouwen (25-34 jaar)	62	62	63	64	67
mannen (15-64 jaar)	70	68	69	69	70
mannen (25-34 jaar)	84	82	82	83	84

Toelichting

Iemand is economisch zelfstandig
wanneer hij of zij 70% van het netto
minimumloon verdient

Cijfers voor 2007 zijn voorlopig

In procenten van het totaal van de groep

Zie bijlage Toelichtingen en Begrippen,

deel G

Bron

CBS (Enquête Beroepsbevolking '08)

Tabel 13.5 | Netto arbeidsparticipatie van paren met kinderen naar opleidingsniveau, 2008

	po	vbo/ mavo	havo/ vwo/mbo	hbo	wo	Totaal
Vrouwen, totaal	39	53	71	84	81	69
jongste kind 0-5 jaar	30	49	72	86	81	72
jongste kind 6-11 jaar	36	56	71	84	83	69
jongste kind 12-17 jaar	44	59	72	85	77	70
Mannen, totaal	77	90	94	96	96	93
jongste kind 0-5 jaar	85	93	97	98	98	96
jongste kind 6-11 jaar	76	92	96	97	97	94
jongste kind 12-17 jaar	76	92	94	97	96	93

Toelichting

Arbeidsparticipatie in procenten naar
leeftijd van jongst thuiswonende kind

Netto arbeidsparticipatie: de werkzame

beroepsbevolking 'in procenten' van de

bevolking

13 | Emancipatie

Emancipatie

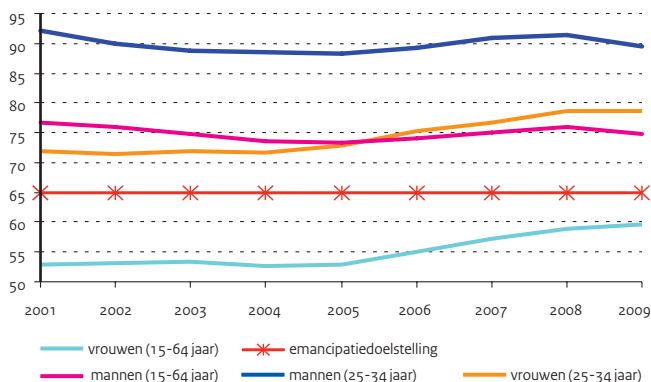
De ontwikkeling van de mate van economische zelfstandigheid blijft achter bij de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie. Dit komt omdat de winst in arbeidsparticipatie eerst geboekt is bij de hoger opgeleide vrouwen (daarvan werkt nu ruim driekwart). De winst moet nu komen van de middelbaar en lager opgeleide vrouwen; vanwege hun lagere verdien capaciteit neemt de mate van economische zelfstandigheid niet evenredig toe met de stijging van de arbeidsparticipatie.

Dat de economische zelfstandigheid achterblijft, heeft ook te maken met het feit dat Nederland 'wereldkampioen deeltijd' is. Het totale arbeidsaanbod van vrouwen in uren gemeten is binnen Europa alleen in Italië en Malta lager. De bijvoorbeeld in de zorg en het onderwijs verwachte personeelstekorten na 2010 (wanneer de na-oorlogse generatie met pensioen gaat) zouden opgevangen kunnen worden wanneer vrouwen met een deeltijdbaan meer uren gaan werken.

Helaas worden de in het initiële onderwijs behaalde gelijke posities van vrouwen niet omgezet in gelijke posities op de arbeidsmarkt. Het aandeel vrouwen in de top van bedrijven komt bijna nooit overeen met het aandeel vrouwen in de desbetreffende sector. Het streven van het kabinet dat nog in deze kabinetperiode minstens een kwart van de hoogste ambtenaren een vrouw is, leidt al tot tastbare resultaten. In 2009 liep het aandeel vrouwen in de top bij de rijksoverheid op tot ruim 24 procent. Het beeld voor het bedrijfsleven is minder rooskleurig. Met 10 procent vrouwen in RvB's (Raad van Bestuur) en slechts 6 procent vrouwen in RvC's (Raad van Commissarissen) is het overheidsstreven van minimaal 20 procent vrouwen in de top in 2010 nog ver weg. Het aandeel vrouwelijke hoogleraren was in 2009 11 procent.

Figuur 13.2 | Netto arbeidsparticipatie

Naar geslacht en leeftijd (in procenten)



Iedereen doet mee (v&m)

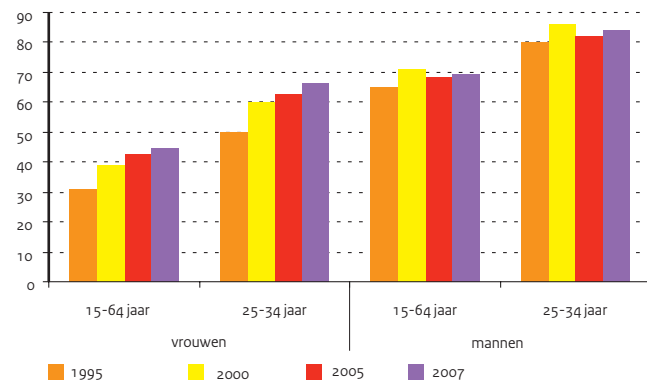
Het kabinet onderschrijft het streven van de Sociaal economische Raad (SER) om te komen tot een bruto arbeidsparticipatie van 80 procent in 2016 teneinde de kosten van de vergrijzing op te brengen. Deze doelstelling richt zich op het direct inzetbare arbeidsaanbod van personen tussen de 20 en 65 jaar. Aangezien de participatie van mannen in Nederland – ook internationaal gezien – vrij hoog is, zal realisatie van deze doelstelling voor een groot deel afhangen van de te boeken participatiewinst bij vrouwen. In een illustratieve berekening door het CPB bij het SER-advies wordt de 80 procent in 2016 gerealiseerd doordat 74 procent van de vrouwen zich aanbiedt op de arbeidsmarkt en 85 procent van de mannen. Deze '74 procent in 2016' is in de Emancipatienota overgenomen als streefcijfer voor het emancipatiebeleid. In 2009 bedroeg de bruto arbeidsparticipatie van vrouwen 66 procent (tegen 82 procent bij de mannen).

EU-doelstelling

De Europese Sociale Raad heeft verschillende doelen gesteld in het zogenaamde Lissabonproces: bevorderen dat Europa de meest concurrerende (kennis-)economie in de wereld wordt. Door middel van de 'open coördinatie methode' wordt de voortgang op de doelstellingen gemeten. Een belangrijke doelstelling in het Lissabonproces is een netto arbeidsparticipatie van vrouwen van minstens 60 procent in 2010. Bij deze indicator tellen ook de kleine banen van minder dan 12 uur per week mee. Mede hierdoor scoort Nederland heel goed op deze doelstelling: in 2009 bedroeg de arbeidsparticipatie van vrouwen conform de Lissabon-doelstelling 70 procent.

Figuur 13.3 | Economische zelfstandigheid

Naar geslacht en leeftijd (in procenten)



Bron

CBS (Enquête Beroepsbevolking '08)

Toelichting

Gemiddelde arbeidsduur van personen die 1 uur of meer per week werken

Bron

ABD 2007

Toelichting

- ABD = Algemene Bestuursdienst
- Het totaal van functies van directeur (vanaf schaal 15) t/m secretaris-generaal

Bron

Emancipatiemonitor 2008, tabel 7.5, pag. 203, SCP en CBS

Toelichting

Top 250 gemeten naar eigen vermogen

Bron

CBS (Statline; Beroepsbevolking; geslacht en leeftijd)

Toelichting

- Van 15-64 jarigen
- De Lissabon-doelstelling is geformuleerd op basis van de Europese definitie van arbeidsparticipatie
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel G

Bron

CBS (Statline; Beroepsbevolking; geslacht en leeftijd)

Toelichting

- SER-doelstelling arbeidsparticipatie van 20-64 jarigen van 80 procent in 2016
- Bruto arbeidsparticipatie: totale beroepsbevolking in procenten van de bevolking

Tabel 13.6 | Gemiddelde arbeidsduur per week (in uren), werkzame personen van 15-64 jaar

	2002	2004	2006	2008
vrouwen	24,5	24,4	24,6	24,9
mannen	37,3	37,1	37,1	36,9

Tabel 13.7 | Aandeel van vrouwen in topposities bij de rijksoverheid (in procenten)

	2005	2006	2007	2008	2009
aandeel vrouwen in ABD-functies	16,5	16,7	18,2	19,7	24,9

Tabel 13.8 | Aandeel van vrouwen in topfuncties in de 250 grootste bedrijven in procenten

	2000	2002	2004	2006	2008
Raden van commissarissen	4,2	5,6	4,4	7,1	10,1
Raden van bestuur	1,9	5,2	6,5	5,8	6,3

Tabel 13.9 | Netto arbeidsparticipatie volgens de Lissabon-doelstelling (60% in 2010)

	2005	2006	2007	2008	2009
vrouwen	66	66	68	70	70

Tabel 13.10 | Bruto arbeidsparticipatie van vrouwen en mannen (80% in 2016)

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal	71	72	72	73	74
vrouwen	61	62	63	64	66
mannen	82	82	82	82	82

13 | Emancipatie

Emancipatie

Seksegelijkheid in inkomen

Waar Nederland in EU perspectief goed presteert bij het behalen van de Lissabon-doelstelling, staan wij onderaan in het rijtje van EU-landen als het gaat om de bijdrage van vrouwen aan het nationaal inkomen. Doordat Nederlandse vrouwen vaak parttime werken en ook de uurloonkloof (pay gap) tussen mannen en vrouwen hier met 21 procent relatief hoog is, verdienen mannen in totaal bijna twee keer zoveel als vrouwen; een goede afspiegeling van het anderhalfverdienersmodel. Als het gaat om inkomensgelijkheid houdt Nederland binnen de EU enkel Malta achter zich, dat weliswaar een hele kleine pay gap heeft, maar waar slechts 37 procent van de vrouwen op de arbeidsmarkt participeert (zie figuur 13.4).

Vrouwen en meisjes uit etnische minderheidsgroepen

De positie van vrouwen uit etnische minderheidsgroepen is een belangrijk aandachtspunt binnen het emancipatiebeleid. Alarmerende cijfers over het relatief grote aantal vrouwen dat niet actief aan de samenleving deelneemt, de Nederlandse taal slecht beheerst en geen contacten heeft met mensen buiten de eigen groep, vormden de directe aanleiding voor deze toenemende aandacht.

Er zijn in Nederland zo'n 895.000 niet-westers allochtone vrouwen. Dit is ruim 10 procent van de totale vrouwelijke Nederlandse bevolking. De Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse vrouwen zijn de grootste groeperingen onder de niet-westerse allochtone vrouwen (66 procent van het totaal).

Onderlinge verschillen

Tussen de allochtone groepen bestaan enorme verschillen in de mate waarin zij deelnemen aan het arbeidsproces. De netto arbeids-participatie van

Surinaamse vrouwen ligt met 63 procent hoger dan het niveau van de autochtone vrouwen (cijfers 2008). De netto arbeidsparticipatie van Marokkaanse en Turkse vrouwen blijft daar, ondanks een substantiële groei, ver bij achter: respectievelijk 39 en 42 procent. Belangrijke belemmerende factoren zijn: het opleidingsniveau, opvattingen over de rol van vrouwen, het gegeven dat allochtone vrouwen gemiddeld eerder moeder worden dan autochtone vrouwen, gemiddeld grotere gezinnen hebben en discriminatie op de arbeidsmarkt. Ook hebben allochtone vrouwen een minder stevige positie op de arbeidsmarkt (vaker flexibele en tijdelijke contracten).

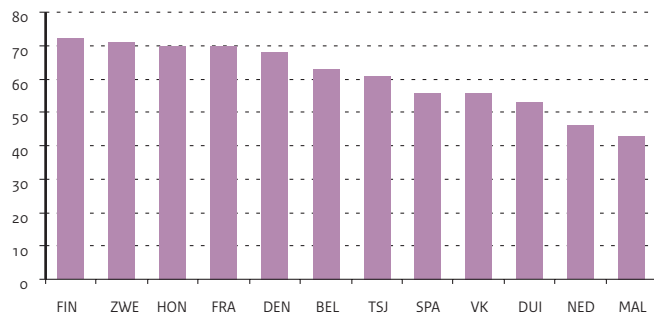
Opleidingsniveau

Allochtone vrouwen zijn beduidend lager opgeleid dan autochtone vrouwen, maar ook lager opgeleid dan de mannen uit de eigen herkomstsgroep. Van de vrouwen ouder dan 40 jaar heeft 80 procent van de Turkse vrouwen en 90 procent van de Marokkaanse vrouwen maximaal basisonderwijs genoten. Een groot deel van deze vrouwen heeft nooit leren lezen en schrijven. Surinaamse en Antilliaanse vrouwen zijn aanmerkelijk beter opgeleid dan Turkse en Marokkaanse vrouwen, maar halen niet het niveau van de autochtone vrouwen.

De hier geboren en getogen generatie vrouwen maakt een flinke inhaalslag in het onderwijs. Ongeveer 45 procent van de Surinaamse en Antilliaanse vrouwen tussen 18 en 23 jaar is student in het hoger onderwijs (hbo en wo). Bij de autochtone vrouwen is dit ruim 40 procent; bij de Turkse en Marokkaanse vrouwen ongeveer 25 procent. Een fase eerder in de onderwijsloopbaan, het derde jaar in het voortgezet onderwijs, ziet de situatie er als volgt uit. 50 procent van de autochtone vrouwen volgt dan havo of vwo, 33 procent van de Surinaamse en Antilliaanse vrouwen tegen 24 procent van de Turkse en Marokkaanse vrouwen.

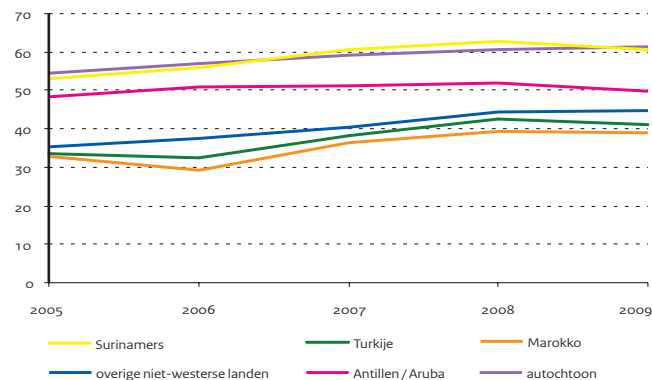
Figuur 13.4 | Inkomensgelijkheid m/v in de EU in procent (2007)

Gem. bijdrage van vrouwen aan het bruto nat. inkomen t.o.v. mannen (man = 100%)



Figuur 13.5 | Netto arbeidsparticipatie van vrouwen

Naar herkomst, in procenten van de 15-64 jarige bevolking



Bron

CBS (EBB: 2008)

Toelichting

- Netto arbeidsparticipatie: werkzame beroepsbevolking 'in procenten' van de bevolking

Tabel 13.11 | Netto arbeidsparticipatie van vrouwen, naar herkomst en leeftijd, 2008 (in procenten)

	5-24	25-34	35-44	45-54	55-64	Totaal
Totaal	39	79	73	67	33	59
autochtoon	41	84	76	69	33	60
Turkije	22	61	45	31	.	42
Marokko	32	50	44	23	.	39
Suriname	40	77	79	69	32	63
Antillen/Aruba	27	69	69	65	31	52

Bron

CBS (Bevolking 15-64 jaar naar inkomenspositie, 2000-2007)

Toelichting

- Iemand is economisch zelfstandig wanneer hij of zij 70 procent van het netto minimumloon verdient
- Cijfers voor 2007 zijn voorlopig
- Zie bijlage Toelichtingen en Begrippen, deel G

Tabel 13.12 | Economische zelfstandigheid van vrouwen (15-64 jaar), naar herkomst (in procenten)

	2003	2004	2005	2006	2007
Totaal	42	42	42	43	45
autochtoon	43	43	44	45	47
Turkije	19	19	19	20	22
Marokko	20	20	21	20	24
Suriname	48	46	46	48	51
Antillen/Aruba	37	37	36	37	37

Bron<http://statline.cbs.nl>**Tabel 13.13 | Opleidingsniveau van vrouwen (25-35 jaar), 2008 (x1.000)**

	po	vmbo/ mbo 1	havo/vwo/ mbo 2-4	hbo/ wo-bachelor	wo	onbekend
Totaal	33	126	420	262	143	9
autochtoon	12	76	315	216	104	2
Turkije	5	15	14	4	.	.
Marokko	5	10	16	4	2	.
Suriname	.	3	11	6	.	.
Antillen/Aruba	.	2	5	2	.	.

Stelsel en financiën groen onderwijs

Stelsel

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) is verantwoordelijk voor het groene onderwijs in Nederland. Het volgt daarbij het algemeen onderwijsbeleid. Het groene onderwijs is in de algemene onderwijswetgeving geregeld. Het groene onderwijs omvat voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo), middelbaar beroepsonderwijs (mbo), hoger beroepsonderwijs (hbo) en wetenschappelijk onderwijs (wo). Groen vmbo en mbo zijn in één instelling, het agrarisch opleidingscentrum (AOC), vereend. Daarnaast wordt groen vmbo als afdeling van een aantal scholengemeenschappen verzorgd.

Financiën

De instellingen voor groen onderwijs worden bekostigd door het ministerie van LNV. De bekostiging vindt plaats op basis van de algemene onderwijswetgeving. Wat betreft les-, cursus- en collegegeld en de studiefinanciering is er geen verschil met het overig onderwijs.

Integraal sectorbeleid

Het groene onderwijs past uitstekend in het integrale sectorbeleid van het ministerie van LNV. Het is zorgvuldig ingebed in het kennisstelsel van en voor de sector voedsel en groen en het draagt bij aan kennisverspreiding naar binnen het sectorbeleid relevante doelgroepen op de diverse beleidsthema's.

LNV-beleid

LNV zet het vakdepartementale onderwijsbudget met name in om de kenniscirculatie met doelgroepen (bedrijfsleven, gebieden en burgers) te bevorderen. De kennisinstellingen in het groene domein hebben sinds

1 april 2005, op initiatief van LNV, hun krachten gebundeld in de Groene Kennis Coöperatie (GKC). In juni 2006 hebben de minister van LNV en de GKC-partners een meerjarenafspraak gemaakt voor de periode 2006 - 2010. Instellingen worden gestimuleerd om gezamenlijk arrangementen voor kennis en innovatie te ontwikkelen met relevante actoren (m.n. bedrijfsleven, andere kennisinstellingen). De GKC-partners hebben daartoe 15 meerjarige vraaggestuurde programma's voor doelgroepen en LNV-beleidsthema's ontwikkeld.

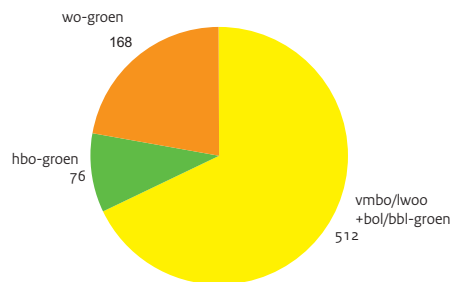
Via Groen Kennisnet wordt relevante kennis op maat ontsloten voor de diverse doelgroepen, met daarbij bijzondere aandacht voor door LNV (mede) gefinancierde kennis.

Maatschappelijke stages

De maatschappelijke stage is een belangrijke overheidsdoelstelling. In het schooljaar 2011/12 is de maatschappelijke stage verplicht. LNV geeft prioriteit aan het creëren van 10.000 maatschappelijke stageplaatsen rond voedsel en groen. Maatschappelijke stages rond voedsel en groen maken de jeugd bewuster van de waarde van voedsel en groen en de noodzaak om hiervoor te zorgen. Zo wil LNV bijdragen aan een belangrijke doelstelling: het versterken van de sociale samenhang. Stad en platteland kunnen daarbij veel voor elkaar betekenen. Leerlingen van niet-groene scholen komen door middel van zo'n stage dichterbij het platteland te staan. Jongeren uit het groene onderwijs komen in contact met een stedelijke omgeving, bijvoorbeeld bij zorgen voor groen in de stad. In 2009 hebben circa 7500 leerlingen een groene maatschappelijke stage gelopen, vooral ook in het natuurbeheer. De eerste pilots duurzaam en gezond voedsel zijn van start gegaan.

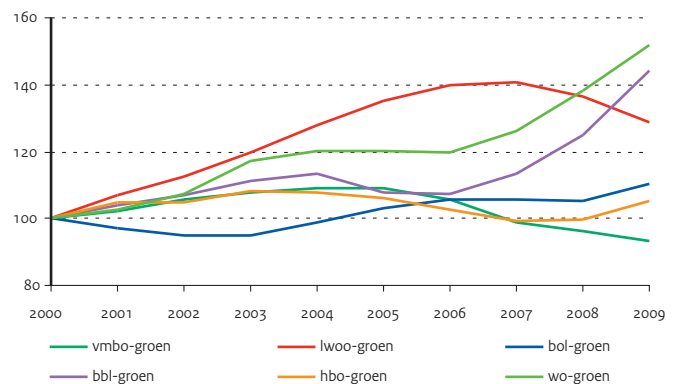
Figuur 14.1 | Uitgaven LNV voor het groene onderwijs

Gerealiseerde uitgaven per onderwijssoort (x € 1 mln), 2009



Figuur 14.2 | Deelnemers groen onderwijs

Index met 2000 = 100



Bron

Jaarverslagen LNV

Toelichting

- Totaal gerealiseerde uitgaven is inclusief uitkeringen na ontslag

Tabel 14.1 | Financiële kerncijfers LNV voor het groene onderwijs

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
Totaal gerealiseerde uitgaven	638,2	660,3	691,5	723,9	755,7
vmbo/lwoo-groen, bol-groen, bbl-groen	434,6	459,5	476,7	499,6	511,6
hbo-groen	61,4	59,5	63,3	67,5	76,0
wo-groen	142,2	141,3	151,5	156,8	168,1
Totaal ontvangsten	2,4	13,0	9,0	2,5	1,1
B) Onderwijsuitgaven per student/leerling naar onderwijssoort (x € 1.000)					
lwoo-groen	8,9	9,5	8,9	10,3	10,6
vmbo-groen	5,9	6,6	5,9	6,7	6,9
bol-groen	5,4	6,1	6,3	6,8	7,1
bbl-groen	3,2	3,8	3,7	4,0	4,1
hbo-groen	6,6	7,1	7,2	7,7	8,2
wo-groen	8,1	8,3	8,7	9,0	8,1

Tabel 14.2 | Uitgaven en ontvangsten, 2009 (x € 1 mln)**Bron**

LNV (DKI)

	Totaal	Normatief	Algemeen	Vakdepartementaal
Totaal gerealiseerde uitgaven	755,7	682,8	17,8	55,1
vmbo/lwoo-groen, bol-groen, bbl-groen	511,6	459,7	15,4	36,4
hbo-groen	76,0	63,5	1,4	11,1
wo-groen	168,1	159,6	1,0	7,5
Totaal ontvangsten	1,1	0,0	0,1	1,0

Tabel 14.3 | Kerncijfers personeel AOC's**Bron**

OCW (DUO: salarisadministraties van instellingen)

Toelichting

- Peildatum 1 oktober
- Personeel AOC's omvat het personeel voor groene vmbo- en mbo-opleidingen
- De categorie overig personeel bevat onderwijsondersteunend personeel en organisatie- en beheerspersoneel
- Het totaal in personen is zonder dubbelstellingen binnen de (sub)sector
- 1 fte (fulltime equivalent) komt overeen met 1 voltijd baan
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel D

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Personeelsterkte (fte's x 1.000)					
Totaal	5,22	5,25	5,38	5,65	5,51
directie / management	0,05	0,09	0,12	0,14	0,12
docent	3,91	3,91	3,99	4,11	3,92
overig	1,26	1,26	1,27	1,40	1,48
B) Personen (aantal x 1.000)					
Totaal	6,22	6,29	6,48	6,82	6,72
directie / management	0,05	0,09	0,12	0,14	0,12
docent	4,58	4,61	4,73	4,87	4,71
overig	1,58	1,60	1,63	1,81	1,90
C) Percentage vrouwen (op basis van fte's)					
Totaal	36	37	39	40	42
directie / management	34	26	23	19	20
docent	33	34	36	37	39
overig	44	46	50	49	51
D) Percentage 50 jaar en ouder (op basis van fte's)					
Totaal	37	38	39	41	41
directie / management	46	56	69	77	80
docent	36	37	38	40	40
overig	40	39	39	39	40

Deelnemers en instellingen groen onderwijs

Deelnemers

De ontwikkeling van het aantal deelnemers in het groene onderwijs verschilt per niveau. Het groene vmbo laat na jarenlange groei, sinds 2006 een daling zien. De deelname aan het groene hbo lijkt zich na jarenlange lichte daling te stabiliseren. Het aantal studenten aan het groene wo is de afgelopen jaren gestegen.

Het aantal vrouwelijke deelnemers aan het groene onderwijs is in 2009 het hoogst in de beroepsopleidende leerweg (bol). De laatste jaren is er een sterke stijging waarneembaar in het aantal vrouwelijke deelnemers in de bol. In het wo neemt de laatste jaren het aantal vrouwelijke deelnemers licht toe.

Instroom

Bij de onderwijssoorten mbo-groen, hbo-groen en wo-groen is de instroom in de periode 2005-2009 gestegen. De instroom in het vmbo/lwoo-groen is in deze periode echter gedaald.

Gediplomeerden

Het aantal gediplomeerden is de laatste jaren toegenomen van 18.500 gediplomeerden in 2005 naar 19.500 gediplomeerden in 2009.

Instellingen

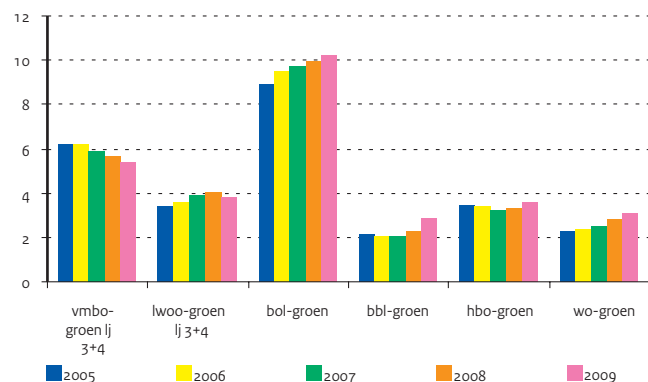
Het groene onderwijs wordt gegeven op een relatief groot aantal locaties. LNV hecht zeer aan spreiding van onderwijsmogelijkheden, met name voor het voortgezet onderwijs in de landelijke gebieden.

In 2009 zijn er 12 agrarische opleidingscentra (AOC's) met vmbo en mbo, 37 vo-scholengemeenschappen met een groene afdeling, één regionaal opleidingscentrum (ROC) met bol-groen en 4 agrarische hogescholen (hbo-groen) en één hogeschool met een groene afdeling.

Er is één instelling voor het groene wetenschappelijk onderwijs, te weten Wageningen Universiteit.

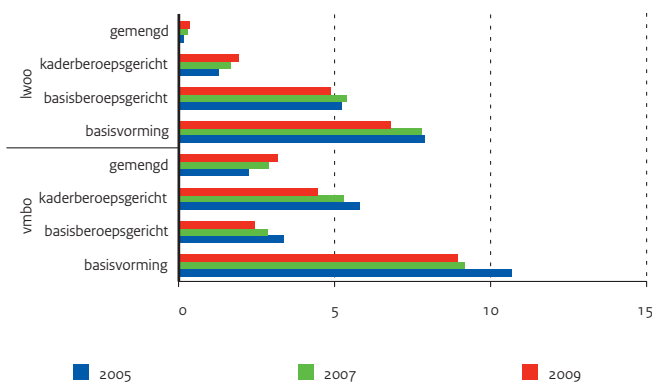
Figuur 14.3 | Vrouwelijke deelnemers groen onderwijs

Per sector (aantal x 1.000)



Figuur 14.4 | Leerlingen vmbo/lwoo-groen aan AOC's

Naar leerweg (aantal x 1.000)



Bron

LNV (DKI) en OCW (DUO)

Toelichting

- Aantallen leerlingen vbo/lwoo-groen, bol-groen, bbl-groen op basis van werkelijke aantallen
- Aantallen leerlingen vbo/lwoo-groen zijn exclusief leerlingen bij de met AOC's gefuseerde mavo's
- Aantallen studenten op basis van werkelijke aantallen

Tabel 14.4 | Deelnemers, instroom en gediplomeerden groen onderwijs naar onderwijssoort

	2005	2006	2007	2008	2009
A) Deelnemers (aantal x 1.000)					
Totaal	75,2	75,0	74,1	74,6	76,5
vmbo-groen	22,3	21,6	20,2	19,5	18,8
lwoo-groen	14,6	15,1	15,2	14,7	13,9
vmbo-mboz leerroute	.	.	.	0,2	0,3
bol-groen	16,6	17,0	17,0	16,9	17,7
bbl-groen	8,8	8,8	9,2	10,2	11,8
hbo-groen	8,4	8,1	7,9	7,9	8,4
wo-groen	4,5	4,5	4,7	5,2	5,7
B) Instroom (aantal eerstejaars x 1.000)					
Totaal	23,6	23,9	22,7	23,5	24,8
vmbo-groen	6,4	5,9	5,2	5,4	5,2
lwoo-groen	4,0	4,0	3,6	3,4	3,2
bol-groen	5,9	6,3	6,0	6,0	6,3
bbl-groen	4,0	4,5	4,6	5,2	6,1
hbo-groen	2,2	2,1	2,0	2,1	2,3
wo-groen	1,1	1,1	1,3	1,4	1,6
C) Gediplomeerden (aantal x 1.000)					
Totaal (excl. wo-bachelors)	18,5	19,1	19,2	19,2	19,5
vmbo-groen	5,0	5,1	5,1	4,8	4,6
lwoo-groen	2,7	2,9	3,0	3,2	3,4
bol-groen	4,3	4,4	4,6	4,8	4,7
bbl-groen	3,6	3,8	3,8	3,9	4,3
hbo-groen	1,9	1,9	1,8	1,6	1,5
wo-groen: doctoraal en master	1,0	1,0	1,0	0,9	1,0
bachelor	0,3	0,4	0,3	0,4	0,5

Tabel 14.5 | Deelname aan groen onderwijs als percentage van totale deelname per onderwijssoort

	2005	2006	2007	2008	2009
vmbo-groen / totaal vmbo (incl. lwoo)	8,1	8,3	8,2	8,2	8,0
mbo-groen / totaal mbo	5,3	5,3	5,2	5,4	5,7
hbo-groen / totaal hbo	2,4	2,2	2,1	2,1	2,1
wo-groen / totaal wo	2,2	2,2	2,2	2,4	2,5

Bron

OCW

Toelichting

- Totaal vmbo is berekend uit vmbo-groen, lwoo en vmbo3/4 (vo) en een verdeling van vo1/2

Tabel 14.6 | Aantal instellingen groen onderwijs naar onderwijssoort

	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal	58	57	56	56	56
vo-scholengemeenschappen (vmbo-, lwoo-groen)	34	35	34	33	35
vo-scholengemeenschappen (vmbo-groen)	5	3	3	4	2
ROC's (groene afdeling) (bol-groen)	1	1	1	1	1
AOC's (vmbo-, lwoo-, bol-, bbl-groen)	12	12	12	12	12
agrarische hogeschool (hbo-groen)	4	4	4	4	4
hogeschool (groene afdeling) (hbo-groen)	1	1	1	1	1
agrarische universiteit (wo-groen)	1	1	1	1	1

Bron

LNV (DKI) en OCW (DUO)

bevat alleen instellingen waar daadwerkelijk in het betreffende jaar leerlingen op groen onderwijs zijn geteld

Toelichting

- vo-scholengemeenschappen betreft alleen groene afdeling

Bijlagen

OCW-uitgaven en nationale context

OCW-uitgaven en ontvangsten sinds 2000

De uitgaven van OCW zijn de laatste jaren sterk gegroeid van circa 21,3 miljard euro in 2000 naar circa 36,3 miljard in 2009. Bij bijna alle beleidsterreinen van OCW zijn de uitgaven ook de laatste jaren gegroeid. De uitgaven voor Studiefinanciering zijn in 2008 flink gestegen en in 2009 weer gedaald. De uitgaven Cultuur en Media zijn dit jaar stabiel gebleven. De totale uitgaven van OCW zijn van 2006 naar 2007 extra gestegen door de overkomst van de uitgaven voor Kinderopvang (circa 2 miljard euro).

De 'Overige uitgaven' zijn dit jaar gestegen, na een daling in 2008. Onder 'Overige uitgaven' worden de uitgaven gerekend van de beleidsartikelen voor Internationaal onderwijsbeleid, voor Arbeidsmarkt en personeelsbeleid en de uitgaven voor Ministerie algemeen en de overige niet beleidsartikelen tot en met 2007 ook voor Informatie- en communicatietechnologie. De laatste uitgaven zijn vanaf 2008 grotendeels verdeeld over de andere begrotingsartikelen en het restant is bij het artikel voor het vo ondergebracht.

De ontvangsten van OCW vertonen een nogal grillig verloop. Dit heeft te maken met beleidsmaatregelen. Zo zijn de ontvangsten van 2004 op 2005 gedaald als gevolg van afschaffing van de les gelden in het vo. De stijging in 2006 is het gevolg van de overboeking van FES-gelden en in 2007 ligt de stijging aan Kinderopvang (werkgeversbijdragen). In 2009 zijn de ontvangsten ten opzichte van 2008 gestegen.

Gesaldeerde uitgaven

De uitgaven van OCW zijn verminderd met de ontvangsten, die zijn ontstaan door terugbetalingen of verrekeningen met eerdere jaren. Gesaldeerde uitgaven worden ook gebruikt in de onderwijsstatistiek van het CBS en voor het bepalen van de uitgaven per onderwijsdeelnemer. Ontvangsten van OCW die bijdragen aan een verhoging van het uitgavniveau waaronder doelsubsidies van andere departementen worden niet gesaldeerd. Dit geldt ook voor bijdragen van onderwijsdeelnemers (lesgelden), reclamegelden en FES-gelden.

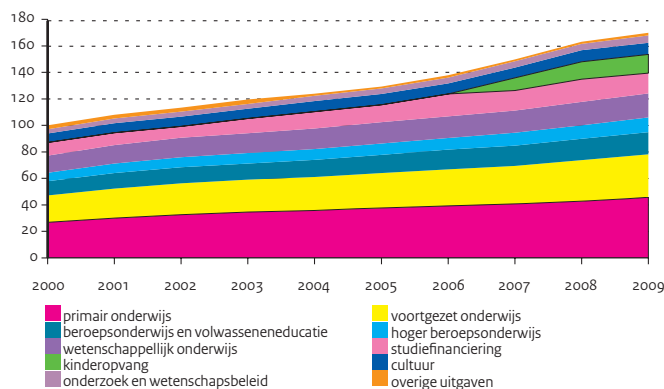
Uitgaven OCW, BBP en Rijksuitgaven

Sinds 2000 is de relatieve groei van de uitgaven van OCW elk jaar groter geweest dan de groei van het Bruto Binnenlands Product (BBP). De daling van de onderwijsuitgaven als percentage van het BBP die in de jaren zeventig van de vorige eeuw begon is omgebogen naar een klein herstel. Ondanks de stijging van de Nederlandse uitgaven aan onderwijsinstellingen als percentage van het BBP (van 4,5 in 2000 naar 5,6 in 2006) bleven deze volgens Education at a Glance 2009 nog achter bij de uitgavniveaus in de ons omringende landen. In 2008 heeft het CBS een revisie van de onderwijsstatistiek doorgevoerd, waardoor deze conclusie niet langer gerechtvaardigd lijkt. De resultaten van de revisie worden op de volgende pagina's toegelicht.

De OCW uitgaven lopen vrijwel gelijk op met de Rijksuitgaven. De onderwijsuitgaven van OCW stijgen in 2009 iets minder hard dan de totale Rijksuitgaven (8,7 procent tegen 4,5 procent in 2009).

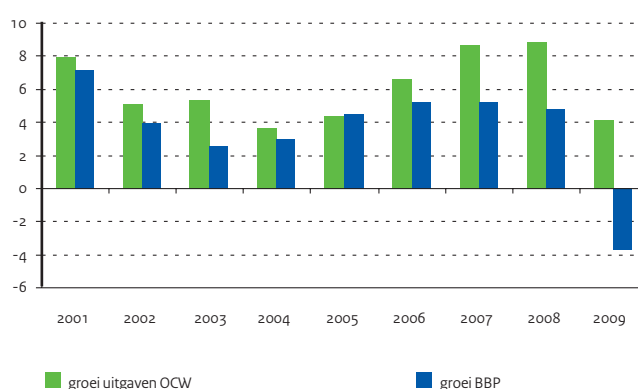
Figuur 15.1 | Gesaldeerde uitgaven per beleidsterrein

Geïndexeerd met totale uitgaven, 2000 = 100



Figuur 15.2 | Jaarlijkse groei BBP en uitgaven OCW

In procenten van jaar op jaar



Tabel 15.1 | Uitgaven en ontvangsten OCW volgens Departementaal Jaarverslag (x € 1 mln)
Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

- Ontvangsten onderzoek en wetenschapsbeleid betreffen voornamelijk bijdragen van andere departementen

		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal uitgaven OCW		24.190,6	25.473,7	26.434,7	27.534,4	29.341,3	31.920,4	34.732,9	36.285,5
Totaal ontvangsten OCW		1.201,4	1.253,2	1.396,4	1.163,6	1.422,4	1.984,5	2.122,9	2.216,0
Primair onderwijs									
	uitgaven	6.877,0	7.245,2	7.574,3	7.881,6	8.315,0	8.599,8	8.981,0	9.567,4
	ontvangsten	49,6	28,4	89,0	43,2	115,9	101,8	71,4	61,4
Voortgezet onderwijs									
	uitgaven	4.932,0	5.125,3	5.281,6	5.570,8	5.735,3	5.999,0	6.484,9	6.788,3
	ontvangsten	3,2	2,5	3,9	4,9	99,7	123,0	67,7	63,7
Beroepsonderw. en volw. educ.									
	uitgaven	2.551,1	2.584,8	2.701,6	2.857,6	3.147,2	3.204,3	3.345,2	3.517,5
	ontvangsten	23,2	33,2	24,3	12,0	106,8	99,4	88,5	33,9
Hoger beroepsonderwijs									
	uitgaven	1.603,6	1.634,1	1.720,2	1.802,9	1.881,8	2.030,9	2.158,9	2.323,7
	ontvangsten	0,4	0,1	1,5	1,8	46,8	7,0	9,6	11,4
Wetenschappelijk onderwijs									
	uitgaven	3.045,2	3.131,6	3.215,6	3.337,9	3.396,6	3.511,5	3.676,7	3.781,8
	ontvangsten	1,4	1,5	1,4	2,1	1,5	11,5	11,6	13,9
Studiefinanciering									
	uitgaven	2.152,0	2.682,0	3.077,0	3.141,7	3.864,6	3.550,2	4.060,1	3.786,8
	ontvangsten	734,4	776,3	835,6	573,1	533,5	601,4	670,8	744,6
Kinderopvang									
	uitgaven	.	.	.	(675,0)	(931,0)	2.064,2	2.838,1	3.078,8
	ontvangsten	.	.	.	(43,0)	(71,0)	517,4	736,0	802,3
Cultuur en Media									
	uitgaven	1.535,4	1.549,4	1.672,2	1.732,7	1.691,3	1.657,6	1.834,9	1.836,8
	ontvangsten	227,1	256,6	275,3	353,9	265,0	276,0	287,2	283,4
Onderzoek en wetenschapsbeleid									
	uitgaven	801,7	773,3	813,3	839,2	926,2	971,9	1.018,3	1.167,4
	ontvangsten	108,1	93,3	116,7	116,1	204,0	189,4	178,1	186,9
Overige programma uitgaven									
	uitgaven	182,2	209,1	195,1	197,1	212,5	161,4	140,0	216,8
	ontvangsten	48,5	52,9	48,3	53,0	48,8	56,3	1,8	8,0
Bestuursdepartement									
	uitgaven	164,2	192,8	126,0	118,0	116,0	112,7	127,4	146,6
	ontvangsten	0,6	4,3	0,3	3,5	0,3	0,1	0,2	6,2
Overige niet-beleidsartikelen									
	uitgaven	346,2	346,0	57,5	54,9	54,8	56,8	67,1	73,6
	ontvangsten	4,9	4,1	0,1	0,0	0,1	1,2	0,0	0,2

Tabel 15.2 | Sociaal / economische gegevens
Bron

CBS en Ministerie van Financiën

Toelichting

- De Rijksuitgaven komen overeen met de totale uitgaven volgens de Rijksjaarverslagen verminderd met de uitgaven Nationale schuld
- De Rijksuitgaven stijgen in 2008 meer dan trendmatig door de gevolgen van de kredietcrisis

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Totale bevolking op 1 januari (x 1.000)	16.105	16.193	16.258	16.306	16.334	16.358	16.405	16.486
waarvan 0-64 jaar	13.907	13.972	14.007	14.017	14.004	13.990	13.991	14.014
volwassen inwoners (18-64 jaar)	10.337	10.379	10.403	10.419	10.422	10.425	10.444	10.479
totale beroepsbevolking (x 1.000)	7.337	7.401	7.398	7.401	7.486	7.603	7.714	7.753
werkloze beroepsbevolking (x 1.000)	302	399	479	483	413	344	304	379
geregistreerde werkloosheid (x 1.000)	170	255	319	311	260	182	--	--
prijnsindexcijfer (pBBP) (index 2000 = 100)	109,1	111,5	112,3	115,0	117,1	118,9	122,1	122,4
bbp (tegen marktprijzen x € 1 mld)	465,2	476,9	491,2	513,4	540,2	568,7	595,9	573,5
rijksuitgaven (x € 1 mld)	114,1	120,0	119,8	121,1	136,5	145,8	155,2	168,7

Onderwijsuitgaven (inter-)nationaal gezien

Harmoniseren van gegevens en Revisie 2008

Harmoniseren van cijfers is nodig om te kunnen beschikken over eenduidige informatie. Onderwijsstelsels in verschillende landen zijn anders opgezet en worden soms op andere wijzen bekostigd. Om toch te kunnen vergelijken zijn in internationaal verband definities en indicatoren afgesproken. Het CBS levert de gegevens over het Nederlandse onderwijs aan de internationale fora (OESO, UNESCO en Eurostat).

In 2008 is een omvangrijk onderzoek afgerond naar uitbreiding en verbetering van de statistiek Onderwijsuitgaven. Dit leidde tot herziene cijfers voor de periode 1995–2007. De nieuwe cijfers voldoen aan de internationale richtlijnen (voor publicaties van de OESO en Eurostat). De belangrijkste aanvullingen op de statistiek betreffen de uitgaven door het bedrijfsleven voor de begeleiding van duale leerlingen en studenten tijdens het praktijkgedeelte van hun opleiding en uitgaven aan particulier onderwijs. Daarnaast is de bestaande statistiek kritisch bekeken. Dit heeft tot diverse verbeteringen geleid.

Internationaal afstemmen van OCW-uitgaven

Samen met het CBS is een overzicht samengesteld, dat de aansluiting weergeeft tussen de uitgaven voor onderwijs van OCW en de gegevens van het CBS, volgens internationale definities. Voor de uitgaven van OCW wordt uitgegaan van de uitgaven die in de jaarverslagen aan het parlement worden verantwoord.

De aansluittabel begint daarom met de gegevens van OCW.

De correcties op de uitgaven van OCW, die nodig zijn om aan te sluiten op de internationale definities worden vervolgens als één reeks weergegeven. De OCW-uitgaven voor onderwijs gaan voor een groot deel direct naar onderwijsinstellingen (in 2008 22,6 miljard euro). De rest gaat naar gemeenten en huishoudens (in 2008 1,3 en 4,3 miljard euro).

Publieke onderwijsuitgaven

Nast OCW dragen ook andere ministeries (LNV en VWS) bij aan het totaal van de onderwijsuitgaven. Lagere overheden (vooral gemeenten) geven meer uit aan onderwijs dan ze van OCW ontvangen (in 2008 2,5 miljard euro meer). In 2008 bedroegen de totale publieke onderwijsuitgaven (van OCW, andere ministeries en van gemeenten en provincies) 32,5 miljard euro. Uitgaven voor beroepsopleidingen als die voor defensie of de politie zijn hierin niet opgenomen.

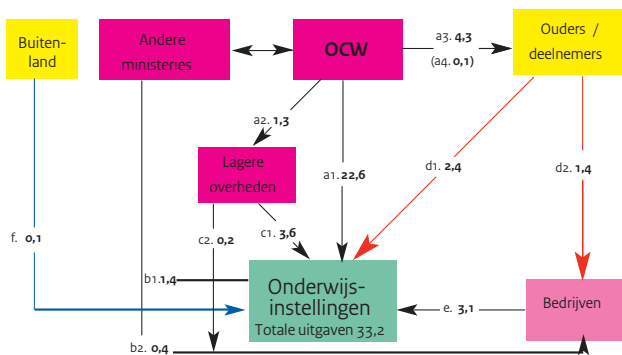
Totale uitgaven voor onderwijs

De totale onderwijsuitgaven van Nederland worden gevormd door de publieke uitgaven plus de private uitgaven. De private uitgaven worden onderscheiden in de uitgaven van bedrijven (voor de begeleiding van duale studenten en contractonderzoek aan universiteiten) en de uitgaven van huishoudens aan onderwijsinstellingen. De uitgaven voor duale studenten vormen hiervan het grootste deel.

Private uitgaven voor scholing in het kader van het werk zijn niet opgenomen, ook niet voor opleidingen aan reguliere onderwijsinstellingen.

Figuur 15.3 | Geldstromen voor het Nederlandse onderwijs

Uitgaven voor onderwijs 2008 (x € 1 mld)



Figuur 15.4 | Verklaring Figuur 15.3

Stroom	Verklaring uitgaven
a1.	OCW direct aan onderwijsinstellingen
a2.	OCW aan lagere overheden (gemeenten)
a3.	Studiefinanciering (bruto OCW-uitgaven)
a4.	Deel studiefinanciering (subsidie voor les- en collegegelden)
b2.	Belastingkorting voor leerbedrijven
b1.	Andere ministeries (LNV en VWS) aan onderwijsinstellingen (hierin zijn ook aan OCW verstrekte FES-gelden opgenomen)
c1.	Gemeenten en provincies aan onderwijsinstellingen
c2.	Uitgaven aan leerlingvervoer door gemeenten
d1.	Uitgaven huishoudens aan gesubsidieerde en private onderwijsinstellingen
d2.	Boeken en leermiddelen (aan niet-onderwijsinstellingen) en uitgaven ov
e.	Bedrijven aan onderwijsinstellingen
f.	Inkomsten van instellingen uit het buitenland (contractonderzoek)

Samengestelde stromen

Totale publieke onderwijsuitgaven:	$a1 + a3 + b1 + b2 + c1 + c2$
Uitgaven aan onderwijsinstellingen:	$a1 + c1 + b1 + d1 + e + f$
Totale onderwijsuitgaven:	$a1 + a3 + a4 + b1 + c1 + c2 + d1 + e + f$

In Tabel 15.3

Laatste regel onder C
Laatste regel onder D
Totaal onder D

Bron

OCW

CBS

<http://statline.cbs.nl> Onderwijs –

Onderwijs financieel

CBS verstrekte detailgegevens

Toelichting

– B) Onderwijsuitgaven andere ministeries: de uitgaven van de ministeries van LNV,

VWS, de voor onderwijs aan OCW

verstrekte FES-gelden en de

belastingkorting voor leerbedrijven

– B) Lesgeldien voor vo en bve zijn

opgenomen in de private uitgaven van

huishoudens aan de

onderwijsinstellingen in onderdeel D

– C) Onderwijsuitgaven van lagere

overheden: uitgaven van de gemeenten,

gemeenschappelijke regelingen en

provincies

– D) Uitgaven door huishoudens aan

gesubsidieerde en private

onderwijsinstellingen waaronder les-,

curcus- en collegegelden en (vrijwillige)

ouderbijdragen

– D) De uitgaven door bedrijven betreffen

vooral uitgaven aan particulier

onderwijs, contractonderzoek in het wo

en de begeleiding van stagiairs en duale

leerlingen

– D) De totale onderwijsuitgaven betreffen

de publieke en private uitgaven aan

huishoudens en instellingen voor regulier

onderwijs

– D) Dubbeltellingen van bepaalde

geldstromen in de totale

onderwijsuitgaven worden voorkomen

m.b.v. de post consolidatie

– D) Vanaf mei 2010 publiceert het CBS

een vernieuwde StatLine-tabel

Onderwijsuitgaven: tabel 15.3 sluit hier

nog niet op aan

Tabel 15.3 | Nationale onderwijsuitgaven (x € 1 mln); Aansluittabel CBS (OESO) / OCW

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
A) Uitgaven OCW								
Totaal uitgaven	24.191	25.474	26.435	27.534	29.341	31.920	34.733	36.285
totaal ontvangsten	1.201	1.253	1.396	1.164	1.422	1.985	2.123	2.216
Gesaldeerde uitgaven	23.710	24.973	25.892	27.028	28.816	31.317	34.090	35.502
uitgaven Kinderopvang (overige uitg. toegerekend)	-2.037,2	-2.788,4	-2.995,9
uitgaven Cultuur (overige uitg. toegerekend)	-1.569,2	-1.586,6	-1.689,2	-1.727,7	-1.689,5	-1.628,7	-1.824,6	-1.823,2
uitgaven Wetenschap (overige uitg. toegerekend)	-824,0	-795,3	-823,9	-849,1	-938,7	-982,1	-1.028,4	-1.181,6
OCW onderwijsuitgaven	21.317	22.591	23.379	24.451	26.188	26.669	28.449	29.501
B) Rijksuitgaven voor onderwijs								
aanpassing uitgaven OCW aan OESO-definitie	-437	-431	-450	-228	-484	-457	-217	
OCW onderwijsuitgaven volgens OESO	20.879	22.161	22.929	24.223	25.704	26.212	28.232	
onderwijsuitgaven andere ministeries	1.094	1.100	1.191	1.259	1.523	1.645	1.737	
Rijksuitgaven voor onderwijs	21.973	23.261	24.121	25.482	27.226	27.857	29.969	
C) Overheidsuitgaven aan onderwijs								
onderwijsuitgaven lagere overheden (netto)	2.232	2.588	2.677	2.665	2.260	2.400	2.484	
Overheidsuitgaven aan onderwijs	24.205	25.849	26.798	28.147	29.486	30.258	32.453	
D) Totale onderwijsuitgaven								
onderwijsuitgaven huishoudens (ouders/deelnemers)	1.980	2.120	2.351	2.246	2.265	2.305	2.403	
onderwijsuitgaven bedrijven/ non-profitinstellingen	2.180	2.341	2.407	2.471	2.465	2.813	3.086	
onderwijsuitgaven buitenland	51	51	79	107	113	100	105	
consolidatie	-453	-415	-431	-391	-371	-434	-446	
Totale onderwijsuitgaven	27.963	29.945	31.203	32.580	33.957	35.041	37.600	
waarvan aan onderwijsinstellingen	25.759	27.344	28.312	29.594	30.223	31.622	33.246	



Vergelijking van OCW, CBS en internationale organisaties

Naar aanleiding van de cijfers in de paragraaf 'Hoger onderwijs internationaal' worden in deze bijlage de verschillen en overeenkomsten in de cijfers en indeling van OCW en CBS over het hoger onderwijs toegelicht.

De cijfers over het hoger onderwijs (ho) zoals die in Kerncijfers 2005-2009 staan, zijn gebaseerd op de gegevens uit de bestanden '1 cijfer HO' van de IB-Groep. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) baseert de cijfers die het publiceert over het hoger onderwijs op precies dezelfde bestanden. Toch zijn er verschillen. Het totaal aantal ingeschrevenen in het ho is wel precies gelijk, maar het aantal ingeschrevenen in het hoger beroepsonderwijs (hbo) en in het wetenschappelijk onderwijs (wo) verschilt. Dit komt doordat de OCW-cijfers als gevolg van bekostigingsrichtlijnen gecorrigeerd zijn voor dubbele inschrijvingen. Het gaat daarbij om studenten die zowel bij het hbo als bij het wo zijn ingeschreven. Bij de OCW-cijfers tellen de totalen voor hbo en wo op tot het totaal ho. In de publicaties van het CBS tellen de totale aantallen hbo- en wo-ingeschrevenen niet op tot het totaal aantal ingeschrevenen in het ho, omdat studenten die zowel een hbo- als een wo-opleiding volgen in beide cijfers zijn meegeteld. Voor het totaal aantal ingeschrevenen in het ho zijn deze studenten wel maar één keer geteld. In tabel 15.4 is het voorgaande cijfermatig in beeld gebracht. De cijfers hebben betrekking op het studiejaar 2006/07, omdat deze cijfers gebruikt zijn in de tabel waarin het hoger onderwijs in Nederland vergeleken wordt met andere landen. Het studiejaar 2006/07 is het meest recente jaar waarover Eurostat gegevens beschikbaar heeft.

Een tweede verschil tussen OCW en CBS is de gehanteerde indeling naar studierichting. OCW gebruikt de indeling naar negen HOOP-gebieden, het CBS en internationale organisaties zoals Eurostat en OESO gebruiken de ISCED-indeling in acht categorieën. HOOP staat voor Hoger Onderwijs en OnderzoeksPlan en ISCED voor International Standard Classification of Education. Tabel 15.5 laat zien hoe deze twee indelingen zich tot elkaar verhouden met betrekking tot het aantal ingeschrevenen in het hoger onderwijs in het studiejaar 2006/07.

De indelingen verschillen zodanig dat het niet mogelijk is om een directe aansluiting te maken. Geen enkel HOOP-gebied past integraal in een ISCED-categorie of omgekeerd. De meeste cellen waarin veel studenten worden geteld, zijn echter over het algemeen goed te verklaren. De studenten uit het HOOP-gebied 'Onderwijs' bijvoorbeeld zitten praktisch allemaal in de ISCED-categorie 'Onderwijs'. Omgekeerd is dat niet zo, 13,5 duizend ingeschrevenen uit de ISCED-categorie 'Onderwijs' worden in de HOOP-indeling onder 'Gedrag en Maatschappij' geteld; dit zijn studenten in de pedagogische studies en onderwijskunde. Het HOOP-gebied 'Landbouw

en natuurlijke omgeving' is in de ISCED-indeling verdeeld over verschillende categorieën. Dit komt voornamelijk doordat de Wageningen Universiteit in haar geheel en ongedeeld tot het HOOP-gebied 'Landbouw' wordt gerekend. De meer sociaal, economische en bedrijfskundige studies in Wageningen worden in de ISCED-indeling gerekend tot 'Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten', terwijl studies als biotechnologie, voedingsmiddelentechnologie en tuin- en landschapsinrichting vallen onder 'Techniek, industrie en bouwkunde'. Daarnaast wordt diergeneeskunde uit de ISCED-categorie 'Landbouw en diergeneeskunde' in de HOOP-indeling tot 'Gezondheidszorg' gerekend. Ook het HOOP-gebied 'Techniek' is in de ISCED-indeling verdeeld over verschillende categorieën. Hierbij moet bijvoorbeeld worden gedacht aan grafische en industriële vormgeving en 'Kunst en techniek' die in de ISCED-indeling onder 'Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst' vallen, technische bedrijfs- en bestuurskunde dat tot 'Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten' wordt gerekend en biomedische technologie en medisch laboratoriumonderzoek uit de ISCED-categorie 'Gezondheidszorg en welzijn'. De ISCED-categorie 'Persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid' tenslotte, kent geen vergelijkbare categorie in de HOOP-indeling en is dus verdeeld over verschillende HOOP-gebieden. Het zwaartepunt ligt in het HOOP-gebied 'Economie'.

Bron

1 cijfer HO, OCW, CBS

Toelichting

- Aantallen op teldatum 1 oktober 2006
- Cijfers OCW zijn gebaseerd op de telling van een jaar nadat het CBS haar cijfers heeft bepaald

Tabel 15.4 | Ingeschrevenen hoger onderwijs, 2006/07 (x 1.000)

OCW/LNV-cijfers			
	OCW	LNV	Totaal
hbo	357,8	8,1	365,9
wo	202,6	4,5	207,1
Totaal hoger onderwijs	560,4	12,6	572,9
CBS-cijfers			
hbo			366,7
wo			208,6
Totaal incl. dubbele inschrijvingen			575,3
dubbele inschrijvingen			-2,4
Totaal hoger onderwijs			572,9

Bron

1 cijfer HO, OCW, CBS

Toelichting

- Aantallen op teldatum 1 oktober 2006

Tabel 15.5 | Ingeschrevenen hoger onderwijs naar studierichting, 2006/07 (x 1.000)

	HOOP-gebieden									Totaal
	onderwijs	landb. & nat. omg.	natuur	techn.gezondh.	econ.	recht	gedrag & maats.	taal & cultuur	&	
ISCED-categorieën										
onderwijs	70,7	0,8	0,3	13,5	.	85,3
taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	0,1	.	0,0	6,9	.	1,1	0,0	2,0	39,7	49,8
sociale wetenschappen, bedrijfskunde en rechten	.	2,3	0,1	8,0	.	124,4	26,2	43,6	7,0	211,6
natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	.	1,0	11,3	17,4	0,2	7,6	.	.	0,0	37,6
techniek, industrie en bouwkunde	.	2,1	0,3	44,1	.	.	.	0,6	0,7	47,7
landbouw en diergeneeskunde	.	5,3	.	.	1,5	6,7
gezondheidszorg en welzijn	.	0,0	2,9	4,4	56,8	0,4	.	33,8	0,0	98,4
pers. dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid	.	1,1	0,2	2,9	1,0	28,2	.	2,0	.	35,5
onbekend	.	.	0,2	0,0	0,0	0,2
Totaal	70,8	12,6	15,3	83,7	59,5	161,6	26,3	95,6	47,5	572,9

Toelichting en Begrippen

A. Algemeen

Gerelateerd aan de OCW-begroting

De in deze publicatie gepresenteerde informatie over ontwikkelingen en prestaties op het terrein van onderwijs, cultuur en wetenschap betreft voornamelijk de sectoren die voorkomen op de begroting van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Leerlingen en uitgaven voor onderwijs vallend onder het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) worden echter ook vermeld.

Definities

In deze publicatie is ernaar gestreefd eenduidige definities te hanteren, zodat voor de verschillende onderwijssectoren de cijfers onderling vergelijkbaar zijn. De definities sluiten primair aan bij wat in de begroting en het jaarverslag van OCW gebruikelijk is. Deze kunnen daarom afwijken van andere bronnen zoals het CBS en het onderwijsverslag.

In de internationale vergelijking worden ook vaak andere definities gehanteerd. Daarom zijn hier gepresenteerde gegevens niet zonder meer vergelijkbaar met de internationale. Ze zijn wel herleidbaar.

Voorlopige gegevens

Gegevens, die bij het laatste jaar worden getoond, zijn, met uitzondering van de financiële gegevens, voorlopig.

Afronding

Door afronding kan het voorkomen, dat de totalen niet geheel overeenkomen met de som van de getoonde getallen.

Verklaring van de gehanteerde tekens

- . niet van toepassing
- (nog) niet ter beschikking
- 0,0 minder dan vijfhonderdste van de gekozen eenheid (dus niet altijd gelijk aan nul)
- (xx) het getal xx is niet opgeteld in het totaal
- 2007 uitgaven in kalenderjaar 2007, aantal op een peildatum in 2007, uitstroom in schooljaar 2006/07 of instroom in schooljaar 2007/08; de peildatum is 1 oktober tenzij anders vermeld.
Een voorbeeld voor de uitstroom 2007 is het aantal gediplomeerden van schooljaar 2006/07.

B. Financiën

Herziening 2008 van statistiek onderwijsuitgaven

Bij deze herziening is gebruik gemaakt van nieuw beschikbare bronnen. Dit heeft ervoor gezorgd dat de grootste ontbrekende onderdelen in de statistiek nu opgevuld zijn. Dit betreft de uitgaven aan particulier onderwijs en de uitgaven van bedrijven voor duale leerlingen en stagiaires. Daarnaast is de bestaande statistiek kritisch bekeken. Dit heeft tot diverse verbeteringen geleid voor onder andere de integratie van overheidsstromen, de uitgaven aan R&D en de uitgaven van huishoudens.

De totale uitgaven van huishoudens en bedrijven aan particuliere opleidingen bedroegen in 2006 bijna 1,2 miljard euro. Het gaat om ongeveer 190 duizend deelnemers. Huishoudens betalen gemiddeld tweederde deel van de deelnemersbijdragen, bedrijven betalen gemiddeld éénderde van de bijdragen voor hun werknemers. Meer informatie over de uitgaven aan particuliere opleidingen is te vinden in het CBS-webartikel: Particulier onderwijs groeit sneller dan gesubsidieerd onderwijs.

Onderwijsuitgaven (belangrijkste mutaties; Bron: CBS)

	1995	2000	2006
Mln euro			
Voor revisie	16.600	21.210	29.935
Totale bijstelling	1.625	2.617	4.022
Particulier onderwijs	608	748	1.154
Duaal onderwijs	820	1.177	1.694
Integratie overheidsstromen	-17	578	938
R&D	155	129	404
Uitgaven huishoudens	106	99	233
Overige aanpassingen	-47	-114	-402
Na revisie	18.225	23.828	33.956

De uitgaven van bedrijven aan beroepspraktijkvorming bedroegen in 2006 bijna 1,7 miljard euro en werden grotendeels aan beroepsopleidingen in het mbo besteed. Tegenover de kosten van bedrijven staat overigens ook een belastingkorting van de overheid van 180 miljoen euro. Meer informatie over dit onderwerp is te vinden in het webartikel: Bedrijven besteden 1,7 miljard euro aan beroepsonderwijs.

De overige aanpassingen leidden in 2006 tot een verhoging van de totale onderwijsuitgaven van 1,2 miljard euro.

Een toelichting van de revisie door het CBS vindt u via deze URL:
http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/9210FC61-D9C9-484F-AC42-67B3A974B360/0/13f998_Toelichtingopderevisievandeonderwijsuitgaven.pdf.

Herziening BBP

Het CBS voert elke vijf tot tien jaar een revisie van de Nationale Rekeningen door. Hierbij wordt ook het BBP aangepast aan meer recente inzichten.

Herziening 1999

Op grond van EU-verordeningen zijn per 1 mei 1998 enkele definities en berekeningsmethoden voor de bepaling van het BBP gewijzigd. In de herziening komt de toegenomen betekenis van de dienstverlening en de kennis- en informatie-economie naar voren. Door de herziening en een verbetering van de kwaliteit van de statistische gegevens heeft het CBS in 1999 zijn BBP-bedragen voor 1995 tot en met 1998 met ongeveer 14,5 miljard euro opwaarts bijgesteld (+4,2 procent).

Herziening 2005

De resultaten voor het revisiejaar 2001 zijn in het persbericht van het CBS van 20 april 2005 gepubliceerd en uitgebreid toegelicht in de revisiepublicatie 'Nationale rekeningen 2004 Revisie 2001' van augustus 2005. Het doel van de revisie 2005 is veranderingen in concepten en definities in te voeren. Dit berust op internationale afspraken. De Nationale Rekeningen sloten hierna beter aan op de economische werkelijkheid zoals die gemeten wordt met nieuwe en herziene statistieken. Het Bruto Binnenlands Product (BBP) van 2001 is door deze herziening van definities en ramingsmethoden ruim 18 miljard euro hoger dan eerder werd gepubliceerd. Dat komt overeen met een bijstelling van 4,3 procent. In 2006 zijn de gereviseerde cijfers voor de jaren 1995 tot en met 2000 op Statline beschikbaar gekomen en begin 2007 ook de cijfers vanaf 1987.

In 2007 zijn de cijfers vanaf 2004 bijgesteld. Ook zijn herziene cijfers vanaf 1969 bepaald ('Nationale rekeningen 2006'). De meest recente raming is gepubliceerd in een CBS mededeling van 26 maart 2009.

Diverse begrippen voor financiën

BBP en BNP

Het Bruto Binnenlands Product (BBP) is de som van de lonen, salarissen en sociale lasten, de indirecte belastingen minus subsidies, de afschrijvingen en het overig inkomen (netto).

Het Bruto Nationaal Product (BNP) is gelijk aan het BBP vermeerderd met het saldo van uit het buitenland ontvangen primaire inkomens. In andere publicaties kan men andere bedragen en BBP-percentages aantreffen voor de onderwijsuitgaven. Deze berusten op andere definities of eerder vastgestelde waarden, die vervolgens zijn bijgesteld (gereviseerd). Ze kunnen daarom afwijken van de hier getoonde cijfers.

Lopende en constante prijzen

Tenzij anders vermeld zijn alle bedragen in Kerncijfers OCW uitgedrukt in werkelijke bedragen van het betreffende jaar (lopende prijzen). Bij een beschouwing van de ontwikkeling van financiële kengetallen in de tijd wordt soms rekening gehouden met de waarde uitgedrukt in prijzen van één bepaald jaar. Waar dat gebeurt, wordt meestal gebruikt gemaakt van de prijsindex van het BBP (pBBP).

Gesaldeerde uitgaven van OCW

Dit zijn uitgaven van OCW verminderd met een deel van de ontvangsten van OCW. Uitgaven worden gesaldeerd met ontvangsten als die zijn ontstaan door terugbetalingen of afrekeningen van eerder door OCW teveel uitgekeerde bedragen.

Alle ontvangsten uit voor OCW externe financieringsbronnen, zoals ministerie van Financiën, andere ministeries, onderwijsdeelnemers en reclamegelden worden niet gesaldeerd met de uitgaven van OCW. Deze ontvangsten dragen bij aan een verhoging van het uitgavniveau. Voorbeelden hiervan zijn: lesgeld, doelsubsidies van andere departementen (zoals voor TNO), reclame-inkomsten (media) en FES-gelden. Bij studiefinanciering worden alle ontvangsten afgetrokken; dus ook de terugbetalingen van eerder verstrekte leningen en de rente daarover.

Overige uitgaven van OCW

Naast de uitgaven die OCW verantwoordt bij de begrotingsartikelen van de beleidsterreinen po, vo, bve, hbo, wo, sfb, owb en cultuur zijn er ook andere uitgaven. Dit betreft overige programma-uitgaven en apparaatuitgaven die niet bij voornoemde begrotingsartikelen zijn ondergebracht.

Toelichting en Begrippen

Deze 'overige uitgaven' worden voor bepaalde figuren en tabellen toegerekend aan de OCW-uitgaven voor de beleidsterreinen po, vo, bve, hbo, wo, sfb, owb en cultuur. Dit gebeurt naar rato van de gesaldeerde uitgaven voor deze beleidsterreinen.

Uitgaven van OCW voor een onderwijssector

Het totaal van de uitgaven van OCW voor de instandhouding en exploitatie van een sector binnen het onderwijsstelsel. Hierin zijn de apparaatskosten van OCW niet opgenomen.

Gesaldeerde uitgaven OCW voor een onderwijssector

'Uitgaven van OCW voor een onderwijssector' verminderd met de ontvangsten van OCW, die zijn ontstaan door terugbetalingen of afrekeningen van eerder door OCW teveel uitgekeerde bedragen.

Uitgaven OCW voor onderwijs

Het totaal van de gesaldeerde uitgaven van OCW voor zover bedoeld voor het onderwijs aan de reguliere onderwijsdeelnemers.

Belangrijkste verschillen in bekostiging van OCW voor de onderscheiden onderwijssectoren:

- po en vo exclusief huisvestingsuitgaven (via gemeenten);
- vo en bve (mbo) inclusief lesgeelden (door OCW geïnd);
- bve (mbo) educatie apart vermeld en exclusief cursusgeelden;
- hbo en wo exclusief collegegeelden;
- wo inclusief uitgaven onderzoek en academische ziekenhuizen;
- alle uitgaven zijn exclusief studiefinanciering;
- alle uitgaven zijn exclusief overige programma-uitgaven en apparaatskosten.

Onderwijs- en onderzoeksuitgaven wo

Bij de universiteiten zijn onderwijs en onderzoek verweven. Om de uitgaven per student in het wo toch enigszins vergelijkbaar te maken met die in de andere onderwijssectoren zijn de totale uitgaven gesplitst in onderwijs- en onderzoeksuitgaven. Voor het berekenen van de onderwijsuitgaven in het wo worden de uitgaven vermenigvuldigd met een factor. Deze factor is berekend uit de verhouding tussen de inzet van wetenschappelijk personeel (wp) voor onderzoek volgens de kengetallen universitair onderzoek (KUOZ) en de totale formatie wp (WOPI). In deze verdeling wordt ook rekening gehouden met de rijksbijdrage aan academische ziekenhuizen en de bekostiging van overige instellingen wo.

Bekostiging overige instellingen wo

Onder de overige instellingen vallen de instellingen van internationaal onderwijs, kerkelijke opleidingen en de Open Universiteit.

OCW-uitgaven voor onderwijs per deelnemer

'Gesaldeerde uitgaven OCW voor een onderwijssector' voor onderwijs in een jaar gedeeld door het 'aantal onderwijsdeelnemers in een onderwijssector' op de peildatum in hetzelfde jaar. In het kengetal uitgaven per onderwijsdeelnemer zijn als regel alle uitgaven op het beleidsterrein, bestemd voor het onderwijs aan de betreffende onderwijsdeelnemers aan de bekostigde instellingen, opgenomen.

Voor het ho zijn de aantallen studenten per kalenderjaar gebruikt.

Deze zijn berekend uit de aantallen op twee opeenvolgende peildata in de verhouding 2/3 voor jaar t-1 en 1/3 voor jaar t.

Overige bijdragen aan onderwijsinstellingen

Naast de rechtstreekse bekostiging door het ministerie van OCW krijgen onderwijsinstellingen inkomsten via gemeenten (onder andere van OCW voor educatie en voor de huisvesting van primair en voortgezet onderwijs) en van de onderwijsdeelnemers zelf. De laatste betreffen de cursus- en collegegeelden die aan de regionale opleidingen centra (ROC's) en instellingen voor hbo en wo worden betaald.

Verder kunnen instellingen ook andere inkomsten genereren, bijvoorbeeld vrijwillige ouderbijdragen, bijdragen van gemeenten voor deelname aan projecten en opbrengsten van derden (contractonderwijs en -onderzoek).

Bijdragen aan instellingen per deelnemer

De kosten die instellingen maken voor het verzorgen van het onderwijs aan de onderwijsdeelnemers zijn voornamelijk gebaseerd op de middelen die instellingen ontvangen van derden. Dit instellingsbudget omvat zowel de rijksbijdrage, de gemeentelijke bijdrage als het collegegeld. Wat nog ontbreekt in deze opsomming zijn private bijdragen anders dan cursus- en collegegeelden, zoals vrijwillige ouderbijdragen, sponsorgeelden en dergelijke. Informatie hierover is nog onvolledig en daarom niet opgenomen in de bijdragen aan instellingen.

De Bijdragen aan instellingen (in eerdere versies van Kerncijfers OCW ook wel instellingskosten genoemd) zijn als volgt berekend:

- voor het po, vo en mbo: OCW-uitgaven per deelnemer plus een opslag voor gemeentelijke bijdragen (voor po en vo voornamelijk huisvesting);
- voor het hbo en wo: OCW-uitgaven per student (inclusief huisvesting) plus collegegeelden per student.

Uitgaven voor educatie per volwassen inwoner

De directe uitgaven aan de educatie gedeeld door het aantal inwoners van 18 tot en met 64 jaar in Nederland op 1 januari van het jaar.

Uitgaven als percentage van de rijksuitgaven

Zowel de totale OCW-uitgaven als de OCW-uitgaven voor onderwijs, cultuur en wetenschap afzonderlijk worden uitgedrukt in een percentage van de totale rijksuitgaven. Hierbij is de teller gelijk aan de gesaldeerde uitgaven van OCW en de noemer gelijk aan de totale rijksuitgaven volgens het Rijksjaarsverslag (voor prognoses van de Miljoenennota), verminderd met de uitgaven nationale schuld op transactiebasis (en bij Miljoenennota: ook aanvullende posten).

Onderwijs- en onderzoeksuitgaven als percentage BBP

Vooral de onderwijsuitgaven worden uitgedrukt in een percentage van het BBP. Dit gebeurt om deze uitgaven te kunnen vergelijken met die van andere landen. Ook de uitgaven voor onderzoek worden om deze reden in een percentage van het BBP uitgedrukt.

Eerder of elders gepubliceerde cijfers kunnen gebaseerd zijn op BBP-bedragen van voor de revisie 2005 van het BBP en deze zijn dan niet vergelijkbaar met de gegevens in deze editie van Kerncijfers OCW.

Financieringsbronnen

In de schema's met geldstromen worden ook gegevens getoond van andere financieringsbronnen dan OCW. Dit betreft onder andere de private bijdragen en de gemeentelijke uitgaven. Verder zijn gelden afkomstig van andere ministeries en het 'Fonds Economische Structuurversterking' (FES). De gegevens hiervoor zijn voornamelijk afkomstig van het CBS.

Gemeentelijke bijdragen

In de gemeentelijke bijdrage is het saldo van uitgaven en ontvangsten voor onderwijs verwerkt, zoals berekend door het CBS. Het CBS verkrijgt deze gegevens uit de gemeenterekeningen.

Voor de gemeentelijke uitgaven en ontvangsten zijn de bedragen gebruikt die het CBS hanteert in de nationale onderwijsstatistiek.

FES

Het FES wordt beheerd door de ministers van Economische Zaken (EZ) en Financiën, en wordt gevoed vanuit bepaalde aardgasbaten en opbrengsten uit het vervreemden van vermogensbestanddelen van het Rijk, zoals etherfrequenties.

Uit het FES kunnen bijdragen worden toegekend aan andere begrotingen van het Rijk voor de financiering van investeringsprojecten van nationaal belang, waarmee beoogd wordt de economische structuur te versterken. Het fonds is dus een verdeelfonds; de feitelijke projectuitgaven worden geraamd en verantwoord op de andere begrotingshoofdstukken.

Financiële kengetallen van instellingen

Regeling jaarverslaggeving Onderwijs

Vanaf het verslagjaar 2008 is voor alle bekostigde scholen en universiteiten de regeling Jaarverslaggeving Onderwijs ingevoerd. Deze regeling bevat de inrichtingsvoorschriften en modellen voor het jaarverslag en vervangt de diverse voormalige brochures. De nieuwe regeling is grotendeels afgestemd op de BW/RJ-voorschriften waardoor voor de inrichting van de jaarrekening een nauwe aansluiting is ontstaan met hetgeen ook in de private sector gebruikelijk is.

Jaarverslaggeving voor scholen omvat echter meer dan alleen jaarcijfers. Juist op het punt van de niet-financiële informatie wordt op tal van manieren gestimuleerd dat de scholen in hun jaarverslag een volledige en toegankelijk beschrijving geven van alle belangrijke bedrijfsprocessen en de financiële implicaties daarvan, en dat zij actief een dialoog aangaan met alle betrokken partijen in de directe omgeving van de school of universiteit. Actuele thema's rond de jaarverslaggeving van scholen zijn onder andere het plan voor de invoering van de nieuwe methodiek XBRL voor gegevensuitwisseling, de discussie over vermogensvorming (Rapport commissie Don), de nieuwe regeling voor het beleggen en belenen van publieke middelen, en de discussie over het al dan niet inrichten voor een voorziening voor toekomstige BaPo verplichtingen.

De website met actuele informatie over de regeling Jaarverslaggeving Onderwijs wordt drukbezocht.

(<http://www.minocw.nl/publicatie/982/Richtlijn-Jaarverslag-Onderwijs.html>)

Baten en lasten

Baten en lasten worden vermeld bij de informatie over de jaarrekeningen van onderwijsinstellingen. Het betreft de geconsolideerde ontvangsten (baten) en uitgaven (lasten) voor de sectoren po, vo, bve, hbo, wo en owb. De gegevens zijn afkomstig van DUO. In de tabellen zijn ook de financiële en de buitengewone baten en lasten opgenomen. De getoonde cijfers betreffen dus gegevens over de totale bedrijfsvoering van de instellingen.

Toelichting en Begrippen

Solvabiliteit 1

De solvabiliteit geeft aan welk deel van de bezittingen (activa) zijn gefinancierd met eigen vermogen (exclusief voorzieningen). Solvabiliteit 1 is gedefinieerd als (eigen vermogen + aandeel derden) / totaal vermogen.

Solvabiliteit 2

Als solvabiliteit 1, echter met het verschil dat dit kengetal niet wordt beïnvloed door het niveau van de voorzieningen. Solvabiliteit 2 is gedefinieerd als (eigen vermogen + aandeel derden + egalisatierekening + voorzieningen) / totaal vermogen.

Liquiditeit (current ratio)

De liquiditeitsratio geeft aan in welke mate de instelling aan haar verplichtingen op korte termijn kan voldoen. De liquiditeit is gedefinieerd als vlottende activa / kortlopende schulden.

Rentabiliteit

Dit kengetal geeft aan welk deel van de totale baten c.q. opbrengsten over blijft na aftrek van de lasten c.q. kosten. De rentabiliteit van de gewone bedrijfsvoering is gedefinieerd als resultaat gewone bedrijfsvoering / totale baten uit gewone bedrijfsvoering (baten + financiële baten) x 100 procent.

Weerstandsvermogen

Dit kengetal weerstandsvermogen geeft de verhouding aan tussen het eigen vermogen en de totale baten, met uitzondering van de bijzondere baten. Het kengetal wordt uitgedrukt in een percentage.

Het kengetal weerstandsvermogen resulteert uit de bevindingen van het inspectierapport over de vermogenspositie van besturen in het voortgezet onderwijs.

Onder de experts is geen eenduidigheid over de vraag wat de beste indicator is voor de financiële positie van een vo-schoolbestuur. De onderzoekers van de Inspectie stellen vast dat, meer dan solvabiliteit, het kengetal weerstandsvermogen een beter beeld geeft van de effectiviteit van het vermogen als middel om de primaire doelstelling van de school te realiseren. De inspectie heeft ook gekeken naar de hoogte van de signaleringsgrenzen en geconcludeerd dat de percentages van 10 en 40 voldoen. Inmiddels is de Commissie Vermogensbeheer Onderwijsinstellingen onder voorzitterschap van prof. Dr. F.J.H. Don van start gegaan.

Signaleringsgrenzen financiële kengetallen

Naar aanleiding van de behandeling van de begroting van OCW in de Tweede Kamer heeft OCW signaleringsgrenzen ontwikkeld voor de kengetallen betreffende de financiële positie van onderwijsinstellingen. De grenzen hebben betrekking op de vermogenspositie (solvabiliteit exclusief voorzieningen) en het exploitatieresultaat (rentabiliteit).

• Minimumgrens:

Het kengetal zou hier niet (meerjarig) onder moeten komen. Gebeurt dat wel dan zou de financiële positie zorgwekkend kunnen worden.

• Maximumgrens:

Het kengetal zou hier niet (meerjarig) boven moeten komen. Gebeurt dat wel dan worden de ontvangen middelen onvoldoende besteed aan het doel waarvoor ze zijn bedoeld.

	minimum	maximum
Weerstandsvermogen vo	10	40
Solvabiliteitsratio vo	0,10	0,45
Solvabiliteitsratio bve en ho	0,10	0,60
Rentabiliteit (in procenten)	-3,0	+3,0

Voor po zijn nog geen grenzen vastgesteld en de grenzen voor vo zijn nog in discussie met de sector vo.

Rijksbijdragen per sector

Het totaal van de rijksbijdragen aan onderwijsinstellingen volgens de jaarrekeningen van de instellingen is niet exact gelijk aan de rijksbijdrage van OCW aan de instellingen volgens de jaarrekening van OCW. De belangrijkste verschillen zitten in: 'overig' (een deel hiervan gaat ook naar de instellingen), ontvangsten (soms in een ander begrotingsjaar verrekend) en bijdragen aan instellingen vanuit andere beleidsterreinen (bijvoorbeeld vanuit bve naar hbo) of bedragen die via gemeenten worden toegekend.

Internationaal

Om de onderwijsuitgaven van Nederland vergelijkbaar te maken met die van andere landen zijn een aantal aanpassingen nodig. Daarbij is de definitie van de OESO / Eurostat leidend. Hierna worden de verschillende aanpassingen beschreven, uitgaande van de totale uitgaven van OCW. Deze aanpassingen worden door het CBS verwerkt op de gegevens die door het CBS aan de OESO en Eurostat worden geleverd.

OCW-uitgaven voor onderwijs (basis voor berekening)

De gesaldeerde uitgaven van OCW vormen het beginpunt van de berekening. Hiervan worden de uitgaven voor wetenschap en cultuur met de daaraan toegerekende overige uitgaven afgetrokken. Bij het resultaat zijn de volgende kenmerken van belang:

- de uitgaven van OCW voor onderwijs zijn inclusief de uitgaven voor onderzoek in het wo; tevens zijn hierin de netto uitgaven voor studiefinanciering opgenomen;
- de rijksbijdrage academische ziekenhuizen is bedoeld als vergoeding voor de kosten van de leerwerkplekfunctie die academische ziekenhuizen vervullen. De rijksbijdrage is voor zowel onderwijs, onderzoek als zorg, maar is wel in zijn geheel opgenomen;
- educatie bestaat uit enerzijds educatieve redzaamheid, waaronder het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) en anderzijds basiseducatie;
- trendbreuk educatie en inburgering: Vanaf 2003 vallen de uitgaven voor inburgering onder het ministerie van Justitie. Vanaf 2003 zijn alleen de uitgaven voor educatie opgenomen;
- lesgelden voor het vo (tot en met 2004) en bve worden door OCW geïnd, namens de onderwijsinstellingen en zijn niet gesaldeerd.

Aanpassing OCW-uitgaven aan internationale definitie

- van de rijksbijdrage academische ziekenhuizen wordt als onderwijsuitgave alleen het onderwijsdeel meegenomen;
- alleen het vavo-gedeelte van educatie wordt tot de totale onderwijsuitgaven gerekend;
- de ontvangsten van OCW voor de studiefinanciering worden niet gesaldeerd met de uitgaven. Het gaat om terugbetalingen; aflossingen en renteontvangsten in het kader van WSF en WTOS.
- lesgelden voor vo en bve: het CBS ziet OCW als het doorgesluisde voor de lesgelden. Ze worden daarom meegenomen als private uitgaven van huishoudens aan de onderwijsinstellingen;
- de consolidatiemethode van de overheidsuitgaven is vanaf 2004 gewijzigd. Vanaf 2004 zijn niet meer de ontvangen rijksbijdragen volgens de gemeenterekening bepalend, maar de betaalde rijksbijdragen aan gemeenten volgens OCW. Beide consolidatiemethoden leiden tot dezelfde totale publieke onderwijsuitgaven en totale onderwijsuitgaven;
- in de reeks Aanpassing uitgaven OCW aan CBS/OESO-definitie is rekening gehouden met de 'Verrekening met andere ministeries'. Hierin komen de aan OCW toegekende FES-gelden voor. Het CBS ziet deze niet als uitgaven van OCW, maar als uitgaven aan onderwijs door andere ministeries;
- De overige verschillen tussen de berekening van OCW en het CBS zijn voornamelijk het gevolg van het op verschillende wijzen toerekenen van de overige uitgaven (apparaatskosten) en van in het verleden toegepaste correcties.

Publieke uitgaven voor onderwijs

- Het CBS neemt in de rijksuitgaven ook de uitgaven van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport voor onderwijs mee. In de bedragen voor 'Onderwijsuitgaven andere ministeries' zijn ook de FES-gelden opgenomen.
- De onderwijsuitgaven van lagere overheden bestaan uit de uitgaven van de gemeenten en provincies aan po, vo en bve. De uitgaven van lagere overheden worden netto weergegeven wat betekent dat de ontvangen rijksbijdragen voor onderwijs zijn afgetrokken.

Private uitgaven voor onderwijs

- Uitgaven door huishoudens betreffen les-, cursus- en collegegelden en (vrijwillige) ouderbijdragen en ook de uitgaven aan particulier onderwijs.
- De uitgaven door bedrijven betreffen de uitgaven voor duale studenten en contractonderzoek in het wo.
- De publieke uitgaven aan huishoudens zijn exclusief de subsidies voor de collegegelden. Dit deel gaat namelijk via de huishoudens naar de instellingen en maakt dus deel uit van de publieke uitgaven aan instellingen.

Totale uitgaven voor onderwijs

- De totale onderwijsuitgaven betreffen de publieke en private uitgaven aan huishoudens en instellingen voor regulier onderwijs. Uitgaven voor boeken en leermiddelen aan andere dan onderwijsinstellingen zitten hier niet in (onderwijsgerelateerde private uitgaven aan niet-onderwijsinstellingen).

Aanpassingen en consolidatie

In de aansluitingstabel (CBS (OESO) / OCW) komen verschillende aanpassingen en consolidatieslagen voor. De aanpassingen zijn bedoeld om aan te sluiten op de internationale definities. Door consolidatie wordt voorkomen dat uitgaven dubbel geteld worden.

Internationaal wordt de studiefinanciering op twee plaatsen gecorrigeerd. De eerste plaats betreft het afstemmen van de OCW definitie voor gesaldeerde uitgaven op de internationale definitie. OCW saldeert de aflossingen en rente op studieleningen. Zij verlagen immers de uitgaven. Volgens de internationale definitie mag dat niet omdat degenen die aflossen andere personen zijn dan degenen die studiefinanciering ontvangen (vertragingseffect).

De tweede plaats betreft een consolidatieslag en daarbij wordt verondersteld dat een deel van de studiefinanciering is bedoeld voor les- en collegegeld. Dit deel verlaagt daarom de private bijdrage.

Toelichting en Begrippen

Ook in de uitgaven van de lokale overheid vindt een consolidatieslag plaats. Vanaf 2004 is de consolidatiemethode van het CBS voor deze uitgaven gewijzigd. Vanaf 2004 zijn de rijksbijdragen van OCW aan gemeenten, zoals geboekt door OCW, bepalend voor de cijfers. Daarvoor waren dat de vastgelegde bedragen in de gemeenterekeningen. In de aansluittabel zijn de netto uitgaven door gemeenten aan onderwijs opgenomen.

Lesgeld wordt door OCW geïnd en is vervolgens onderdeel van de uitgaven van OCW aan onderwijs. Het zijn dus van oorsprong private bijdragen. Lesgelden worden daarom afgetrokken van de OCW-uitgaven om vervolgens te worden opgenomen in de uitgaven van huishoudens.

Uitgaven voor boeken en leermiddelen worden door het CBS niet opgenomen in de totaalstelling omdat ze via studiefinanciering worden gesubsidieerd en er anders een dubbelstelling zou kunnen ontstaan.

C. Onderwijsdeelnemers

In het algemeen zijn de onderwijsdeelnamedata van het laatst gepresenteerde jaar voorlopig. In de volgende editie van Kerncijfers worden deze voorlopige cijfers vervangen door definitieve cijfers.

Peildatum

De peildatum voor alle onderwijsdeelnemers is 1 oktober.

Eéncijfer

In het 1 cijfer-project dat door OCW gezamenlijk met CBS en andere partijen is opgezet wordt beoogd om de individuele gegevens van leerlingen/studenten uit de basisbestanden bij DUO op een eenduidige manier te ontsluiten volgens van tevoren vastgestelde definities en algoritmes. In deze publicatie wordt uitgegaan van aantallen leerlingen/studenten volgens de definities 'domein vo', 'domein mbo' en 'domein ho', d.w.z. zonder dubbelstellingen binnen de betreffende sector (vo, mbo en ho). In andere publicaties kunnen afwijkende definities worden gebruikt, bijvoorbeeld 'domein instelling', in dit geval worden studenten die aan meer dan één instelling staan ingeschreven wel meervoudig geteld.

In deze publicatie is uitgegaan van de 1 cijfer bestanden die beschikbaar waren in januari 2010.

Aantal onderwijsdeelnemers in een onderwijssector

Het op de peildatum getelde aantal ingeschreven onderwijsdeelnemers in een onderwijssector.

- po: op de peildatum in het schooljaar ingeschreven leerlingen.
- vo: op de peildatum in het schooljaar ingeschreven leerlingen.
- bve: op de peildatum voor een opleiding in het mbo of vavo ingeschreven deelnemers, die voor bekostiging in aanmerking komen.
- hbo: op de peildatum in het studiejaar ingeschreven studenten aan bekostigde opleidingen (volgens de '1 cijfer HO' definitie domein ho).
- wo: op de peildatum in het studiejaar ingeschreven studenten aan bekostigde opleidingen (volgens de '1 cijfer HO' definitie domein ho). Het totaal aantal is inclusief de deeltijdstudenten en extraneï.

Eerstejaars Nederland (hbo en wo)

Eerstejaars Nederland zijn diegenen die voor de eerste keer in Nederland een hbo- dan wel wo-opleiding gaan volgen.

Instream in / uitstroom uit de sector

Bij in- en uitstroom gaat het om het aantal onderwijsdeelnemers dat een sector po, vo, bve, hbo of wo binnenkomt of verlaat. Doorstroom tussen schoolsoorten in de eigen sector wordt niet meegeteld.

- Instream betreft deelnemers die in het huidige school-/studiejaar zijn ingeschreven op de peildatum en in voorgaande school-/studiejaar nog niet waren ingeschreven in dezelfde onderwijssector.
- Uitstroom betreft deelnemers die in het vorige school-/studiejaar nog wel waren ingeschreven in die onderwijssector en dit jaar op de peildatum niet meer. Het jaar van de peildatum, waarin ze voor het eerst niet meer zijn ingeschreven, geldt als het jaar van uitstroom.

Met betrekking tot het mbo moet de kanttekening gemaakt worden dat de in-/uitstroomcijfers tot en met 2004 onbetrouwbaar zijn. Omdat voor die jaren individuele gegevens over mbo-deelnemers ontbraken, zijn er schattingen gemaakt op basis van opgaven van de herkomst van instromende deelnemers door de instellingen en op basis van leeftijdsverdeling van de deelnemers. Vanaf 2004 is het onderwijsnummer ingevoerd in de bve-sector, zodat vanaf 2005 gegevens over instroom en uitstroom beschikbaar zijn gekomen vanuit de individuele onderwijsnummergegevens. Dit genereert een trendbreuk in de cijferreeksen tussen 2004 en 2005, de cijfers vanaf 2005 geven pas een betrouwbaar beeld.

Deelnamepercentage aan onderwijs

Het aandeel in de totale bevolking van personen die deelnemen aan het door de ministeries van OCW en LNV bekostigde onderwijs naar leeftijd.

Startkwalificatie

Een voltooide opleiding op tenminste hoger secundair niveau. In Nederland is dit minimaal een diploma op havo, vwo of mbo 2 niveau.

De startkwalificatie wordt internationaal beschouwd als noodzakelijke voorwaarde om volwaardig deel te kunnen nemen aan de moderne kennis-samenleving.

Voortijdig schoolverlaters

Schoolverlaters zijn onderwijsdeelnemers die het onderwijs geheel verlaten. Voortijdig schoolverlaters zijn schoolverlaters die geen startkwalificatie hebben behaald.

EU-indicator

Jongeren van 18-24 jaar die op het moment van de enquête Labour Force Survey (LFS) geen startkwalificatie hebben en de daaraan voorafgaande vier weken niet hebben deelgenomen aan regulieronderwijs, cursussen of andere korte opleidingen.

- Nieuwe vsv'ers
Alle leerlingen van 12-22 jaar die in een bepaald schooljaar zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten. Aantallen hebben betrekking op het verschil tussen twee peildata. Bijvoorbeeld het aantal voortijdig schoolverlaters voor het schooljaar 2004/05 wordt bepaald door per deelnemer te kijken of degenen die op 1-10-2004 in het onderwijs zaten ook nog op 1-10-2005 in het onderwijs zitten. Zo niet, dan wordt gecheckt of ze voortijdig zijn uitgevallen of dat er andere redenen zijn, waarom ze niet meer op school zitten (zoals doorgestroomd naar vervolgonderwijs, startkwalificatie gehaald etc.). Leerlingen die uitstromen uit vso en pro worden niet meegenomen in de gepubliceerde aantallen vsv'ers.
- Er is een statistische correctie op de landelijke cijfers van 2004/05 en verder doorgevoerd. De doorstroom van leerlingen uit het regulier vo naar het vso bleek niet in de volle omvang verwerkt te zijn. Een jongere die doorstroomt naar het vso is geen vsv-er, omdat zij nog in het onderwijs zitten, maar hier waren (nog) geen individuele gegevens over beschikbaar. Dit probleem deed zich niet voor in de cijfers over 2002 die op een andere bron (RMC-registratie) gebaseerd zijn.

Gediplomeerden / afgestudeerden

Onder gediplomeerden worden verstaan de onderwijsdeelnemers die een diploma hebben behaald. De aantallen hebben betrekking op de periode tussen twee teldata. Bijvoorbeeld voor 2006/07: het aantal gediplomeerden tussen 1-10-2006 en 1-10-2007, deze worden aangeduid met het jaar 2007.

Gewichten in het basisonderwijs

Leerlingen krijgen op grond van bepaalde criteria een gewicht; de zogenaamde gewichtenregeling. De scholen ontvangen door deze regeling extra personele en materiële faciliteiten. De gewichten werken niet rechtstreeks door in de bekostiging. Om in aanmerking te komen voor de extra financiering die het gevolg is van de gewichtenregeling moet een school aan een aantal additionele criteria voldoen zoals een minimum percentage gewichtenleerlingen. Blijft men onder dat minimum dan krijgt men geen extra middelen.

Toelichting en Begrippen

De criteria volgens de oude gewichtenregeling zijn:

- gewicht 0,25 voor Nederlandse leerlingen van ouders met een laag opleidingsniveau;
- gewicht 0,40 voor schipperskinderen;
- gewicht 0,70 voor woonwagen- en zigeunerkinderen;
- gewicht 0,90 voor allochtone leerlingen van ouders met een laag opleidings- en beroepsniveau;
- geen gewicht voor alle overige leerlingen.

In de nieuwe gewichtenregeling, die vanaf 1 augustus 2006 stapsgewijs wordt ingevoerd, zijn de oude gewichten vervangen door:

- gewicht 0,3 voor kinderen van ouders met maximaal lbo/vbo;
- gewicht 1,2 voor kinderen van wie één ouder maximaal basisonderwijs en de andere ouder maximaal lbo/vbo heeft.

Educatie (bve)

Educatie omvat sociale redzaamheid (SR), breed maatschappelijk functioneren (BMF), NT2, alfabetisering allochtonen en vavo. Bij de invoering van de WEB, in 1996, werden deze opleidingen ingedeeld in de Kwalificatiestructuur Educatie (KSE) respectievelijk Competentieniveaus NT2.

- SR en BMF worden aangeduid met de niveaus KSE 1 (elementaire vaardigheden voor algemeen maatschappelijk functioneren), KSE 2 (stelt in staat een assistentopleiding te volgen) en KSE 3 (stelt in staat een basisberoepsopleiding te volgen). Rond het jaar 2000 heeft de Bve Raad (voorganger van de MBO Raad) een nieuwe indeling voorgesteld, die bestaat uit educatieve redzaamheid (ER), sociale redzaamheid (SR), professionele redzaamheid ongekwalificeerd (PRO) en professionele redzaamheid gekwalificeerd (PRG). Het aantal niveaus is teruggebracht van 6 naar 4, waarbij de uiterste niveaus zijn samen gevoegd (oude 1 en 2 vormen nieuwe 1, 3 wordt 2, 4 wordt 3 en 5-6 wordt 4.) Met de invoering van het onderwijsnummer is besloten om, vooruitlopend op wetswijziging, deze indeling alvast over te nemen in de registratie.
- vavo: bestond tot 2004 uit KSE 4 (mavo/vmbo tl), KSE 5 (havo), KSE 6 (vwo). En vanaf 2004 uit OSE 3 (vmbo tl) en OSE 4 (havo/vwo).
- NT2: bestaat uit de opleidingen Nederlands als tweede taal. Deze opleidingen zijn bedoeld om de taalvaardigheid van anderstaligen te verbeteren. De educatie kende oorspronkelijk NT2-opleidingen op vijf niveaus. Inmiddels is er een zesde bijgekomen door de overgang op het Common European Framework of Reference for Languages (CEF). De oude niveaus 1-5 worden nu aangeduid met respectievelijk A1-2, B1-2 en C1, het nieuwe met C2. De niveaus C1 en C2 worden overigens in praktijk niet gebruikt voor NT2. Bovendien worden sinds 2007 opleidingen in het kader van de inburgerplicht niet meer uit het budget voor Volwassenen-

educatie betaald en dienen ook niet in het Basisregister onderwijs (BRON) te worden geregistreerd.

- Sinds 2006 mag educatiegeld ook gebruikt worden voor het alfabetiseren van allochtonen. Er is besloten dat als een aparte opleiding te registreren.

De educatie kent zeer gevarieerde opleidingen van relatief korte duur voor de niveaus 1 en 2. Daarvoor worden doorgaans geen diploma's uitgereikt. Dat is wel het geval voor vavo.

Sinds de invoering van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs in 1996 zijn de gemeenten verantwoordelijk voor de volwasseneneducatie.

Verwachte slaagkans

De verwachte slaagkans is het verwachte percentage van de ingestroomde leerlingen/studenten dat uiteindelijk een diploma haalt in de betreffende onderwijssector. De verwachte slaagkans wordt berekend door vermenigvuldiging van uit de onderwijsmatrix afgeleide stroomcoëfficiënten betreffende doorstroom/diplomerings/uitstroom per leerjaar/inschrijvingsjaar. Voor het hoger onderwijs (hbo en wo) is rekening gehouden met de mogelijkheid dat de onderwijsdeelnemer de studie tussentijds heeft onderbroken. In het hbo is alleen het eerstbehaalde bachelor-diploma meegeteld, in het wo alleen het eerstbehaalde doctoraal of masterdiploma (wo).

Voor het mbo zijn alleen gegevens vanaf 2005 opgenomen, vanwege een trendbreuk die is ontstaan door de invoering van het onderwijsnummer in het mbo.

Uit een vergelijking van deze gegevens met de 'echte' rendementen zoals deze uit cohortstudies komen, blijkt dat deze inschatting niet veel afwijkt. Voordeel van deze benadering met verwachte rendementen is dat deze snel beschikbaar zijn en dat ze vergelijkbaar zijn over de verschillende sectoren heen. Wanneer de stroomgegevens op basis van het onderwijsnummer beschikbaar zijn, vormt de feitelijke schoolloopbaan de basis.

Verwachte verblijfsduur

De verblijfsduur is het verwachte aantal jaren dat een gediplomeerde in de betreffende onderwijssoort verblijft. De verwachte verblijfsduur is op een vergelijkbare manier geschat als de verwachte slaagkans, namelijk door vermenigvuldiging van de stroomcoëfficiënten betreffende doorstroom/diplomerings/uitstroom per leerjaar/inschrijvingsjaar uit de onderwijsmatrix. Voor het hoger onderwijs (hbo en wo) is rekening gehouden met de mogelijkheid dat de onderwijsdeelnemer de studie tussentijds heeft onderbroken. In het hbo is alleen het eerstbehaalde bachelor-diploma meegeteld, in het wo alleen het eerst-behaalde doctoraal of masterdiploma (wo).

In het mbo gelden geen leerjaren; de verwachte verblijfsduur is daardoor moeilijk te bepalen. De verblijfsduren zijn vergeleken met de verblijfsduren uit de cohortstudies, de afwijkingen zijn beperkt.

Bachelorrendement (wo)

Het percentage van de voltijd studenten uit het cohort die uiterlijk in het n-de inschrijvingsjaar het bachelordiploma behalen. Het betreft alleen studenten die uiterlijk een jaar voor instroom in de wo-bachelor een vwo-diploma hebben behaald. Ook diploma's behaald aan een andere universiteit of bij een andere studierichting tellen mee.

Open Universiteit (wo)

- Ingeschreven studenten: alle op 31 december bij de Open Universiteit (OU) ingeschreven studenten.
- Nieuwe studenten: alle studenten die zich in het betreffende kalenderjaar voor het eerst voor één of meerdere cursussen bij de OU hebben ingeschreven.
- Wo-diploma's: alle in het betreffende kalenderjaar uitgereikte academische getuigschriften.

G4 en G27

- G4
De 4 grootste steden van Nederland: Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Utrecht
- G27
27 grote steden die betrokken zijn bij grotestedenbeleid: Alkmaar, Almelo, Amersfoort, Arnhem, Breda, Deventer, Dordrecht, Eindhoven, Emmen, Enschede, Groningen, Haarlem, Heerlen, Helmond, Hengelo, 's-Hertogenbosch, Leeuwarden, Leiden, Lelystad, Maastricht, Nijmegen, Schiedam, Sittard-Geleen, Tilburg, Venlo, Zaanstad en Zwolle.

CBS definities

Herkomstgroepering

- Autochtonen
Personen waarvan beide ouders in Nederland zijn geboren, ongeacht het geboorteland van de personen zelf.
- Allochtonen
Personen waarvan tenminste één van de ouders in het buitenland is geboren.
De eerste generatie bestaat uit personen die in het buitenland zijn geboren met minstens één in het buitenland geboren ouder.
De tweede generatie bestaat uit personen die in Nederland zijn geboren en één of twee in het buitenland geboren ouders hebben.
- Niet-westerse allochtonen
Tot de categorie 'niet-westers' behoren allochtonen uit Turkije, Afrika, Latijns-Amerika en Azië met uitzondering van Indonesië en Japan. Op grond van hun sociaal-economische en -culturele positie worden allochtonen uit deze twee landen tot de westerse allochtonen gerekend. Het gaat vooral om mensen die in voormalig Nederlands Indië zijn geboren en werknemers van Japanse bedrijven met hun gezin.
- Westerse allochtonen
Tot de categorie 'westers' behoren allochtonen uit Europa, Noord-Amerika, Oceanië, Indonesië en Japan. Op grond van hun sociaal-economische en -culturele positie worden allochtonen uit de laatste twee landen tot de westerse allochtonen gerekend. Het gaat vooral om mensen die in voormalig Nederlands Indië zijn geboren en werknemers van Japanse bedrijven met hun gezin.

Beroepsbevolking

- Werkzame beroepsbevolking
Personen van 15 tot en met 64 jaar die tenminste twaalf uur per week betaald werken.
- Werkloze beroepsbevolking
Personen van 15 tot en met 64 jaar die tenminste twaalf uur per week beschikbaar zijn voor betaald werk en activiteiten ontplooiën om zulk werk te vinden, maar niet over zulk werk beschikken.
- Niet-actieven / niet-beroepsbevolking
Deel van de bevolking van 15 tot en met 64 jaar dat niet tot de beroepsbevolking behoort.

Toelichting en Begrippen

Niet-bekostigd onderwijs

- Onderwijs dat niet bekostigd wordt door de ministeries OCW en LNV. In de leerlingen/studentenregistraties van de ministeries van OCW en LNV zijn alle deelnemers aan het door de overheid bekostigde onderwijs vastgelegd. Wat de bevolking van 15 tot en met 64 jaar aan onderwijs doet wordt door het CBS gemeten in de enquête beroepsbevolking (EBB). Door koppeling van de EBB aan de OCW/LNV-registraties kan worden vastgesteld wie bekostigd onderwijs volgt. Degenen in de EBB die niet worden teruggevonden in de OCW/LNV-registraties, zijn aangemerkt als mensen die niet-bekostigd onderwijs volgen.
- Voor een uitgebreidere toelichting en meer gedetailleerde cijfers zie de statistische database Statline op de website van het CBS:
<http://statline.cbs.nl>
- Onderwijssectoren niet-bekostigd onderwijs
Hieronder vallen de volgende studierichtingen van de standaard **onderwijsindeling van het CBS**:
 - **Sector alpha**
 - 00 'algemeen onderwijs',
 - 05 'opleidingen voor onderwijzend personeel',
 - 10 'onderwijs in de humaniora',
 - 15 'onderwijs in de theologie'.
 - **Sector beta**
 - 20 'agrarisch onderwijs',
 - 30 'onderwijs in de wiskunde en natuurwetenschappen',
 - 35 'technisch onderwijs',
 - 40 'transport-, communicatie- en verkeersonderwijs',
 - 50 'medisch, paramedisch onderwijs'.
 - **Sector economisch**
 - 60 'economisch, administratief en commercieel onderwijs',
 - 65 'juridisch en bestuurlijk onderwijs',
 - 90 'onderwijs in de openbare orde en veiligheid'.
 - **Sector sociaal**
 - 70 'sociaal-cultureel onderwijs',
 - 80 'onderwijs in de persoonlijke/sociale verzorging',
 - 85 'kunstonderwijs',
 - 95 'overig onderwijs'.

- Schriftelijk onderwijs
Hieronder valt al het afstandsonderwijs.
- Bedrijfsopleiding
Opleiding gegeven onder verantwoordelijkheid van het bedrijf of instelling waarin men werkt (alleen werknemers met een baan van 12 uur of meer). Alleen bij opleidingen die korter zijn dan 6 maanden is gevraagd of het een bedrijfsopleiding is.
- Voltijdonderwijs
De geënquêteerden geven zelf aan of de gevolgde opleiding een voltijd- of een deeltijdopleiding is.
- Werkgerelateerd
Of een opleiding werkgerelateerd is of niet, wordt bepaald aan de hand van 5 vragen aan de respondenten in de EBB over de motivatie voor het volgen van een bepaalde opleiding (bijblijven, opleiding verplicht, promotie maken, ander werk of kans op werk vergroten). Als één van deze vragen positief wordt beantwoord, dan wordt de opleiding werkgerelateerd genoemd.

D. Instellingen en Personeel

Instellingen

Afhankelijk van het gebruiksdoel en de onderwijssector kan onderscheid worden gemaakt tussen besturen (ook wel bevoegde gezagen genoemd), instellingen of scholen en (neven-)vestigingen of locaties.

Onder één bestuur of bevoegd gezag kunnen meerdere instellingen of scholen geplaatst zijn. Een instelling of school kan bestaan uit meerdere locaties of vestigingen. Onder instellingen wordt hier verstaan de hoofdvestigingen van de door het ministerie van OCW erkende en bekostigde instellingen van onderwijs.

- po Het aantal scholen bao is exclusief het aantal scholen voor trekkende bevolking (ligplaats en rijdende scholen) en het aantal scholen (v)so is exclusief ziekenhuisscholen. Het betreft de scholen op de peildatum.
- vo Het betreft het aantal instellingen op de peildatum.
- bve Regionaal opleidingscentrum (ROC), een regionaal opleidingscentrum in een samenwerkingsverband, een vakinstelling en binnen het groene onderwijs de Agrarische opleidingscentra (AOC's). Het betreft de instellingen op de peildatum.
- ho Het betreft het aantal instellingen op de peildatum.

De peildatum is voor alle onderwijssectoren 1 oktober

Onderwijssoorten (v)so scholen

Het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs wordt verdeeld in onderwijs aan (de letteraanduiding komt overeen met die in de WEC):

- a. dove kinderen (dovn);
- b. slechthorende kinderen (sh);
- c. kinderen met ernstige spraakmoeilijkheden die niet tevens behoren tot de onder a of b bedoelde kinderen (esm alléén so);
- d. visueel gehandicapte kinderen (vgk);
- f. lichamenlijk gehandicapte kinderen (lg);
- h. langdurig zieke kinderen (lz)
 - 1° met een lichamenlijke handicap
 - 2° anders dan met een lichamenlijke handicap;
- j. zeer moeilijk lerende kinderen (zmlk);
- k. zeer moeilijk opvoedbare kinderen (zmok);
- m kinderen in scholen verbonden aan pedologische instituten (pi);
- n. meervoudig gehandicapte kinderen (mg).

Gemiddelde schoolgrootte / instellingsgrootte

De gemiddelde instellingsgrootte is berekend door het aantal leerlingen / studenten op de peildatum te delen door het aantal instellingen.

In het wo is de gemiddelde instellingsgrootte berekend op basis van studentenaantallen inclusief extranei.

Personeelsleden / fte's

Alle personeelsleden aangesteld bij de onderwijsinstellingen en in dienst op de peildatum. Eén fte komt overeen met een volledige aanstelling (1.659 uur op jaarbasis).

- po, vo en bve De cijfers zijn afkomstig uit de salarisadministraties van de onderwijsinstellingen en worden verzameld door DUO. De cijfers betreffen de totale aantallen personeel exclusief vervanging op de peildatum 1 oktober. Bovendien geldt dat alleen personeel is geteld bij instellingen, waarbij op een of meer peildata in de periode 2003 tot 2007 leerlingen waren ingeschreven. Verder zijn de cijfers gecorrigeerd voor onvolledigheid (ontbreken van personeelsgegevens van bepaalde instellingen). De cijfers van bve hebben betrekking op zowel de educatie als het mbo, maar zijn exclusief het personeel van de AOC's.
- hbo De gepresenteerde aantallen zijn bekostigd door zowel de rijksbijdrage als de derde geldstroom. Het betreft aantallen op peildatum 1 oktober. De aantallen zijn exclusief groen (agrarisch) onderwijs.
- wo De gepresenteerde aantallen zijn bekostigd door zowel de rijksbijdrage als de derde geldstroom. Het betreft aantallen per studiejaar op peildatum 31 december (WOPI). De aantallen zijn exclusief Open Universiteit (OU) en Wageningen Universiteit (WU).

Personeel, percentage vrouwen

- po, vo en bve Het percentage vrouwen is afkomstig uit een bewerking van gegevens uit de salarisadministraties van onderwijsinstellingen (personeelsaantallen in fte's) met als peildatum 1 oktober van elk jaar.
- hbo Het percentage vrouwen is berekend op basis van personeelsaantallen (in fte's) RAHO op peildatum 1 oktober.
- wo Het percentage vrouwen is berekend op basis van personeelsaantallen (in fte's) op peildatum 31 december.

Toelichting en Begrippen

Personeel, gemiddelde leeftijd

- po, vo De gemiddelde leeftijd is afkomstig uit een bewerking van en bve gegevens uit de salarisadministraties van de onderwijsinstellingen (personeelsaantallen in fte's). Peildatum: 1 oktober van elk jaar.
- hbo De gemiddelde leeftijd is berekend op basis van personeelsaantallen (in fte's) RAHO op peildatum 1 oktober.
- wo Hiervoor is geen gemiddelde leeftijd beschikbaar, wel zijn er percentages per leeftijdscategorie. Bron is de VSNU (WOPI).

Personeel, percentage 50 jaar en ouder

- po, vo Het percentage ouder of gelijk aan 50 jaar is afkomstig uit een en bve bewerking van gegevens uit de salarisadministraties van de onderwijsinstellingen (personeelsaantallen in fte's). Peildatum: 1 oktober van elk jaar.
- hbo Het percentage ouder of gelijk aan 50 jaar is berekend op basis van personeelsaantallen (in fte's) RAHO op peildatum 1 oktober.
- wo Het percentage ouder of gelijk aan 50 jaar is berekend op basis van personeelsaantallen (in fte's) op peildatum 31 december.

Instroom in de lerarenopleiding hbo

Eerstejaars hbo-Nederland zijn studenten die zich nog niet eerder voor een opleiding in het hoger beroepsonderwijs hebben ingeschreven. In deze publicatie zijn de aantallen voor de lerarenopleiding hbo gebaseerd op de hier vermelde definitie. Dit in tegenstelling tot in sommige andere publicaties, zoals die van de HBO-raad, waarin eerstejaars instelling worden gebruikt. Het aantal eerstejaars hbo-Nederland kan beschouwd worden als het aantal 'echte' eerstejaarsstudenten; zij hebben immers nog niet eerder ingeschreven gestaan aan een Nederlandse instelling voor het hoger beroepsonderwijs.

Deelnemer-personeels ratio's

De ratio's zijn berekend door de aantallen deelnemers op de peildatum te delen door de personeelsaantallen (zie ook definitie van onderwijsdeelnemers).

Ziekteverzuim

- De cijfers voor bao, so, vo, bve en wo geven het totaal van het ziekteverzuim over de eerste twee ziektejaren. De cijfers voor hbo en onderzoeksinstituten laten alle verzuim korter dan een jaar buiten beschouwing.
- De cijfers van de onderzoeksinstituten zijn gecombineerde cijfers, afkomstig van de WVOJ en KNAW.
- Voor de sector vo is de dekkingsgraad in 2008 70 procent. In de sector bve is het cijfer in 2008 gebaseerd op bijna 90 procent van de instellingen.

E. Internationale onderwijsstatistiek

Internationale Classificatie Onderwijs (ISCED-97)

Om een internationale vergelijking van onderwijssystemen mogelijk te maken worden de verschillende onderwijsprogramma's ingedeeld in een aantal categorieën volgens internationaal afgesproken spelregels: de zogenaamde ISCED-categorieën. In Kerncijfers worden Nederlandse termen gebruikt voor de verschillende ISCED-categorieën. Deze termen corresponderen als volgt met Nederlandse onderwijsprogramma's:

ISCED 0:	
Pre-primair:	basisonderwijs en speciaal onderwijs, groep 1 en 2. Leerlingen van 3-5 jaar.
ISCED 1:	
Primair:	basisonderwijs en speciaal onderwijs, vanaf groep 3. Leerlingen van 6 jaar en ouder.
ISCED 2:	
Lager secundair:	WEB-assistentopleiding (mbo niveau 1), Praktijkonderwijs, vmbo leerjaar 1-4, havo/vwo leerjaar 1-3, vavo, vso.
ISCED 3:	
Hoger secundair:	WEB basisberoepsopleiding (mbo niveau 2-3), WEB vakopleiding (niveau 2-4) WEB middenkaderopleiding (niveau 3-4), leerjaar 4-6 havo/vwo.
ISCED 4:	
Post-sec. non-tertiair:	WEB specialistenopleiding (mbo niveau 4), 1-jarig hbo. Wanneer in Kerncijfers wordt gesproken over secundair onderwijs, dan wordt daaronder ook dit post-secundair onderwijs gerekend.
ISCED 5:	
Tertiair, typeA:	4-6 jarig hbo, wo Hbo en wo bachelor; wo-master. Lange, overwegend academische opleidingen.
Tertiair, typeB:	2-3 jarig hbo. Korte meer beroepsgerichte opleidingen .
ISCED 6:	
Onderzoeks-kwalificatie:	Aio, oio, gepromoveerden, wo-doctor.

In de ISCED-systematiek zijn het Nederlandse vo en bve samen ingedeeld in de klasse secundair onderwijs. Het Nederlandse hbo en wo zijn samen ingedeeld in de klasse tertiair onderwijs. Het is dus niet mogelijk om de vo en bve-sector apart in de internationale vergelijkingen te betrekken. Datzelfde geldt voor hbo en wo.

OESO

Onder de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) vallen de volgende landen:

Australië, België, Canada, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Ierland, IJsland, Italië, Japan, Korea, Luxemburg, Mexico, Nederland, Nieuw-Zeeland, Noorwegen, Oostenrijk, Polen, Portugal, Slowakije, Spanje, Tsjechië, Turkije, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten, Zweden en Zwitserland.

EU

De volgende 27 landen behoren tot de EU: België, Bulgarije, Cyprus, Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Ierland, Italië, Letland, Litouwen, Luxemburg, Malta, Nederland, Oostenrijk, Polen, Portugal, Roemenië, Slovenië, Slowakije, Spanje, Tsjechië, Verenigd Koninkrijk en Zweden.

EU-19

19 van de 27 EU-landen zijn lid van de OESO, daarom wordt er in de tabellen vaak een gemiddelde gegeven voor de EU-19 landen. De volgende EU-landen zijn ook lid van de OESO: België, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Polen, Portugal, Slowakije, Spanje, Tsjechië, Verenigd Koninkrijk en Zweden.

De EU-doelstellingen

Eurostat harmoniseert en verbetert soms de onderliggende definities bij de EU-doelstellingen, waardoor er voor bepaalde landen trendbreuken ontstaan. Op haar website publiceert Eurostat de onderstaande voetnoten bij de gegevens. Voor meer informatie zie: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

- EU-benchmark 1 (vsv)
 - a) Vanaf 5 december 2005 wordt een nauwkeuriger definitie voor het niveau hoger secundair onderwijs gehanteerd. Dit betekent dat met terugwerkende kracht voor alle gegevens vanaf 1998, ISCED 3c opleidingen die korter dan 2 jaar duren niet meer tot het hoger secundair onderwijs worden gerekend, maar tot het lager secundair onderwijs.
 - b) De gegevens voor deze indicator komen uit de Europese Labour Force Survey. Dit is een door Eurostat gecoördineerde bevraging in de lidstaten van de Europese Unie. Door de invoering van geharmoniseerde concepten en definities, is de informatie voor onderwijs en training in sommige landen niet meer vergelijkbaar met voorgaande jaren.
 - c) Internationaal wordt vergeleken met het hoger secundair onderwijs. Vertaald naar de Nederlandse situatie is dat havo, vwo of een mbo diploma op minimaal niveau 2.
- EU-benchmark 2 (leven lang leren)
 - a) Betreft deelname aan leeractiviteiten in de periode van 4 weken voorafgaand aan het enquête moment.
 - b) De gegevens voor deze indicator komen uit de Europese Labour Force Survey. Dit is een door Eurostat gecoördineerde bevraging in de lidstaten van de Europese Unie. Door de invoering van geharmoniseerde concepten en definities, is de informatie voor onderwijs en training in een aantal landen niet meer vergelijkbaar met voorgaande jaren.
 - c) Zie opmerking c bij EU-benchmark 3.
- EU-benchmark 3 (leesvaardigheid)
 - a) Deze gegevens komen uit het PISA-leesvaardigheid onderzoek uit 2000, 2003 en 2006.
 - b) Het gaat hierbij om het percentage 15-jarige leerlingen met lage leesvaardigheden (vaardighedenschaal 1 of minder).
 - c) EU gemiddelde alleen beschikbaar voor 2000 en 2003. Op basis van gewogen gemiddelde van de EU-15 landen die in 2000 en 2003 lid waren van de OESO.

Toelichting en Begrippen

- EU-benchmark 4 (startkwalifikatie)
 - a) Zie opmerking a bij EU-benchmark 1.
 - b) Zie opmerking c bij EU-benchmark 1.
 - c) Vanaf oktober 2006 zijn de cijfers gebaseerd op jaarlijks gemiddelde in plaats van kwartaaldata.
- EU-benchmark 5 (exacte vakken en techniek)

Dit betreft alleen tertiair onderwijs en is berekend per 1.000 inwoners in de leeftijd van 20-29 jaar.

Uitgaven als percentage BBP en uitgaven per deelnemer

De definitie van de indicator onderwijsuitgaven, zoals gepubliceerd door de OESO in Education at a Glance 2009 bevat de som van publieke en private uitgaven aan onderwijsinstellingen. Dit zijn dus de overheidsuitgaven aan onderwijs exclusief de kosten van studiefinanciering. Ook zijn de kosten voor het onderzoek aan universiteiten opgenomen. Ten slotte zijn ook opgenomen de uitgaven door gemeenten en de deelnemersbijdragen aan instellingen.

Voor een nadere omschrijving zie Bijlage Tabel 15.3 en Toelichtingen en Begrippen deel B, onderdeel 'Internationaal'.

Koopkrachtpariteiten

De onderwijsuitgaven van de verschillende landen zijn met behulp van koopkrachtpariteiten omgerekend naar euro's. Koopkrachtpariteiten zijn wisselkoersen die de koopkrachtverschillen van de verschillende valuta opheffen. Dit betekent dat met een hoeveelheid geld, omgewisseld in andere valuta volgens koopkrachtpariteiten, dezelfde hoeveelheid goederen en diensten gekocht kan worden als in alle landen. De vergelijking van onderwijsuitgaven in euro's volgens koopkrachtpariteit toont dus de verschillen in hoeveelheden gekochte goederen en diensten, en schakelt verschillen in prijsniveaus tussen landen uit.

F. Kinderopvang

Financiële kerncijfers kinderopvang

- De uitgaven 2005 en 2006 voor de kinderopvangtoeslag zijn exclusief de werkgeversbijdragen, omdat de werkgeversbijdrage kinderopvang toen niet verplicht was en rechtstreeks tussen werknemer en werkgever geregeld werd. De overheid gaf ouders met een gezamenlijk toetsingsinkomen onder 1,5 x modaal (toen circa €45.000) een inkomensafhankelijke gedeeltelijke tegemoetkoming voor het ontbrekende werkgeversdeel. De uitgaven 2007 zijn inclusief de werkgeversbijdragen.
- Vanaf 2007 staan tegenover de uitgaven van de kinderopvangtoeslag vanwege de verplichte werkgeversbijdrage ontvangsten werkgeversbijdrage. Het stelsel voorziet niet in een directe relatie tussen de uitgaven en de ontvangsten werkgeversbijdragen.
- De uitgaven 2005 betreffen 13 maanden, omdat ouders in december 2005 zowel de tegemoetkoming voor december 2005, als de kinderopvangtoeslag voor januari 2006 ontvingen vanwege de invoering van de Awir, die voorziet in een systeem van vooruitbetalingen.
- De uitgaven voor kinderopvang op grond van sociaal-medische indicatie gaan via het gemeentefonds (tot 2010 jaarlijks € 28 mln).
- Ontvangsten op grond van de Rkb of de Regeling uitkeringen kinderopvang zijn niet opgenomen, omdat deze betrekking hebben op de situatie voor 2005.

Gebruik kinderopvang

Onderlinge vergelijkbaarheid is lastig, door verhoging van de kinderopvangtoeslag vanaf 2006 en vanaf 2007 en door de invoering van de verplichte werkgeversbijdrage per 2007. In de gegevens 2005 zijn gegevens van ouders die na december 2005 een aanvraag over 2005 hebben ingediend nog niet verwerkt. In de gegevens 2006 zijn aanvragen na afloop van het kalenderjaar wel opgenomen. In de gegevens 2007 is dat nog niet het geval. Vanwege de invoering van de verplichte werkgeversbijdrage en de verhoging van de kinderopvangtoeslag is deze groep in 2007 kleiner dan in 2006.

Gebruik kinderopvang naar inkomensklasse

Er is gekozen voor de inkomensgrens van anderhalf modaal, omdat die deel is van de indicator uit Tabel 24.6 van de begroting OCW 2008. Voor de andere inkomensgrenzen is gekozen, omdat de inkomensgrens van 130 procent WML (Wettelijk Minimumloon) m.n. voor de ouderbijdragetabellen 2005 en 2006 een belangrijk scharnierpunt is. Vanwege de omvang van de groepen is gekozen voor de inkomensgrens van tweemaal modaal.

Emancipatie

Economische zelfstandigheid

- Iemand is economisch zelfstandig wanneer hij of zij 70 procent van het minimumloon verdient. Dit is het bijstandsniveau van een alleenstaande. Het gaat hierbij alleen om inkomsten uit arbeid en uit eigen onderneming. Uitkeringen dragen dus niet bij tot economische zelfstandigheid, maar kunnen wel bijdragen tot financiële onafhankelijkheid van een kostwinner.

Arbeidsparticipatie

Netto arbeidsparticipatie

- Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de totale bevolking (het gedeelte van de bevolking dat daadwerkelijk werkt).

Bruto arbeidsparticipatie

- Het aandeel van de werkzame en werkloze beroepsbevolking in de totale bevolking (het gedeelte van de bevolking dat in principe zou kunnen werken).

Europese definitie

- De Lissabon-doelstellingen zijn geformuleerd op basis van Europese definities van arbeidsparticipatie. Daarin tellen ook de banen tussen 1 en 12 uur mee voor de bepaling van de participatiegraad. In de Nederlandse definitie is dit niet het geval. Als gevolg daarvan vallen de Europese cijfers hoger uit dan de cijfers die volgens de Nederlandse definities zijn berekend.

Lijst van figuren

Nummer Hoofdstuk, figuurtitel en bron

Omslag

o Het Nederlandse onderwijsstelsel
OCW

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kort

1.1 Gesaldeerde uitgaven OCW
OCW

Onderwijs nationaal

2.1 Stromen in het Nederlandse onderwijs
OCW

2.2 Uitgaven aan onderwijsinstellingen
OESO Education at a Glance 2009, tabel B1.4 pagina 206

2.3 Opbrengst van scholen (oordeel inspectie)
Inspectie van het Onderwijs

2.4 Oordeel ouders over kwaliteit van school
OCW onderwijsmeter

2.5 Aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt
ROA

2.6 Kwaliteitskenmerken scholen
Inspectie van het Onderwijs

2.7 Doorlopende leerlijn
OCW (DUO: onderwijsmatrices)

2.8 Openstaande vacatures
Regioplan: Arbeidsmarktbarometers

2.9 Ontwikkeling van het aantal deelnemers
OCW (DUO)

2.10 Onderwijsdeelname naar leeftijd in Nederland
CBS, OCW (DUO)

2.11 Verdeling in het 3e leerjaar vo
OCW (DUO)

2.12 Deelnemersstromen naar vervolgonderwijs
OCW (DUO)

2.13 Ontwikkeling aantal gediplomeerden
OCW (DUO)

2.14 Gediplomeerden naar bestemming
OCW (DUO)

2.15 Opleidingsniveau Nederlandse bevolking
CBS: Enquête Beroepsbevolking

2.16 Netto arbeidsparticipatie naar geslacht
CBS: Enquête Beroepsbevolking

2.17 Aantal instellingen
OCW (DUO)

2.18 Leeftijdverdeling van docenten
OCW (DUO)

2.19 Onvervulde vacatures in po en vo
Regioplan: Arbeidsmarktbarometers

2.20 Instroom in de lerarenopleiding
OCW (DUO)

2.21 Overheidsuitgaven voor onderwijs
CBS en OCW

2.22 Uitgaven OCW als percentage van het BBP
CBS en OCW

2.23 OCW-uitgaven voor onderwijs per deelnemer
OCW

2.24 Bijdragen aan instellingen per deelnemer
OCW

2.25 Relatieve frequentieverdeling besturen bo, sbao
OCW (DUO)

2.26 Ontwikkeling aantal bevoegde besturen
OCW (DUO)

2.27 Onderwijsdeelname 15-jarigen
OCW (DUO)

2.28 Onderwijsdeelname 18-jarigen
OCW (DUO)

2.29 Onderwijsdeelname 21-jarigen
OCW (DUO)

2.30 Deelname aan sbao en wec voor drie geboortejaren
OCW (DUO)

2.31 Aantal ambulant begeleide leerlingen
OCW (DUO)

2.32 Aantal leerlingen in het so en vso
OCW (DUO)

2.33 Ontwikkeling dekkingsgraad ZAT's
NJI (ZAT-monitor)

2.34 Samenstelling van ZAT's naar deelname kerninstellingen
NJI (ZAT-monitor)

2.35 Nationale doelstelling en realisatie
OCW (DUO)

2.36 RMC-regio's, realisatie reductie nieuwe vsv'ers
OCW (DUO)

2.37 Nieuwe vsv'ers in het vo
CBS

2.38 Nieuwe vsv'ers in het mbo
CBS

- 2.39 Vsv'ers verdacht van een misdrijf
CBS/KLPD (HKS: regionale herkenningssystemen van politie)
- 2.40 Ontwikkeling vsv'ers in Europa
Eurostat
- 2.41 Deelname aan niet-bekostigde opleidingen naar niveau, richting en geslacht
CBS, AES 2008
- 2.42 Deelname naar duur en soorten van niet-bekostigde opleidingen
CBS, AES 2008
- 2.43 Deelname aan cursussen naar leeftijd
CBS, AES 2008
- 2.44 Deelname aan cursussen naar opleidingsniveau
CBS, AES 2008

Onderwijs internationaal

- 3.1 Voortijdig schoolverlaters naar geslacht
Eurostat
- 3.2 Deelname leven lang leren, naar opleidingsniveau (AES 2007)
Eurostat
- 3.3 Deelname leven lang leren, naar geslacht (AES 2007)
Eurostat
- 3.4 Trendontwikkeling onderwijsdeelname 20-29 jarigen
OESO, EAG 2009, tabel C1.2, pag. 302
- 3.5 Verwachte onderwijsduur van 5-jarigen
OESO, EAG 2009, tabel C1.7, webtabel
- 3.6 Voortgezet tweetalig onderwijs
Europees Platform, 2010
- 3.7 Aantal deelnemers aan Leonardo da Vinci programma
CINOP, 2009
- 3.8 Ontwikkeling aantal buitenlandse studenten in hbo, wo en totaal ho
OCW (DUO)
- 3.9 Relatieve toename aantallen inkomende en uitgaande diploma-
mobiele studenten
Eurostat
- 3.10 Leesvaardigheid van 10-jarigen
PIRLS 2006, rapport Nederland
- 3.11 Rekenvaardigheid van 10-jarigen
TIMSS 2007, IEA international mathematics report
- 3.12 Excellente leerlingen op het gebied van wiskunde
Top of the Class; High Performers in Science in PISA 2006, OESO 2009
- 3.13 Opleidingsniveau van de bevolking
OESO, EAG 2009, tabel A1.1a, pag. 37
- 3.14 Aandeel werkenden naar opleidingsniveau, 2007
OESO, EAG 2009, tabel A6.1b (web)

- 3.15 Vrouwelijk onderwijzend personeel
OESO, EAG 2009, tabel D7.2, Web pagina
- 3.16 Leerling-leraar ratio
OESO, EAG 2009, tabel D2.2, pag. 383
- 3.17 Onderwijsuitgaven en leerlingenaantallen
OESO, EAG 2009, tabel B1.5 pag. 207
- 3.18 Geslaagden naar studierichting
CBS en Eurostat
- 3.19 Aandeel vrouwen in het hoger onderwijs
CBS en Eurostat
- 3.20 Afname van testen
National testing of pupils in Europe: Objectives, organisation and use of results (Eurydice 2009)
- 3.21 Algemene pensioengerechtigde leeftijd voor leraren
Key data on education in Europe 2009 (Eurydice 2009)

Kinderopvang

- 4.1 Financieringsstromen kinderopvang
OCW
- 4.2 Gebruik kinderopvang
Beleidsinformatie Belastingdienst
- 4.3 Aantal locaties in de kinderopvang
Beleidsinformatie Belastingdienst

Primair onderwijs

- 5.1 OCW-uitgaven per leerling
OCW
- 5.2 Solvabiliteit van po-instellingen
OCW (DUO)
- 5.3 Liquiditeit van po-instellingen
OCW (DUO)
- 5.4 Aantal leerlingen bao, sbao en so
OCW (DUO)
- 5.5 Percentage 0,3 en 1,2 leerlingen van groep 1 t/m 8
OCW (DUO)
- 5.6 Verwijzingen naar sbao
OCW (DUO)
- 5.7 Besturen naar aantal po-instellingen per bestuur
OCW (DUO)
- 5.8 Instellingen PO naar denominatie "Overig bijzonder"
OCW (DUO)
- 5.9 Leeftijdsverdeling van docenten po
OCW (DUO)

Lijst van figuren

- 5.10 Personeelsleden po van 50 jaar en ouder
OCW (DUO)
- 5.11 Bereik vve-doelgroep
Landelijke monitor vve, Sardes 2009

Voortgezet onderwijs

- 6.1 Financieringsstromen vo
OCW
- 6.2 Solvabiliteit van vo-instellingen
OCW (DUO)
- 6.3 Liquiditeit van vo-instellingen
OCW (DUO)
- 6.4 Aantal leerlingen, 3e leerjaar vmbo (1)
OCW (DUO)
- 6.5 Aantal leerlingen, 3e leerjaar vmbo (2)
OCW (DUO)
- 6.6 Gediplomeerden naar bestemming (1)
OCW (DUO)
- 6.7 Gediplomeerden naar bestemming (2)
OCW (DUO)
- 6.8 Ongediplomeerden naar bestemming (1)
OCW (DUO)
- 6.9 Ongediplomeerden naar bestemming (2)
OCW (DUO)
- 6.10 Leeftijdverdeling van docenten vo
OCW (DUO)
- 6.11 Personeelsleden vo van 50 jaar en ouder
OCW (DUO)
- 6.12 Vwo-leerlingen in de profielen
OCW (DUO)
- 6.13 Havo-leerlingen in de profielen
OCW (DUO)
- 6.14 Brugklasleerlingen in hun vijfde jaar
CBS <http://statline.cbs.nl>
- 6.15 Ongediplomeerde uitstroom
CBS <http://statline.cbs.nl>
- 6.16 Autochtone en allochtone vo-leerlingen
CBS <http://statline.cbs.nl>
- 6.17 Autochtone en allochtone leerlingen met indicatie lwoo
CBS <http://statline.cbs.nl>

Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

- 7.1 Opleidingsstructuur bve
OCW
- 7.2 Financieringsstromen bve
OCW
- 7.3 Solvabiliteit van bve-instellingen
OCW (DUO)
- 7.4 Liquiditeit van bve-instellingen
OCW (DUO)
- 7.5 Deelnemersaantallen mbo
OCW (DUO)
- 7.6 Deelnemersaantallen vavo
OCW (DUO)
- 7.7 Doorstroom binnen de beroepskolom
OCW (DUO)
- 7.8 Interne doorstroom mbo
OCW (DUO)
- 7.9 Omvang bve-instellingen
OCW (DUO)
- 7.10 Leeftijdverdeling van docenten bve
OCW (DUO)
- 7.11 Oordeel aansluiting opleiding - werk
ROA
- 7.12 Mbo-deelnemers naar herkomstgroepering (1)
CBS: Onderwijsnummerbestand beroepsonderwijs (Bron-bo: IBG) en Gemeentelijke Basisadministratie (GBA)
- 7.13 Mbo-deelnemers naar herkomstgroepering (2)
CBS <http://statline.cbs.nl>

Hoger beroepsonderwijs

- 8.1 Financieringsstromen hbo
OCW
- 8.2 Uitgaven OCW per student, hbo en wo
OCW: Kennis in Kaart
- 8.3 Solvabiliteit van hbo-instellingen
OCW (DUO)
- 8.4 Liquiditeit van hbo-instellingen
OCW (DUO)
- 8.5 Deelname hbo
OCW (DUO)
- 8.6 Bachelor-afgestudeerden hbo naar sector
OCW (DUO)
- 8.7 Verwachte verblijfsduur afgestudeerden
OCW (DUO)

- 8.8 Verwacht slaagpercentage
OCW (DUO)
- 8.9 Hogescholen naar omvang
OCW
- 8.10 Student-docentratio hbo
OCW
- 8.11 Vooropleiding eerstejaars hbo
OCW (DUO: onderwijsmatrices)
- 8.12 Aansluiting havo-profielen op hbo
OCW (DUO: onderwijsmatrices)

Wetenschappelijk onderwijs

- 9.1 Financieringsstromen wo
OCW
- 9.2 Balansgegevens van universiteiten
OCW (DUO)
- 9.3 Exploitatiegegevens van universiteiten
OCW (DUO)
- 9.4 Eerstejaars wo-studenten naar studierichting
OCW (DUO)
- 9.5 Aantal eerstejaars wo-studenten
OCW (DUO)
- 9.6 Verwachte verblijfsduur afgestudeerden
OCW (DUO)
- 9.7 Verwacht slaagpercentage
OCW (DUO)
- 9.8 Vrouwelijk wetenschappelijk personeel
VSNU en OCW
- 9.9 Samenstelling personeel universiteiten
VSNU en OCW
- 9.10 Instroom van allochtonen in het hbo
OCW (DUO)
- 9.11 Instroom van allochtonen in het wo
OCW (DUO)
- 9.12 Arbeidsmarktpositie na voltijd ho
CBS
- 9.13 Fiscaal maandloon van voltijd werknemers na voltijd ho
CBS

Studiefinanciering

- 10.1 Totale uitgaven studiefinanciering
OCW
- 10.2 Maandbudget naar toekenningssoort (1)
OCW
- 10.3 Maandbudget naar toekenningssoort (2)
OCW
- 10.4 Studerenden met studiefinanciering
OCW (DUO)
- 10.5 Studerenden met een OV-studentenkaart
OCW (DUO)
- 10.6 Uitgaven WTOS naar soort regeling
OCW
- 10.7 Normbedragen les- en collegegeld
OCW
- 10.8 Omzettingen prestatiebeurs ho naar gift
OCW (DUO)
- 10.9 Studiefinancieringsgerechtigden
OCW (DUO)

Cultuur en Media

- 11.1 Financieringsstromen cultuur en media
OCW
- 11.2 Financieringsstromen kunsten
OCW
- 11.3 Bioscoopbezoek
Jaarverslagen Nederlandse Vereniging Bioscoopexploitanten
(www.nvbinfocentrum.nl)
- 11.4 Recette per uitgebrachte film
Jaarverslagen Nederlandse Vereniging Bioscoopexploitanten
(www.nvbinfocentrum.nl)
- 11.5 Financieringsstromen media
OCW
- 11.6 OCW-financiering letteren en bibliotheken
OCW
- 11.7 Openbare bibliotheken
Vereniging van Openbare Bibliotheken, december 2005
(www.bibliotheekonderzoek.nl)
- 11.8 Financieringsstromen cultureel erfgoed
OCW

Lijst van figuren

Wetenschap

- 12.1 Financieringsstromen R&D
OCW en CBS
- 12.2 R&D-uitgaven van de overheid (1)
CBS
- 12.3 R&D-uitgaven van de overheid (2)
CBS
- 12.4 Omzet TNO en de GTI's naar financieringsbron, in procenten van het totaal
Opgave instellingen aan OCW, Jaarverslagen NWO en KNAW
- 12.5 Financieringsbronnen NWO en KNAW
Opgave instellingen aan OCW, Jaarverslagen NWO en KNAW
- 12.6 R&D-personeel in Nederland
EUROSTAT
- 12.7 Aandeel onderzoekers R&D-personeel
VSNU
- 12.8 Ontwikkeling universitair onderzoek
VSNU
- 12.9 Ontwikkeling universitaire output
VSNU
- 12.10 De academische carrière
VSNU / WOPI
- 12.11 Vrouwelijke onderzoekers
VSNU / WOPI
- 12.12 R&D-uitgaven als percentage van het BBP
OESO
- 12.13 Wetenschappelijke publicaties
NOWT 2008

Emancipatie

- 13.1 Houding tegenover homoseksualiteit
SCP
- 13.2 Netto arbeidsparticipatie
CBS <http://statline.cbs.nl>
- 13.3 Economische zelfstandigheid
CBS <http://statline.cbs.nl>
- 13.4 Inkomensgelijkheid m/v in de EU in procenten
CBS <http://statline.cbs.nl>
- 13.5 Netto arbeidsparticipatie van vrouwen
CBS <http://statline.cbs.nl>

Groen onderwijs (LNV)

- 14.1 Uitgaven LNV voor het groene onderwijs
LNV
- 14.2 Deelnemers groen onderwijs
OCW (DUO)
- 14.3 Vrouwelijke deelnemers groen onderwijs
OCW (DUO)
- 14.4 Leerlingen vmbo/lwoo-groen aan AOC's
OCW (DUO)

Bijlagen

- 15.1 Gesaldeerde uitgaven per beleidsterrein
OCW
- 15.2 Jaarlijkse groei BBP en uitgaven OCW
CBS en OCW
- 15.3 Geldstromen voor het Nederlandse onderwijs
CBS en OCW
- 15.4 Verklaring Figuur 15.3
CBS en OCW

Lijst van tabellen

Nummer Hoofdstuk en tabeltitel

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kort

- 1.1 Resultaten
- 1.2 Instellingen en personeel
- 1.3 Uitgaven (x € 1 mln)

Onderwijs nationaal

- 2.1 Onderwijsdeelnemers (aantal x 1.000)
- 2.2 Ambulant begeleide leerlingen (aantal x 1.000)
- 2.3 Deelname derde leerjaar vo naar geslacht (aantal x 1.000)
- 2.4 Directe stromen tussen onderwijssoorten (aantal x 1.000)
- 2.5 Verwachte slaagkans (in procenten)
- 2.6 Verwachte verblijfsduur gediplomeerden (in jaren)
- 2.7 Gediplomeerden met en zonder startkwalificatie (aantal x 1.000)
- 2.8 Opleidingsniveau Nederlandse bevolking (leeftijd 25-64 jaar)
- 2.9 Arbeidsparticipatie en werkloosheid Nederlandse bevolking (leeftijd 25-64 jaar)
- 2.10 Opleidingsniveau Nederlandse bevolking naar geslacht (25-34 jaar)
- 2.11 Onderwijsinstellingen, aantal en omvang
- 2.12 Personeel
- 2.13 Gemiddeld aantal openstaande vacatures
- 2.14 Eerstejaars en afgestudeerden van de lerarenopleiding
- 2.15 Ziekteverzuim in het onderwijs
- 2.16 Functiemix basisonderwijs (in procenten)
- 2.17 Functiemix voortgezet onderwijs (in procenten)
- 2.18 Functiemix middelbaar beroepsonderwijs (inclusief AOC, in procenten)
- 2.19 Verdeling bevoegdheid in voortgezet onderwijs (in procenten)
- 2.20 Overheidsuitgaven voor onderwijs volgens CBS/OESO-definitie (x € 1 mln)
- 2.21 Onderwijsuitgaven OCW, gesaldeerd en inclusief overige uitgaven (x € 1 mln)
- 2.22 Onderwijsuitgaven OCW ten opzichte van BBP en rijksuitgaven
- 2.23 OCW-uitgaven per deelnemer (in lopende prijzen x € 1)
- 2.24 Bijdragen aan instellingen per deelnemer (in lopende prijzen x € 1)
- 2.25 OCW-uitgaven per sector gedeeld door aantal gediplomeerden (in lopende prijzen x € 1)
- 2.26 Het gemiddeld aantal onderwijsdeelnemers naar samenstelling van de instelling
- 2.27 Het gemiddeld aantal leerlingen naar samenstelling van de vestiging

- 2.28 Het gemiddeld aantal onderwijsdeelnemers naar samenstelling van het bestuur
- 2.29 Ontwikkeling van het aantal besturen
- 2.30 Onderwijsdeelname 15-jarigen (in procenten)
- 2.31 Onderwijsdeelname 18-jarigen (in procenten)
- 2.32 Onderwijsdeelname 21-jarigen (in procenten)
- 2.33 Deelname aan sbao en wec voor drie geboortejaren (in procenten)
- 2.34 Leerlinggebonden financiering naar cluster en schoolsoort
- 2.35 ZAT's naar altijd deelnemende kerninstellingen, po in procenten
- 2.36 ZAT's naar altijd deelnemende kerninstellingen, vo in procenten
- 2.37 ZAT's naar altijd deelnemende kerninstellingen, mbo in procenten
- 2.38 Realisatie aantal nieuwe vsv'ers nationaal in aantallen en percentages
- 2.39 RMC-regio's met de hoogste vsv reductie in 2008-2009 t.o.v. 2005-2006
- 2.40 RMC-regio's met de laagste vsv reductie in 2008-2009 t.o.v. 2005-2006
- 2.41 De tien grootste gemeenten, gemeten naar het aantal onderwijsdeelnemers in 2008-2009
- 2.42 Nieuwe vsv'ers naar onderwijsniveau in de periode 2005-2009
- 2.43 Jeugdwerkloosheid van 15-23 jarigen in percentages, veranderingen in procentpunt t.o.v. het voorgaande jaar
- 2.44 Arbeidsmarktpositie van 15-22 jarigen, 2005-2008 (procentuele verdeling)
- 2.45 Achtergronden nieuwe vsv'ers uit het vo in procenten
- 2.46 Nieuwe vsv'ers naar leeftijd
- 2.47 Nieuwe vsv'ers naar etniciteit in 2008/09
- 2.48 Vsv'ers en niet vsv'ers in aanraking met HALT
- 2.49 Deelname aan niet-bekostigd onderwijs van bevolking van 17 - 64 jaar
- 2.50 Deelnemers aan enkele soorten niet-bekostigd onderwijs, 2008
- 2.51 Deelname aan scholing naar geslacht: aandeel van de mannelijke/vrouwelijk bevolking (25-64 jaar)
- 2.52 Deelname aan scholing naar leeftijd: aandeel van de bevolking in de leeftijdsgroep
- 2.53 Deelname aan scholing naar arbeidsmarktstatus: aandeel van de betreffende bevolkingsgroep
- 2.54 Deelname aan scholing 2008 naar opleidingsniveau en leeftijd: aandeel van de bevolking met betreffend opleidingsniveau
- 2.55 Deelname aan scholing 2008 naar arbeidsmarktpositie en leeftijd: aandeel van de betreffende bevolkingsgroep

Onderwijs internationaal

- 3.1 Binnen EU afgesproken benchmarks
- 3.2 Internationale vergelijking van scholingsdeelname en niet-regulier onderwijs
- 3.3 Deelname leven lang leren, naar opleidingsniveau en geslacht, 2007
- 3.4 Onderwijsdeelname regulier onderwijs, naar leeftijd, 2007
- 3.5 Trendontwikkeling onderwijsdeelname 20-29 jarigen
- 3.6 Aantal leerlingen in het buitenland
- 3.7 Aantal docenten naar het buitenland
- 3.8 Aantal scholen en leerlingen die deelnemen aan bijzondere vormen van taalonderwijs
- 3.9 Aantal deelnemers Leonardo da Vinci programma
- 3.10 Aantal uitwisselingen van leerlingen en docenten in BAND projecten
- 3.11 Percentage mbo studenten dat in programmacontext ervaring opdoet ten opzichte van alle mbo leerlingen
- 3.12 Nederlandse studenten in het buitenland voor een diploma, door Nederland gefinancierd
- 3.13 Buitenlandse studenten in het bekostigd ho, in aantallen en als percentage van de totale studentenpopulaties
- 3.14 Mobiliteiten van ho studenten binnen Europa (aantal inkomende en uitgaande studenten x 1.000)
- 3.15 Percentage uitgaande studiepuntmobiliteit, ho, hbo en wo afgestudeerden
- 3.16 Percentage voltijdstudenten met studiegerelateerde buitenlandervaring
- 3.17 Trendgegevens gemiddelde score leesvaardigheid van 9-10 jarigen, naar geslacht
- 3.18 Trendgegevens gemiddelde scores rekenvaardigheid van 10-jarige leerlingen
- 3.19 Trendgegevens gemiddelde scores voor natuuronderwijs van 10-jarige leerlingen
- 3.20 Prestatie van Wiskunde B2-leerlingen in VWO 6 op de TIMSS-Advanced wiskundetoets, naar geslacht
- 3.21 Prestatie van Natuurkunde 2-leerlingen in VWO 6
- 3.22 Gemiddelde score excellente leerlingen naar vak, Nederland en vergelijkingslanden
- 3.23 Percentage excellente leerlingen naar vak en level, Nederland en vergelijkingslanden
- 3.24 Opleidingsniveau van de bevolking als percentage van de leeftijdsgroep, 2007
- 3.25 Percentage werkenden 25-64 jaar naar opleidingsniveau, 2007
- 3.26 Leeftijdverdeling leraren basis en (hoger) voortgezet onderwijs, 2007
- 3.27 Leerling-leraarratio
- 3.28 Uitgaven aan onderwijsinstellingen als percentage van het BBP
- 3.29 Uitgaven aan onderwijsinstellingen per deelnemer, 2006 (x € 1.000)
- 3.30 Ingeschrevenen in het hoger onderwijs naar studierichting, 2006/07
- 3.31 Geslaagden hoger onderwijs, procentuele verdeling over studierichtingen, 2006/07
- 3.32 Aandeel vrouwen in het totaal aantal afgestudeerden, 2006/07
- 3.33 Jaar waarin nationale tests volledig werden uitgevoerd
- 3.34 Hoofddoel van gestandaardiseerde nationale tests
- 3.35 Gebruik van tests bij de evaluatie van scholen
- 3.36 Publicatie van de testgegevens
- 3.37 Aantal vakken dat in nationale tests worden opgenomen
- 3.38 Gebruik van tests voor beslissingen over de schoolloopbaan van leerlingen
- 3.39 Lerarenopleiding voor primair en voortgezet onderwijs, naar opleidingsvorm
- 3.40 Status leraren bij aanstelling
- 3.41 Percentage min. en max. salaris gerelateerd aan het BBP per hoofd (=100)

Kinderopvang

- 4.1 Financiële kerncijfers kinderopvang (x € 1 mln)
- 4.2 Ouderbijdrage per uur (in euro's)
- 4.3 Uurprijzen kinderopvang (in euro's)
- 4.4 Gebruik kinderopvang (aantal x 1.000)
- 4.5 Gebruik kinderopvang naar inkomensklasse (aantal x 1.000)
- 4.6 Gebruik kinderopvang naar inkomensbron (aantal x 1.000)
- 4.7 Gebruik kinderopvang in deelname percentages
- 4.8 Werknemers in kinderopvang

Primair onderwijs

- 5.1 Financiële kerncijfers primair onderwijs
- 5.2 Balans- en exploitatiegegevens van po-instellingen
- 5.3 Kerncijfers leerlingen primair onderwijs
- 5.4 In- en doorstroom in het primair onderwijs naar onderwijssoort (aantal x 1.000)
- 5.5 Uitstroom uit het primair onderwijs naar onderwijssoort (aantal x 1.000)
- 5.6 Instellingen in het primair onderwijs
- 5.7 Arbeidsmarktgegevens primair onderwijs
- 5.8 Bereik vve-doelgroep, 2009
- 5.9 Procentuele verdeling van gemeenten naar aantal dagdelen vve per week, 2009
- 5.10 Gemiddeld aantal dagdelen vve per week (peuterspeelzalen)

Lijst van tabellen

Voortgezet onderwijs

- 6.1 Financiële kerncijfers voortgezet onderwijs
- 6.2 Uitgaven per leerling per onderwijssoort, 2009 (x € 1.000)
- 6.3 Balans- en exploitatiegegevens van vo-instellingen
- 6.4 Leerlingen per onderwijssoort en leerjaar (aantal x 1.000)
- 6.5 Gediplomeerden naar bestemming (aantal x 1.000)
- 6.6 Ongediplomeerden naar bestemming (aantal x 1.000)
- 6.7 Scholen en leerlingen naar schoolsoorten (procentuele verdeling)
- 6.8 Scholen met en zonder leerplusarrangementen, 2009 (in procenten)
- 6.9 Kerncijfers personeel voortgezet onderwijs
- 6.10 Havo- en vwo-leerlingen in de profielen (aantal x 1.000)
- 6.11 Brugklasleerlingen uit 2004/05 zonder diploma en hun onderwijspositie in het mbo in 2008/09
- 6.12 Leerlingen in vo leerjaar 3, verdeling over onderwijssoorten, 2008/09
- 6.13 Leerlingen in vmbo leerjaar 3 en 4, verdeling over sectoren, 2008/09 (in procenten)
- 6.14 Havo- en vwo-leerlingen, verdeling over profielen, 2008/09 (in procenten)

Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

- 7.1 Financiële kerncijfers beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
- 7.2 Kerncijfers bve-instellingen
- 7.3 Balans- en exploitatiegegevens van bve-instellingen
- 7.4 Studenten bve (aantal x 1.000)
- 7.5 Studenten bve naar niveau (aantal x 1.000)
- 7.6 In-, door- en uitstroom mbo naar herkomst en bestemming
- 7.7 Gediplomeerden mbo en volwasseneneducatie (aantal x 1.000)
- 7.8 Opleidingssectoren, kenniscentra, bijbehorende bedrijfstakken en deelnemers (x 1.000)
- 7.9 Kerncijfers personeel bve (exclusief groen onderwijs)
- 7.10 Intredewerkloosheid (in maanden)
- 7.11 Arbeidsmarktpositie schoolverlaters bol en bbl, 1,5 jaar na schoolverlaten, 2008
- 7.12 Aansluiting op de arbeidsmarkt van mbo gediplomeerde schoolverlaters bol en bbl (2005/06)
- 7.13 Mbo-deelnemers naar herkomstgroepering en geslacht, 2008/09
- 7.14 Mbo-deelnemers in de sectoren, per herkomstgroepering en geslacht, 2008/09

Hoger beroepsonderwijs

- 8.1 Financiële kerncijfers hoger beroepsonderwijs
- 8.2 Balans- en exploitatiegegevens van hbo-instellingen
- 8.3 Eerstejaars hoger beroepsonderwijs (aantal x 1.000)
- 8.4 Ingeschrevenen hoger beroepsonderwijs (aantal x 1.000)
- 8.5 Afgestudeerden hoger beroepsonderwijs (aantal x 1.000)
- 8.6 Verwachte verblijfsduur en rendement in het hoger beroepsonderwijs
- 8.7 Kerncijfers instellingen en personeel hoger beroepsonderwijs
- 8.8 Eerstejaars hbo-studenten naar vooropleiding
- 8.9 Aansluiting havo-profielen op hbo-opleidingsgebieden, 2008

Wetenschappelijk onderwijs

- 9.1 Financiële kerncijfers wetenschappelijk onderwijs
- 9.2 Kerncijfers academische ziekenhuizen
- 9.3 Balans- en exploitatiegegevens van universiteiten
- 9.4 Eerstejaars, ingeschrevenen en afgestudeerden wetenschappelijk onderwijs
- 9.5 Open Universiteit, studenten en diploma's (aantallen x 1000)
- 9.6 Verblijfsduur en rendement in het wetenschappelijk onderwijs
- 9.7 Bachelor-gediplomeerden wetenschappelijk onderwijs (aantal x 1.000)
- 9.8 Kerncijfers instellingen en personeel wetenschappelijk onderwijs
- 9.9 Allochtone eerstejaars studenten in het hoger onderwijs
- 9.10 Arbeidsmarktpositie van afgestudeerden in het voltijd hoger onderwijs, cohort 1999/00
- 9.11 Afgestudeerden hoger onderwijs, loon van voltijd werknemers (x € 1.000)

Studiefinanciering

- 10.1 Financiële kerncijfers studiefinanciering en WTOS (x € 1 mln, tenzij anders vermeld)
- 10.2 Financiële kerncijfers WSF (x € 1 mln, tenzij anders vermeld)
- 10.3 Normbedragen WSF per maand (in euro's)
- 10.4 Gemiddelde aanvullende beurs per maand (in euro's)
- 10.5 Diploma omzettingen prestatiebeurs
- 10.6 Studerenden met WSF (aantal x 1.000 en percentages)
- 10.7 Kerncijfers lenen
- 10.8 Kerncijfers WTOS naar onderwijssoort
- 10.9 Normbedragen WTOS (in euro's)
- 10.10 Les- en collegegeld

Cultuur en Media

- 11.1 Financiële kerncijfers cultuur en media (x € 1 mln)
- 11.2 Uitvoeringen van en bezoek aan OCW-gesubsidieerde podiumkunstsgezelschappen
- 11.3 Bijdragen uit (semi-) overheidsmiddelen aan financiering filmproductie
- 11.4 Aandeel Nederlandse speelfilms in de bioscoop
- 11.5 Oplage landelijke en regionale dagbladen (aantal x 1.000)
- 11.6 Kijktijdaandelen televisiezenders (in procenten)
- 11.7 Kerncijfers openbare bibliotheken
- 11.8 Bezoeken gesubsidieerde musea (x 1.000)
- 11.9 Rijksmonumenten en Rijksarchieven

Wetenschap

- 12.1 Financiële kerncijfers onderzoek en wetenschappen (x € 1 mln)
- 12.2 Nederlandse R&D naar financieringsbron en sector van uitvoering (x € 1 mld)
- 12.3 R&D-uitgaven van Nederland als percentage van het BBP, naar uitvoerende sector
- 12.4 Overheidsuitgaven voor R&D naar departement (absoluut en in procenten van het totaal)
- 12.5 Overheidsuitgaven naar sociaal-economische doelstelling (in procenten van het totaal), 2008
- 12.6 Overheidsuitgaven naar type uitgave (in procenten van het totaal)
- 12.7 Balans- en exploitatiegegevens van owb-instellingen (x € 1 mln)
- 12.8 Balans- en exploitatiegegevens per instelling, 2008 (x € 1 mln)
- 12.9 Ontwikkeling solvabiliteit en liquiditeit bij owb-instellingen
- 12.10 R&D-personeel in Nederland (in aantallen en procenten)
- 12.11 Personeel van researchinstellingen
- 12.12 Door NWO gefinancierde medewerkers naar werkplek, 2008 (in fte en in procenten)
- 12.13 Onderzoekscapaciteit hoger onderwijs (in fte's)
- 12.14 Output universiteiten
- 12.15 Universitaire kengetallen per universiteit (nationaal), 2008 (totaal en in procenten)
- 12.16 Resultaten vernieuwingsimpuls; verdeling over de universiteiten, 2000-2009
- 12.17 Het aandeel vrouwen bij universiteiten, naar gebied en functiecategorie, 2008
- 12.18 Het aandeel vrouwen bij universiteiten, naar universiteit en functiecategorie, 2008
- 12.19 Het aandeel vrouwen bij enkele groepen en de procentuele groei in de periode 2002-2006/07
- 12.20 R&D-uitgaven als percentage van het BBP

- 12.21 R&D-uitgaven gefinancierd door de overheid, als percentage van het BBP
- 12.22 Citatie-impact naar wetenschappelijke hoofdgebieden, 2005-2008

Emancipatie

- 13.1 Houding van de bevolking tegenover homoseksualiteit, 2006 (in procenten)
- 13.2 Meldingen van homodiscriminatie bij antidiscriminatiebureaus
- 13.3 Aantal huwelijksluitingen homoseksuelen
- 13.4 Economische zelfstandigheid naar geslacht en leeftijd (in procenten)
- 13.5 Netto arbeidsparticipatie van paren met kinderen naar opleidingsniveau, 2008
- 13.6 Gemiddelde arbeidsduur per week (in uren), werkzame personen van 15-64 jaar
- 13.7 Aandeel van vrouwen in topposities bij de rijksoverheid (in procenten)
- 13.8 Aandeel van vrouwen in topfuncties in de 250 grootste bedrijven in procenten
- 13.9 Netto arbeidsparticipatie volgens de Lissabon-doelstelling (60% in 2010)
- 13.10 Bruto arbeidsparticipatie van vrouwen en mannen (80% in 2016)
- 13.11 Netto arbeidsparticipatie van vrouwen, naar herkomst en leeftijd, 2008 (in procenten)
- 13.12 Economische zelfstandigheid van vrouwen (15-64 jaar), naar herkomst (in procenten)
- 13.13 Opleidingsniveau van vrouwen (25-35 jaar), 2008 (x1.000)

Groen onderwijs (LNV)

- 14.1 Financiële kerncijfers LNV voor het groene onderwijs
- 14.2 Uitgaven en ontvangsten, 2009 (x € 1 mln)
- 14.3 Kerncijfers personeel AOC's
- 14.4 Deelnemers, instroom en gediplomeerden groen onderwijs naar onderwijssoort
- 14.5 Deelname aan groen onderwijs als percentage van totale deelname per onderwijssoort
- 14.6 Aantal instellingen groen onderwijs naar onderwijssoort

Bijlagen

- 15.1 Uitgaven en ontvangsten OCW volgens Departementaal Jaarverslag (x € 1 mln)
- 15.2 Sociaal / economische gegevens
- 15.3 Nationale onderwijsuitgaven (x € 1 mln); Aansluittabel CBS (OESO) / OCW
- 15.4 Ingeschrevenen hoger onderwijs, 2006 (x 1.000)
- 15.5 Ingeschrevenen hoger onderwijs naar studierichting, 2006/07 (x 1.000)

Lijst van afkortingen

AOC	Agrarische Opleidingscentra	Eurostat	Statistisch bureau van de Europese Gemeenschap
az	academisch ziekenhuis	EVC	Erkenning van elders Verworven Competenties
bao	basisonderwijs	FES	Fonds Economische Structuurversterking
BBCU	Bekostigingsbesluit cultuuruitingen	fre	formatierekeneenheid
bbi	beroepsbegeleidende leerweg	fte	fulltime equivalent
BBP	Bruto Binnenlands Product	GBA	Gemeentelijke Basis Administratie
bl	basisberoepsgerichte leerweg	GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
BIS	Basisinfrastructuur	GKC	Groene Kennis Coöperatie
bol	beroepsopleidende leerweg	gl	gemengde leerweg (vmbo)
BPRC	Biomedical Primate Research Centre	GTI	Grote Technologische Instituten
bpv	Beroepspraktijkvorming	hao	hoger agrarisch onderwijs
BRIN	basisregistratie instellingen	havo	hoger algemeen voortgezet onderwijs
bve	beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	hbo	hoger beroepsonderwijs
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken	hbo-d	hbo met diploma
cao	collectieve arbeidsovereenkomst	HKS	regionale Herkenningsdienstsysteem van de politie
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek	ho	hoger onderwijs
CFI	Centrale Financiën Instellingen	1 cijfer Ho	verrijkt (aangevuld/bewerkt) CRIHO
CKV	Cultureel Kunstzinnige Vorming	HOOP	Hoger onderwijs en onderzoeksplan
COC	Cultureel Ontspanningscentrum	HRST	Human Resources in Science and Technology
COS	Commissie van Overleg Sectorraden	IBG	Informatie Beheer Groep
CPB	Cultureel Planbureau	ICN	Instituut Collectie Nederland
CPI	Consumenten Prijs Index	ICT	Informatie- en communicatietechnologie
CRIHO	Centraal Register Inschrijving Hoger Onderwijs	IEA	International Association for the Evaluation of Educational Achievement
cumi	culturele minderheden	ILT	Integrale leerlingentelling
CWI	Centrum voor Werk en Inkomen	IPO	Interprovinciaal Overleg
DGO	Dienstverlening voor Gezondheidsonderwijs	ISCED	International Standard Classification of Education
dt	deeltijd	ITS	Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen
Dutch	DFA Dutch Design Fashion Architecture	KB	Koninklijke Bibliotheek
EAG	Education at a Glance	KBB	Kenniscentrum Beroepsonderwijs Bedrijfsleven
EBB	Enquête beroepsbevolking	kl	kaderberoepsgerichte leerweg
ECN	Energiecentrum Nederland	KNAW	Koninklijke Nederlandse Akademie van de Wetenschappen
ECTS	European Credit Transfer and accumulation System	KSE	Kwalificatiestructuur Educatie
EET	Economie, Ecologie, Technologie	KUOZ	Kengetallen Universiteiten Onderzoek
EMU	Economische en Monetaire Unie	LCW	Les- en cursusgeldwet
EU	Europese Unie	LEI	Landbouw Economisch Instituut
EUR	Erasmus Universiteit Rotterdam		
EZ	Ministerie van Economische Zaken		

	Universiteit Leiden	RHC	Regionaal Historisch Centrum
LFS	Labour Force Survey	RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne
LGF	Leerlingegebonden financiering	rk	rooms-katholiek
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	RMC	Regionale Meld- en Coördinatiefunctie
lom	leer- en opvoedingsmoeilijkheden	ROA	Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
lwoo	leerwegondersteunend onderwijs (voorheen ivbo, vanaf 1999/00 inclusief vso-lom)	ROC	Regionaal Opleidingen Centrum
		RU	Radboud Universiteit
		RUG	Rijksuniversiteit Groningen
mavo	middelbaar algemeen voortgezet onderwijs	R&D	Research en Development
MARIN	Maritiem Research Instituut Nederland	sbao	speciaal basisonderwijs
mbo	middelbaar beroepsonderwijs (bol+bbbl)	SER	Sociaal Economische Raad
mbo-d	mbo met diploma	SFB	Studiefinancieringsbeleid
MCO	Muziekcentrum van de Omroep	sgs	scholengemeenschap
MKB	midden- en kleinbedrijf	so	speciaal onderwijs
mlk	moeilijk lerende kinderen	SPD	Staatspraktijkdiploma boekhouden
		Stb.	Staatsblad
NA	Nationaal Archief	Ster	Stichting etherreclame
NFPK	Nederlands fonds voor de podiumkunsten	STT	Stichting Toekomstbeeld der Techniek
NLR	Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium	svb	Samenwerkingsverbanden
NOB	Nederlands Omroepbedrijf	SVO	Stichting voor Onderzoek van het Onderwijs
NRF	Nationaal Restauratiefonds	svo	speciaal voortgezet onderwijs (vso/lom + vso/mlk)
NT2	Nederlands als Tweede Taal	SZW	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
NVAO	Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie		
NVB	Nederlandse Vereniging van Bioscoopexploitanten	TIMSS	Trends in International Mathematics and Science Study
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek	tl	theoretische leerweg
		TNO	Nederlandse organisatie voor toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek
oab	Onderwijsachterstandenbeleid	TS17-	Tegemoetkoming studiekosten voor leerlingen tot en met 17 jaar
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	TUD	Technische Universiteit Delft
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling	TU/e	Technische Universiteit Eindhoven
OPDC	Orthopedagogisch en Didactisch Centrum		
OSA	Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek	ud	universitair docent
OU	Open Universiteit	uhd	universitair hoofddocent
OV	Openbaar vervoer	UM	Universiteit Maastricht
OVS	Openbaar vervoerskaart voor studenten	UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation
OWB	Onderzoek en Wetenschapsbeleid	UT	Universiteit Twente
		UU	Universiteit Utrecht
PIRLS	Progress in Reading Literacy Study	UvA	Universiteit van Amsterdam
PISA	Programme for International Student Assessment	UvT	Universiteit van Tilburg
po	primair onderwijs	UWV	Uitvoering Werknemersverzekeringen
pro	praktijkonderwijs		
		vavo	voortgezet algemeen volwassenenonderwijs
RAHO	Registraties Arbeidsrelaties Hoger Onderwijs (hbo)	vbo	voorbereidend beroepsonderwijs
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed		
REC	Regionaal Expertise Centrum		

Lijst van afkortingen

VBTB	Van Beleidsbegroting tot Beleidsverantwoording
vmbo	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (samenvoeging van mavo, vbo, lwoo en pro)
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
vo	voortgezet onderwijs
vo 18+	Tegemoetkoming studiekosten vo-leerlingen van 18 jaar en ouder
voa	voorbereidende en ondersteunende activiteiten
VSNU	Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten
vso	voortgezet speciaal onderwijs
vsv	Voortijdig Schoolverlaten
vt	voltijds
VU	Vrije Universiteit Amsterdam
vve	voor- en vroegschoolse educatie
vwo	voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
vwo-d	vwo met diploma
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WBSO	Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk
WEB	Wet educatie en beroepsonderwijs
WEC	Wet op de Expertisecentra
WHW	Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek
WL	Waterloopkundig Laboratorium
wo	wetenschappelijk onderwijs
WOPI	Wetenschappelijk Onderwijs Personeels Informatiesysteem
wp	wetenschappelijk personeel
WPO	Wet op het Primair Onderwijs
WSC	Wet op het specifieke cultuurbeleid
WSF	Wet op de studiefinanciering
WSNS	Weer Samen Naar School
WTOS	Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten
WTOS18+	Studiefinanciering voor studerenden van 18 jaar en ouder in volwassenenonderwijs (deeltijd) of in lerarenopleidingen (voltijd)
WU	Wageningen Universiteit
WVO	Wet op het voortgezet onderwijs

Trefwoorden bij de hoofdstukken

-A-		Commissie van Overleg Sectorraden	
Academische ziekenhuizen	138, 210, 212, 230		232
Afgestudeerd(en)	2, 4, 12, 20, 48, 56, 130, 132, 142, 144, 150, 186, 214, 224, 226, 228, 230	Contractonderwijs	126, 210
Allochtoon	2, 4, 42, 70, 84, 108, 110, 112, 124, 148, 194, 214, 216, 226, 230	Cultuur	2, 4, 6, 106, 110, 126, 130, 132, 142, 144, 164, 166, 168, 170, 172, 174, 186, 202, 208, 210, 212, 224, 228, 230, 234, 246
Amateurkunst	164	Cultuurdeelname	6, 166
Ambulante begeleiding	10, 34, 226, 228	Cultuurnota	166
AOC	40, 54, 196, 198, 218, 228, 232	Cursus(sen)	24, 26, 44, 46, 50, 72, 158, 196, 210, 212, 214, 216, 224, 228
Arbeidsmarkt	2, 4, 8, 16, 40, 46, 56, 62, 90, 122, 124, 150, 192, 194, 202, 224, 226, 228, 230, 230, 234	Cursusduur	136, 142, 154, 156
Archief	164, 174, 234	Cursusgeld(en)	4, 112, 152, 160, 210
-B-		-D-	
Bachelor	8, 26, 126, 130, 136, 142, 144, 216, 220, 226, 230	Dagbladen	170, 230
Basisbeurs	152, 154, 156, 160, 162	Dagopvang	74, 76, 78
Basiseducatie	112, 212	Deelname	2, 4, 10, 16, 30, 32, 44, 46, 48, 50, 52, 54, 60, 70, 110, 124, 130, 190, 192, 194, 198, 210, 214, 220, 224, 226, 228, 232
Basisonderwijs (bao)	10, 16, 20, 28, 34, 40, 62, 72, 80, 84, 86, 88, 90, 92, 194, 214, 216, 218, 220, 226, 232, 234	Deelnemer(s)	2, 4, 8, 10, 12, 14, 26, 28, 30, 32, 44, 54, 92, 112, 116, 120, 122, 124, 130, 152, 154, 156, 158, 160, 196, 198, 202, 208, 210, 214, 216, 218, 222, 224, 226, 228, 230, 232
Basisschool	8, 34, 70, 76, 84, 88, 92	Deelnemersstromen	2, 12, 86
Bedrijfsleven	112, 138, 192, 196, 204, 234	Deeltijd(onderwijs)	10, 46, 112, 130, 158, 192, 232, 236
Bedrijfsopleiding	44, 218	Denominatie	89
Bekostigd onderwijs	2, 12, 30, 38, 44, 100, 216	Diploma	4, 6, 12, 14, 16, 26, 30, 38, 40, 48, 56, 62, 100, 108, 112, 122, 130, 132, 138, 142, 144, 152, 154, 162, 214, 216, 220, 230, 232, 234, 236
Beroepsbegeleidende leerweg (bbl)	8, 12, 40, 112, 116, 118, 122, 124, 152, 154, 156, 158, 160, 162, 198, 230, 232, 234	Dissertaties	6, 184
Beroepsbevolking	44, 46, 62, 136, 182, 216, 222, 224, 232	Docenten	2, 18, 22, 54, 56, 64, 90, 104, 120, 134, 146, 224, 226, 230, 234
Beroepskolom	118, 126	Doelstelling	2, 4, 8, 38, 40, 42, 48, 50, 76, 164, 192, 194, 196, 212, 220, 222, 224, 230, 232
Beroepsopleidende leerweg (bol)	8, 12, 40, 112, 116, 118, 122, 124, 152, 154, 156, 158, 160, 162, 198, 230, 232, 234	Doorlopende leerlijnen	28
Bèta	48, 68, 224	Doorstroom	8, 12, 14, 46, 100, 108, 118, 136, 214, 216, 226, 230
Bevoegdheid	2, 4, 22		
Bibliotheken	4, 164, 166, 172, 228, 234	-E-	
Bioscopen	168, 228, 230	Educatie	24, 78, 92, 112, 118, 174, 210, 212, 216, 218, 234, 236
Bruto binnenlands product (BBP)	24, 66, 72, 176, 178, 188, 202, 208, 210, 222, 224, 228, 230, 232	Eerstejaars	136, 138, 142, 162, 218, 226, 230
		Emancipatie	2, 4, 6, 190, 192, 194, 222, 228, 230
		Emancipatiedoelstelling	190
-C-			
Citaties	188, 230		
Cohort	150, 162, 216, 230		
Collegegeld	4, 24, 26, 126, 128, 154, 160, 162, 196, 210, 212, 230		

Erfgoed	2, 4, 164, 166, 174, 228	Hogeschool	18, 126, 126, 134, 198, 226
EU / Europa / Europees	2, 4, 8, 38, 42, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58, 62, 64, 66, 68, 70, 72, 148, 176, 178, 182, 186, 188, 192, 194, 208, 214, 216, 220, 222, 228, 232	Homo-emancipatie	190
		Hoogleraar	146, 184, 186, 192
		Huisvesting(-suitgaven)	24, 26, 126, 138, 140, 180, 210
-F-		-I-	
Film	2, 4, 164, 166, 168, 228	Ingeschrevenen	130, 142, 148, 206, 230
Financiën	4, 6, 34, 54, 74, 76, 78, 80, 82, 92, 94, 96, 104, 112, 114, 126, 128, 138, 140, 152, 162, 164, 168, 172, 176, 178, 180, 188, 196, 208, 210, 212, 214, 222, 228, 230, 232, 234, 246	Instellingen	2, 4, 8, 10, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 36, 40, 54, 56, 66, 82, 88, 92, 96, 104, 112, 114, 120, 126, 128, 134, 138, 140, 146, 160, 164, 166, 170, 174, 176, 180, 182, 186, 196, 198, 202, 204, 210, 212, 214, 218, 220, 222, 224, 226, 228, 230, 232, 246
Fondsen	164, 166, 168, 174, 180, 210, 232, 234	Instroom	20, 118, 130, 136, 148, 162, 198, 214, 218, 224, 226
Formatie	80, 146, 210	Internationaal	2, 4, 8, 14, 48, 50, 52, 54, 56, 58, 60, 62, 64, 66, 68, 70, 72, 146, 164, 166, 186, 188, 192, 202, 204, 206, 210, 212, 214, 220, 222, 224, 228, 231
Functiemix	2, 4, 22	ISCED	68, 206, 220, 234
-G-		-J-	
Gastouderopvang	74, 76, 78, 78	Justitie	18, 212
Gediplomeerden	8, 12, 14, 26, 30, 40, 100, 118, 122, 136, 142, 144, 198, 208, 214, 224, 226, 228, 230, 232	-K-	
Geldstromen	80, 138, 164, 174, 178, 184, 210, 218	Kabinet	22, 28, 36, 38, 46, 66, 190, 192
Gemeenten / gemeentelijk	24, 26, 38, 42, 74, 76, 92, 104, 112, 164, 174, 190, 204, 210, 212, 216, 222, 224, 230, 234	Kinderdagverblijf	74, 76, 92
Gepromoveerden	48, 146, 184, 186, 228, 230	Kinderopvang	4, 6, 74, 76, 78, 92, 202, 222, 226, 230
Gewichten	84, 214	Kinderopvangtoeslag	74, 76, 222
Groen onderwijs	2, 4, 112, 120, 130, 196, 198, 218, 228, 232	Klassengrootte	64
Grote steden	20, 124, 164, 216	Kredietcrisis	162, 190
-H-		Kunsteducatie	166
Havo-gediplomeerden	30, 100	Kunsten	4, 164, 166, 168, 174, 206
Herkomst	70, 108, 110, 110, 124, 124, 148, 214, 216, 226, 230, 232	Kwalificatie	72, 112, 120
Hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo)	8, 12, 14, 16, 22, 30, 38, 40, 44, 48, 62, 94, 98, 100, 102, 104, 106, 108, 110, 112, 116, 118, 136, 160, 194, 214, 216, 220, 226, 230, 232	Kwaliteit	4, 8, 22, 26, 56, 74, 76, 78, 92, 120, 126, 138, 164, 168, 174, 182, 188, 208, 224
Hoger beroepsonderwijs (hbo)	4, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 56, 68, 92, 100, 118, 126, 128, 130, 130, 132, 134, 136, 142, 144, 148, 150, 156, 176, 182, 194, 196, 198, 206, 208, 210, 212, 214, 216, 218, 220, 226, 230, 232	-L-	
Hoger onderwijs (ho)	2, 4, 12, 14, 16, 20, 30, 32, 44, 56, 62, 66, 68, 72, 94, 100, 124, 126, 136, 138, 142, 148, 150, 152, 154, 156, 158, 160, 162, 176, 194, 206, 210, 212, 214, 216, 218, 224, 226, 228, 230, 232, 234, 236	Leeftijdverdeling personeel	90
		Leerlingen	2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 18, 24, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 48, 54, 58, 60, 64, 66, 70, 80, 84, 86, 88, 94, 98, 100, 102, 104, 106, 108, 110, 118, 124, 158, 160, 196, 198, 204, 208, 214, 216, 220, 224, 226, 228, 230, 234
		Leerlinggebonden financiering,	10, 34, 80, 226, 234

Trefwoorden bij de hoofdstukken

Leerling-leraar ratio	64	Onderwijsachterstanden	8, 84, 92, 112
Leerplicht(ig)	36, 52, 70	Onderwijsbijdragen	4, 152, 158, 236
Leerwegen	8, 30, 94, 98, 100, 102, 108, 110, 112, 154, 232, 234	Onderwijsduur	14, 52, 224
Leerwegondersteunend onderwijs (lwoo)	10, 12, 30, 34, 40, 94, 110, 110, 198, 198, 228, 234, 234	Onderwijsinstellingen	8, 18, 24, 54, 66, 96, 114, 120, 202, 204, 210, 212, 218, 222, 224, 228, 230
Leesvaardigheid	58, 220, 224, 226, 228	Onderwijsnummer	38, 144, 214, 216
Leraar	2, 4, 8, 20, 22, 36, 64, 70, 72, 90, 92, 104, 230	Onderwijsondersteunend personeel	20
Lerarenopleiding	20, 22, 64, 72, 130, 152, 158, 218, 224, 228, 236	Onderwijssectoren	2, 14, 26, 36, 38, 208, 210, 214, 216, 218
Lesgeld	26, 152, 158, 160, 202, 208, 210, 212	Onderwijssoorten	8, 14, 30, 32, 40, 80, 98, 108, 110, 124, 156, 198, 216, 218, 228, 230, 232
Letteren	4, 164, 166, 172, 228	Onderwijsstelsel	2, 8, 26, 204, 210, 224
Leven lang leren	4, 10, 46, 48, 50, 220	Onderwijzend personeel	18, 64, 64, 90, 104, 120, 134, 218, 226
Liquiditeit	82, 96, 114, 128, 140, 180, 210, 226, 230	Onderzoek	2, 4, 6, 24, 46, 50, 56, 58, 60, 66, 70, 76, 78, 96, 122, 138, 142, 146, 176, 178, 182, 184, 186, 188, 204, 210, 212, 220, 222, 228, 230, 234
Lissabon-doelstellingen	38, 48, 192, 194, 222, 232	Onderzoekers	4, 6, 56, 176, 182, 184, 186, 212, 228, 230
Lumpsumbekostiging	80, 126, 140, 184	Onderzoeksinstellingen	6, 20, 176, 220
-M-		Open Universiteit (OU)	138, 140, 142, 146, 210, 216, 218, 230, 234
Mannen	16, 30, 32, 40, 44, 48, 50, 68, 116, 124, 150, 186, 190, 192, 194, 232	Openbaar onderwijs	88
Master	8, 22, 26, 126, 142, 144, 220	Openbare bibliotheek	2, 172, 228, 230
Media	2, 4, 6, 164, 166, 168, 170, 172, 174, 202, 208, 228, 230	Opleidingen	2, 20, 24, 30, 32, 38, 44, 46, 48, 50, 62, 70, 72, 76, 92, 94, 100, 102, 108, 110, 116, 116, 118, 122, 124, 126, 130, 136, 138, 142, 144, 146, 158, 182, 204, 206, 208, 210, 214, 216, 218, 220, 224, 226, 234
Middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (mavo)	8, 30, 216, 234, 234	Opleidingsniveau	2, 4, 12, 14, 16, 30, 46, 48, 50, 62, 84, 122, 124, 194, 214, 224, 226, 228, 230, 232
Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)	4, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 44, 48, 54, 62, 92, 94, 100, 102, 108, 112, 116, 118, 120, 122, 122, 124, 136, 152, 154, 196, 198, 208, 210, 214, 216, 218, 220, 226, 230, 234	OV-kaart	156, 162
Middenkaderopleiding	220	-P-	
Monumenten	164, 174, 234	Passend onderwijs	2, 4, 34, 80
Museum	6, 164, 174, 230	Peildatum	208, 210, 214, 218
-N-		Pers	2, 164, 170, 192
Naschoolse opvang	74	Personeel	2, 4, 18, 20, 22, 28, 64, 76, 90, 104, 120, 134, 138, 146, 182, 184, 218, 226, 228, 230, 232
Niet-bekostigd onderwijs	2, 2, 4, 10, 44, 216, 218, 228	Peuterspeelzaal	78, 92, 230
Niet-westerse allochtoon	124, 148, 216	PIRLS	58, 226, 228, 234
-O-		PISA	58, 60, 220, 226, 228, 234
OESO	2, 24, 52, 58, 60, 62, 64, 66, 188, 204, 206, 212, 220, 222, 224, 226, 228, 232, 234	Podiumkunsten	2, 6, 164, 166, 234
Omroepen	2, 6, 164, 168, 170, 234	Praktijkonderwijs (pro)	8, 10, 12, 22, 30, 34, 94, 104, 108, 118, 212, 214, 220, 234
		Prestatiebeurs	152, 154, 156, 162, 228, 230

Primair onderwijs (po)	4, 10, 12, 18, 20, 22, 26, 34, 36, 54, 64, 66, 72, 80, 82, 84, 86, 88, 90, 92, 208, 210, 212, 214, 218, 224, 226, 230, 234
Profielen	106, 110, 136, 142, 226, 230
Promoties	138, 184, 218, 230
Publicaties	66, 184, 188, 204, 206, 208, 214, 218
-R-	
Regionaal Opleidingen Centrum (ROC)	24, 36, 40, 54, 112, 114, 120, 198, 210, 218, 234
Rendement	4, 100, 118, 132, 144, 216, 230
Rentabiliteit	82, 96, 114, 128, 140, 210, 212
Research en Development (R&D)	4, 6, 66, 176, 178, 182, 188, 208, 228, 230, 234
Restaurants	174
Revisie	24, 24, 202, 204, 208, 210
Rijksbijdragen	24, 80, 202, 210, 212, 228
Rijksmonumenten	174
Rijksmusea	174
Rijksuitgaven	24, 80, 202, 210, 212, 228
-S-	
Salaris	72, 208
Schaalgrootte	18, 88, 134
Scholengemeenschap	104, 196, 198, 234
Schoolbesturen	22, 88
Schoolsoorten	12, 80, 160, 214, 226, 226, 230
Secundair onderwijs	48, 64, 64, 66, 220, 230
Slaagkansen	14, 132, 144, 216, 226, 228
Solvabiliteit	82, 96, 114, 128, 140, 180, 210, 212, 226, 230
Speciaal basisonderwijs (sbao)	10, 28, 32, 80, 84, 86, 88, 90, 224, 226, 234
Speciaal onderwijs (so)	2, 8, 10, 12, 18, 20, 28, 32, 34, 36, 42, 44, 80, 84, 86, 88, 90, 158, 160, 218, 220, 224, 226, 228, 234
Speciaal voortgezet onderwijs (svo)	86, 234
Startkwalificatie	14, 16, 38, 40, 42, 48, 62, 100, 122, 124, 214, 228
Studiebeurs	154
Studieduur	112, 132, 142, 144, 156
Studiefinanciering	2, 4, 6, 24, 56, 112, 142, 152, 154, 156, 158, 160, 162, 196, 202, 208, 210, 212, 212, 214, 222, 226, 228, 230, 236
Studiehuis	136
Studierichtingen	68, 132, 142, 144, 206, 216, 218, 226, 230, 232
Subsidies	138, 164, 166, 174, 180, 208, 212

-T-	
Taal	60, 70, 76, 92, 112, 126, 130, 132, 142, 144, 186, 194, 216, 234
Techniek	48, 68, 98, 106, 110, 112, 116, 120, 122, 124, 126, 130, 136, 142, 144, 186, 206, 220, 224, 234
Tertiair onderwijs	64, 220
TIMMS	226
Toegankelijkheid	76, 174
-U-	
Uitgaven	2
Uitstroom	12, 26, 108, 118, 122, 136, 142, 208, 214, 216, 230
Uitval	38, 40, 132
Uitvoeringen	152, 166, 188, 230, 234
Universiteiten	6, 22, 126, 138, 140, 142, 146, 176, 178, 182, 184, 186, 198, 204, 206, 210, 216, 218, 222, 226, 230, 232, 234, 236
-V-	
Vacatures	20, 224, 228
Verblijfsduur	4, 14, 102, 132, 142, 144, 216, 226, 228, 230
Vergrijzing	22, 120, 192
Vertraging	100, 108, 130, 162
Vervolgonderwijs	12, 14, 100, 214, 224
Volgtijd(onderwijs)	10, 44, 46, 112, 130, 150, 158, 160, 218, 226, 230, 236
Volwassenen(onderwijs)	158, 212, 234, 236
Voor- en vroegschoolse educatie (vve)	2, 4, 8, 48, 62, 78, 92, 226, 230, 236
Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo)	8, 12, 14, 16, 22, 30, 34, 40, 42, 44, 94, 98, 100, 102, 104, 108, 110, 112, 118, 122, 160, 196, 198, 216, 220, 226, 228, 232, 234
Vorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo)	8, 12, 14, 16, 22, 30, 38, 40, 44, 48, 60, 62, 94, 98, 100, 104, 106, 108, 110, 110, 112, 136, 142, 160, 194, 214, 216, 220, 230, 236
Voortgezet onderwijs (vo)	2, 4, 8, 10, 12, 14, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 34, 36, 40, 42, 54, 70, 72, 84, 94, 96, 98, 100, 102, 104, 106, 108, 118, 136, 152, 158, 160, 194, 202, 208, 210, 212, 214, 218, 220, 224, 226, 228, 230, 232, 234, 236

Trefwoorden bij de hoofdstukken

Voortgezet speciaal onderwijs (vso)	8, 10, 12, 12, 34, 80, 84, 86, 118, 160, 214, 218, 220, 234, 234
Voortijdig schoolverlater(s) (vsv)	2, 4, 14, 38, 40, 42, 42, 48, 122, 214, 228
Vrouwen	2, 4, 16, 18, 30, 32, 40, 44, 48, 50, 64, 68, 90, 104, 116, 120, 124, 134, 146, 150, 186, 190, 192, 194, 218, 226, 228, 230, 232
Vwo-gediplomeerden	8, 12, 100
-W-	
Werkloosheid	16, 122, 228
Werkloosheidpercentage	16
Wetenschap	2, 4, 6, 56, 68, 164, 166, 176, 178, 180, 182, 184, 186, 188, 206, 208, 210, 212, 224, 228, 230, 234, 246
Wetenschappelijk onderwijs (wo)	4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 24, 26, 28, 30, 32, 56, 62, 68, 94, 126, 138, 140, 142, 144, 146, 148, 150, 156, 182, 194, 196, 198, 206, 208, 210, 212, 214, 216, 218, 220, 226, 230, 236
Wetenschappelijk onderzoek	2, 6, 126, 138, 176, 186, 188, 236
Wetenschappelijk personeel	146, 182, 184, 186, 210, 226, 230, 236
Wetenschappelijke publicaties	6, 184, 188, 228, 230
Wiskunde	48, 60, 68, 218, 228
-Z-	
Ziekteverzuim	20, 220, 228
Zittenblijven	30
Zorgadviesteam,	36
Zorgadviesteam,	2, 36
Zorgleerlingen	10, 12, 30, 32, 98

Aan deze publicatie werkten mee:

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)

Aad Bol	(PO)
Caspar Luzac	(PO)
Harry Swarts	(PO)
Jolanda Berendrecht	(PO)
Fleur Severijns	(PO/KOV)
Jaap de Hoog	(VO)
Lotte Tolenaar	(VO)
Roy Tjoa	(BVE)
Jon Tienstra	(HO&S)
Ronald Vink	(HO&S/SF)
Hans Ruesink	(DL)
Raymond van der Ree	(IB)
Katie Hangelbroek	(DK)
Bert van der Kooij	(MLB)
Jean de Goeij	(DCE)
Jan van Steen	(OWB)
Itgen Hansen	(DE)
Gert Korteweg	(Kennis)
Kasper Weekenborg	(Kennis)
Florens Troost	(Kennis)
Pauline Thoolen	(Kennis)
Rien Rouw	(Kennis)
Rianne van den Berg	(Kennis)
Leon Voogt	(VSV)

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)

Toon Janssen	(PLW)
--------------	-------

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)

Sjaak Keetman	(DKI)
---------------	-------

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)

Lieke Stroucken	(SRS)
Daniëlle Andarabi-van Klaveren	(MSP)
Marijke Hartgers	(SRS)
Robert de Vries	(SRS)
Eva Gorree	(SRS)
Anouschka van der Meulen	(SRS)

Netherlands Universities' Foundation for International Cooperation (NUFFIC)

Eric Richters	(NUFFIC)
---------------	----------

Centrale Financiën Instellingen (CFI)

Arrian Rutten	(INP)
Art Krijgsman	(INP)
Bart van der Scheer	(INP)
Eric Fleur	(INP)
Ed Steenhagen	(INP)
Hans Plomp	(INP)
Michel Quak	(INP)
Richard Boerdijk	(INP)
Sarelies Weijer	(OND)
Ton van Essen	(INP)
Thijs van den Broek	(INP)
Tris Serail	(INP)
Willemijn Schrap-van Til	(INP)
David Bronsgeest	(INP)
Erik Smits	(INP)
Herman Jonker	(INP)

Dit is een publicatie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Productie: Priscilla Middleton

Samenstelling: Priscilla Middleton (070 4123625), Linda Slikkerveen (070 4123485)

Vormgeving: Mainstream Marketing Communicatie B.V., Dordrecht

Druk: Hub.Tonnaer, Kelpen

Uitgave: mei 2010

Nabestellen: Postbus 51-infolijn

Telefoon 0800-8051 (gartis) of

www.postbus51.nl

ISBN: 978-90-5910-483-3

Prijs: € 25,-

Zie ook: www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/publicaties-pb51/kerncijfers-2005-2009.html
meer informatie: www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw/organisatie/begroting-en-jaarsverslag

OCW40.006/1.650/08BK2009B032